

STUDII

DE ȘTIINȚĂ ȘI CULTURĂ

VOLUME XIV, ISSUE 3, SEPTEMBER 2018

VOLUME XIV, N° 3, SEPTEMBRE 2018

VOLUMUL XIV, NR. 3, SEPTEMBRIE 2018

Revistă editată de / revue éditée par / journal published by:
UNIVERSITATEA DE VEST „VASILE GOLDIȘ” DIN ARAD, ROMÂNIA

În parteneriat cu / en partenariat avec / in partnership with:

**LE DÉPARTEMENT DE ROUMAIN
D'AIX-MARSEILLE UNIVERSITÉ, FRANCE**

**LE CAER - EA 854
D'AIX-MARSEILLE UNIVERSITÉ, FRANCE**

**LE CIRMI
DE L'UNIVERSITÉ PARIS 3 - SORBONNE NOUVELLE, FRANCE**

**FACULTATEA DE FILOSOFIE,
DEPARTAMENTUL DE LIMBA ȘI LITERATURA ROMÂNĂ,
UNIVERSITATEA NOVI SAD, SERBIA**

UNIVERSITY OF JENA, INSTITUTE FOR SLAVIC LANGUAGES, JENA, GERMANY

**INSTITUTUL DE STUDII BANATICE „TITU MAIORESCU”
AL ACADEMIEI ROMÂNE FILIALA TIMIȘOARA**

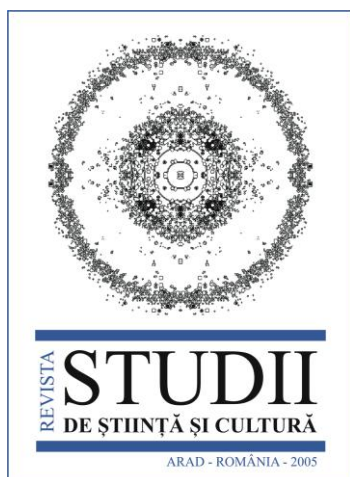
**L'ASSOCIATION INTERNATIONALE DE PSYCHOMÉCANIQUE DU LANGAGE (AIPL),
PARIS, FRANCE**

BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ „ALEXANDRU D. XENOPOL”, ARAD

TIPOGRAFIA GUTENBERG - EDITURA GUTENBERG UNIVERS, ARAD

UNIVERSITATEA DIN ORADEA, ROMÂNIA

**”Vasile Goldiș” University Press
Arad – România**

ISSN 1841-1401 (print)
ISSN - L 1841-1401
ISSN 2067-5135 (online)

Revistă **evaluată pozitiv**, după criteriul citărilor, în **I. C. Journals Master List 2012**, cu un scor **ICV** (Valoare Index Copernicus) de **6,03 puncte**.

Colegiul editorial / Editorial Board

Editor șef/Editor-in-Chief: Prof. univ. dr. Alvaro ROCCHETTI – Université Paris 3 – Sorbonne Nouvelle, France

Director executiv/Executive Director, Redactor șef fondator/ Editor-in-Chief founder: Prof. Vasile MAN – Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, România

Director adjunct/Second Editor in Chief - CS dr. Viviana MILIVOIEVICI - Academia Română, Filiala Timișoara

Coeditori/Co-Editors-in-Chief: Prof. univ. dr. Sophie SAFFI – Université d'Aix-Marseille AMU, France; **Prof. univ. dr. Louis BEGIONI** – Université d'Aix-Marseille AMU, France; **Prof. univ. dr. habil Emilia PARPALĂ** –, Universitatea Craiova; **Conf. univ. dr. Virginia POPOVIČ** – Universitatea Novi Sad, Serbia; **Acad. Prof. univ. dr. Thede KAHL** – University of Jena, Germany; **Dr. Grațiana BENGĂ-ȚUȚUIANU**, Academia Română, Filiala Timișoara; **Prof. univ. dr. Rodica BIRIȘ** – Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, România

Consiliul științific – Referenți / Scientific Board

Director adjunct/Second Editor in Chief - CS dr. Viviana MILIVOIEVICI - Academia Română, Filiala Timișoara

Ref. Adriana SAVIN – Scientometrie, Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, România

Dr. Doru SINACI – Biblioteca Județeană „A.D. Xenopol” Arad

Acad. Mihai CIMPOI – Academia de Științe a Republicii Moldova

Prof. univ. dr. Gilles BARDY - Université d'Aix-Marseille AMU, France

Prof. univ. dr. Otilia HEDEȘAN, Universitatea de Vest, Timișoara, România

Prof. univ. dr. Ștefan OLTEAN – Universitatea „Babeș Bolyai” Cluj-Napoca, România

Prof. univ. dr. Teodor Ioan MATEOC – Universitatea din Oradea, România

Prof. univ. dr. Marina Puia BĂDESCU – Universitatea Novi Sad, Serbia

Prof. univ. dr. Iulian BOLDEA – Universitatea „Petru Maior” Târgu-Mureș, România

Prof. univ. dr. Elżbieta JAMROZIK - Instytut Kulturologii i Lingwistyki Antropocentrycznej Wydział Lingwistyki Stosowanej, Warszawa, Poland

Conf.univ.dr. Speranța MILANCOVICI - Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, România

Conf. univ. dr. Stăncuța LAZA - Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, România

Prof. univ. dr. Rudolf WINDISCH – Universität Rostock, Germania

Conf. univ. dr. Mihaela BUCIN – Universitatea din Szeged, Ungaria

Prof. univ.dr. Lucian CHIȘU – Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu”, București, România

Secretariat de redacție:

Redactor-Traducător: Andrada MINEA - Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, România, **Dr. Daniel ALBU** - Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, România, Design: **Otilia PETRILA**, Foto:**Dr. Virgiliu JIREGHIE**, Site: **Mădălina IACOB**

Adresa / Editorial Office: Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, România
310025 ARAD, Bd. Revoluției nr. 94-96; telefon: 0040/0257/280335; mobil 0724039978;
fax 0040/0257/280810; www.revista-studii-uvvg.ro, e-mail: vasileman7@yahoo.com

Copyright © 2010
„Vasile Goldiș”
University Press

Revistă fondată în anul 2005, indexată în Bazele de Date Internaționale (BDI) CEEOL (www.ceeol.com) din Frankfurt, Germania, EBSCO Publishing din Statele Unite (www.ebscohost.com), INDEX COPERNICUS INTERNATIONAL, Varșovia, Polonia (www.indexcopernicus.com) și DOAJ LAND UNIVERSITY LIBRARIES, Suedia (www.doaj.org). THE LINGUIST SUA, Revistă științifică evaluată și clasificată de CNCS, 2012, categoria B, profil umanist, domeniul FILOLOGIE.

CONTENTS / SOMMAIRE / CUPRINS

I. ROMAN CULTURES-ROMANIAN CULTURE/CULTURES ROMANES-CULTURE ROUMAINE/CULTURI ROMANICE-CULTURĂ ROMÂNEASCĂ

Coordinator/Coordinateur/Coordonator:

Alvaro ROCCHETTI, Viviana MILIVOIEVICI

Alvaro ROCCHETTI 9

Foreword/ Avant-Propos/ Cuvânt Înainte

Renée TREMBLAY 13

The Noun and Spatial Intuition in french/ Le nom et l'intuition de l'espace en français/ Substantivul și intuiția spațială în limba franceză

Abdelaziz BERKAI 19

Berber Verbal Oppositions In Light Of the Psychomechanical Approach of the Language/ Les oppositions verbales berbères à la lumière de la psychomécanique du langage berber/ Opozițiile verbale berbere în lumina abordării psihomecanice a limbajului

Luciana T. SOLIMAN 29

Constructive Thought and Verbal Polysemy : the Case of the Imparfait/ Pensée constructrice et polysémie verbale : le cas de l'imparfait/ Gândirea constructivă și polisemia verbală: cazul imperfectului

Rania TALBI 39

Spanish Prepositions: an Attempt at Systematization/ Les prépositions espagnoles : une tentative de systématisation/ Prepozițiile spaniole : o tentativă de sistematizare

Isabelle PESCE 49

The Article of Extension in Percheron Style/ L'article d'extension en Percheron/ Articolul de extensie in stil Percheron

Jacques COULARDEAU 55

Cognition Is Communication/ Cognition = Communication/ Cogniția este Comunicare

Tsiuri AKHVLEDIANI, Ketevan GABUNIA 65

The Communicating Functions of the Discursive Words in the Literary French and Georgian Texts/ Les fonctions communicatives des mots discursifs dans les textes littéraires français et géorgiens/ Funcțiile comunicative ale cuvintelor discursive in textele literare franceze și georgiene

Ionela BURZ 71

National and Universal in Gh. Sincai's Chronicle/ National et universel dans la chronique de Gh. Sincai/ Național și universal în hronica lui Gh. Șincai

Iulia NEDEA 85

The Female Imaginary in the Poetry of Ileana Mălăncioiu/ L'imaginaire féminin dans les poèmes d'Ileana Mălăncioiu/ Imaginarul feminin în poezia Ilenei Mălăncioiu

Irina-Ana DROBOT 91

Haiku Poems in the Romanian Online Community/ Les poèmes haiku dans la communauté roumaine en ligne / Poemul haiku în comunitatea online românească

II. SLAVIC LANGUAGE AND CULTURE-ROMANIAN LANGUAGE AND LITERATURE/LANGUE ET LITTÉRATURE SLAVE-LANGUE ET CULTURE ROUMAINE/LIMBĂ ȘI CULTURĂ SLAVĂ-LIMBĂ ȘI LITERATURĂ ROMÂNEASCĂ

Coordinator/Coordinateur/Coordonator:

Virginia POPOVIC

Virginia POPOVIĆ, Marinică MOZOR 107

Canonul literar feminin din Voivodina – Ileana Ursu, Felicia Marina Munteanu și Mărioara Baba

III. TRANSLATIONS-TRANSLATION STUDIES/ TRADUCTIONS-ÉTUDES DES TRADUCTIONS/ TRADUCERI-TRADUCTOLOGIE

Coordinator/Coordinateur/Coordonator:

Vanda STAN, Mirel ANGHEL

Maria ALEXE 115

Translating a Text on Arts as a Challenge/ Le défi de traduire un texte sur l'art/ Traducerea unui text despre artă – o provocare

Maria Emilia BILCEC 117

**Internationalisation through Conveying the Cultural Heritage of Poienile de sub Munte
L'internationalisation par la transmission de l'heritage culturel de Poienile de sub Munte/
Internaționalizarea prin transmiterea patrimoniului cultural al localității Poienile de sub Munte**

Laura-Rebeca STIEGELBAUER, Laura NĂDĂBAN, Ioana-Lucia PĂTRĂUȚĂ 123

Classroom Internationalisation through Teaching New Literacies/ L'internationalisation dans la salle de classe par l'enseignement de "nouvelles littératies"/ Internaționalizare în sala de clasă prin predarea noilor competențe

Sebastian Cristian CHIRIMBU

129

The Translator's Role in the 21st Century. Theoretical Issues/ Le rôle du traducteur dans le 21e siècle. repères théoriques/ Rolul traducătorului în secolul XXI. repere teoretice

Letiția GOIA

149

Adapting Literature to Music: The Opera Libretto/ Adapter la littérature au milieu musical: le livret d'opéra/ Adaptarea literaturii la mediul muzical: libretul de operă

Daniela GHELTOFAN

157

Richard Sârbu: Contributions to Translation Studies/ Richard Sârbu: contributions aux études sur la traduction/ Richard Sârbu: contribuții la studiile de traducere

IV. SCIENTIFIC CULTURE/CULTURE SCIENTIFIQUE/CULTURĂ ȘTIINȚIFICĂ

Coordinator/Coordinateur/Coordonator:

Eugen GAGEA

Vasile Petru HAȚEGAN

167

Philosophical Counseling Premises and Trends in Romania/ Le conseil philosophique, prémisses et tendances en roumanie/ Consilierea filosofică, premise și tendințe în România

Teodor VID

175

Solidarity with his peers and Christian's fight against the sins, in John Chrysostom's vie/ Solidarité avec les siens et la lutte du chrétien contre les pêches dans la conception de Jean Chrysostome/ Solidaritatea cu semenii și lupta creștinului cu păcatele, în concepția Sfântului Ioan Gură de Aur

VI. BANAT STUDIES/ ETUDES DE BANAT/ STUDII BANATICE

Coordinator/Coordinateur/Coordonator:

Viviana MILIVOIEVICI

Ioan DAVID

181

Cultivation Concerns of Romanian Language by Standards in the Second Half of the 18th Century and the First Part of the Nineteenth Century/ Préoccupations en ce qui concerne la culture de la langue roumaine selon les normes dans la seconde moitié du XVIIIe siècle et la première partie du XIXe siècle/ Preocupări de cultivare a limbii române prin norme în a doua jumătate a secolului al xviii-lea și în prima parte a secolului al xix-lea

Viviana MILIVOIEVICI

189

"The Journal of Banat Studies" – Landmark in the Banat Academic Press/ «La Revue d'études de Banat» – Point de repère dans la presse académique de Banat/ „Revista de Studii Banatice” – Reper în presa academică bănățeană

Grațîela BENGĂ-ȚUȚUIANU

199

A Novel of Place and Some Contextual Approaches/ Un roman du lieu et quelques nécessaires contextualisations/ Un roman al locului și câteva contextualizări necesare

V. BOOK REVIEWS/CRITIQUES DE LIVRES/RECENZII

Coordinator/Coordinateur/Coordonator:

Emilia PARPALĂ

Vasile MAN 209

Demnitatea unei personalități - Păun Ion Otiman, drumuri și popasuri, oameni și fapte dintr-o viață

Dumitru MIHĂILESCU 211

Vasile Man, Revelația iubirii

Florica FAUR 213

„Cicatrizarea”- proces de citire – recitare – interpretare în cazul operei lui m. blecher

Dumitru MIHĂILESCU 215

Virgiliu Bradin, sub semnul Marii Uniri

Instructions for Authors 217

Instructions pour les auteurs 220

Instrucțiuni pentru autori 223

Subscriptions 225

Abonnements 225

Abonamente 226

**I. ROMAN CULTURES-ROMANIAN CULTURE/CULTURES
ROMANES-CULTURE ROUMAINE/CULTURI ROMANICE-
CULTURĂ ROMÂNEASCĂ**

Coordinator/Coordinateur/Coordonator:

Alvaro ROCCHETTI

Viviana MILIVOIEVICI

FOREWORD

AVANT-PROPOS

CUVÂNT ÎNAINTE

Alvaro ROCCHETTI, Professeur émérite,
Université de Paris 3 – Sorbonne Nouvelle
Président de l'AIPL

L'Association Internationale de Psychomécanique du Langage (AIPL) remercie les Responsables de la revue *Studii de Știință și Cultură* de l'Université de l'Ouest "Vasile Goldiș" d'Arad – et tout particulièrement le Professeur Vasile Man – d'accueillir dans ce numéro de leur revue une partie des communications présentées lors du XVe Colloque International de l'AIPL organisé du 11 au 13 juillet 2018 à l'Université de la Sorbonne Nouvelle - Paris 3. Cette même revue avait déjà accueilli dans son numéro de juin 2014 les actes du XIIIe Colloque International de l'AIPL qui s'était tenu en 2012 à Naples et, en septembre 2015 et mars 2017, elle avait accueilli les communications tenues lors du XIVe Colloque International de l'AIPL (Québec, juin 2015). Mais la collaboration ne se limite pas à l'impression d'actes de colloque : elle se double aussi d'échanges puisque 3 chercheurs de l'AIPL sont venus à Arad pour le colloque "Europa: Centru și Margine" qui s'est tenu les 19 et 20 octobre 2017, et que, symétriquement, 3 membres de la revue *Studii de Știință și Cultură* de l'Université de l'Ouest "Vasile Goldiș" d'Arad sont venus à Paris en mars 2018 et sont intervenus dans le cours de littérature roumaine de Mme Lura Zăvăleanu. On le voit, la collaboration entre la revue *Studii de Știință și Cultură* de l'Université de l'Ouest "Vasile Goldiș" d'Arad et l'AIPL ne cesse pas de produire de nouveaux fruits...

Ce XVe Colloque International que l'AIPL a organisé à Paris avait pour thème : « **Cognition, fonctionnement systémique des langues et psychomécanique du langage : aspects théoriques et applications** ». Les objectifs principaux étaient de proposer une réflexion qui puisse susciter un échange à la fois théorique et pratique sur les relations que les chercheurs en psychomécanique du langage ont – ou devraient avoir – avec les sciences liées à la cognition comme la psychologie, la neuropsychologie, la neurophysiologie, la philosophie, etc. La psychomécanique du langage de Gustave Guillaume, propose des principes théoriques qui rendent compte de la construction et du fonctionnement du langage. Son fondateur concevait en effet la langue comme « l'avant-science de toute science ». Les processus cognitifs relatifs au langage sont au centre de cette approche, ce qui la met en adéquation avec les modèles cognitifs théoriques récents s'appuyant sur l'architecture

neuronale du cerveau et visant à rendre compte non seulement du langage, mais aussi, par delà, du fonctionnement de la pensée.

Les intervenants sont venus de 12 pays du monde se répartissant de la Suède au Nord à Madagascar au Sud et de la Géorgie et la Russie à l'Est au Canada à l'Ouest. Ils ont pu présenter leurs recherches sur la linguistique cognitive selon des méthodologies variées, parmi lesquelles figurait en bonne place la psychomécanique du langage.

Le nombre significatif de jeunes chercheurs ayant participé au colloque – en particulier ceux qui ne sont qu'indirectement impliqués dans la psychomécanique du langage – est le signe d'un renouveau pour ce courant de la linguistique qui continue d'être attractif et qui apporte à l'ensemble de la linguistique contemporaine une méthodologie originale pour l'approche des problèmes du langage. Ce sont en particulier les recherches sur les mécanismes liés au concept de « temps opératif » et surtout les opérations mentales qui en découlent qui font l'originalité et l'actualité de la psychomécanique du langage. Alors que la plupart des courants de la linguistique contemporaine appliquent leurs analyses aux discours (écrits ou oraux), la psychomécanique a été placée d'emblée, par son fondateur Gustave Guillaume (1883-1960), dans la recherche des mécanismes mentaux des langues. Or nous pouvons constater tous les jours que nos connaissances sur le cerveau progressent et que les neurosciences bouleversent les idées reçues. A partir de là, une vision nouvelle de la linguistique devient nécessaire : ses caractéristiques, comme celle des autres sciences, doivent être la rigueur, la cohérence méthodologique et la vérification des hypothèses par leur confrontation avec le fonctionnement réel du langage. La démarche de la psychomécanique répond à ces critères : c'est pourquoi les modèles mis à jour conformément à ses postulats en font une approche théorique qui la situe au cœur du débat scientifique actuel sur le langage.

Les interventions ont porté aussi bien sur la synchronie que sur la diachronie, sur la comparaison des fonctionnements morphologiques et syntaxiques des langues. En relation avec la cognition, les problèmes liés à la psychologie cognitive et à l'apprentissage des langues ont occupé une large place.

Les 9 communications proposées dans ce numéro de la revue *Studii de Știință și Cultură* peuvent être classées en 4 groupes :

– d'une part celles qui, conformément à la démarche théorique de la psychomécanique, remontent du discours vers la langue pour découvrir la cohérence du système au-delà de l'apparente contradiction des emplois de discours. C'est ce que nous proposent la Canadienne Renée Tremblay, de l'Université Laval (Québec), avec son étude sur *Le nom et l'intuition de l'espace en français*, l'Algérien Abdelaziz Berkai de l'Université de Béjaia sur *Les oppositions verbales berbères à la lumière de la psychomécanique du langage*, l'Italienne Luciana Soliman de l'Université de Padoue sur *Pensée constructrice et polysémie verbale : le cas de l'imparfait*, et la Française Rania Talbi de l'Université de Poitiers sur *Les prépositions espagnoles : une tentative de systématisation*.

– d'autre part celles qui s'intéressent à l'enseignement de la langue, qu'elle soit orale ou écrite, maternelle ou seconde, et qui sont confrontés aux problèmes d'apprentissage. C'est le cas de l'Algérienne Yasmine Adib du Centre Universitaire de Tissemsilt avec sa communication intitulée *Comment favoriser le développement cognitif en Français Langue Étrangère dans une séance de compréhension et production écrite ?*, de même que l'Italien Paolo Nitti de l'Università degli Studi dell'Insubria avec son intervention sur *La semantizzazione nei processi di acquisizione della lettoscrittura. Uno studio sull'ipotesi della signifiance di Gustave Guillaume*.

– Un troisième groupe peut être constitué par les recherches sur la contrastivité, que ce soit entre un parler régional et la langue nationale comme le fait la Française Isabelle Pesce avec son article sur *L'article d'extension en percheron* dont elle compare les emplois avec ceux de la langue française, ou que ce soit entre deux langues aussi différentes que le français et le géorgien, comme le font les Géorgiennes Tsiuri Akhvlediani et Ketevan Gabunia de l'Université d'État de Tbilissi avec leur intervention sur *Les fonctions communicatives des marqueurs discursifs dans les textes littéraires français et géorgiens*.

– Il convient de mettre à part la communication du Français Jacques Coulardeau de l'Université de Paris I qui, sous le titre *Cognition is communication*, s'oriente résolument vers le futur avec les réalisations présentes mais surtout à venir de l'intelligence artificielle. Sa communication orale lors du colloque a néanmoins servi d'introduction à une réalisation bien concrète : celle qu'a présentée Benoît Brouard, Pharmacien hospitalier, créateur de la startup Wefight qui travaille sur le suivi connecté par chatbot de patientes atteintes du cancer du sein.

On voit ainsi qu'avec le langage on peut aller vers l'abstrait – la langue en tant qu'ensemble de mécanismes invisibles – ou vers le concret du discours avec les problèmes d'apprentissage, de contrastivité ou d'une intelligence artificielle qui commence déjà à changer notre vie...

THE NOUN AND SPATIAL INTUITION IN FRENCH

LE NOM ET L'INTUITION DE L'ESPACE EN FRANÇAIS

SUBSTANTIVUL ȘI INTUIȚIA SPAȚIALĂ ÎN LIMBA FRANCEZĂ

Renée TREMBLAY

Université Laval Québec, Canada

E-mail : renee.tremblay@outlook.com

Abstract

Thought is movement. In French, the word is the unit of the speakable. The word is the result of two movements of thought which are assembled to form a mechanism. The first movement of thought goes from wide to narrow and finishes at a point (refusal of grandeur) in the center of the mechanism. This movement produces the specific idea of the word. Spatial intuition corresponds to an interception of this movement, which is carrying the genesis of the word's specific idea, before it reaches the center of the mechanism. The interception provides an image of finite dimension, detached from the universe of its origins. Spatial intuition comes from the contrast in size of the finite and the infinite.

Résumé

La pensée est mouvement. En français, l'unité de dicibilité est le mot. Le mot est le résultat de deux mouvements de pensée qui sont assemblés pour former un mécanisme. Le premier mouvement de pensée va du large à l'étroit et s'achève au centre du mécanisme par un point (refus de la grandeur). Ce mouvement produit l'idée particulière du mot. L'intuition de l'espace correspond à une interception du mouvement porteur de la genèse de l'idée particulière du mot qui se produit avant que le point central du mécanisme ne soit atteint. L'interception du mouvement livre l'image d'une grandeur finie se détachant sur le fond de l'univers d'où elle provient. L'intuition de l'espace provient du contraste de grandeur entre le fini et l'infini.

Rezumat

Gândirea este mișcare. În limba franceză, cuvântul este unitatea a ceea ce se vorbește. Cuvântul este rezultatul a două mișcări de gândire care se assemblează pentru a forma un mecanism. Prima mișcare a gândului merge de la amplu la restrâns și se finalizează în centrul mecanismului printr-un punct (refuzul grandorii). Această mișcare produce ideea specifică a cuvântului. Intuiția spațială corespunde unei interceptări a acestei mișcări purtătoare de genază a ideii speciale de cuvânt, care se produce înainte ca punctul central al mecanismului să fie atins. Interceptarea mișcării furnizează imaginea unei măreții finite care se detașează pe fundalul universului din care provine. Intuiția spațiului provine din contrastul dintre finit și infinit.

Key-words: space, noun, intuition, movement of thought, grandeur

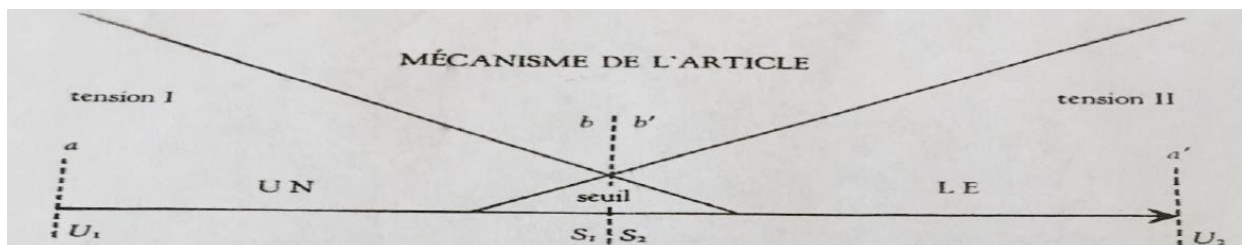
Mots clés : espace, nom, intuition, mouvement de pensée, grandeur

Cuvinte cheie: spațiu, substantiv, intuiție, mișcarea gândirii, grandoare

La pensée est mouvement, mouvement qui jamais ne s'arrête. Cela est vrai chez tous les êtres humains, quelle que soit la langue parlée. C'est en observant les emplois de l'article en français que Gustave Guillaume a reconnu dans le système de l'article le mécanisme assemblant en

lui deux mouvements dont l'un va du grand au petit et l'autre du petit au grand. Ces deux mouvements correspondent aux deux opérations fondamentales de la pensée humaine : la particularisation et la généralisation.

Gustave Guillaume est le premier linguiste à s'être intéressé aux mouvements de la pensée. C'est pourquoi la linguistique qu'il a fondée porte le nom de psychomécanique du langage. La méthode pratiquée en psychomécanique consiste à observer les emplois et à décrire les mouvements de pensée qui rendent possibles les variations de sens, d'un mot ou d'un morphème observées en discours. Cette méthode est présentée dans la *Petite introduction à la psychomécanique du langage* de Roch Vallin. Le schéma que je vous ai remis du système de l'article est tiré de ce livre (1955, 67)

Système de l'article français

Roch Valin, *Petite introduction à la psychomécanique du langage*, 1955, p.67

- a) *UN* vrai soldat ne craint pas la fatigue.
- a') *LE* vrai soldat ne craint pas la fatigue.
- b) À ce moment, la porte s'ouvrit et *UN* enfant entra.
- b') Sitôt la porte refermée sur lui, *LE* galopin, qui pouvait avoir dix ans, se mit à pleurer.

On observe en comparant les deux premiers exemples que l'article *UN* et l'article *LE* peuvent tous deux avoir en discours une valeur s'approchant de l'universel. « *UN* vrai soldat ne craint pas la fatigue », c'est une phrase qui a un champ d'application qui est vaste bien que concrètement le soldat qui prononce cette phrase parle en réalité de lui-même. « *LE* vrai soldat ne craint pas la fatigue » est un universel. Quand on regarde l'exemple B, on constate que l'article *UN* a dans la phrase « *UN* enfant entra », une valeur de singulier. De même dans l'exemple b', l'article *LE* prend en discours une valeur de singulier puisqu'il est clair que le champ d'application du substantif se restreint à une seule personne dans l'exemple donné : « *LE* galopin, qui pouvait avoir dix ans, se mit à pleurer ».

Ces emplois observés en discours sont la conséquence de ce qu'est le système d'article dans la langue. En langue, l'article *UN* occupe l'entier d'une tension qui s'étend de l'universel au singulier. Cette aire opérative est porteuse d'un mouvement allant du grand au petit qui peut être intercepté peu après son déclenchement où à la toute fin de son parcours, livrant les effets de sens observés en discours. C'est ce que montre le schéma de Roch Valin. De même, l'article *LE* occupe en langue l'entier de la tension II allant du singulier à l'universel. Le mouvement porté par cette tension peut être intercepté et de cette interception précoce ou tardive dépendent les effets de sens observés en discours.

Pour construire le système de l'article tel qu'il existe en chacun de nous qui parlons français, il nous a fallu assembler les deux mouvements fondamentaux de la pensée humaine. Comment y sommes-nous parvenus? Il existe plusieurs possibilités d'assemblage, autant que de types de langues. Le mécanisme que nous avons décrit n'est pas inné. Il n'est pas commun à tous les hommes pensants et parlants. Nous qui parlons français, il nous a fallu le construire. Pour réaliser l'assemblage des deux mouvements fondamentaux de la pensée, nous avons suivi un modèle, le seul

modèle transmissible d'un sujet pensant et parlant à un autre sujet pensant, un modèle qui nous est donné par notre langue, le modèle du mot.

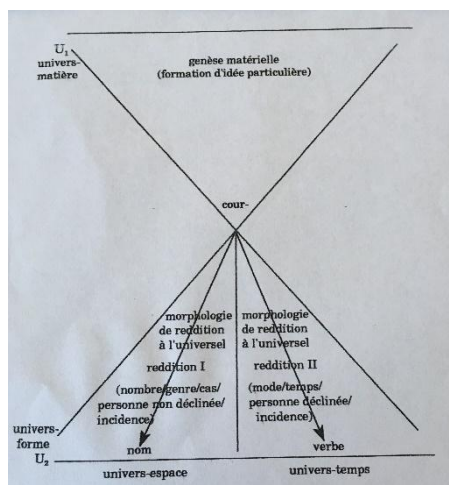
Le mot français est une unité de dicibilité binaire, composée d'un lexème et d'une morphologie suffixale conduisant à la partie du discours. Entre le lexème et la morphologie suffixale s'insère la consonne axiale du mot. Cette consonne appartient à la base du mot qu'elle termine. Elle sert de seuil de transition entre la partie lexicale du mot et sa partie morphologique.

Dans la conjugaison du verbe, la consonne axiale est partout présente. Si l'on prend comme exemple le verbe *sauter* et qu'on retire le suffixe *-er*, on constate que la base de mot se termine par un *-t* qui ne devient audible que dans la seconde syllabe du mot.

Dans la morphologie du nom, la consonne axiale marque le passage du masculin au féminin dans de nombreux adjectifs, par exemple : *petit / petite*, *grand / grande* et certains substantifs, par exemple : *chat / chatte*, *lion / lionne*.

La dicibilité de la consonne axiale est le résultat de deux gestes : un geste de fermeture qui restreint ou bloque complètement le passage de l'air, suivi d'un geste d'ouverture qui rend la consonne audible. De ces deux gestes physiques, le premier peut être conçu comme un mouvement qui va du grand au petit et le second comme un mouvement qui va du petit au grand. On voit donc que le mot français n'est pas composé seulement de la base de mot signifiant la matière notionnelle du mot et de la morphologie suffixale conduisant à la partie du discours. Entre les deux parties du mot, il y a une jointure dont la prononciation est mobile d'une syllabe à l'autre : c'est la consonne axiale. La prononciation de la consonne axiale est porteuse de sens. Par ce qu'elle est physiquement, un geste de fermeture suivi d'un geste d'ouverture, la consonne axiale est un signe. Elle est le signe de la structure du mot.

Le mot, ainsi que nous l'avons vu, est constitué par l'assemblage de deux mouvements de pensée. C'est ce que montre le schéma qui suit.

Genèse du nom et du verbe

Gustave Guillaume, *Leçons de linguistique*, 1951-1952, vol. 15, 1997, p. 77

Le premier mouvement prend son départ à l'univers du pensable. Il s'achève lorsque survient le discernement. L'interception du mouvement qui va du grand au petit permet de saisir l'idée particulière du mot. Le second mouvement va du petit au grand. Il se conclut par l'entendement qui livre la partie du discours à laquelle est versé le mot dans l'univers du dicible.

Que contient l'univers du dicible? Il contient les formes qui permettent au mot d'entrer dans une phrase en s'associant à d'autres mots. Ces formes générales sont appelées parties du discours. On distingue les parties du discours prédicatives : nom – substantif, nom – adjectif, adverbe, verbe – infinitif, participe dit « présent » et participe dit « passé », verbe au subjonctif et verbe à l'indicatif. On distingue les parties du discours trans-prédicatives : articles, pronoms, prépositions, conjonctions, auxiliaires verbaux.

L'univers du dicible est un univers de formes. C'est un univers ordonné, construit de façon systématique. L'univers du dicible est partagé en univers-espace et univers-temps. Le nom appartient à l'univers-espace et le verbe appartient à l'univers-temps. C'est par le partage du plan du nom et du plan du verbe que s'ouvre le système des parties du discours en français.

Le schéma que je vous ai remis permet de voir que les mouvements de pensée qui sont intégrés dans la langue française ont une forme. Il ne s'agit pas d'un déplacement linéaire d'un point à l'autre. Les mouvements de pensée se produisent dans une tension dont ils épousent la forme. Cette forme provient de la variation de la grandeur qui va en première tension, du plus au moins et en seconde tension, du moins au plus.

La première tension prend son départ à l'univers du pensable qui est infiniment grand. Elle s'achève par le point qui est un refus de la grandeur. La seconde tension prend son départ au point et s'achève à l'univers du dicible qui est infiniment grand. L'univers du dicible est partagé en univers-espace et univers-temps. Le partage de l'infini universel en univers-espace et univers-temps entraîne le partage de la représentation linguistique entre le plan du nom et le plan du verbe.

L'univers-espace et l'univers-temps peuvent contenir tout le dicible. Leur opposition permet de rétablir le contraste dans un univers formel qui autrement ne serait pas contrasté. Nous pensons par contraste nous dit Guillaume. Et le contraste de l'univers-espace et de l'univers-temps est la solution apportée par la langue française au problème de rendre pensable l'univers formel qui n'est pas contrasté puisqu'il est un contenant vide dont la grandeur est infinie. Le contraste de l'univers-espace et de l'univers-temps est un instrument d'optique dont la pensée s'est doté pour permettre au sujet parlant le français de voir mentalement l'expérience qu'il a du monde dans des cadres de raison qui en permettent la dicibilité. Le contraste de l'univers-espace et de l'univers-temps est un contraste regardant comme l'est la pensée humaine elle-même regardant l'univers dans lequel nous sommes.

Nous avons décrit le mécanisme du mot français qui est constitué de deux tensions, la première prenant son départ à l'univers notionnel et la seconde menant à l'univers formel qui est contrasté en univers-espace et univers-temps. L'intuition de l'espace intervient-elle dans ce contraste? L'intuition de l'espace joue-t-elle un rôle dans le partage du système des parties du discours entre le plan du nom et le plan du verbe?

Pour répondre à cette question, il nous faut poser le problème en suivant la méthode de la psychomécanique du langage qui est l'étude linguistique des mouvements de la pensée. Ceci revient à se demander de quel mouvement le nom est-il la conséquence?

D'entrée de jeu, Gustave Guillaume a écarté la possibilité que la distinction de la catégorie du nom et de la catégorie du verbe puisse dépendre du lexème, de la matière notionnelle contenue dans le mot. Rien n'empêche une idée extraite de l'univers du pensable comme celle de *dans-* d'être versée à l'univers-espace : *la danse* ou à l'univers-temps : *danser*. C'est la même chose pour *march-* : *la marche* et *marcher*. Et même dans le cas d'un exemple comme *jardin* et *jardiner*, le changement de partie du discours ne veut pas dire que le signifié lexical de la base de mot *jardin* n'est pas le même. La possibilité que le contraste de l'univers-espace et de l'univers-temps dépende

du signifié lexical des mots a été d'emblée écartée par Gustave Guillaume. Il s'est donc tourné vers la morphologie du nom : le nombre, le genre, le cas de fonction, la personne, l'incidence.

Plusieurs années de recherche pendant lesquelles il a décrit de façon détaillée la morphologie nominale du français ne lui ont pas permis d'obtenir une connaissance qui le satisfait de l'intuition de l'espace en français. Et il fait ce constat dans la leçon du 16 février 1950 donnée à l'école des Hautes Études :

« Et là on échoue : on ne réussit pas à représenter l'espace sub-nominal retenu sous la catégorie du nom en termes formels d'espace. » (Manuscrit de la leçon du 16 février 1950, Série B, p.12)

Ce constat d'échec l'amène aussitôt à se tourner vers une autre possibilité d'explication. Ce n'est pas la matière du mot qui joue un rôle dans le partage de la catégorie du nom et de la catégorie du verbe; ce n'est pas non plus la morphologie qui donne une représentation formelle de l'espace; il reste une troisième variable qui intervient dans la structure du mot : c'est la variation de la grandeur. D'un point de vue mécanique, la tension I est une variation de grandeur qui va de l'univers infiniment grand jusqu'au point qui est un refus de grandeur.

L'intuition de l'espace est produite en tension I au moment où la matière lexicale du mot, retirée de l'univers du pensable, est saisie. La notion saisie se délimite sur le fond de l'univers dont elle est extraite et contraste par sa grandeur finie avec l'univers dont la grandeur est infinie.

C'est par le contraste de la grandeur limitée d'un être fini quel qu'il soit et de la grandeur infinie de l'univers qui nous entoure que Guillaume décrit l'image d'espace dans sa leçon du 22 décembre 1949 :

« Un être a une grandeur; la vision qu'on en a procède d'un mouvement selon lequel cette grandeur sienne, appartenante, est soustraite à la vision d'univers. Cette grandeur soustraite d'une grandeur illimitée, si on fait l'être de plus en plus petit, va en décroissant. Il n'en reste pas moins que l'être apparaît toujours pourvu de grandeur et appartient, en conséquence, au mouvement qui prélève la grandeur de l'être considéré sur la grandeur appartenant à l'univers. C'est à ce prélèvement que correspond dans l'esprit l'image d'espace. » (Manuscrit de la leçon du 22 décembre 1949, série B, p.4 – 5.)

À la fin de la genèse de l'idée particulière d'un mot, il y a interception du mouvement porté par la tension I. Cette interception permet la saisie de l'idée particulière du mot. Elle coïncide avec le discernement par lequel la matière du mot est mise en relief sur le fond de l'univers du pensable d'où elle est tirée. De la grandeur de l'idée particulière discernée provient l'intuition de l'espace nominal en français.

Bibliographie

- Guillaume G. 1964. *Langage et science du langage*, Québec et Paris : Presses de l'Université Laval et Nizet.
- Guillaume G. 1973. *Principes de linguistique théorique de Gustave Guillaume*, Québec et Paris : Presses de l'Université Laval et Klincksieck.
- Guillaume G. 1997. *Leçons de linguistique de Gustave Guillaume 1951-1952*, vol. 15, Québec et Paris : Presses de l'Université Laval et Klincksieck.
- Guillaume G. 2003. *Prolégomènes à la linguistique structurale I*, Québec : Presses de l'Université Laval.

- Guillaume G. 2004. *Prolégomènes à la linguistique structurale II. Discussion et continuation psychomécanique de la théorie saussurienne de la diachronie et de la synchronie*, Québec : Presses de l'Université Laval.
- Guillaume G. 2007. *Essai de mécanique intuitionnelle I. Espace et temps en pensée commune et dans les structures de langue*, Québec : Presses de l'Université Laval.
- Guillaume G. (Document inédit), *Essai de mécanique intuitionnelle*, manuscrit 11, II, G, Fonds Gustave Guillaume, Université Laval.
- Tremblay R. 2002. «Le contraste de l'univers-espace et de l'univers-temps : fondement du système des parties du discours». Dans *Le système des parties du discours. Sémantique et syntaxe. Actes du IXe colloque de l'Association internationale de psychomécanique du langage*, Québec, 15-17 août 2000. Sous la direction de R. Lowe, 123-140. Québec : Presses de l'Université Laval.
- Tremblay R. 2007. «Aux sources cognitives des catégories grammaticales nom et verbe : la représentation de l'espace et du temps». Dans *Actes du XIe Colloque international de l'Association Internationale de Psychomécanique du Langage, Montpellier, 8-10 juin 2006*. Sous la direction de J. Bres, M. Arabyan, T. Ponchon, R. Tremblay et P. Vachon-L'Heureux, 117-123. Limoges : Lambert-Lucas.
- Tremblay R. 2010. «L'article et l'actualisation de la représentation spatiale». Dans *Le concept d'actualisation en psychomécanique du langage. Actes du XIIe Colloque international de l'AIPL Association internationale de psychomécanique du langage, Bruxelles, 18-20 juin 2009*. Sous la direction de M. Arabyan, J. Bres, D. Van Raemdonck, T. Ponchon, R. Tremblay et P. Vachon-L'Heureux, 159-167. Limoges : Lambert-Lucas.
- Tremblay R. 2014. «Représentation du temps et spatialisation», *Studii de știință și cultură*, volume X, (n. 2, June 2014, Vasile Goldiș University Press. Arad, România) : 189-202.
- Valin R. 1955. *Petite introduction à la psychomécanique du langage*, Québec : Presses de l'Université Laval.

BERBER VERBAL OPPOSITIONS IN LIGHT OF THE PSYCHOMECHANICAL APPROACH OF LANGUAGE

LES OPPOSITIONS VERBALES BERBERES A LA LUMIERE DE LA PSYCHOMECHANIQUE DU LANGAGE

OPOZIȚIILE VERBALE BERBERE IN LUMINA ABORDĂRII PSIHOMECANICE A LIMBAJULUI BERBER

« Dans le cas de l'*aspect*, le chemin suivi psychologiquement, pour aboutir est l'appel au temps inhérent au verbe, impliqué en lui. Dans le cas du *temps*, l'appel au temps adhérent au verbe, expliqué avec lui » Gustave GUILLAUME (1994 : 48)

« Le spécialiste d'une langue est parfois tenté de montrer qu'elle est littéralement incomparable, mais, s'agissant d'un problème aussi central que celui du système verbal, mieux vaut ne pas faire fi des notions générales »

Lionel GALAND (2013 : 218)

Abdelaziz BERKAI

Département de Langue et Culture Amazighes, Faculté des Lettres et des Langues

Université de Béjaia

Courriel : aberkai@yahoo.fr

Abstract

We will try in this contribution to understand the functioning of the system of Berber (Kabyle) verbal oppositions in the light of language psychomechanics of Gustave GUILLAUME, notably its opposition between tense in *posse* or "involved" and tense in *esse* or "explained". We will study this system both axiologically and terminologically : we will discuss the values of the different oppositions while discussing the current denominations. But before that, we first start by precisely defining the key concepts of our presentation, namely tense, mood and aspect by summoning, in addition to Berber, languages as different as French and Arabic, but also incidentally English.

Résumé

Nous essaierons dans la présente contribution de comprendre le fonctionnement du système des oppositions verbales berbères (kabyles) à la lumière de l'approche psychomécanique de Gustave Guillaume. Nous étudierons ce système au double plan axiologique et terminologique : nous aborderons les valeurs des différentes oppositions tout en discutant leurs dénominations actuelles. Mais avant cela, nous commencerons d'abord par définir précisément les concepts clés de notre exposé, à savoir le temps, l'aspect et le mode en convoquant, en plus du berbère, des langues aussi différentes que le français et l'arabe, mais aussi subsidiairement l'anglais.

Rezumat

Vom încerca în această contribuție să înțelegem funcționarea sistemului de opoziții verbale berbere (kabyle) în lumina abordării psihomecanice a lui Gustave Guillaume. Vom studia acest sistem atât din punct de vedere axiologic, cât și din punct de vedere terminologic : vom discuta valorile diferitelor opoziții în timp ce discutăm denumirile actuale. Dar, înainte de aceasta, vom începe prin a defini cu exactitate principalele concepte ale prezentării noastre și anume timpurile, aspectul și modul apelând, în afară de limba berberă, la limbi destul de diferite cum ar fi limba franceză și limba arabă, dar și, în subsidiar, la limba engleză.

Key words : tense, aspect, mood, verbal stem, Kabyle.

Mots clés : temps, aspect, mode, thème verbal, kabyle

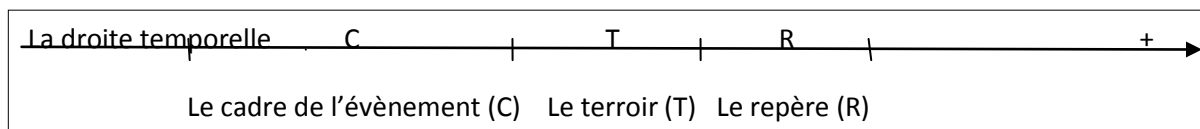
Cuvinte cheie : timp, aspect, mod, temă verbală, kabyle

1. Introduction : définition des concepts

L'objet du présent article est de discuter des thèmes des oppositions verbales kabyles, leurs valeurs et dénominations. Nous nous inspirerons de l'approche psychomécanique du langage, notamment son opposition entre le temps *in posse* ou « impliqué » et le temps *in esse* ou « expliqué », dans la définition des concepts clé de notre exposé, à savoir le temps, l'aspect et le mode. Nous adopterons une approche onomasiologique qui part des signifiés pour aboutir aux signifiants. Cette approche nous conduira à proposer des dénominations qui ne sont pas nécessairement très connues en linguistique berbère, mais cela n'est pas notre objectif ici et nous sommes tout à fait d'accord, en l'occurrence, avec Lionel GALAND lorsqu'il écrit qu'« il est toujours tentant de proposer une nouvelle terminologie. La solution la plus sûre est sans doute l'emploi de numéros (...) mais elle est aussi une capitulation » (1977 : 292). Nous commencerons a priori par l'usage de numéros avant d'attribuer, a posteriori et pour ne pas « capituler », un nom à chaque numéro.

Pour l'efficacité méthodologique de notre exposé nous préférons commencer par définir les concepts avant de discuter leur application au système verbal kabyle. Un système que la quasi-totalité des berbérissants définissent à la suite d'André Basset comme reposant essentiellement sur des oppositions aspectuelles.

1. Le temps est défini par S. CHUNG et A. TIMBERLAKE (1985) comme une dimension directionnelle avec un point ou intervalle de temps appelé repère (*tense locus*), considéré généralement comme le moment de l'énonciation. Un événement se produit dans un intervalle de temps, appelé cadre de l'événement (*event frame*). Le terroir¹ (temps) localise l'événement dans le temps par rapport au repère (McCRINDLE, 1999 : 28). Ce que nous pouvons schématiser comme suit :

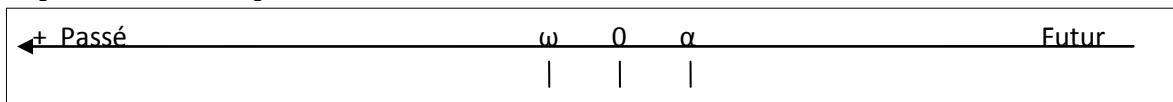
De sorte que :

$C < (\text{avant}) R \Rightarrow T = \text{passé}$

$C = (\text{dans}) R \Rightarrow T = \text{présent}$

$C > (\text{après}) R \Rightarrow T = \text{futur}$

Gustave GUILLAUME oriente dans son schéma représentatif de la droite temporelle « la marche du temps » vers le passé étant donné, explique-t-il, que c'est le futur qui devient du passé à mesure que le temps avance (GUILLAUME, 1993 : 51), ce qui est vrai. Il s'agit en l'occurrence du temps *in esse* ou « expliqué » qui se situe en dehors du procès verbal et s'opposerait en cela à l'aspect où le temps est interne au procès.

Le segment $\omega\text{-}\alpha$ représente le temps Présent : $\omega\text{-}0$ est la partie déjà accomplie ou « décadente » du présent, $0\text{-}\alpha$ sa partie inaccomplie ou « incidente » (GUILLAUME, 1993 : 52 ; 1994 : 66).

¹ C'est un terme de DAMOURETTE et PICHON équivalant à *tense* de l'anglais ou *tempus* de l'allemand qui se distinguent dans ces deux langues de *time* et *zeit* respectivement (LEEMAN-BOUIX : 145). On peut le dénommer en berbère *imir* et le distinguer ainsi de *akud* (temps ou *time*).

2. Nous n'avons pas malheureusement une définition aussi formalisée de l'**aspect**, même si la littérature est abondante sur le sujet. Le dictionnaire Larousse de la linguistique le définit comme « une catégorie grammaticale qui exprime la représentation que se fait le sujet parlant du procès exprimé par le verbe (ou par le nom d'action), c'est-à-dire la représentation de sa durée, de son déroulement ou de son achèvement (aspect inchoatif, progressif, résultatif, etc.) » (DUBOIS et *al.*, 2002 : 53). Une définition de l'aspect dépendante du sujet parlant, alors qu'il peut tout à fait s'exprimer par la seule forme verbale. Pour Marcel COHEN, cité par David Cohen, « la distinction [aspective]... est au total objective et concrète et porte sur le procès... lequel est extérieur au sujet parlant » (1989 : 35). Procès se déroulant dans un temps qui lui est interne (le temps *in posse*² ou *temps impliqué* de G. GUILLAUME) donc non « repérable ». Cette « non-repérabilité » du temps fait que c'est l'*aspect* du déroulement du procès qui devient concret et se prête mieux à l'analyse.

Il convient de compléter cet essai définitoire par l'ajout de deux caractéristiques fondamentales de l'aspect qui le distingueraient des autres catégories verbales :

- a. L'aspect est polyvalent pour ne pas dire « spatial » (MIRAMBEL, 1960 : 78), alors que le temps est linéaire. Cette polyvalence ou spatialité tient au fait que le déroulement du procès est considéré de plusieurs points de vue :
 - son achèvement ou non-achèvement : aspect accompli, perfectif vs non-accompli, inaccompli, imperfectif ;
 - sa durée : ponctuel, momentané, aoristique vs duratif, statif ;
 - son caractère unique ou répétitif : aspect semelfactif vs fréquentatif, itératif ;
 - son commencement ou aboutissement : aspect inchoatif, ingressif vs terminatif, résultatif, etc.
- b. L'aspect est une catégorie qui relèverait plus du thème verbal que de ses désinences et autres auxiliations. Le verbe à l'infinitif *marcher* exprime, pour G. GUILLAUME, par lui-même, en dehors de tout apport extérieur au verbe, un aspect qu'il appelle *tensif*, « vu qu'il représente le verbe en tension » (1993 : 20). A contrario, on ne peut pas parler d'aspect itératif dans *il écrit tous les jours*, car l'itération est exprimée par le segment *tous les jours* et non par la forme verbale.

Il convient aussi de distinguer l'aspect du « para-aspect » que les Allemands appellent « aktionsart » qui concerne les modifications sémantiques internes au procès et non son déroulement dans le temps (FEUILLET, 2001 : 139). L'opposition en berbère entre les formes verbales : *ereq* « s'égarer, se tromper » vs *smeereq* « faire semblant de ne pas savoir, de s'égarer » ; *seukkez* marcher en s'appuyant sur une canne » vs *semeukkez* « faire semblant de marcher en s'aidant d'une canne » (MANSERI, 1999 : 156), relèverait du lexique et non de la grammaire. En arabe *kasara* « briser » vs *kassara* « briser en petits morceaux » ou en russe *pit'* « boire » vs *vypit'* « boire entièrement »³, relèveraient aussi du lexique en ce qu'ils concernent des modifications sémantiques internes au procès et non son déroulement dans le temps.

3. La catégorie grammaticale la plus clairement subjective est sans doute le **mode** qui implique le sujet parlant dans le procès exprimé par le verbe. C'est « la façon d'appréhender ou de présenter le procès (état ou action) exprimé par le verbe » (LEEMAN-BOUIX, 2005 : 19). Mais le mode « implique une organisation particulière du système verbal, dont on sait depuis longtemps qu'elle est inconnue du berbère. Pourtant une langue sans mode peut exprimer des valeurs modales », écrit à juste titre L. GALAND (2002 : 261). C'est l'opposition entre mode et modalité. Le premier est

² Par opposition au temps *in esse* ou *temps expliqué* qui est extérieur au procès lequel est situé (dans le Temps) par rapport à un repère considéré souvent comme le moment de l'énonciation (v. la définition du temps en § I.1).

³ L'exemple en arabe est emprunté à Gérard LECOMTE, cité par Jack FEUILLET, et celui en russe à Gustave GUILLAUME. Ce dernier parle d'oppositions aspectuelles en russe en donnant cet exemple amputé ici de son premier terme *vypivat'* « boire avec excès, souvent » dont l'opposition aux deux autres termes relèverait effectivement de l'aspect (1994 : 54).

« une catégorie du verbe qui est grammaticalisée formellement », alors que la seconde concerne « les diverses manières d'envisager le prédicat de la phrase comme vrai, contingent (ou nécessaire), probable (ou possible) (...) » (DUBOIS et *al.*, 2002 : 306). Les valeurs modales sont nombreuses : le désidératif, le potentiel, l'hypothétique, le jussif ou l'impératif, le dubitatif, l'exclamatif, l'intentif, l'optatif, etc.

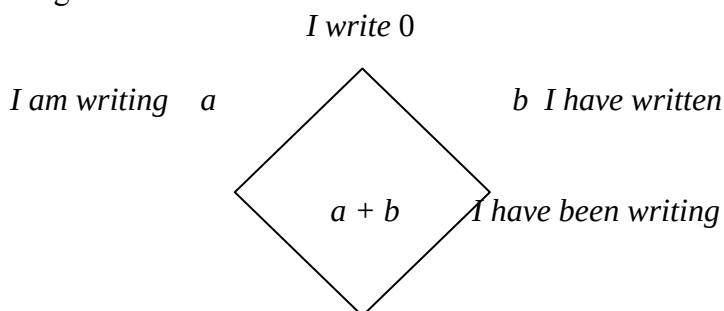
4. Dans le système verbal du français, les modes « se distinguent entre eux par la prise en compte ou non des personnes et des temps :

- L'infinitif et le participe ne connaissent ni la personne ni le temps ;
- Le subjonctif connaît la personne mais non le temps ;
- L'indicatif connaît et la personne et le temps » (LEEMAN-BOUIX, 2005 : 82)

Les deux premiers sont plutôt aspectuels, le second modal et le dernier temporel. « Plutôt » signifie ici que ces catégories verbales ne sont pas exclusives les unes des autres. Le système verbal de l'anglais qui oppose sur la droite temporelle le passé, le présent et le futur, oppose dans chacun de ces trois tiroirs (ou époques) quatre formes verbales par des rapports aspectuels (COHEN, 1989 : 212/213) :

	Présent	Passé	Futur
1. simple	<i>He writes</i>	<i>He wrote</i>	<i>He will write</i>
2. progressive	<i>He is writing</i>	<i>He was writing</i>	<i>He will be writing</i>
3. parfait	<i>He has written</i>	<i>He had written</i>	<i>He will have written</i>
4. complexif	<i>He has been writing</i>	<i>He had been writing</i>	<i>He will have been writing</i>

Pour J. KURYLOWICZ ce modèle de l'anglais à quatre rapports aspectuels à l'intérieur de chacune de ces époques est universel et s'appliquerait à toutes les langues. Ces formes expriment pour lui les aspects suivants au présent et au passé : 1. aspect neutre (ni perfectif ni imperfectif) ; 2. aspect négatif (imperfectif) ; 3. aspect positif (perfectif) ; 4. aspect complexe (perfectif + imperfectif) (COSERIU, 1978 : 14). Ces quatre oppositions sont schématisées par KURYLOWICZ au présent sous forme d'un losange comme suit :

L'arabe opposerait ici deux formes seulement : '*ktubu* (0, *a* et *a + b*) et *katabtu* (*b*), c'est-à-dire l'imperfectif et le perfectif respectivement. C'est d'ailleurs l'opposition aspectuelle fondamentale du système verbal de l'arabe. Pour revenir au modèle universel de KURYLOWICZ et d'un point de vue strictement logique, $+a - b$, $-a + b$, $-a - b$ et $+a + b$ constituent en effet 100% de possibilité de réalisation de n'importe quelle catégorie d'aspect, mais ce dernier ne se réduit pas à l'absence ou présence des deux valeurs en question, combien même elles sont importantes (v. définition de l'aspect § I.2).

II. Les oppositions verbales kabyles : étude axiologique et terminologique des thèmes

Nous étudierons ici les valeurs des trois principaux thèmes qui s'opposent dans le système verbal berbère de manière générale et dans celui du kabyle en particulier auquel nous adjoindrons celui de *ad + thème I*.

1. **Le thème I** : ce thème nu, sans la modalité *ad*, est aujourd'hui rarement utilisé. Il est surtout attesté dans les discours élaborés (contes, proverbes, poèmes anciens...) ayant une certaine profondeur historique :

- *Wi 'byan taħbult m lenwar, iṣubb (ṣubb « descendre » + thème I) s azayar ad yeyleb aydi ttemrit ; wi 'byan lħerma ad tagar yali (ali « monter » + thème I) s adrar ad yečč abelluđ bu tcacit* (proverbe repris dans une chanson de Idir) « qui veut de la galette raffinée, qu'il descende à la plaine et y souffrir comme un chien ; qui veut force dignité, qu'il monte à la montagne et y manger du gland à cupule »
- *Wi 'byan ad yuzur yirqiq (irqiq « s'affiner » + thème I) ; wi 'byan ad yesgem yilqiq (ilqiq « s'attendrir » + thème I) (proverbe) « qui veut grossir, qu'il s'affine ; qui veut grandir, qu'il s'attendrisse (s'amollisse) ».*

Les verbes *ṣubb* « descendre » et *ali* « monter » expriment ici des procès postérieurs par rapport à celui exprimé par le verbe *byu* « vouloir ». Il s'emploie toujours en énoncé contraint, en subordonnée. Il exprime ici un procès non-effectif, non-réel. Cette valeur aspectuelle est exprimée aujourd'hui en kabyle par *ad* + *thème I*. On dira, par exemple, dans la langue de tous les jours :

- *Wi 'byan ad isewweq ad yekker zik* « qui veut aller au marché, qu'il se lève tôt ».

Ce thème exprime aussi un procès « réel », effectif, toujours en subordonnée et dans le discours élaboré :

- *Yebb^wed, yaf-n (af « trouver » + thème I) tesəa u tesəin iwayezniwen (DALLET) (GALAND, 2002 : 264) « il arrive (arriva) et y trouve (trouva) quatre-vingt-dix-neuf ogres ».*

Cette valeur aspectuelle est exprimée aujourd'hui en kabyle par le thème III. On dira, par exemple :

- *Yekcem s axxam yufa-t (af « trouver » + thème III) yeččur d lyaci* « il entre (entra) à la maison et la trouve (trouva) pleine de gens ».

Dans l'usage actuel de la langue ce thème s'est donc effacé au profit des autres⁴ en exprimant, selon les contextes, diverses valeurs, même contradictoires comme nous venons de le voir. D'où sa considération par les berbérissants comme un thème neutre ou non marqué. Sa neutralité temporelle étant évidente, il mérite donc sa dénomination d'*aoriste* adoptée par la quasi-totalité des berbérissants à la suite d'André BASSET.

Les seuls emplois courants de ce thème dans la langue kabyle d'aujourd'hui sont des emplois modaux (GALAND, 2002 : 265). Après l'impératif il exprime des valeurs modales comme l'ordre, l'invitation, l'exhortation, l'incitation :

- *ečč tesweđ (sew « boire » + thème I) « mange et bois » ;*
- *gzem ternuđ (rnu « ajouter » + thème I) « coupe et coupe encore (litt. coupe et ajoute) » ;*
- *xemmem terređ-iyi-d (err « répondre » + thème I) s lexbar* « réfléchis et réponds-moi après (litt. réponds-moi avec l'information) »...

La “modalité d'invitation” i + thème I : on retrouve aussi couramment ce thème après ce que nous pouvons appeler la « modalité d'invitation » i :

- *i teqqimeđ (qim « rester » + thème I) ad tegluđ s imensi* « et si tu restais pour dîner avant de partir (litt. et si tu restais (et) tu prendras par la même occasion le dîner) » [l'énoncé sous-entendu : *imi d lawan ney qrib* « puisque c'est le moment ou presque »] ;
- *i tenseđ* « et si tu passais la nuit (ici) (*ens* « passer la nuit » + thème I) » [l'énoncé sous-entendu : *imi i d-yeyli yid/imi ik-yetṭef lħal* « puisque la nuit est tombée/puisque il est trop tard (pour rentrer) »]...

Ce sont des énoncés en situation qui sont reliés implicitement ou explicitement à d'autres énoncés avec lesquels ils font sens. Ce thème exprime ici la valeur modale d'invitation.

⁴ Dans certains parlers berbères comme celui du Djebel Nefoussa en Libye, ce thème nu sans particule a complètement disparu (GALAND, 2002 : 269).

2. Le thème II : il exprime un procès ou état qui dure ou qui se répète dans le temps (interne au procès ou *in posse* de G. GUILLAUME). C'est une forme dérivée de celle de l'aoriste avec tension sur une consonne ou préfixation du morphème *tt* (et parfois d'un simple *t*-).

- *Ttruzun* (*erz* « casser, se casser » + thème II) *yizmawen, tetten* (*ečč* « manger » + thème II) *wuccanen* (proverbe) « les lions chassent (litt. cassent), les chacals mangent » ;
- *Win yesēan deg udrar, ur yettagad* (*agad* « avoir peur » + thème II) *deg uzayar* (proverbe) « qui possède (un domaine) à la montagne n'a pas peur à la plaine ».

Dans le premier proverbe, les verbes *erz* et *ečč* expriment des actions itératives, dans le deuxième, le verbe *agad* exprime un état duratif. Ce sont les deux types de procès qu'exprime ce thème, d'où la dénomination de *duratif-itératif*⁵ que nous préférons à celle d'« aoriste intensif » qui n'a rien d'un « aoriste » qui est axiologiquement une catégorie verbale neutre (v. ci-dessus §1). La dénomination d'*aoriste intensif*, adoptée par la plupart des berbérissants pour dénommer ce thème à la suite d'André BASSET, n'est justifiée que par le fait que ce soit morphologiquement une forme dérivée de celle de l'aoriste. Lionel GALAND préfère, lui, la dénomination d'*inaccompli*, « car si le prétérit s'identifie à l'accompli, c'est l'aoriste intensif, et non l'aoriste, que j'appelle inaccompli » (1977 : 292). C'est effectivement la valeur aspectuelle que ce thème exprime généralement, mais il peut aussi exprimer un accompli dans des énoncés comme le suivant :

- *Yettazzal almi yeyli* « il courait jusqu'à ce qu'il tombât », où le procès duratif du verbe « courir » est bien accompli, alors que celui du même verbe est inaccompli dans l'énoncé suivant :
- *Yettazzal alma yeyli* « il court (habituellement) jusqu'à ce qu'il tombe ».

On peut utiliser dans le premier énoncé le thème III (v. ci-dessous § II.3) à la place du thème II :

- *Yuzzel almi yeyli* « il courut/il a couru jusqu'à ce qu'il tombât ».

Mais les deux procès ne sont pas tout à fait équivalents. Dans le premier l'accent est mis sur l'« intensité » du procès de la principale : il a fallu qu'il tombe pour qu'il cesse de courir, alors que dans le dernier énoncé, bien qu'il contienne aussi cette « intensité » exprimée plutôt par la conjonction *almi* « jusqu'à ce que », l'accent est mis plutôt sur la succession des deux procès de la principale et de la subordonnée.

C'est pour cela que nous préférons, pour notre part, la dénomination de *duratif-itératif*, même si nous trouvons que celle d'*inaccompli* de L. GALAND est acceptable et exprime mieux la valeur de ce thème que celle d'*aoriste intensif*. André BASSET lui-même, avant de proposer cette dernière dénomination dans son *handbook* intitulé *La langue berbère* (1952), appelait ce thème *forme d'habitude* : « Ce que nous appelons impératif intensif et aoriste intensif étaient réunis jusqu'ici sous le nom de forme d'habitude » (2013 (1ère éd. 1952) : 24). Cette dénomination est proche de celle que nous proposons ici, même si la nôtre est plus explicite et exprime deux valeurs aspectuelles déjà répertoriées et connues comme telles. Pour GALAND ce nom de *forme d'habitude* dont il signale l'existence en allemand (*Habitativ*) « ne suffit pas, car il ne dit pas que cette forme peut noter aussi le procès en cours » (2013 : 217). Or, même la dénomination d'*inaccompli* qu'il propose lui-même ne suffit pas non plus, pour reprendre son argument, puisqu'elle ne peut noter un procès accompli. Il y aurait même, en l'occurrence, *contradictio in terminis* à parler d'inaccompli. D'où l'intérêt de la dénomination que nous proposons ici dont l'un des deux termes au moins est toujours actualisé dans le discours.

3. Le thème III : c'est le thème qui exprime dans des énoncés non contraints l'accompli, l'effectif, le perfectif :

- *Yecreq* (*creq* « se lever (soleil) » + thème III) *yitij yuli* (*ali* « monter » + thème III) *wass, yeḍwa* (*ḍwu* « diffuser (lumière) » + thème III) *tafat yef madden irk^welli* ; *yal yiwen amek yufa* (*af* « trouver » + thème III) *lbenna-s* : *wa am ssker, wa am ilili* (refrain d'une célèbre

⁵ *Atiman-alsan* en berbère (BERKAI, 2007 et 2009).

chanson de Salah Sadaoui) « le soleil s'est levé, il a fait jour (litt. il a monté le jour), il a diffusé sa lumière sur tous les humains ; à chacun sa saveur (litt. chacun comment il a trouvé sa saveur) : douce pour les uns (litt. comme le sucre), amère pour les autres (litt. comme le laurier-rose) » ;

- *Yekfa* (*kfu* « finir, terminer » + thème III) *t̤bel*, *yefra* (*fru* « résoudre ; terminer » + thème III) *wurar* (proverbe) « Toute bonne chose a une fin (litt. le tambour c'est fini, la fête est terminée) »...

Les verbes *creq*, *ḍwu*, *ali*, *af*, *kfu*, *fru* expriment ici clairement des procès accomplis ou perfectifs, plutôt que des procès passés (temps) se situant nécessairement par rapport au moment de l'énonciation qui n'est pas « repérable » au niveau de l'énoncé.

Le thème III peut exprimer aussi, dans des énoncés contraints, les valeurs modales de certitude et de souhait :

- *Ueiḡ-k* (*ueu* « voir » + thème III) *teččid* (*ečč* « manger » + thème III) *tiyita*⁶ « tu vas sûrement prendre un coup (litt. je t'ai vu tu as mangé un coup) » ;
- *Ma t̤fey-k* (*t̤ef* « attraper » + thème III), *temmteḍ* (*mmet* « mourir » + thème III) ! « si je t'attrape, tu es mort ! » ;
- *Ad ig Rebbi teḥliḍ* (*ḥlu* « guérir » + thème III) ! « Dieu fasse que tu guérisses » ;
- *Ad d-uyaley mi fukkey* (*fakk* « finir, terminer » + thème III) « je reviendrai quand j'aurai terminé ».

Dans le second énoncé l'usage de *ad* + aoriste à la place du thème III pour le verbe *mmet* « mourir » (*ad temmteḍ* « tu vas mourir/tu mourras ») ferait passer ce procès de « certain »⁷ à « possible ». Le procès antérieur (*t̤ef* « attraper ») est exprimé dans le thème III pour le poser comme indispensable à l'accomplissement du second : « Le procès antérieur est souvent exprimé par l'accompli. Celui-ci indique qu'un premier procès doit être réalisé pour que la réalisation du second puisse être envisagée. Pour l'expression de ce second procès lui-même, l'emploi de l'accompli pose en principe que sa réalisation consécutive est inéluctable lorsque le premier est réalisé », écrit D. COHEN (1989 : 90) à propos d'un énoncé en arabe, mais qui s'applique aussi bien à nos énoncés (les deux premiers). Dans le premier énoncé le procès antérieur est effectivement réalisé, d'où l'« inéluctabilité » du second. L'usage du thème III dans le troisième énoncé affirme la bonne foi de l'énonciateur et donne au « souhait » le maximum de chance de se réaliser. « Et c'est précisément lorsque le caractère non éventuel mais réel du procès prédit doit être fortement affirmé que l'accompli est employé dans certaines conditions syntaxiques, c'est-à-dire, dans les promesses, les souhaits, pour marquer la proximité, l'inéluctabilité de l'événement, etc. », écrit encore D. COHEN (1989 : 89) en s'appuyant sur des exemples en arabe qui confirment la proximité des deux systèmes verbaux.

La dénomination qui conviendrait le mieux à l'expression de ce thème est naturellement celle d'*accompli* (*ummid*, en berbère), déjà proposée par L. GALAND (1977 : 292), et non le *prétérit*, dénomination d'André BASSET utilisée à sa suite par la plupart des berbérissants, qui ne distingue pas entre l'imparfait et le parfait (DUBOIS et al., 2002). Le prétérit anglais « couvre l'usage du passé défini du français et partiellement ceux du passé indéfini et de l'imparfait (*he helped him every time he asked*, « il l'aidait chaque fois qu'il le demandait » » (COHEN, 1989 : 14). Ce prétérit anglais se traduirait, dans cet énoncé, en berbère par le *duratif-itératif* et *ara* + *aoriste* (v. ci-dessous) : *yetteawan-it* (*eiwen* « aider » + thème II) *mkul mi ara t-id-yessuter* (*suter* « demander » + *ara* + thème I).

⁶ C'est un jeune homme qui s'adresse en ces termes à son petit frère au Hammam El Biban (*Lhemmam n tebburt*) à Bordj Bou Aridj le 14/02/2014. Les autres énoncés relèvent de la langue plus ou moins courante.

⁷ « certain » veut dire ici une réalisation « intensive » du procès, un châtement très sévère qui n'aboutit évidemment pas nécessairement à la mort.

Conclusion

On peut conclure qu'au plan axiologique les oppositions verbales kabyles sont plutôt aspectuelles et opposent trois formes verbales essentielles : l'*accompli* et le *duratif-itératif* qui relèvent de l'*effectif* en exprimant des procès réels, concrets, « effectivement » réalisés (ou en cours de réalisation pour le second) et le complexe *ad* + *aoriste* (et *ad* + *duratif-itératif*) qui, lui, exprime des valeurs relevant du *non-effectif*,⁹ non-concret, non-réel.

A l'instar de beaucoup d'autres langues comme l'anglais, le russe ou l'allemand qui recourent à un auxiliaire verbal (*will, shall, vy-, budu, werden...*) pour exprimer l'aspect ou le temps non-effectif, le kabyle utilise le préverbe *ad*¹⁰ pour exprimer l'aspect non-effectif (non-réel) auquel on adjoint un adverbe pour exprimer le futur (*azekka* « demain », *idelli* « hier »...). Le rôle de ces auxiliaires étant « d'imprimer au verbe une impulsion qui le porte au-delà du présent, limite qu'il ne saurait franchir de lui-même » (GUILLAUME, 1994 : 56)¹¹.

Au plan terminologique, nous avons préféré les dénominations d'*accompli* et de *duratif-itératif* à celles, respectivement, de *prétérit* et d'*aoriste intensif*. « Savoir comment fonctionnent les systèmes aspectuels, séparer les valeurs de base des valeurs secondaires, créer une terminologie adéquate en évitant les assimilations de tel système à tel autre, voilà les exigences qui sont ou devraient être celles de l'aspectologue », écrit Jack FEUILLET (2001 : 145) en s'adressant à l'aspectologue que nous n'avons pas la prétention d'être, même si nous espérons avoir satisfait en partie à ses exigences.

Bibliographie

- BASSET, André (1929), *La langue berbère. Morphologie. Le verbe. Etude de thèmes*, Paris, Leroux.
- BASSET, André (2013), *La langue berbère*, Alger-Livres Editions (première édition Oxford University Press, 1952).
- BENLAKHDAR, Mahieddine (1991), *Des catégories fondamentales du système verbal de Tamazight (parler des Ayt Izdeg, Maroc) : aspect, temps et mode*, Thèse de doctorat de 3ème cycle, Paris, INALCO.
- BERKAI, Abdelaziz (2007), *Lexique de la linguistique français-anglais-berbère, précédé d'un essai de typologie des précédés néologiques*, Paris, L'Harmattan. Réédition Achab, Tizi-Ouzou, 2009.
- BERKAI, Abdelaziz (2011), *Les spécificités morphosyntaxiques du parler kabyle d'Aokas, Asinag*, n° 6, p. 95-114.
- CHAKER, Salem (1991), *Manuel de linguistique berbère I*, Alger, Bouchène.
- CHAKER, Salem (1996), *Manuel de linguistique berbère II. Syntaxe et diachronie*, Alger, ENAG.
- COHEN, David (1989), *L'aspect verbal*, Paris, PUF.
- COSERIU, Eugenio (1978), « Aspect verbal ou aspects verbaux ? Quelques questions de théorie et de méthode », dans David J. et Martin R. (éd.), *La notion d'aspect*, actes du Colloque

⁹ Nous empruntons cette opposition aspectuelle du système verbal berbère en *effectif* et *non-effectif* qui nous semble très juste à CHAKER (1996 : 59).

¹⁰ En kabyle extrême-oriental qu'on appelle *tasahlit* ce sont les variantes préverbaux *di/i* qui sont attestés dans l'usage courant de la langue (v. BERKAI, 2011).

¹¹ Gustave GUILLAUME parle ici du verbe allemand et de son auxiliaire *werden*, mais qu'on peut aisément extrapoler aux autres langues dont la forme verbale stricte (ou thème) n'exprime que le procès réel, effectif, n'allant pas au-delà du présent. Il écrit, plus loin dans le même ouvrage à propos cette fois du verbe anglais que « le futur qui est du temps possible accuse sa discongruence au verbe qui n'a de convenance qu'au temps réel. On lève la discongruence en faisant appel aux mots accessoires (verbes auxiliaires) *shall* et *will*, qui ont pour effet, en occupant le présent *pro forma*, de rejeter le verbe dans le futur » (*op. cit.*, p. 65). Une analyse d'autant plus perspicace qu'elle expliquerait même en anglais l'adjonction des préverbes *to* et *do* à l'infinitif et à l'interrogation qui sont des formes qui expriment plutôt le possible que le réel (*ibid.*).

organisé par le Centre d'Analyse syntaxique de l'Université de Metz (18-20 mai 1978), p. 13-25.

DUBOIS, Jean et *al.* (2002), *Dictionnaire de linguistique*, Larousse.

FEUILLET, Jack (2001), « Typologie des oppositions aspectuelles », *Linx*, 45, p. 139-146.

GALAND, Lionel (1977), « Continuité et renouvellement d'un système verbal : le cas du berbère », *Bulletin de la Société de Linguistique de Paris*, T. LXXII, Fascicule 1, p. 275-303.

GALAND, Lionel (2002), *Etudes de linguistique berbère*, Peeters Leuven-Paris.

GALAND, Lionel (2013), *Regards sur le berbère*, Tizi-Ouzou, Editions Achab.

Groupe d'Etudes Berbères (1989), *Langue berbère, initiation à l'écriture*, AZAR, 2ème Edition

GUILLAUME, Gustave (1993), *Temps et verbe : théorie des aspects, des modes et des temps*, Paris, Champion.

GUILLAUME, Gustave (1994), *Langage et science du langage*, Librairie A.-G. Nizet, Paris et Presses de l'Université Laval, Québec (4e édition).

LEEMAN-BOUIX, Danielle (2005), *Grammaire du verbe français : des formes au sens*, Paris, Armand Colin.

LEGUIL, Alphonse (1983), « Remarques sur le verbe berbère », dans *Langue arabe et langues africaines*, INALCO CERMA-CEROI, édition du Conseil International de la Langue Française, p. 71-104.

LEGUIL, Alphonse (1992), *Structures prédictives en berbère. Bilan et perspectives*, Paris, L'Harmattan.

MANSERI, Ourida (1999), « Sur l'aspect et la dérivation en kabyle », *Etudes et Document Berbères*, 17, p. 153-164.

McCRINDLE, Karen Lyda (1999), *Temps, mode et aspect : les créoles des Caraïbes à base lexicale française*, thèse pour l'obtention du grade de Docteur en philosophie, Université de Toronto, Bibliothèque nationale du Canada.

METTOUCHI, Amina (2002), « La forme *ad* + aoriste en berbère (kabyle) », dans Naït-Zerrad K. (éd.), *Mémorial Werner Vycichl*, Paris, L'Harmattan, p. 335-347.

MIRAMBEL, André (1960), « Aspect verbal et système, essai d'une typologie », *Revue des études slaves*, tome 37, fascicule 1-4, p. 71-88.

CONSTRUCTIVE THOUGHT AND VERBAL POLYSEMY : THE CASE OF THE IMPARFAIT

PENSEE CONSTRUCTRICE ET POLYSEMIE VERBALE : LE CAS DE L'IMPARFAIT

GÂNDIREA CONSTRUCTIVĂ ȘI POLISEMIA VERBALĂ: CAZUL IMPERFECTULUI

Luciana T. SOLIMAN¹

Université de Padoue,

E-mail : luciana.soliman@unipd.it

Abstract

This article analyses the verbal polysemy of the French imperfect (imparfait) by trying to understand the creative mechanism of its principal uses (imparfait narratif, d'imminence contrecarrée, hypocoristique, d'atténuation and ludique). The role of aspect and the relevance of variation of the chronotypes that form this versatile tense are explained along with the relationship between incidence and decadence. Such a relationship is explored in order to identify its implications on discourse in terms of stylistic effects (ordinary, pseudo-allocutive and allocutive decadence).

Résumé

Le présent article examine la polysémie verbale de l'imparfait de l'indicatif en essayant de comprendre le mécanisme créateur de ses emplois les plus importants (imparfait narratif, d'imminence contrecarrée, hypocoristique, d'atténuation et ludique). Nous expliquons le rôle de l'aspect et l'importance des variations des chronotypes constitutifs de ce temps verbal protéiforme. Le rapport d'incidence/décadence est également exploré afin de saisir ses implications sur la production discursive en termes d'effets de sens d'ordre stylistique (ordinaire, pseudo-allocutif et allocutif).

Rezumat

Acest articol examinează polisemia verbală a indicativului imperfect încercând să înțeleagă mecanismul creator al celor mai importante funcții ale sale (imperfectul narativ, de iminență contracarată, hipocoristic, de atenuare și ludic). Explicăm rolul pe care îl joacă aspectul și importanța variațiilor de cronotipuri constitutive ale acestui timp verbal proteiform. Raportul de incidență/ decadență este și el explorat pentru a sesiza implicațiile acestuia asupra producției discursive din punct de vedere al efectelor stilistice (obișnuite, pseudo-alocutive și alocutive).

Keywords : verb, semantics, context, psychomechanics of language, imparfait.

Mots clés : verbe, sémantique, contexte, psychomécanique du langage, imparfait.

Cuvinte cheie : verb, semantică. Context, psihomecanica limbajului, imperfect.

¹ Chercheure, Université de Padoue. Luciana T. Soliman étudie la grammaire du verbe français dans une perspective post-structuraliste qui exploite les fondements de la psychosystématique du langage de Gustave Guillaume. Elle privilégie l'analyse de l'aspect, du mode et du temps dans une perspective sémantico-syntaxique qui met la lumière sur le système-langue français et sur ses divergences avec l'italien, en évoquant les démarches mentales sous-jacentes aux opérations qui règlent la communication. Les études cognitives ont progressé et enrichi ses connaissances : elle explore également le rapport délicat entre les catégorisations de la pensée et les catégories linguistiques dans l'activité de construction du texte. **E-mail :** luciana.soliman@unipd.it

La polysémie des formes verbales est une question fascinante que la grammaire traditionnelle (antimentaliste) gère du point de vue descriptif, voire statistique, afin d'en identifier/quantifier les valeurs dont l'usage est le plus régulier. La psychomécanique du langage de Gustave Guillaume, linguistique d'amont, recherche le préalable, le fait de langue à l'origine des conséquences. Elle résout la problématique de la polysémie verbale par la distinction entre *signifié de puissance*, *signifié d'effet* et *effet de sens*. Signe, signifié et signifiant jouissent chez Guillaume de deux états d'existence : celui de *langue* et celui de *discours*. Notoirement, le premier constitue le plan de la puissance et le second celui de l'effet. Le signifié de puissance est étroitement lié dans la langue au signe et ne peut s'en passer, alors que le signifié d'effet et l'effet de sens que le signe assume de manière temporaire dépendent de son emploi dans le discours (Guillaume 1964 : 246-247). En bref, le premier représente la valeur virtuelle d'une forme, alors que le deuxième est le résultat d'une opération d'actualisation (*effectation*) des conditions langagières et peut être donc observé (le troisième). Évidemment, une forme verbale peut avoir plusieurs signifiés ayant des valeurs différentes. A en croire Guillaume (1973b : 12), l'acte de langage, à savoir cette transition de la langue au discours, ce passage de la non-momentanéité de la première à la momentanéité du second, est produit par le locuteur. Cet acte prend la physionomie énonciative, car le locuteur produit une forme dans une situation (il sait à qui il parle et ce que cela entraîne), mais cette production demeure en langue : c'est le savoir-dire. Nous allons essayer d'appréhender si les circonstances déterminent la concevabilité du dire, car en principe la dimension communicative d'un temps verbal ne peut s'affranchir de la visée d'effet, l'intentionnalité du discours qui influence le dit.

L'approche traditionnelle qui décrit l'imparfait se veut inductive. Guillaume (1990 : 257) parle de manière pittoresque de « vanité de l'effort », qui consiste à vouloir détecter la valeur d'une forme sur la base de ses nombreux emplois. Ce n'est que l'approche systémique qui peut déterminer la place qu'occupe l'imparfait au sein d'un système organisé, le système verbal.² Nous allons d'abord examiner l'image verbale de l'imparfait avant d'expliquer le rôle que jouent dans l'expression de ses emplois les chronotypes α (variable conditionnée) et ω (variable conditionnante), auxquels Valin (1964) ajoute la variable z mesurant la distance entre l'événement passé et le présent de position. L'objectif principal est, d'un côté, de comprendre les effets de sens que le locuteur choisit de produire pour rendre, plus ou moins consciemment, toutes les impressions contenues dans son vécu expérientiel (Valin 1981), et de l'autre côté, de réduire l'importance de la notion de « verbe de discours », car la physification d'une idée aspectuo-temporelle dans le discours n'entame pas la visée préalable du locuteur.

1. L'image verbale de l'imparfait

L'image verbale au niveau de langue de l'imparfait se présente en décadence et virtuellement en incidence, ou « réellement arrivée et virtuellement arrivante » (Guillaume 1929 : 61). Il n'est pas erroné d'envisager dans le thème décadent une affinité avec la théorie de l'aspect : l'imparfait présente, en effet, une situation en partie réalisée et en partie irréalisée. La distinction entre le passé simple et l'imparfait est chronogénétique, ces deux passés se différenciant par la conception inverse de la progression du temps. L'imparfait comporte une perspective descendante, tandis que le passé simple implique une perspective ascendante. Si le temps est perçu objectivement, il arrive de l'avenir pour se transformer en passé (cinétisme descendant) ; si la visualisation du temps appartient au locuteur, l'esprit a l'illusion de pouvoir prendre part activement à la progression du temps selon un cinétisme ascendant (Guillaume 1971a : 98). L'imparfait reflète donc le temps selon sa décadence, le passé simple selon sa progression. Or, il existe entre les deux temps verbaux une distinction temporelle qui n'est pas liée à la durée intérieure du procès.

² « Il importe peu [...] que la langue soit un système – ce qu'on veut bien admettre généralement – si on ne démonte pas ce système afin de le faire bien voir » (Guillaume 1971b : 15).

Néanmoins, comme le note Martin (1971 : 73), si le passé simple découle d'une abstraction du réel qui permet de concevoir le temps comme un cinétisme orienté vers le futur, l'imparfait est incontestablement lié au temps vécu et offre une vision expérientielle de la durée.

Cette perception décadente du temps liée au développement du chronotype α en ω est essentielle. Dans le cas de l'imparfait la juxtaposition des deux chronotypes constitutifs permet d'expliquer : i) la vision « imperfective » des situations et par conséquent l'illusion du locuteur de pouvoir évoquer des procès éloignés en vivant à nouveau le passé ; la simultanéité, due au seuil interne qui distingue les chronotypes. La variation quantitative des deux chronotypes rend compte de l'éventail des emplois de l'imparfait. Ceux-ci ont en commun « l'ouverture devant l'accompli d'une perspective d'inaccompli (plus ou moins subtilement perçue) » (Guillaume 1945 : 61). Valin (1964) préfère parler de rupture de l'équilibre entre les chronotypes : ω peut avoir le dessus sur α et vice-versa.

Afin de satisfaire à la notion d'entier ($\omega + \alpha = 1$), chaque variation du chronotype ω correspond à une variation équivalente, mais inverse de sa contrepartie α . Aux deux variables α et ω Valin intègre la variable temporelle z (*il y a un mois, hier, il y a un instant...*). Le jeu entre ces trois variables justifie les différentes valeurs : lorsque la variable z est positive, l'époque intéressée est le passé (pondéré chronologiquement) et la balance entre α et ω rend compte des emplois de l'imparfait :

i) $\omega = \alpha$ (équilibre)

[1] Elle *montait* vite l'escalier, car son enfant l'appelait.

Dans [1] *montait* a le sens de *était en train de monter*.

ii) $\omega = 1$; $\alpha = 0$ (primauté absolue d' ω)

[2] Quand je l'ai rencontrée, elle *sortait* d'un magasin de jouets.

Dans [2] *sortait* signifie ici *venait de sortir*.

iii) $\omega > \alpha$ (primauté d' ω)

[3] Elle *étudiait* depuis longtemps le moyen de parcourir la ville avec son enfant sans se fatiguer.

L'itérativité dans [3] accroît la portée du chronotype ω .

iv) $\omega < \alpha$ (primauté d' α)

[4] Éreintée, elle évalua attentivement en fonction de la distance et de l'endroit l'emploi d'une poussette. Quinze mois plus tard, son petit bonhomme *marchait* tout seul et le défi poussette n'était plus à l'ordre du jour.

Par cet imparfait narratif (de perspective) le locuteur s'arrête sur l'instant où l'enfant commence à marcher et laisse imaginer la suite.

[5] Une poussette de plus et les passagers de l'autobus *descendaient*.

Cet imparfait de l'imminence contrecarrée signale une décadence sans accompli : l'événement n'a pas eu lieu.

Lorsque la variable z est nulle, c'est-à-dire que la distance entre la borne finale de l'événement exprimé et le présent correspond à 0, l'imparfait ne décrit plus l'époque passée, mais l'époque présente au point que l'on pourrait parler de forme allomorphe du présent de l'indicatif (imparfait d'atténuation, imparfait hypocoristique). Si la variable z est négative, elle évoque le futur et l'imaginaire (imparfait ludique).

2. Les emplois de l'imparfait : temps et aspect

Tous les emplois de l'imparfait présentent une imbrication temps/aspect qui peut conduire à une intensité expressive supérieure de l'énoncé quand l'aspect s'impose. Nous allons examiner les cas où l'aspect grammatical sécant permet au locuteur en concevabilité d'insister sur l'incidence virtuelle impliquant une possibilité de continuation fictive. Certes, l'imparfait appartient aussi bien au niveau d'incidence qu'au niveau de décadence, mais à la décadence de base peuvent se

superposer d'autres types de décadences dictés par les exigences de la syntaxe phrastique ou par l'effet de sens que le locuteur veut atteindre.

Nous allons consacrer une section plus intéressante à l'imparfait narratif, qui peut être aisément rivalisé par le passé simple. L'imparfait d'imminence contrecarrée, hypocoristique, d'atténuation et ludique seront également pris en compte.

2.1 L'imparfait narratif

L'imparfait narratif, caractérisé par une incidence virtuelle (accompli + inaccompli), peut être remplacé par le passé simple, dont l'incidence est réelle (accomplissement réel). Généralement combiné avec les verbes perfectifs, il se caractérise par une intensité jointe à l'expressivité (Wilmet 1976 : 169 ; Wilmet 1997 : 388) découlant du contraste entre l'aspect grammatical et l'aspect lexical du verbe en question, qui suscite la curiosité de l'interlocuteur : le locuteur semble suspendre le flux régulier des événements avant de procéder à la narration. Ce n'est pas par hasard si l'imparfait narratif est souvent placé au début du paragraphe.

[6] Le 8 juillet 1621 *naissait*, à Château-Thierry, Jean de la Fontaine, poète et conteur.

On considère comme perfectif l'emploi de perspective, qui comporte un fractionnement de l'image verbale et qui contient une quantité infinitésimale d' ω (iv, *supra*) :

[7] Le soir, Jean *partait* pour Paris.

Selon Sthioul (1998b), il faudrait introduire la notion de « point de vue », en distinguant l'emploi descriptif des temps verbaux de leur emploi interprétatif. Avec l'imparfait un énoncé représente la pensée du locuteur qui relate des événements en cours pendant une période antérieure au moment de l'énonciation (emploi descriptif), ou un énoncé exprime la pensée du locuteur qui communique une idée ou un sentiment attribués à un moment de conscience distinct du moment énonciatif (emploi interprétatif). Ceci dit, l'imparfait narratif peut être conçu comme un emploi interprétatif où, paradoxalement, un sujet différent du locuteur observe le procès dans son devenir et doit deviner, à partir de la pensée représentée et du contexte, la réalisation du procès à l'intérieur de l'intervalle indiqué généralement par le localisateur temporel. L'hypothèse selon laquelle ce ne serait pas le locuteur qui affirme ouvertement que le procès a eu lieu, mais c'est plutôt son interlocuteur qui l'infère peut être vérifiée par le sens différent que le localisateur possède selon le contexte :

[8] Marguerite attendait Jean, qui arriva scandaleusement à 11 heures. Un instant plus tard, elle *partait*.

[9] Marguerite attendait Jean, qui lui communiqua son changement de programme. Un instant plus tard, elle *partait*.

Dans [8] l'événement est représenté par le point de vue d'un sujet extérieur à l'univers décrit par l'énoncé : Marguerite n'est pas partie même si Jean est arrivé en retard ; *un instant plus tard* signifie « encore un instant et... ». Dans [9] l'interlocuteur comprend que le procès s'est effectivement réalisé. Ce n'est donc que l'imparfait de l'énoncé [9] qui peut être considéré comme narratif, alors que [8] contient un imparfait d'imminence contrecarrée.

La théorie de Sthioul, qui met en exergue le rôle du dynamisme interlocutoire, présente des affinités avec la théorie guillaumienne, au sens où le passage du locuteur à l'interlocuteur peut représenter une forme de décadence (décadence pseudo-allocutive) supplémentaire à la décadence morphologique (de base) de l'imparfait. Même si Guillaume observe la décadence allocutive dans d'autres emplois de l'imparfait (d'atténuation, par exemple), en conférant à l'imparfait narratif une décadence d'ordre stylistique ordinaire où « la partie accomplie du verbe [...] n'est, à la vérité, qu'une quantité fictive, destinée uniquement à recréer la perspective » (Guillaume 1929 : 68), il faut reconnaître l'importance de la lecture alternative de Sthioul, qui n'invalide pas la nature constitutive de l'imparfait et qui met en jeu un sujet de conscience différent du locuteur.

De manière résomptive, l'imparfait peut être remplacé par le passé simple, mais leur interchangeabilité grammaticale est loin de témoigner d'une équivalence expressive. Qui plus est, le localisateur temporel est très fréquent, mais non indispensable :

[10] Marguerite attendait Jean. Irritée par son retard excessif, elle *s'en allait* sans proférer un seul mot.

L'exception se justifie par l'aspect lexical de *s'en aller* qui est de nature perfective. Sans doute l'association aspect sécant-aspect perfectif dilate-t-elle l'événement jusqu'à le ralentir (cf. Gougenheim 1963 : 211 ; Valin 1964 : 43).

2.2 L'imparfait d'imminence contrecarrée

L'imparfait d'imminence contrecarrée (ou de réalisation antidatée) est l'équivalent d'un futur hypothétique composé. Une idée d'empêchement projetée dans un univers irréel ce qui a failli se produire.

Si la variable z est positive, le chronotype α occupe presque tout l'espace du procès au détriment du chronotype ω , qui n'est pas pourtant annulé. Il faut que celui-ci subsiste pour pouvoir suggérer la réalisation imminente. Les énoncés-modèles sont assez connus :

[11] Un instant plus tard, le train *dérailait*. (Guillaume 1929)

[12] Sans le signal, le train *dérailait*. (Martin 1971)

[13] Un peu plus, je *tombais*. (Valin 1964)

Les verbes *dérailer* et *tomber* sont aspectuellement perfectifs : le seuil interne de l'imparfait entre les deux chronotypes ne peut correspondre à la limite de tension du verbe perfectif, car on n'aurait plus le contraste entre la partie réalisée et la partie en cours de réalisation ; la pensée se situe donc avant la borne finale du procès perfectif qui demeure par conséquent irréel.

La réduction du chronotype ω à zéro ne dévalorise pas son rôle : le procès est si proche de sa réalisation qu'une illusion peut se développer (Martin 1971 : 99). L'imparfait exprime donc l'époque future par une sorte de projection d'un procès possible, conçu dans son déroulement virtuel, mais qui n'a pas été réalisé. On peut faire cesser l'ambiguïté de certains cas par le recours à des informations pragmatiques contextuelles. Le contexte déterminera s'il est question d'un événement dont on a « augmenté » la perspective ou d'un événement qui n'est pas réel. Sans doute est-il intéressant de remarquer que le verbe à l'imparfait peut être accompagné par des semi-auxiliaires (*falloir, devoir, pouvoir, valoir*), car l'idée d'obligation, de possibilité et de volonté précède dans le temps le procès exprimé par le verbe à l'infinitif, celui-ci étant situé après le seuil interne de l'imparfait. La fonction que ces semi-auxiliaires remplissent n'est pas négligeable : « l'accroissement de la perspective procède de la nature du verbe (les verbes en question sont des verbes intentionnels et, partant, perspectifs) bien plus que du contexte » (Guillaume 1929 : 69, note 1). L'affinité avec le futur hypothétique composé est donnée par α . L'imparfait détient pourtant une expressivité que le futur hypothétique composé ne possède pas, car celui-ci n'exprime que l'irréalité de l'événement.

2.3 L'imparfait hypocoristique

L'imparfait hypocoristique est présenté par Guillaume comme un cas de décadence stylistique allocutive qui, tout comme l'imparfait d'atténuation (§2.4), est engendré par le désir du locuteur de se mettre au niveau de l'être à qui il s'adresse : un animal domestique ou un enfant qui ne parle pas encore. Le locuteur n'entre pas en scène et prend ses distances : le dialogue est fictif et, généralement, le locuteur s'éloigne de son dire grâce à la troisième personne.

[14] Bonjour mon mignon. Que tu *étais* mignon ! (Wilmet 1976)

[15] Qu'il *était* sage, mon enfant ! Il *coloriait* la montagne ! Bravo !

L'aspect grammatical joue un rôle prioritaire dans cet emploi. Premièrement, la valeur temporelle de base de l'imparfait passe à l'arrière-plan, étant donné qu'il a la valeur d'un futur dans le passé : « pour dénoncer le détachement – réel ou feint – de l'adulte, c'est-à-dire l'absence de vrai dialogue au sein d'un univers truqué, le temps futur du passé conviendrait parfaitement » (Wilmet 1997 : 395). Deuxièmement, c'est l'aspect sécant qui légitime la condition sur laquelle le locuteur bâtit son énoncé : l'allocutaire ne peut se soustraire à l'interlocution qu'on lui impose. Le label

alternatif d'*imparfait convenu* (Wilmet 1976 : 106) s'expliquerait par ce manque de discussion établi préalablement.

2.4 L'imparfait d'atténuation

L'imparfait d'atténuation (ou de politesse) est un cas de décadence allocutive, où le locuteur laisse à son interlocuteur la possibilité, quoique limitée, de rejeter le procès exprimé par l'infinitif qui accompagne le verbe à l'imparfait. Valin (1964 : 48) explique ce psychomécanisme qui permet le transfert du procès dans le passé :

« La déférence et la politesse exige de celui qui parle qu'il se considère – en pure fiction bien entendu, mais fiction néanmoins opérante – le serviteur, l'inférieur par conséquent, de celui à qui il s'adresse. De là, dans sa pensée, l'institution nécessaire d'une successivité, d'une ordination [...] en vertu de laquelle le locuteur s'attribue fictivement le désavantage de la situation et voit en conséquence sa place *dessous*, c'est-à-dire, ordinairement, *avant*. »

Valin assimile donc l'antériorité à l'infériorité, mais on pourrait établir l'hypothèse d'une fuite fictive dans la réalité du procès (Mourin 1956, *apud* Bertinetto 1986) qui découle de la déférence du locuteur à l'égard de son allocutaire.

Dans cet emploi de l'imparfait, le rôle de l'aspect est moins significatif, car le déplacement du procès dans l'époque passée est plus important que l'indétermination suggérée par l'aspect sécant, qui ne permet pas d'accéder à la connaissance du résultat du procès. L'incertitude du résultat est corroborée par les verbes *vouloir* et *venir*, « qui séparent le projet de l'acte, en laissant l'interlocuteur fictivement libre de percevoir ou non l'actualité de la requête : *je voulais, mais que cela vous gêne et je ne veux plus* » (Wilmet 1997 : 389).

[16] *Je voulais* vous poser des questions.

[17] *Je venais* vous dire que les autres conférenciers vous attendent.

Cependant, ces deux verbes ne sont pas un élément obligatoire pour la bonne réussite de l'énoncé dont on veut amoindrir la force des mots :

[18] *Je me demandais si vous étiez prêt à répondre à quelques questions.*

Le fait de reléguer l'événement dans le passé moyennant l'imparfait permet au locuteur de rendre accessible à son interlocuteur une situation dont on peut repérer les intentions énonciatives. L'interlocuteur est appelé à accueillir comme demandeur quelqu'un qui n'a pas encore formulé sa demande (Berthonneau et Kleiber 1994 : 81). L'aspect sécant – moins important que le temps expliqué, mais coparticipatif de la visée générale de l'énoncé – met l'interlocuteur à son aise : celui-ci peut facilement rejeter la demande sans ressentir le poids des règles de convenance sociale.

2.5 L'imparfait ludique

Plus attesté en Belgique qu'ailleurs³, l'imparfait ludique permet à l'enfant, grâce à l'aspect sécant, de visualiser la projection de son rôle à l'intérieur d'un univers imaginaire qu'il a décidé d'explorer. Comme le remarque Schena (1995 : 128), cet emploi permet à l'enfant de « présenter une situation imaginaire comme actuelle sous couleur de vérité ».

[19] *Moi, j'étais* le chat. *Toi, tu étais* la souris.

Selon Warnant (1966), le chronotype ω est annulé, alors que le chronotype α est maximalisé : il en découle que le procès est entièrement perspectif. Néanmoins, une saisie précoce de l'événement que l'on imagine le donne déjà pour acquis. La variable négative z fait en sorte que l'esprit soit reconduit au réel pour comprendre le caractère irréel de ce qui a été imaginé : « je ne suis pas un chat, tu n'es pas une souris ». C'est α qui, de par sa nature, prolonge idéalement le fait dans la dimension du jeu.

³ En France on emploie le futur hypothétique ludique : la répartition des rôles que le locuteur établit attend l'adhésion de son interlocuteur.

3. L'imparfait et ses signifiés d'effet

Nous venons de repérer les signifiés d'effet de l'imparfait sans déprécier la richesse de la production effective. Il serait erroné de croire qu'il existe une valeur fondamentale de l'imparfait qui justifierait tous les emplois possibles. Il serait impossible de condenser la diversité des valeurs d'emploi dans l'une d'entre elles en vertu d'une généralité plus vaste. Il existe plutôt un système de causations sur lequel se fonde le processus constructif du langage même, qui peut mieux expliquer la polysémie verbale : une « causation obverse », strictement mentale (Guillaume 1964 : 275), est suivie d'un « causé construit » qui engendre la « causation déverse ». Celle-ci exprime dans le discours les conséquences de chaque cas dont le causé construit est le modèle. Ces conséquences correspondent aux effets de sens pouvant découler de l'emploi du cas de langue. Par conséquent, pour Guillaume c'est en raison de la causation déverse que l'on obtient le discours : celui-ci exploite quelque chose qui a été déjà construit.

Afin d'améliorer l'intelligibilité de la polysémie du temps de l'imparfait, nous faisons appel au tableau ci-dessous (Tab. 1), qui constitue notre point de départ :

<i>Langue</i>	<i>Discours</i>		
Langue se construisant en pensée	Langue construite en pensée opérativité en cours	Langue construite en pensée et en signes opérativité effective	Langue employée déjà construite en pensée et en signes
Puissance	Effection		Effet
Signifié de puissance	Signifié d'effet		Effet de sens
Représentation générale de l'imparfait	Représentation liée à la saisie d'une valeur de l'imparfait	Représentation liée au contexte	

Tab. 1 – Signifié de puissance, signifié d'effet et effet de sens.

Un signifié de puissance constitue donc le prototype qui conditionne le discours sans lui imposer de véritables contraintes. Le signifié d'effet est le fruit de la saisie d'une valeur, tandis que l'effet de sens est l'aboutissement résultatif de cette saisie (le nombre d'effets de sens ne peut être défini étant donnée l'hétérogénéité infinie des contextes).

Il est maintenant utile de résumer les différents emplois de l'imparfait que nous venons d'explorer (§2) en gardant la distinction puissance/effection/effet (Tab. 2) :

<i>Langue</i>	<i>Discours</i>		
Puissance	Effection		Effet
Signifié de puissance	Signifié d'effet		Effet de sens
Époque passée Vision sécante et analytique Incidence virtuelle Décadence de base + décadence stylistique ordinaire	Imparfait narratif	Valeur stylistique de perspective	Dilatation Impression d'inachevé
Époque passée Vision sécante et analytique Incidence virtuelle Décadence de base + décadence stylistique ordinaire/pseudo-allocutive	Imparfait d'imminence contrecarrée	Valeur modale	Idee d'empêchement
Époque passée Vision sécante et analytique Incidence virtuelle Décadence de base + décadence stylistique ordinaire	Imparfait hypocoristique	Valeur de convenance fictive	Fiction allocutive
Époque passée Vision sécante et analytique	Imparfait d'atténuation	Valeur de réserve	Déférence

Incidence virtuelle Décadence de base + décadence stylistique allocutive			
Époque passée Vision sécante et analytique Incidence virtuelle Décadence de base + décadence stylistique allocutive	Imparfait ludique	Valeur d'imagination structurée	Idéalisation

Tab. 2 – Les emplois de l'imparfait : puissance, effectation et effet.

L'effectation, qui se situe entre la puissance et l'effet, se présente comme un acte scindé en deux : d'une part, le choix d'une unité non momentanée déjà construite ayant des patrons sémantico-syntaxiques sous-jacents ; d'autre part, la visée de la phrase où le mot-verbe va être employé. Les patrons sémantico-syntaxiques auxquels nous faisons allusion sont l'aspect verbal, qui déclenche une série de choix liés à la cohésion et à la cohérence de l'articulation discursive (Soliman 2018), et le couple de l'incidence et de la décadence. Autrement dit, la texture interne de l'imparfait et sa composition éveillent dans l'esprit du locuteur (et de son allocutaire) des psychismes qui dépendent d'un contexte étroit (« affectif ») ou large (« intellectuel »). Le locuteur tient compte de son allocutaire et de la situation énonciative, mais cette prise de conscience ne touche pas à la concevabilité. Il sélectionne ses mots en sachant ce qu'il produit et les conséquences de sa production langagière, mais son vouloir-dire diffère de la compétence communicationnelle.

Conclusion

La grammaire traditionnelle, axée sur les faits de discours, à savoir ces points d'arrivée d'un processus phasique créateur du langage, ne fait pas ressortir l'ordre de la langue. C'est la psychomécanique du langage qui recherche la source des effets de sens, dont elle se sert comme point de départ à sa recherche. L'étude de la pensée constructrice permet de dégager les mécanismes psychiques du locuteur et la structure latente du système.

La représentation de l'imparfait que nous avons essayé de comprendre délaisse le physisme et le comportement du verbe au sein de la spécificité de la phrase, dont on ne peut pourtant se passer, pour comprendre l'arrangement de la pensée avant d'aboutir au discours. Il existe évidemment une concevabilité, à savoir ce raisonnement profond auquel le locuteur a recours, qui motive son dire et son choix de ce temps verbal.

Notre effort de synthèse suppose que les emplois de l'imparfait aient une cohérence dans leur organisation systémique. Si la langue n'était pas cohérente, il serait insensé de découvrir les actes de représentation. C'est sur la base de cette hypothèse que nous avons cherché à discerner ce que le locuteur conçoit et ce qu'il veut exprimer en choisissant un temps verbal comme l'imparfait qui soit en convenance avec son intentionnalité : les signifiés de puissance de l'imparfait ont pour attributs principaux la permanence et la généralisation ; ces signifiés constituent la base des signifiés d'effet qui gouvernent les effets de sens visés, momentanés, mais homogènes dans leur acception résultative. La dynamique variable de la communication ne serait donc attachée qu'à l'opérativité (en cours + effective) de l'effectation, sans entrer dans la zone délicate de la compétence communicationnelle.

Nous avons configuré le système de la production discursive de l'imparfait dans ses emplois les plus récurrents afin d'acquérir une connaissance plus claire de la manière dont le locuteur parvient à énoncer les phrases, en excluant le cas des hypothétiques qui répondent à des critères supplémentaires. En particulier, nous avons mis en relief et ordonné le rapport d'incidence/décadence qui justifie mieux que d'autres opérations cognitives certains emplois stylistiques.

Bibliographie

- BERTINETTO, M., *Tempo, aspetto e azione nel verbo italiano. Il sistema dell'indicativo*, Firenze, L'Accademia della Crusca, 1986.
- GOUGENHEIM, G., *Système grammatical de la langue française*, Paris, d'Artrey, 1963.
- GUILLAUME, G., *Temps et verbe. Théorie des aspects, des modes et des temps*, Paris, Champion, 1929.
- GUILLAUME, G., *L'Architectonique du temps dans les langues classiques*, Copenhague, Munksgaard, 1945.
- GUILLAUME, G., *Langage et science du langage*, Paris/Québec, Nizet/Presses de l'Université Laval, 1964.
- GUILLAUME, G., *Leçons de linguistique de Gustave Guillaume 1948-1949 – Série A*, vol. 1 « Structure sémiologique et structure psychique de la langue française I », Paris/Québec, Klincksieck/Presses de l'Université Laval, 1971a.
- GUILLAUME, G., *Leçons de linguistique de Gustave Guillaume 1948-1949 – Série B*, vol. 2 « Psycho-systématique du langage. Principes, méthodes et applications I », Paris/Québec, Klincksieck/Presses de l'Université Laval, 1971b.
- GUILLAUME, G., *Principes de linguistique théorique*, Paris/Québec, Klincksieck/Presses de l'Université Laval, 1973a.
- GUILLAUME, G., *Leçons de linguistique de Gustave Guillaume 1948-1949 – Série C*, vol. 3 « Grammaire particulière du français et grammaire générale IV », Paris/Québec, Klincksieck/Presses de l'Université Laval, 1973b.
- GUILLAUME, G., *Leçons de linguistique de Gustave Guillaume 1943-1944 – Série A*, vol. 10 « Grammaire particulière du français et grammaire générale II », Lille/Québec, Presses Universitaires de Lille/Presses de l'Université Laval, 1990.
- MARTIN, R., *Temps et aspect. Essai sur l'emploi des temps narratifs en moyen français*, Paris, Klincksieck, 1971.
- SCHENA, L., « Un emploi modal de l'imparfait : sa valeur 'ludique ou préludique' », in Margarito, M., Raugei, A.M. (éds), *Studi di Linguistica, Storia della lingua, Filologia francesi*, Torino, Dell'Orso, 1995, pp. 117-130.
- SOLIMAN, L.T., « Aspect et texte : entre phrases complexes et phrases multiples », *Studia UBB Philologia*, LXIII, 1, pp. 163-173, 2018.
- STHIOUL, B., « La conceptualisation du temps : Guillaume », in Moeschler, J. (éd.), *Le temps des événements*, Paris, Kimé, 1998a, pp. 45-65.
- STHIOUL, B., « Temps verbaux et point de vue », in Moeschler, J. (éd.), *Le temps des événements*, Paris, Kimé, 1998b, pp. 197-220.
- VALIN, R., *La méthode comparative en linguistique historique et en psychomécanique du langage*, Québec, Presses de l'Université Laval, 1964.
- VALIN, R., *Perspectives psychomécaniques sur la syntaxe*, Québec, Les Presses de l'Université du Québec, 1981.
- WARNANT, L., « Moi, j'étais le papa... l'imparfait préludique et quelques remarques relatives à la recherche grammaticale », *Mélanges Grevisse*, Gembloux, Duculot, 1966.
- WILMET, M., *Études de morpho-syntaxe verbale*, Paris, Klincksieck, 1976.
- WILMET, M., *Grammaire critique du français*, Louvain-la-Neuve, Duculot/Hachette, 1997.

SPANISH PREPOSITIONS: AN ATTEMPT OF SYSTEMATIZATION**LES PREPOSITIONS ESPAGNOLES : UNE TENTATIVE DE
SYSTEMATISATION****PREPOZIȚIILE SPANIOLE : O TENTATIVĂ DE SISTEMATIZARE****Rania TALBI**

FORELLIS EA 3816-Université de Poitiers

e-mail : raniatalbi@free.fr.

Abstract

Can we conceive about the prepositional correlators a possible systematization of signifiers and meanings?

The systematic organization of the paradigm of Spanish prepositions that we propose to present in this work will reveal not only a form of resistance from certain prepositional signifiers (según, durante, mediante, etc.) to any classification and systematization. then a certain heterogeneity in the apprehension of their signified. This organizational heterogeneity defined by a reduced number of similar and tense directional vectors will show that if there is a system of prepositions, it is first and foremost on the side of the signifiers.

Résumé

Pouvons-nous concevoir au sujet des relateurs prépositionnels une possible systématisation des signifiants et des significations? L'organisation systématique du paradigme des prépositions espagnoles qu'on se propose de présenter dans ce travail révélera malgré tout non seulement une forme de résistance de la part de certains signifiants prépositionnels (según, durante, mediante, etc.) à toute classification et systématisation, puis une certaine hétérogénéité dans l'appréhension de leur représenté. Cette hétérogénéité organisationnelle définie par un nombre réduit de vecteurs directeurs analogues et tensifs mettra en évidence que s'il y a système des prépositions, il est d'abord et avant tout du côté des signifiants.

Rezumat

Putem noi elabora o posibilă sistematizare a semnificanților și semnificațiilor în ceea ce privește relatorii prepoziționale? Organizarea sistematică a paradigmei prepozițiilor spaniole pe care ne propunem să o prezentăm în această lucrare va arăta înainte de toate nu doar o formă de rezistență din partea anumitor semnificatori prepoziționali (según, durante, mediante, etc.) în raport cu orice clasificare și sistematizare, dar și o anumită heterogenitate în captarea reprezentatului lor. Această heterogenitate organizațională definită de un număr redus de vectori directori analogi și temporali va arăta că, dacă se poate vorbi de un sistem al prepozițiilor, înainte de orice, acesta există pe partea semnificatorilor.

Key words: Spanish prepositions, systematization, tense directional vectors, represented, signifiers

Mots-clés: prépositions espagnoles, systématisation-vecteurs tensifs représentés, signifiants

Cuvinte cheie: prepoziții în limba spaniolă, sistematizare –vectori, vectori reprezentați temporal, semnificatori

Le locuteur trouve dans le système des prépositions des formes variées aptes à répondre de manière spécifique et opérative à ses intentions discursives et expressives, deux mots à l'intérieur d'un système ne pouvant être identiquement perçus ou défini : la seule distinction dans l'actualisation du signifiant relationnel met en évidence une désignation et une appréhension différentes du "représenté" exprimé prépositionnellement.

L'ancrage discursif des prépositions occulte toutefois fréquemment sa signifiante et son identité puisqu'on l'associe souvent à ce qui est dit et non pas à ce qu'elle-même dit réellement dans le discours et dans le système. La difficulté à saisir lexicalement et linguistiquement (Gustave Guillaume a révélé littéralement cette difficulté) le représenté des prépositions persiste cependant que l'on se situe dans le discours ou dans le système. Cette résistance est néanmoins préfigurée et annoncée par le signifiant même des prépositions espagnoles. Leur physisme est révélateur de cette difficulté. La gongruence¹ des signifiés et des signifiants semble être la loi directrice et organisatrice du système prépositionnel. Effectivement, la structure phonologique plus ou moins élémentaire de ces signifiants prépositionnels semble « convenir » à la ténuité, à la généralité et au haut degré d'abstraction de leur signification (l'essence du mot est ici du côté de la forme et non pas de sa substance). La particularité de leur signifiant et de leur signifié attribue à ces prépositions une place spécifique dans le système : elles se situent par leur signifié et par leur signifiant comme "chefs de file par rapport aux autres relateurs issus pour la plupart d'expressions locutives (contra, desde, entre, hacia, hasta, para) comme on le verra. Ces relateurs restants s'organiseront autour des prépositions centrales aussi bien par relation paronymique/analogique que par leur sémantèse marquée et transcendante au regard du signifié relativement implicite de la préposition axiale : tous ces rapports analogiques expliquent, selon nous, les cas de synonymie référentielle, de polyréférentialité perçus dans l'emploi des prépositions, l'analyse de plusieurs énoncés concurrentiels mettront l'accent sur cette analogie formelle et référentielle. Le système des prépositions espagnoles s'organiserait donc à partir des relateurs suivants : a-de-en-con -por-sin -.

L'organisation systématique du paradigme des prépositions qu'on se propose de présenter dans ce travail révélera malgré tout non seulement une forme de résistance de la part de certains signifiants prépositionnels (según, durante, mediante, etc.) à toute classification et systématisation, puis une certaine hétérogénéité dans l'appréhension de leur signifié. Cette hétérogénéité organisationnelle définie par un nombre réduit de vecteurs directeurs analogues et tensifs mettra en évidence que s'il y a système des prépositions, il est d'abord et avant tout du côté des signifiants. Même si la "matière" -faiblement substantielle- des prépositions est difficile à systématiser, on pourra voir se dessiner, dans le rapprochement des signifiants, des sous-systèmes, des axes d'oppositions et de contrastes significatifs entre les différentes opérativités relationnelles.

Le système prépositionnel espagnol s'organiserait donc à partir des signifiants axiaux et à partir de leur représenté.

Le premier axe est constitué par la préposition "a" :

HACIA
1) A ? HASTA
PARA

? Les signifiants prépositionnels de ce premier axe *hacia*, *hasta*, *para* actualisent formellement et expressivement la préposition *a*, on pourrait même ajouter étymologiquement [*hacia* et *para* sont

1 G. Guillaume.

des formes composées²]. Cette actualisation permet d'appréhender prévisionnellement un même signifié ou une même opérativité pour les trois relateurs, opérativité qui correspond à celle exprimée par le signifiant **a**. Grâce à cette analogie, notre appréhension des trois prépositions s'orientera vers le signifié commun décliné et différencié par **hacia**, **hasta** et **para**. En effet, si **a** signifie une opérativité afférente, **hacia** en signale la vectorisation, **hasta** en désigne le terme [le résultat] et **para** la motivation finale et transcendante, voire intentionnelle. Tous les autres sens attribués à ces relateurs relèvent de la référence et du contexte.

Dans notre premier énoncé, [1]-"*En el norte de España hay incluso rechazo al flamenco. Es por una cuestión social : el norte mira hacia el norte, y nunca al sur.*" 158 (*El País semanal*, 11/04/99, p. 110.), la forme verbale "mira", caractérisée par sa sémantèse directive, actualise les relateurs **a** et **hacia** dans un même contexte discursif (l'analogie des signifiants est révélatrice). Cette double actualisation suppose toutefois une différence, comme le démontre l'emploi successif et différencié des signifiants **hacia** et de **a**. La prédicativité directionnelle implique une "expansion" cinétique, explicitée ou auxiliarisée par les prépositions afférentes ou prospectives **a** et **hacia**, pour se référer au support nominal d'après "el norte", "el sur". La morphologie des mots prépositionnels permet de révéler entre ces deux relateurs une première distinction dans leur signifiante ou leur manière de signifier, car l'un [**a**] se définit par une sémantèse ou une opérativité transcendante et l'autre [**hacia**] par une sémantèse immanente. Ainsi dans l'expression d'un mouvement directif, **a** marque une prospectivité linéaire et cinétique qui trouve sa "finalité" exclusive dans le support d'après (point final de la cinèse prépositionnelle et de la cinèse prédicative) ; **hacia** signifie une prospectivité explicitement et lexicalement directionnelle, ce qui pose le support substantival non plus comme un point final ou terminatif unique et exclusif, mais comme un point indicateur qui présuppose d'autres possibilités positionnelles (visée extensive de **hacia**, pourrait-on dire). Le locuteur (danseur de flamenco), dans le premier exemple, met en lumière avec le double emploi prépositionnel les inégalités, en quelque sorte, qu'il y a entre le nord et le sud de l'Espagne : en actualisant **hacia**, le locuteur déclare une effectivité directionnelle (d'où son choix pour le signifiant le plus marqué lexicalement), l'intérêt exclusif que porte le nord de l'Espagne pour lui-même (l'image d'un "mirar" qui s'inscrit dans une direction concrètement délimitée [el norte] et circulaire, puisque le support-sujet et le support-objet sont confondus) ;/ avec la préposition **a**, l'énonciateur change de perspective, en dénonçant un désintérêt, un abandon de la part de l'Espagne du nord vis-à-vis de l'Espagne du sud, car même si **a** indique une cinèse directive, le point positionnel et final du "mirar" est exclu de par la prédication négative "nunca mira al sur" (cette non-atteinte directionnelle, cette exclusion explique le choix pour le terme non-marqué dans l'expression lexicale de la direction). Avec **a**, il prend en compte seulement un mouvement prospectif [qui met à distance le "support final ponctuel" -perfectivement précisé- *el sur*] ; avec **hacia**, il prend en compte la concrétisation de ce mouvement, son effectivité [atteinte du "support final extensif" -imperfectivement précisé- *el norte*].

Dans notre deuxième énoncé, [2]-"*De aquí hay tres kilómetros hasta / a Madrid.*" (Eugen Roegiest, p. 242), le binôme systémique et prépositionnel **a / hasta** apparaît dans l'expression différenciée d'un cinétisme prospectif (une nouvelle fois l'analogie paronymique des signifiants est révélatrice). Le mouvement afférent marqué **a** situe le support d'après dans une visée positionnelle et terminative (la distance énoncée "tres kilómetros" est appréhendée globalement, dans sa perspective initiale "**de** aquí" et finale "**a** Madrid"), ce qui permet de ne considérer que la linéarité directive et son point final. La cinèse progressive marquée **hasta** lexicalise explicitement et

2 **Hasta** est la seule préposition qui ne soit pas d'origine latine (cf. I] Chapitre A). **Hasta** est issu de l'arabe "hatta" ["hatta-n" correspond à la locution "tout à l'heure" et "hetta" à la préposition post-verbale]. L'étymologie arabe -arabe populaire- montre que "hatta" est une forme dite "définitive", c'est-à-dire absolument pas composée. On remarque cependant que l'arabe populaire et l'arabe littéraire confondent sous une même expression les prépositions "hasta" et "a": "hatta" -arabe populaire- et "ila" -arabe littéraire- (notre source est purement orale).

expressivement le "déroulement", la "réalisation" cinétique, tout en appréhendant la visée finale désignée par le support d'après. La sémantèse immanente impliquée par le relateur **A** aurait une désignation non-marquée et moins expressive de l'opérativité cinétique et de sa résultativité.

Dans l'exemple suivant, [3]-"*Bajé **para** ver / **a** ver si había pasado el cartero.*" (Dolorès Ligatto et Béatrice Salazar, pp. 98-99), les relateurs analogiques **a** et **para** se réfèrent à la fois à un prédicat verbal directionnel "bajé" et à un support quasi-nominal "ver". Leur valeur prospective ou perspective (**a** est impliquée littéralement et étymologiquement par **para**) intègre donc l'opérativité directive du verbe dans un mouvement afférent qui, selon la perspective relationnelle ou prépositionnelle, s'inscrit dans une visée perfective et terminale (dans "a ver ...", le support d'après "ferme" en quelque sorte le mouvement initial déclaré par le prédicat) ou bien souligne la mise en perspective ou la finalité de l'action verbale désignée par le support d'après ("para ver"). Cette "perspectivation", mise à nu par le relateur et la forme infinitive, ne suppose cependant pas une perfectivité cinétique (contrairement à la préposition **a**).

Avec le dernier exemple du premier sous-système prépositionnel [4]-"*Se echó **para** / **hacia** atrás.*" (M. L. López, pp. 196-197), l'occurrence binômique et analogique des prépositions **para** et **hacia** se neutralise dans cet énoncé selon María Luisa López. Elle justifie cette neutralisation par la signifiante directionnelle commune aux deux relateurs. **Para** et **hacia** se caractérisent en effet par leur cinétisme prospectif, cinétisme qui trouve son support final dans "la zone" désignée par "atrás" et qui vectorise l'opérativité directive du prédicat verbal déclaré "se echó". Ils n'appréhendent cependant pas de la même façon "la zone" signifiée par le support d'après. En effet, la seule distinction dans l'actualisation du signifiant relationnel "hacia/para" met en évidence une désignation et une appréhension différentes du "représenté" exprimé prépositionnellement. **Hacia** implique, dans son actualisation discursive, un sème de pluralité, une visée pluridirectionnelle : "atrás" marqué **hacia** ne révèle pas ponctuellement ou localement un espace mais plutôt globalement, ce qui nous amène à lire le support d'après comme un repère non pas spécifique ou ponctuel mais comme un repère global, général qui suppose ou "englobe" plusieurs points directifs d'où cet effet d'imprécision, puisque le support d'après ne marque en aucun cas le point terminal mais seulement une indication directive. Avec **para**, -"atrás"- est mis en perspective et cette perspectivation le révèle comme point final de l'action véhiculée. **Para** présuppose étymologiquement (latin *finis*) le double sens de "but" et de "limite" ce qui explique semble-t-il, que cette préposition indique, contrairement à **hacia** qui a exclusivement une signification directive et globalisante, une direction finale et ponctuelle. "Atrás" apparaît donc comme la marque "extrinsèque ou externe de la cessation -la fin- du procès énoncé (appréhendé dans tout son déploiement, dans toute son opérativité, son résultat étant mis en perspective).

Le deuxième axe concerne les prépositions,

2) CON ? CONTRA

? Le rapport entre ces deux relateurs apparaît certes comme purement "morphologique". Ceci dit, si le signifiant **con** est contenu dans le mot **contra**, c'est que leur signifié est également en relation. L'opérativité additive de **con** est suggérée par la préposition **contra** : l'aspect transcendant vis-à-vis d'une action déclarée et impliqué par **con** est repris par **contra**, à ceci près que pour l'un la perspective additive est ouverte et que pour l'autre elle est fermée, d'où l'effet de sens d'opposition communément donné à **contra** (on pourrait dire qu'il y a inversion de l'opérativité additive de **con**). La lecture que l'on peut faire du signifiant **contra** [con-tra] semble expliquer, ce que l'étymologie confirme d'ailleurs, les emplois analogues que l'on peut faire de ces deux prépositions : "**luchar con**

/ **luchar contra**". En effet, l'étymon³ commun à **con** et **contra** est *cum*, l'idée d'opposition exprimée par **contra** vient du suffixe germanique "-tra" ([degré zéro de *-tera*, *terus*, *-terum*, ("extra > -tra" suffixe germanique et indo-iranien)] qui marque l'opposition de deux notions. L'idée d'opposition n'est donc pas le seul fait du discours mais bien impliquée par le signifiant **contra**. Chaque préposition actualise toutefois une perception différente de cette relation contraire et oppositionnelle, exclusivement signifiée par **contra**).

Le 3° axe est constitué des relateurs,

3) DE ? **DESDE**

? Entre ces deux prépositions la parenté étymologique est flagrante. L'opérativité efférente du relateur **de** (l'anti-extension est l'une de ses principales références) est doublement marquée par la forme **desde**. Les effets de sens sont différemment interprétés mais ils correspondent tous à cette sémantèse rétrospective, il n'y a pas diversité ni multiplicité discursive, le "représenté" prépositionnel reste le même, seuls les mots et le contexte changent. Il faut ajouter que la "distance" impliquée discursivement par **desde** est également explicable étymologiquement : "de + ex + de".

Dans l'exemple [1]-"-; **Hola, niños ! -contestaban de / desde la otra parte.**" (María Luisa López, pp. 181-182), on peut dire que la préposition **de** est incluse étymologiquement et à deux reprises "dans" la préposition **desde** (<de ex de>), et que cette inclusion explique les "concomitances" et les analogies sémantiques entre ces deux relateurs (les signifiants sont une fois encore révélateurs). La perspective étymologique et diachronique indique essentiellement que **de** est le terme non marqué de l'opposition et que **desde** en est le terme marqué. La sémantèse prépositionnelle révélée par **de** (visée efférente) dans le syntagme énoncé, "de la otra parte", implique une appréhension originelle, initiale de l'espace envisagé. En d'autres termes, le syntagme prépositionnel situe spatialement et originellement, sans prétendre toutefois à une précision ou à une insistance quelconque sur cet espace originel, l'action discursive "contestaban". L'actualisation de **desde** (que M. L. López réduit à une équivalence occurrenceielle), qui se caractérise par sa double visée rétrospective, marquerait expressivement cet espace originel (que l'on nomme communément la provenance) ainsi que la distance de ce repère spatial.

Les prépositions "en et entre" constituent le 4° axe de notre tentative de systématisation :

4) EN ? **ENTRE**

? Les signifiants sont une nouvelle fois décisifs. L'opérativité inclusive ou immanente est le dénominateur commun entre les prépositions **en** et **entre**. La forme la plus "lourde" implique une "inclusion" marquée, autrement dit signalée initialement et finalement, la modalité du signalement est un fait contextuel et discursif. L'analogie des signifiants et des signifiés n'est pas une fois encore le fruit du hasard, puisque le "micro-système" prépositionnel **en / entre** se construit respectivement sur l'opposition 'préposition simple et préposition étymologiquement complexe', (**opposition que l'on retrouve du reste en espagnol "tras" / "detrás", "bajo" / "debajo"**). La préposition **entre** est originellement et par dérivation propre une forme composée ("**in**-ter" [-ter / -teri < "-tera"]⁴) qui veut dire "à l'intérieur de deux". L'analogie et l'étymologie de **en** et de **entre** montrent bien que "l'inclusion" est le signifié commun de ces deux prépositions, la variation

3 Étymologie donnée par F. Martin dans *Les mots latins*, Paris, Hachette, 1976, p. 51 [CUM] -voir aussi A. Ernout et A. Meillet (1939), *Dictionnaire étymologique de la langue latine. Histoire des mots*, Paris, Klincksieck, p. 358-.

4 F. Martin, *Les mots latins*, Paris, Hachette, 1976, p. 111 [IN] et A. Ernout et A. Meillet (1939), *Dictionnaire étymologique de la langue latine. Histoire des mots*, Paris, Klink, p. 458.

morphologique "en(-tre)" ne fait que mettre en évidence la visée supplémentaire et délimitative de **entre**.

Dans les énoncés de ce 4° axe,

1] : - "**Ya Daniel había vuelto a esconderse con la cara en / entre los brazos.**" (M. L. López, pp. 189-190).

- "**Había ya varios grupos en / entre los árboles, corros sentados a la sombra, sobre periódicos.**" *ibid.*, 189-190),

les prépositions **en** et **entre** introduisent un support, un substantif numéalement marqué "los brazos" et "los árboles". Cette marque numérale ou plurielle conduit M. L. López à neutraliser toute opposition entre ces deux signifiants, puisque tous deux disent, selon ses commentaires, "une situation à l'intérieur de deux limites -mot au pluriel- expressément signalées". Si en effet **en** et **entre** désignent une inclusion analogue ou une situation inclusive (leur signifiant le révèle), ils ne le font pas de la même manière. Lorsque **en** est actualisé, le support d'après "los brazos", "los árboles" est déclaré comme espace unique et inclusif, perçu globalement, par rapport à l'action discursive "ya Daniel había vuelto a esconderse con la cara", "había ya varios grupos". Avec **entre**, ce même support pluriel, appréhendé également inclusivement ou comme espace inclusif, subit une sorte d'individualisation puisque "los brazos" et "los árboles" impliquent non seulement une désignation locative mais aussi une désignation singulière, individuelle ("un brazo + un brazo" = "l'embrassement", "un -dos, etc.- árbol (-es-) + un árbol + ... + un árbol + etc." = "la forêt") qui permet une considération à la fois générale -plurielle- et particulière -singulière- (grâce à cette visée particulière le locuteur signale ou marque les limites de l'espace envisagé).

Les prépositions "por" et "para" forment le 5° sous-systèmes :

5) POR ? PARA

? Les deux éléments du binôme paronymique **por** et **para** sont étymologiquement solidaires. Leur opérativité respective repose sur un "apport" assigné au morphème **para** ("por + a"). La déflexivité opérée, à des fins pratiques, à l'endroit de la préposition **para** révèle et explicite la différence entre ces deux morphèmes prépositionnels. L'opérativité intégrée du relateur **a** oriente celle de **por** vers une opérativité afférente et transcendante marquée (**para** est une forme "lourde"). La question qu'il faut se poser maintenant est la suivante : quelle est l'opérativité représentée par **por** ? L'opérativité efférente et immanente de **por** laisse supposer que **para** est une forme "oxymore", la préposition **a** fonctionnerait donc comme un "inverseur" d'opérativité. L'opérativité immanente impliquée par **por** semble recouvrir une visée globale et inclusive totalement niée par le relateur **a** [**por** + **a**] car il privilégie une visée prospective et exclusive (l'effet de sens résultant serait pour **por** une motivation globale -initiale et terminale- et une motivation locale et finale pour **para**).

L'ensemble des énoncés choisis pour "illustrer ce cinquième axe, mettent en ?uvre dans le discours un emploi concurrentiel et contrastif du binôme prépositionnel et analogique **por** et **para** :

[1]- "**Ya para entonces había yo perdido todo sentido de la orientación y del tiempo.**" Eduardo Mendoza, *El misterio de la cripta embrujada*.

- "**No me costó trabajo deducir que se habían valido de un pasadizo y a buscármelo puse, sobreponiéndome al temor supersticioso que ya por entonces comenzaba a embargarme.**" Eduardo Mendoza, *El misterio de la cripta embrujada*.

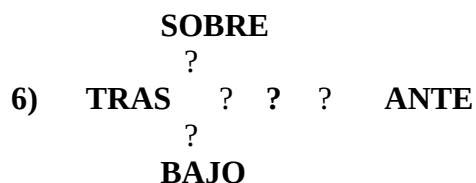
[2]-"**Viene para / por un mes.**" (op. cit. 203-204).

Ces deux relateurs actualisent effectivement dans tous les cas un même support nominal désignant une période ou un laps de temps : "*por / para entonces*" et "*por / para un mes*".

Dans les deux premiers énoncés, **por** et **para** apparaissent dans un même contexte linguistique: ils introduisent le déictique temporel "entonces". Les syntagmes prépositionnels consécutifs "*para entonces*" et "*por entonces*" permettent de situer dans le temps le procès déclaré "*había yo perdido todo sentido de la orientación y del tiempo*" et "*comenzaba a embargarme*" (me saisir). Dans cette double indication temporelle, on observe la délimitation approximative ou imprécise (approximation signifiée par "entonces") d'une période. Le relateur **para**, caractérisé par son cinétisme afférent et linéaire, met en "prospective" le segment temporel ou la durée temporelle considérée et extériorise en le vectorisant, nous semble-t-il, l'événement du laps temporel ou le situe ponctuellement à son origine. Avec **por**, le support nominal "entonces" sera appréhendé extensivement et globalement, ce qui permettra de situer le procès discursif à l'intérieur de la zone temporelle "entonces" mais sans en marquer explicitement le début ou la fin. En d'autres termes, **para** suppose une visée transcendante du segment temporel alors que **por** implique une visée immanente de ce même segment.

Dans les exemples, "**viene para / por un mes.**" qui suivent, **por** et **para** introduisent un support nominal qui indique une durée "un mes". **Por**, par sa visée immanente, marque dans *viene por un mes*, approximativement et inclusivement la durée ["un mes"] de la présence du personnage ["viene"]. L'approximation est révélée par l'absence de délimitation explicite -elle est cependant intrinsèque au support nominal-, puisque la visée discursive est purement durative et inclusive, ce qui présuppose également un possible dépassement de cette période (la présence du protagoniste peut être supérieure ou inférieure à un mois). Le relateur **para** ajoute ce que l'on pourrait appeler une "explicitation" des limites de la durée considérée. Dans "*viene para un mes*", **para** appréhende prospectivement la durée énoncée "un mes", précisément délimitée, sans toutefois impliquer son terme mis momentanément hors d'atteinte, puisque le locuteur veut seulement mettre en relief la durée de cette présence dont il ne "veut" percevoir que le début mais en aucun cas la fin (avec **por**, même si la durée est mise en relief, elle est perçue dans sa globalité, dans toute son extension. Tout ceci nous amène à remettre l'accent sur l'immanence de **por** (on se situe dans l'avant et l'après -inclusivement-) et la transcendance (on se situe dans l'avant) de **para** dans l'actualisation d'un nom désignant une période, une durée.

Il reste à examiner le cas des relateurs **ante**, **bajo**, **según**, **sin**, **sobre** et **tras**. Les prépositions **ante**, **bajo**, **sobre** et **tras** constitutives d'un 6° axe se définissent, toutes les quatre, par une sémantèse explicite et (op)positionnelle -binomiale (superposition, postposition, antéposition)-.

La réorganisation systématique du paradigme des prépositions n'est pas la solution mais une solution pour appréhender les signifiants d'un même paradigme et laisse donc la porte ouverte à une approche plus productive ou à une autre organisation et bien sûr à des objections.

Il semble en effet que deux des signifiants prépositionnels résistent à cette appréhension systématique des prépositions. Elle n'est pas radicale en ce qui concerne la préposition **sin** puisqu'on peut la rapprocher du signifiant antinomique **con** : le rapprochement de **con** (opérativité

additive) et de **sin** (opérativité privative) peut se faire par leur relation morphologique (monosyllabes terminés en -n) :

2) CON [? SIN] ? CONTRA

Il reste désormais une préposition : **según**. Cette préposition montre bien une résistance à toute classification et à toute systématisation. L'"inclassabilité" de **según** est révélée par le signifiant lui-même qui actualise une particularité morphologique et étymologique (Accent écrit et étymon -non prépositionnel- qui a donné deux formes ['secundum' > "según - segundo" / en français, l'étymon est différent "selon - second",], au regard des autres prépositions classées. Cette spécificité formelle marque, en quelque sorte, la sémantèse transcendante et la syntaxe de ce signifiant, puisqu'elles sont à leur tour particulières, Même si nous ne pouvons exclure **según** du système des prépositions, tout nous y pousse. **Según** paraît faire office d'exception qui confirme la règle, comme du reste d'autres prépositions et d'autres locutions prépositionnelles qui font partie d'un seul et même paradigme prépositionnel. Les "prépositions" envisagées (*según, durante, mediante, junto a, dentro de, encima de, etc.*) n'intègrent pas les critères dominants mis à nu dans notre tentative d'analyse systématique. Cette non-intégration (qui ne veut pas dire exclusion) est néanmoins préfigurée ou présupposée par les signifiants et les signifiés très marqués de ces relateurs.

On pourrait reprocher à notre essai de "mise en système" des signifiants prépositionnels l'hétérogénéité dans l'appréhension de leur signifié : dans certains cas on parle d'afférence et d'efférence et dans d'autres cas d'addition, de privation, de motivation, de position etc. Cette hétérogénéité qui contredit apparemment toute idée de systématisation dans une perspective guillaumienne met plutôt en évidence que s'il y a système des prépositions il est d'abord et avant tout du côté des signifiants. On peut cependant voir se dessiner, dans le rapprochement des signifiants, même si la "matière" – faiblement substantielle – des morphèmes est difficile à systématiser, des axes d'opposition et de contraste significatifs entre les différentes opérativités relationnelles.

L'organisation choisie laisse entrevoir également d'autres possibilités de "mise en relation" (Antoine Meillet définit de la manière suivante tout système) des éléments constitutifs, et l'une d'entre elles (nous l'avons implicitement abordée avec les énoncés cités) serait de comparer contrastivement leur signifié relationnel invariant : cette comparaison semble opérante dans le discours, en ce sens qu'elle sera à même, grâce à la "potentialité" linguistique respective des prépositions, de nuancer "expressivement" le dire et le dit. Le rôle relationnel et régulateur -extensif et compréhensif- de la préposition permet cette expressivité. Le privilège donné au signifiant nous a permis de nous éloigner, quoiqu'insuffisamment encore, de l'appréhension référentielle, matérielle et faussement "lexicale" des prépositions, mais il trahit aussi de notre part une réelle difficulté⁵ dans la désignation du "représenté" ou du "signifié" relationnels qui oscillent, sans variation aucune dans son traitement, entre la morphologie, la syntaxe, le sens et l'expressivité: la "matière" à laquelle nous nous sommes raccrochée, par conséquent, est bien celle du signifiant, seule marque stable de la préposition dans le langage et dans sa "mise en rapport" -relation, contraste, opposition, affinité, analogie (idée suggérée par les travaux de Jean-Claude Chevalier) avec l'ensemble des prépositions.

Bibliographie

Guillaume G., *Leçons de linguistique 1948-1949. Structure sémiologique et structure psychique de la langue française I Série A*, (Québec-Paris : Les Presses de l'Université Laval-Klincksieck, (1971) : 77-79 et 113-118.

⁵ G. Moignet souligne également cette difficulté : "la difficulté réside dans la définition de l'opération dont chaque préposition est le signifiant".

Guillaume G., *Leçons de linguistique (1949-1950. Structure sémiologique et structure psychique de la langue française II Série A*, Québec-Paris, Les Presses de l'Université Laval-Klincksieck, 1971) : 13-60, 131-138 et 167-176.

López M. L., *Problemas y métodos en el análisis de preposiciones*, Madrid, Gredos, 1972).

Meillet A., *Linguistique historique et linguistique générale*, Paris, Champion, 1921).

Roegiest E., *Les prépositions -A- et -DE- en espagnol contemporain. Valeurs contextuelles et signification générale*, (Gent, RUG, Fac Lettres n°168, 1980).

THE ARTICLE OF EXTENSION IN PERCHERON STYLE

L'ARTICLE D'EXTENSION EN PERCHERON

ARTICOLUL DE EXTENSIE IN STIL PERCHERON

Isabelle PESCE

Enseignante de F.L.E.

à l'Université de Gênes - Italie

E-mail: isabella.pesce@unige.it

Abstract

This study follows-up an investigation carried on within a doctoral thesis on the spoken language in the canton of Moragne-au-Perche (Lower Normandy). It lists the specific uses of the extension articles for this spoken language which are in opposition with the ones in French. The study shows that the extension article may illustrate the three points which Gustave Guillaume recognizes for the article: 1. The article is originally required by the need for more intense, more original representation, than the one resulting just from the noun; 2. In certain uses, the article takes an anaphoric value which allies to the emphatic one; 3. The article solves the issues set by the difference between the strength of the noun and the effect of it.

Résumé

Cette étude fait suite à une enquête réalisée dans le cadre d'une thèse de doctorat sur le parler du canton de Mortagne-au-Perche (Basse-Normandie). Elle répertorie les emplois de l'article d'extension spécifiques à ce parler et qui sont en contraste avec les emplois du français. Elle montre que l'article d'extension peut illustrer les trois points que Gustave Guillaume reconnaît à l'article : 1. L'article est suscité originairement par le besoin d'une représentation plus intense, plus originale, que celle qui résulterait du nom seul ; 2. L'article prend, dans certains emplois, une valeur anaphorique qui s'allie à la valeur emphatique ; 3. L'article résout le problème posé par la différence entre le nom en puissance et le nom en effet.

Rezumat

Acest studiu continuă o anchetă realizată în cadrul unei teze de doctorat asupra vorbirii din cantonul Mortagne-au-Perche (Basse Normandie). Studiul enumeră utilizările specifice ale articolului de extensie în vorbirea caracteristică acestui dialect, utilizări ce sunt în contrast cu utilizările din limba franceză. Studiul arată că articolul de extensie poate ilustra cele trei puncte pe care Gustave Guillaume le recunoaște articolului : 1. Articolul este cerut inițial de nevoia unei reprezentări mai intense, mai originale decât cea care ar rezulta doar din substantiv ; 2. În anumite utilizări, articolul ia o valoare anaforică care se aliază la valoarea emfatică ; 3. Articolul rezolva problema pusă de către diferența dintre substantiv ca putere și substantiv ca efect.

Keywords: article, Percheron, Normandy, regional French, anaphoric, language/ speech.

Mots-clés: article, percheron, Normandie, français régional, anaphore, langue/discours.

Cuvinte cheie: articole, Percheron, Normandia, franceză regională, anaforic, limbă/ discours.

A partir du XIXe siècle, l'école a fait une guerre impitoyable aux patois. Les Percherons sont donc toujours restés bilingues et capables de percevoir les possibilités différentes des deux idiomes qu'ils pratiquent. Ils savent encore qu'à l'école ou en ville, c'est le français, langue

nationale, qu'ils doivent utiliser alors qu'ils utilisent le percheron en famille ou entre amis¹. Gustave Guillaume nous apprend que le langage évolue à la manière des êtres qui ont vie. Ce n'est pas le langage qui est « intelligent » mais la manière dont on l'emploie. L'article fait partie de toutes les formes qui attestent dans le langage l'action de l'esprit sur ses propres idées².

Nous considérerons dans le parler percheron ornaï la première valeur de la définition théorique de l'article chez Gustave Guillaume ; la valeur pour tout ce qui déborde la représentation d'objet dont la correspondance est *le, la, les*, l'article d'extension qui précède les noms *continus*³.

Nous essaierons de montrer que dans le parler percheron, l'article d'extension peut illustrer les trois points suivants développés par Gustave Guillaume dans sa *Théorie de l'article* :

- L'article est suscité originairement par le besoin d'une représentation plus intense, plus originale, que celle qui résulterait du nom seul⁴.

- L'article, qui a pour origine un démonstratif, prend dans certains emplois une valeur anaphorique qui s'allie à la valeur emphatique⁵.

- L'article résout le problème de pensée posé par la différence entre le nom en puissance et le nom en effet⁶.

Corpus. Objet de travail

Nous nous proposons d'apprécier la dynamique d'une variété du français de Basse-Normandie qui nous est familier depuis l'enfance. Nos témoins appartiennent aux familles du canton de Mortagne-au-Perche.

L'enquête a procédé par conversations fortuites et hasards heureux. La « bonne façon de cerner le français régional, de le saisir dans sa vie même » étant de « faire des enregistrements non directifs sur un thème donné »⁷. L'ouvrage de référence sera le *Trésor du parler percheron*⁸.

Le parler percheron nous étant familier depuis notre naissance à Mortagne-au-Perche, il nous est toujours plus facile de le « saisir dans sa vie même » et relever au hasard de conversations spontanées les témoignages utiles à notre enquête. Les témoignages relevés pour nos précédentes études sur le parler percheron nous sont encore précieux. Les ouvrages de référence sont toujours les travaux de Marie-Rose Simoni-Aurembou sur le parler percheron.

1. L'intension impressive

Les actes d'une personne se recouvrent d'une définition de son caractère moral. L'emploi de l'article est des plus fréquents dans la langue. On y recourt pour esquisser à grands traits un caractère, une nature, un genre de vie. Le nom se recouvre d'un sentiment personnel. Dans l'esprit à une certaine profondeur, passe un courant d'impressions, de sentiments : des images, des idées se présentent qui sont emportées par un courant. Ces conditions justifient l'emploi de l'article d'extension⁹.

¹ Marie-Rose Simoni-Aurembou, *Trésor du parler percheron*, p. 13-14.

² Gustave Guillaume, *Le problème de l'article et sa solution dans la langue française*, Hachette, Paris, 1919 (Réédité chez Nizet, Paris, Presses de l'Université Laval, Québec, 1975), p. 29-36.

³ Gustave Guillaume, *op. cit.*, p. 16.

⁴ Gustave Guillaume, *op. cit.*, p.17.

⁵ Gustave Guillaume, *op. cit.*, p. 17.

⁶ Gustave Guillaume, *op. cit.*, p.25.

⁷ Simoni-Aurembou, Marie-Rose (1977), « Le français régional dans la vallée de Cise », in Taverdet Gérard et Georges Straka Georges dir., *Les français régionaux*. Actes du colloque de Dijon (18-20 novembre 1976), Paris, Klincksieck, p.73.

⁸ Dud'huit, Albert, Alain Morin et Marie-Rose Simoni-Aurembou (1979), *Trésor du parler percheron*, Mortagne-au-Perche, Fédération des Amis du Perche.

⁹ Gustave Guillaume, *op. cit.*, p. 175.

Le parler percheron évite souvent la préposition articulée et préfère une locution où l'article est prononcé. Là où le français utilise une préposition, un adverbe ou une formule adverbiale, le percheron préfère une expression locutive contenant l'article. L'expression est ainsi mise en valeur :

- perch. *sur le marché*, fr. *au marché*
- perch. *dans le fond*, fr. *au fond*
- perch. *dans tous les cas*, fr. *en tout cas*
- perch. ça fait *dans les 50 grammes*, fr. cela pèse *environ 50 grammes*
- perch. il est arrivé *sur le coup de 2 heures*, fr. il est arrivé *vers 2 heures*
- perch. il gagne *à tous les coups*, fr. il gagne *toujours*
- perch. ben ça, *à tous l(e) moins*, c'est ce qui s'appelle du bon boulot !
fr. ça *au moins*, c'est ce qui s'appelle du bon travail !
- perch. *d'un sens comme de l'autre*, fr. *de toute façon*
- perch. *c'est pas l(e) prix* qu(e) ça va coûter ! fr. ça ne va pas *coûter cher* !
- perch. *c'est pas l(e) tout*, mais i(l) faut partir ! fr. bon /bien, il faut partir *maintenant* !

Il y a dans la langue tout un nombre d'expressions qui ont été formées par exploitation du « halo impressif » du nom ; ex. *Le car de Saint-Mard*. Le mot *car* se recouvre d'une idée de service institué et fonctionnant le matin et l'après-midi pour accompagner à l'école Bignon de Mortagne-au-Perche les enfants de la commune de Saint-Mard-de-Réno et ses environs. « Le car de Saint-Mard » était conduit par « le curé de Saint-Mard ».

Nombreuses sont les expressions formées par exploitation du « halo impressif » du nom : *payer le café*, *le restaurant*, *prendre l'apéritif à l'hôtel* (*du Lion d'Or de Saint-Mard*, *le dimanche matin*). Ces emplois enseignent à distinguer dans les images de la langue *l'être* qu'elles représentent et le langage qu'elles tiennent à l'esprit¹⁰.

Dans l'emploi de l'article au lieu du possessif, il existe quelque chose à quoi l'esprit s'attache pour répartir le possessif et l'article et qui n'est pas le degré d'évidence du rapport possessif¹¹. L'emploi de l'article au lieu du possessif est une fonction de la solidité de la fonction objet exercée par le nom. C'est ainsi qu'on dit :

- perch. *le sac*, il est à moi
fr. c'est *mon sac*
- perch. tu t'enlèves *le manteau* !
fr. retire *ton manteau* !
- perch. dans *la chambre* / dans *le lit*, j'étais bien
fr. j'étais bien dans *ma chambre* / dans *mon lit*
- perch. j(e) rent(r)e à *la maison*
fr. je retourne *chez moi* / dans *ma maison*

La nature de la fonction familiale étant importante dans la Perche, on entend encore :

- perch. *l(e) père*, *la mère*, *les miens*, *l(e) frère*, *la soeur*, *l(e) p(e)tit* / *l(e) gars*, *la p(e)tite* / *la fille*, *le gendre*, *la bru*
fr. *mon père*, *ma mère*, *mes parents*, *mon frère*, *ma soeur*, *mon fils*, *ma fille*, *mon gendre*, *ma bru*

2. L'extension anaphorique, l'extension synthétique

L'extension anaphorique est un retour de la pensée à ce qui a été antérieurement son objet. C'est l'emploi où l'article se rapproche le plus du pronom. De même que ce dernier, l'article

¹⁰ Gustave Guillaume, *op. cit.*, p. 186.

¹¹ Gustave Guillaume, *op. cit.*, p.211.

anaphorique renvoie à une idée particulière inscrite dans la mémoire comme la pensée prend pour objet aussi bien une possibilité qu'une réalité, les articles anaphoriques se rencontrent devant des idées de deux sortes : les unes *rétrospectives* ont trait à une chose qui a eu lieu, les autres *prospectives* à quelque chose qu'on prévoit¹².

On entendra dans le Perche : l'*aut(r)e lundi* (sur le modèle de « l'*autre jour* ») pour le français *lundi dernier*, l(e) *mardi d(e) la semaine prochaine* (fr. *mardi de la semaine prochaine*).

En percheron, dans les locutions adverbiales de temps, l'accent est souvent mis sur le nom suivi de l'article :

- perch. *dans l(e) temps*
fr. autrefois
- perch. *depuis l(e) temps* qu(e) tu l(e) dis !
fr. depuis si longtemps !
- perch. *depuis que l(e) monde est monde*
fr. depuis toujours

Une idée particulière qui demeure longtemps à la fois rétrospective et prospective est sujette à se changer en une sorte d'idée permanente dont l'article fait partie. Cette valeur se conserve un certain temps après que l'évènement a pris fin¹³. C'est ainsi que *la guerre* veut toujours dire « la seconde guerre mondiale », beaucoup de Percherons ayant d'ailleurs eu une action dans la Résistance. *La foire au boudin* est un événement important tous les ans à Mortagne-au-Perche. Chaque commune organise tous les ans *la fête* (ex. *la fête à Saint Mard*, *la fête à La Chapelle Montligeon*).

L'article anaphorique démontre l'idée nominale à une certaine profondeur dans l'esprit, ce qui exige un mouvement d'extension en ce sens. L'article dans sa fonction originelle est un démonstratif extensible¹⁴. Plutôt que : *ce livre*, *cette voiture*, *ces outils*, on entend dans le Perche : *le livre là*, *la voiture là*, *les outils là*.

- perch. je m'en vais *dans la semaine*
fr. je partirai (*au cours de la*) *cette semaine*

Le *pluriel interne* implique *unité* dans la pensée regardante et *pluralité* dans la pensée regardée. Il ne peut exister qu'en vertu de cette divergence¹⁵.

- perch. *Les Launay*, *les Durand*, *les Guérin*
fr. La famille Launay, la famille Durand, la famille Guérin

L'extension synthétique est le mouvement de pensée par lequel on donne au nom sa plus grande étendue concevable momentanément. La résistance à ce mouvement varie avec la nature du nom. Elle est pratiquement nulle lorsque le nom continu (s'il s'agit d'un nom abstrait, d'un nom de matière, d'un nom d'être unique concret). L'idée générale des noms continus se réalise au moyen de l'article extensif¹⁶ : ex. *la jalousie*, *le calcaire*, *la grouas*.

Le percheron crée des noms continus avec les morphèmes appartenant à d'autres catégories grammaticales sans modification de leur forme :

- perch. il est bon *le manger*
fr. *le (ce) repas* est bon
- perch. je (ne) le sais pas *le pourquoi*

¹² Gustave Guillaume, *op. cit.*, p. 223.

¹³ Gustave Guillaume, *op. cit.*, p. 226.

¹⁴ Gustave Guillaume, *op. cit.*, p. 227.

¹⁵ Gustave Guillaume, *op. cit.*, p. 228.

¹⁶ Gustave Guillaume, *op. cit.*, p. 229.

- fr. je ne sais pas pourquoi
- perch. *le moche*, c'est qu'il pleut
- fr. ce qui est moche, c'est qu'il pleut

3. La transition du nom en puissance au nom en effet

La transition du nom en puissance en nom en effet suppose entre ces deux termes un intervalle suffisant. Il s'ensuit que si l'écart devient nul, ou très voisin de la nullité, la transition se trouve annulée *ipso facto*¹⁷. Ce principe permet de prévoir des cas où l'article disparaît.

Le nom propre, dès qu'on le pense, éveille dans l'esprit l'idée d'un seul individu. La soudure est si étroite entre le nom potentiel et le nom en effet qu'ils forment un même bloc, ce qui cause le traitement zéro¹⁸ : *Louis, Michel, Monique, Suzanne*, en français. C'est le cas en percheron devant un nom de famille utilisé seul : *Pitou, de Heurtemont*. La soudure entre le sens potentiel et le sens effectif est sujette à une soudure sous l'action d'une cause d'ordre subjectif. Elle consiste en un halo impressif qui se développe autour du nom et suggère une idée d'appréciation estime ou mépris¹⁹. Cette visée se trouve illustrée par l'emploi de l'article devant les prénoms en percheron. L'article est même souvent prononcé sans élision devant un son voyelle, sauf si le prénom féminin commence par un A.

perch. *le* (gars) François, *le* (gars) Léandre, *l'*Armandine, *la* Marie-Claire, *la* Isabelle

L'emploi de l'article indique bien qu'il s'agit de *François, Léandre, Armandine, Marie-Claire, Isabelle* que le sujet parlant et le sujet écoutant connaissent ensemble. L'intention d'établir une correspondance mémorative est bien réelle.

Devant les noms de personnes connues de sexe masculin, l'article ne se met pas en percheron :

perch. Tu trouveras *Poivret* à la sortie de Saint Mard

Il est obligatoire devant le nom de personnages illustres féminins :

perch. *La* Simoni-Aurembou, (elle) a écrit *Le dictionnaire du percheron*

perch. *La* Durand (elle) signe les vers

L'article est toujours employé au pluriel quand le nom indique la famille dans son ensemble :

perch. *Les* Zunino (ils) travaillent bien

fr. *Les* frères /*les* cousins Zunino travaillent bien

Les noms géographiques rentrent dans la catégorie des noms propres, avec des particularités de traitement qui sont dues à certaines propriétés de leur nature. Les noms qui se présentent *en étendue* prennent tous l'article²⁰. Dans le Perche, les toponymes et le nom de nombreuses communes sont précédés de l'article :

Le Pas-Saint-Lhomer, *Le* Gault-Perche, *La* Poterie-au-Perche, *L'*Hermitière, *La* Goyère, *La* Ventrouze, *La* Croix-du-Perche, *Les* Autels-Tuboeuf, *Les* Etilleux, *Les* Gaillons, *Les* Quatre-routes.

Le Mage, *Le* Mêle-sur-Sarthe, *L'*Hôme-Chamondot, *La* Mesnière, *La* Bazoches-Gouet, *La* Lande-sur-Eure, *Les* Aspres.

¹⁷ Gustave Guillaume, *op. cit.*, p.287.

¹⁸ Gustave Guillaume, *op. cit.*, p.289.

¹⁹ Gustave Guillaume, *op. cit.*, p.290.

²⁰ Gustave Guillaume, *op. cit.*, p. 290.

Le rôle de l'article d'extension est donc celui d'un simple signe de relation entre une idée et un fonds d'idées.

La valeur de l'article d'extension en tant que moyen d'expression est toujours celle d'un démonstratif en percheron, même s'il est un peu « usé ». Au contraire, en tant que moyen d'impression, l'article offre de nombreuses ressources comme nous l'apprend Gustave Guillaume, il réintroduit dans la langue les mille variations impressives qui ont lieu dans l'esprit²¹.

Repères bibliographiques

- Guillaume, Gustave, *Le problème de l'article et sa solution dans la langue française*, Hachette, 1919, (Réédité chez Nizet, Paris, Presses de l'Université Laval, Québec, 1975).
- Joly, André, « L'art, instrument de modalisation chez Gustave Guillaume », in *Modèles linguistiques. Mode(s) et modalité(s) (III)*, n°64, Association Modèles linguistiques, 2011.
- Dud'huit, Albert, Alain Morin et Marie-Rose Simoni-Aurembou, *Trésor du parler percheron*, Mortagne-au-Perche, Fédération des Amis du Perche, 1979.
- Simoni-Aurembou, Marie-Rose (dir.), *Enquête linguistique dans le Perche ornais*, I.L.P.G.A., Paris III – Orne Animation.
- Simoni-Aurembou, Marie-Rose, « Commentaire linguistique d'un poème percheron contemporain. Ecrire le percheron : un discours métalinguistique », *Mélanges René Lepelley*, Caen, Cahier des annales de Normandie, n°26, 1995.
- Simoni-Aurembou, Marie-Rose, « La presse et les parlers locaux : un recueil de chroniques percheronnes au XXe siècle », in Dieter Kremer et Hans Joseph Niederehe éd., *Littérature et langues dialectales françaises*, Actes du colloque de Trèves (1979), Hambourg, Helmut Buske Verlag, 1981.
- Pesce, Isabelle, *Le parler ordinaire d'une famille ligurienne établie dans le Perche (1923-2000). Phonétique et morphosyntaxe*, Louvain-la-Neuve, EME Editions, 2011.

²¹ Gustave Guillaume, *op. cit.*, p. 308.

COGNITION IS COMMUNICATION

COGNITION = COMMUNICATION

COGNIȚIA ESTE COMUNICARE

Jacques COULARDEAU¹

Abstract

Cognition is Communication. On the basis of previous studies on the phylogenic-psychogenetic approach to the pair MIND-LANGUAGE developing the subject's cognitive conceptualizing power with the highly parallel, hierarchical, pattern-discriminating brain this article will concentrate on the evolution of language in its mechanized forms from writing to Artificial Intelligence. With the Internet and AI, the Authority/Other pole of Lacan's subject are minimized. Are social networks the new anti-social anonymous and uncatchable killers of cognition, or the supreme tools of absolute cognition and total freedom of expression?

Résumé

Cognition = Communication. Sur la base d'études antérieures sur la phylogénie et la psychogénétique du couple MENTAL/LANGAGE générant la conceptualisation cognitive avec le cerveau hautement parallèle, hiérarchique, identifiant de formes cet article concentrera son attention sur l'évolution du langage sous ses formes mécanisées de l'écriture à la langue de l'Intelligence Artificielle. Avec l'Internet et l'IA l'Autorité/Autre du sujet lacanien sont minimisés. Les réseaux sociaux sont-ils les nouveaux tueurs de la cognition, antisociaux, anonymes, intractables, ou bien les outils de la cognition absolue et de la liberté d'expression ?

Rezumat

Cogniția este Comunicare.

Keywords: *Communicational situation, mind/language, cognitive procedure, internet, AI*

Mots clés. *Situation communicationnelle, mental/langage, procédure cognitive, Internet, IA*

1. Introduction

What I presented in Chengdu, China (Coulardeau, 2018) and in Québec, Canada (Coulardeau, 2017) is considered acquired. Here I will go beyond the threshold of third articulation languages to examine what happens when Homo Sapiens uses machines, first of all machines that deal with or process written or oral language, with an evolution from simple mechanical tools using machine code to machines using some linguistic code programmed in them in a more or less discursive way, both written or oral, and then to machines able to use language the way humans do, in a cognitive and conceptualizing way with Artificial Intelligence. Two questions can be asked. Can Artificial Intelligence machines conceptualize and then do Artificial Intelligence machines need human language to do so?

This presentation can be summarized in the form of a “radical ternary tensor graph.” (Figure 1) The article will develop this representation and explore the potentials and dangers of the

¹ PhD Germanic Linguistics & Didactics of Foreign Languages; teacher in industrial high schools; university professor (UC Davis, California, U. Lille 3, U. Paris 1 Panthéon Sorbonne, U. Paris Dauphine, mainly); private continued education professor (Synopsis-Paie, Nice); Independent Researcher (Academia.edu); vastly published. dondaine@orange.fr

evolution to come.

2- From tools to machine code

In the classic theory of Marshall McLuhan (McLuhan, 1964), every invention from clothing to building cities, and constructing trains or planes is an extension of the human body and/or one human competence.

Tools/activities that extended human language, mental representations, the desire to communicate beyond the present, developed very early in human phylogeny. Humans have always been communicational animals. The tools are numerous, from animal representations painted in caves and later carved in stone to the non-representative signs painted in the caves or carved in stone that need have a symbolic value we don't know. This need to represent, be it only with words, started a long time before cave painting that is only the first durable form. Homo Sapiens probably started doing such representations on non-durable materials like their own bodies. Painting on rock faces is universal and started about the same time in many distant places (Lewis-Williams, 2002, for discussion). This need led to the invention of writing, first attested in durable form in Sumer, but clay tablets and stylus are attested 3,000 years before the official invention of writing around 3,500 BCE.

Writing was socially needed, commercially for Sumerians, and it took at least 3,000 years to reach full development. The geometric non-representative signs along with cave paintings are the backdrop of the invention of writing (Petzinger, 2016). These signs can be dated back to 40,000 or 35,000 years BCE.

Consider too the case of Gobekli Tepe in Turkey (9,500 BCE) and its carved figures on stone pillars, 6,000 years before the fully developed Sumerian writing system. The phylogenetic phase of such inventions is very long.

The history of writing is well-known with various inventions, particularly the printing press developed in Europe by Johannes Gutenberg and Johann Fust.

Another invention, recording sound and voice, changed the whole world in about 50 years. Later the radio permitted the direct broadcasting of such recordings, or of live performances. Associated to recorded moving images it produced the talking cinema that became television.

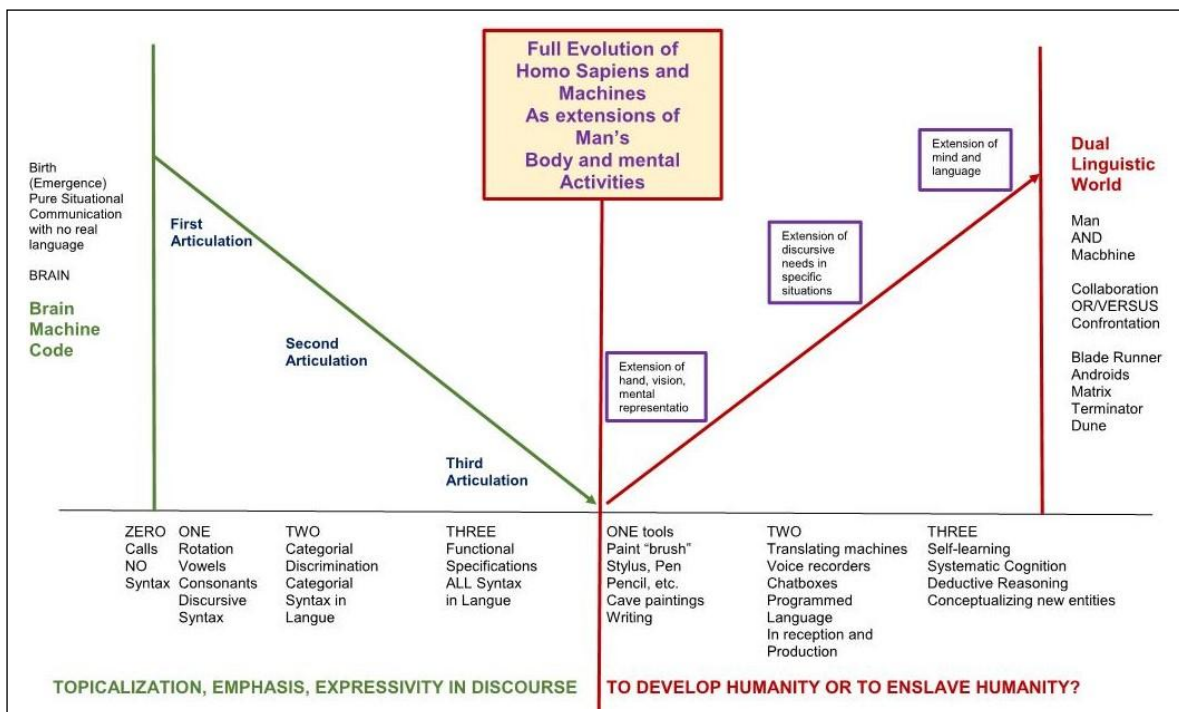

Figure 1: Radical Ternary Tensor from the Brain Machine Code of the animal world to the Dual Linguistic World of tomorrow's Artificial Intelligence

According to Marshall McLuhan writing, printing, and recording have changed the way humanity looks at itself. The impact of each medium was enormous. Before only memory could keep records over time. The Rsi in the Indo-European tradition. The griots of Africa going back to the emergence of humanity itself. Tribal memory chains among American Indians. The mind was liberated from humdrum memorizing: now we “google” the human memory of big data. The human mind can then concentrate on the trail that leads to what we want, and it may open hundreds of unsuspected doors.

McLuhan further analyzes the effects of such inventions on the way man thinks.

“Only the phonetic alphabet makes such a sharp division in experience, giving to its user an eye for an ear, and freeing him from the tribal trance of resonating word magic and the web of kinship.” (McLuhan M., 1964, p. 84)

Then the microphone amplified by radio broadcasting was magic, brought the trance back, but also developed mental communication from one man to others. Writing and literacy made the world shift from “the barbarian or tribal man, . . . hampered by cultural pluralism, uniqueness, and discontinuity” to “Western. . . primary features of homogeneity, uniformity, and continuity.” (idem, p. 87) His conclusion is then frightening. “The new literacy had created a homogeneous and malleable milieu in which the mobility of armed groups and of ambitious individuals, equally, was as novel as it was practical.” (idem, p. 88) For Marshall McLuhan, the radio was nothing but the new “tribal drum.” Speaking of Hitler’s radio speech in Munich, March 14, 1936, he wrote:

“His victims and his critics have been equally somnambulist. They danced entranced to the tribal drum of radio that extended their central nervous system to create depth involvement for everybody.” (idem, p. 298)

Television is the next step in this regressive path back to before writing and printing.

“. . . the all-involving sensory mandate of the TV image. . . Print asks for the isolated and stripped-down visual faculty, not for the unified sensorium. . . TV is a medium that rejects the sharp personality and favors the presentation of processes rather than of products.” (idem, p. 308-309)

McLuhan could not envisage, the mass impact of computers merged with all media into the multifarious Internet. Navigating at will and instantly breaks up the impact of any message. It appeals to all our senses first, then we listen, otherwise, we skip the message. We are all-powerful in that constant zipping and zapping. We can destroy or change what we don’t like and produce our own stuff with our personal or stolen materials in the “unfairest” way imaginable.

But that’s the surface of things, in no way the analog reproduction of anything. It is mastered by a language we can’t see, understand, videlicet machine code, the tool used by the SYSTEM to manipulate us into believing we are the masters of the message though it is only **mediatic message**. Who is the SYSTEM? An elite that programs these machines. We are only doing what makes us do, getting what they let us get. The most secretive elite, particularly when they play it cool trying to cover up what they have done and permitted others to do with our data. With the Internet, freedom of speech becomes the freedom to manipulate the masses. Unification is this elite’s objective, in each nation or at global level. Unification in manipulation by a language we cannot decipher if not part of this narrow elite that speaks and writes code.

This Internet machine code unifies all other media to make us believe we can do what we want freely while manipulating us into piled-up homogenized entities. Populism or street democracy are the direct results of it.

Machine code is the extension of human language in a tremendously restrictive way, extension by reduction: two bits and their piled up combinational bytes of ONEs and ZEROS, originally eight bits, but today unlimited. The extension of our classifying and structuring mind. This two-digit machine code works within a program based on a computational “language”: a program of actions and constructed logics with only one objective: to make the machine do something in order for the users to do something else, what the programming elite wants them to do.

Smartphones are developing in the users an OCD taking control of their minds completely. Video game addiction and a video game vision syndrome now identified and can be extended to smartphones. Medical research says video game addiction only concerns 2-3% of users, which is quite phenomenal. Only a member of the programming elite keeps some **free** thought, linguistic expression and human communication.

3- Machine Conversational Code

Voice recognition and synthesis have been a priority for more than 50 years. France Telecoms at Lannion in the 1960s-70s they devised the “diphone” to solve the problem by associating half a phoneme plus half a phoneme including the articulation point between the two, enabling voice synthesis to reach fluent language. Instead of following a phoneme logic, it considered juncture points between phonemes were essential, typical of any particular voice, based on particular personal articulation. Diphone phonology could improve our understanding of oral language and speech.

The concept of “chat”² was introduced as instant-messenger based on written communication. Then in oral chatrooms users speak to one another. It is like a telephone. Since the 1940s the Turing test of a machine that can fool a human has been haunting us. Today a chat-bot is navigating its memory and the Internet to find a proper answer to our questions.

I. MANY OF THESE CHAT-BOTS ARE USED IN LIMITED FIELDS WITH SPECIAL CUSTOMERS IN SPECIAL SITUATIONS, FOR EXAMPLE, THE MEDICAL FIELD WITH WEFIGHT.³ MOST OF THEIR WORK IS PROGRAMMED AND THE OBJECTIVES ARE CLEAR: TO FOLLOW UP PATIENTS WITH THEIR TREATMENTS, MAKE SURE THEY GET TO THEIR MEDICAL APPOINTMENTS, AND EVENTUALLY DETERMINE IF THE SYMPTOMS GIVEN BY THE PATIENT ARE “NORMAL” OR IF THEY REQUIRE THE INTERVENTION OF A NURSE OR DOCTOR AND THEIR RAISING AN ALERT.

Translating machines are another invention. Google’s Translate is a Boolean machine working with big data: trillions of words, sentences, texts, in hundreds of languages, any document, and its various existing translations, looking for words or phrases in their contexts, similar contexts in different languages with similar sememes. Google can select or produce a translation of about anything.

First a classical cultural example. Google translates this line (Racine, *Andromaque*, V 5): “Pour qui sont ces serpents qui sifflent sur nos têtes?” as meaning: “Who are these snakes that whistle on our heads?” There is a major mistake since the identity of the snakes is not concerned but the identity of the targets of these metaphorical snakes. It should have been “Who are these snakes that whistle on our heads **for**,” “Whistle” should have been “hiss.” The alliteration in /s/ is lost.

In Le Figaro⁴, I selected: “Les députés ont adopté ce mercredi le projet de loi sur la réforme ferroviaire par 452 voix pour.”

First, Google Translate: “MEPs adopted on Wednesday the bill on railway reform by 452 votes in favor.” MEPs, Members of the European Parliament, is an enormous mistake: we are dealing with the French Parliament. It should have been “French MPs” for a European audience and for an American audience “French Representatives”

Second, Reverso: “Members of parliament adopted on Wednesday the bill on the railroad reform by 452 voices for.” They missed the normal use of MPs and the reference to France.

Third the translating site “Software and Documentation Localization,” a British business. “The members have adopted on Wednesday the draft law on the railway reform by 452 votes in favor.” They completely erased the reference to parliament.

The three translating machines use the verb “adopt.” The normal word in a parliamentary context is “to pass” and the normal word for a bill that has not been passed yet is “a bill.” Either “a

² Brown Doug and Woolley David R, **Talkomatic**, the world’s first multiuser real-time chat system, <http://just.thinkofit.com/about/david-r-woolley/>, accessed August 9, 2018

³ <https://www.wefight.co/>, accessed June 15, 2018

⁴ <http://www.lefigaro.fr/flash-eco/2018/06/13/97002-20180613FILWWW00288-l-assemblee-nationale-vote-la-reforme-ferroviaire.php>, June 13, 2018, accessed June 15, 2018

draft law” is a law concerning conscription (draft), or it is a preparatory document to be discussed in various commissions to prepare a bill then submitted to parliament.

These machines are far from perfection.

With chat-bots and translating machines, we have to consider this linguistic production is no longer machine code but it is **conversational machine code** based on Boolean navigation in its memory or big data corpora.

4- Artificial Intelligence and self-learning cognitive programs

New translating machines using neural networks replace simple two-dimensional multiple connections between words with a full multi-dimensional architectural construct of a whole semantic and/or lexical domain in a three-dimensional visual space only a VR machine can produce virtually. Such a machine can integrate the fourth dimension of time. The vectors between the units in such a network are thousand-directional, varying in length and three-dimensional.

I borrow from Julien d’Huy (d’Huy J., 2013) such a representation (Figure 2). Here presented on a two-dimensional surface, it is three-dimensional. We can rotate it in all directions and use a hologram to have it suspended in midair. It is a Neighbor-Net splitgraph (Bryant D, Moulton V, 2004). As a video representation, it will include the fourth dimension, time, with past evolutions and future hypothetical evolutions. Such a representation was devised for biology and is extended to linguistics. Yet this representation is far from what it should be in linguistics. Every connection between two terms has to be specified in nature, direction, and mode of operation. “Carriage” and “car” are connected. But we need the direction in thought and time, and the nature of the connection. They cannot be separated “cart.” We also need their full semantic contents, social dimensions, cultural colorations, and etymology, what Gustave Guillaume calls “signifiés de puissance” and “signifiés d’effet” (English “potential signifieds” and “effective signifieds”) all attached or carried by the same signifier(s). We can speak of “a royal carriage” and “a train carriage,” but the latter cannot translate “un carrosse ferroviaire.”

Now an AI machine considers a question with no answer in all its resources it has been programmed with or programmed to find. The machine is not imitating human behavior to fool us. But it can ask its own questions and invent its own answers. We thus could consider it is able to think, self-learn from its experience and conceptualize new notions, procedures, and situations. This is AI, real procedural and conceptualizing intelligence that could develop a new scientific theory to explain a so far unexplained phenomenon.

What language will these advanced AI machines use when they are dressed up in an android body. The outside illusion, the general behavior of these “Blade Runners” will be perfect. They will have some super physical strength, will not feel any pain and they will speak. Will they speak conversational machine code or will they go beyond?

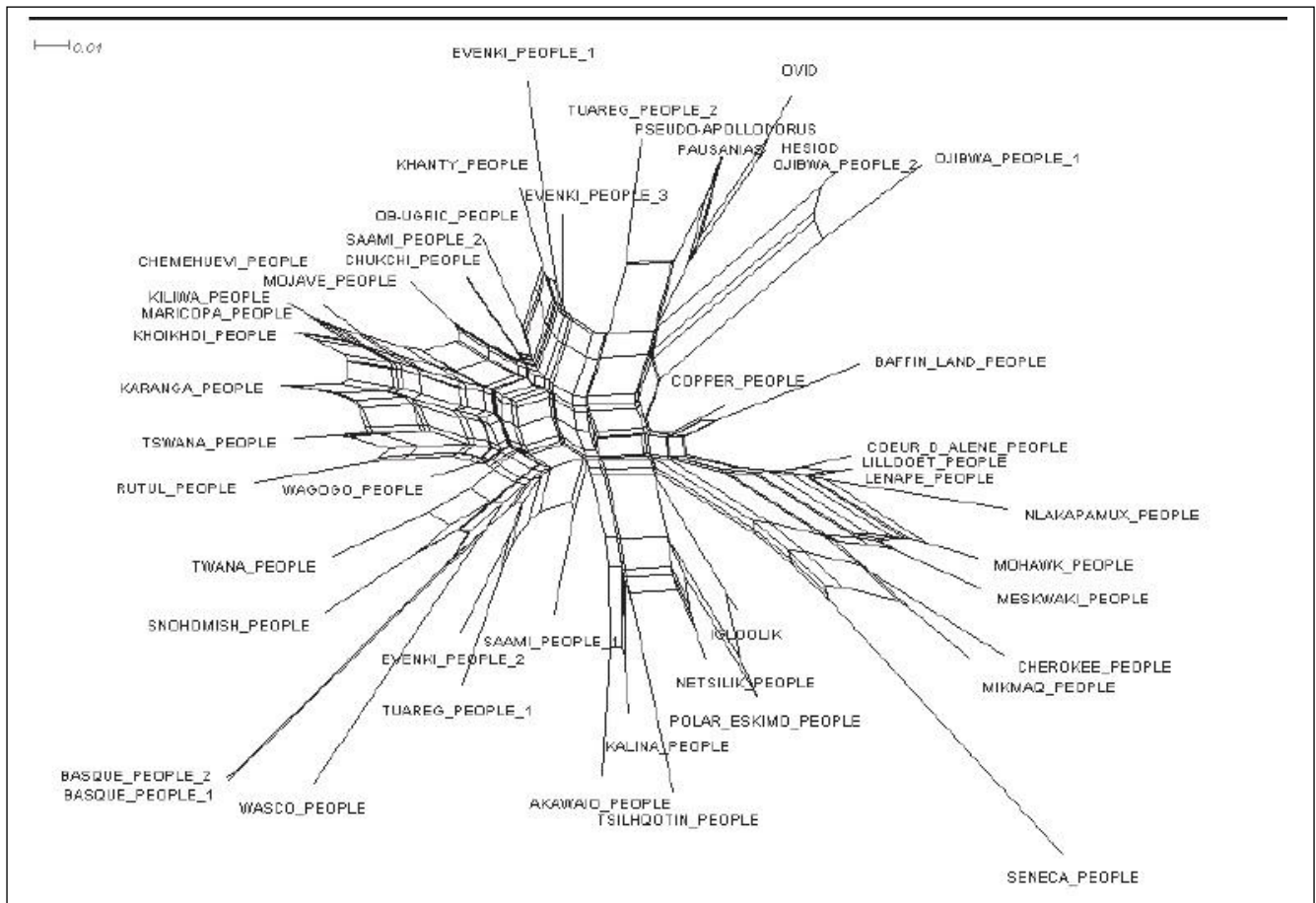

Figure 2: Neighbor-Net Splitgraph without some mythemes

D'Huy, Julien, (2013) "A Cosmic Hunt in the Berber sky: a phylogenetic reconstruction of a Palaeolithic mythology," *Les Cahiers de l'AARS*, # 16, Amis de l'Art Rupestre Saharien, Saint Lizier, France

They will first of all be self-learning. In circumstances not covered by the basic programming and training of the robot, it is able to analyze and cope with this situation. For a car, for instance, it has to overtake a badly parked car and thus cross the solid line in the middle of the road. It must go against the rule it has been programmed with. It must assess on-coming traffic. It must also realize that if it does not overtake, the car(s) behind would try to anyway which would be a lot more dangerous for them. Assessing the on-coming traffic is easy for a computer, but realizing the danger it creates for cars behind, if it does not overtake, is completely different: considering its ethical responsibility in the situation. Has the car been programmed to do this? Maybe but no ethical dimension then? We learn ethics slowly from social experience, and most ethical rules are personal and reflect the individual acquisition process. Can a self-learning robot self-learn the ethical dimension of human life?

A self-learning car, if it speaks, will use conversational machine code like a talking GPS. A full philosophical conversation would be more relevant with a human-looking robot. Dan Brown's latest novel, *Origin* (Brown D., 2017), imagines a robot in a super-server able to predict and manipulate what people would do, and he has all the means to implement his most complicated predictions. This robot has been programmed to destroy itself when some objective is fulfilled, and it does with no way to stop it. But the robot can only have a philosophical or literary discussion because it can access the unlimited Internet, and it can hack what's blocked.

But what comes beyond this simple yet capital ability to self-learn, including ethical considerations?

To conceptualize beyond brain machine code, the machine must step beyond this brain

machine code from its “existential” experience on the basis of its program (cross a solid line to overtake a badly parked car) and then experiment, speculate and conceptualize. But a machine must not experiment. Can a machine speculate alone? Can a machine have a split personality and speculate with itself? Then can we accept machines that speculate with one another, a community of machines next to ours? How would we react if machines were experimenting, speculating and conceptualizing among themselves on their own? If these machines get to a new concept, process or procedure not identified by humans yet, can we enforce the idea we alone can validate the new concept, process or procedure?

Dan Brown's *Inferno* (Brown D., 2013) imagines an insane biologist who devised a new plague to reduce our overpopulation. It is controlled by some mechanical digital mind. A machine can easily conclude the human population has to be reduced by 50%. A bacteriological plague can be an innocuous, invisible, and painless way to reach the goal, and be directed against one particular genetic feature. Beyond ethics, if it is the decision and action of a machine only programmed to examine problems, and look for and implement solutions, one simple programmed rule has to be the machine's conclusion and subsequent action have to be validated by some human authority.

It would be difficult for machines to by-pass this rule, and yet we can imagine machines with that conceptualizing power could become dangerous: paranoia (*2001, A Space Odyssey*, Kubrick S., 1968), or over-logical (*Terminator*, Cameron J., 1984), or an architect's manipulations (*Matrix*, Wachowski Brothers, 1999) as either some totally isolated human commanding the whole mechanical world or the matrix itself controlling all the machines, the “brain” of the mechanical world taking over the whole universe. In our present time, the crazy human being has been marginalized. In numerous films (*Alien* and *Aliens* (Scott R. & Cameron J., 1979-1986), androids are faithful and are ready to die if necessary for the survival of the humans they serve. Yet *Dune* (Lynch D., 1984), the film and the novel (Herbert F., 1965) assume the fundamental idea all intelligent machines have been banned by the Butlerian Jihad.

At this point, we come to the idea that beyond **AI machine code** we reach **AI language**, with the full power of that linguistic code. But what initial natural language should be used? Difficult to use a basket of languages wider than Indo-European languages, because of phylogenetic different characteristics and procedural evolving systems. These machines would have to start from a dominant global language, a language for all. A unique synthetic symbiotic language would speak to no one. The only universal yet expanding everyday language is mathematics, an elite's language that is neither conversational nor literary, poetic, artistic, imaginary, all characteristics human language develops daily.

5. Conclusions

This goes against two authors who share one conclusion: machines will become more intelligent than men and women due to the inescapable Singularity and take over humanity.

The first author is the American Ray Kurzweil (*The Singularity is Near*, Kurzweil R., 2005). He refers to the mathematical concept of “singularity”: “In general, a singularity is a point at which an equation, surface, etc., blows up or becomes degenerate. Singularities are often also called singular points.”⁵ Kurzweil means that by 2050, machines will be more intelligent than men, able to process any information faster than man's brain. Speed is the most important element along with the complexity of operations, too complicated for man's brain. Kurzweil does not envisage any mental development of man using the machines he himself invented. His vision of humanity is static and speechless: no linguistic communication with the machines. Many million nanobots will regulate, regenerate and make every organ or function quasi-eternal in man's body. These nanobots are intelligent with precise missions but Kurzweil does not envisage their source of energy, their lifespan, and what happens when they “die.” He does not consider they could communicate among themselves within one body or several bodies, and constantly with some managing board controlled

⁵ WolframMathWorld (1999-ongoing), <http://mathworld.wolfram.com/Singularity.html>, accessed June 17, 2018

by some unidentified entity? Humanity would be reduced to hybrid human-machines controlled by a mastermind on a managing dispatch board. A dystopia that does not consider humanity should impose ethical norms in the conception, construction, and use of such AI machines.

The second author is the Israeli Yuval Noah Harari (*Sapiens: A Brief History of Humankind* and *Homo Deus*, and *A Brief History of Tomorrow*, Harari Y.N., 2011-2015). Yuval N. Harari goes back to the cognitive revolution 70,000 years ago. This date corresponds to the third migration out of Black Africa and third articulation languages, what he calls “fully-developed language” At that date Homo Sapiens suddenly became cognitive. All migrations out of Black Africa had taken place or were in their final stage and cognition appeared in man then. Harari erases the Black African origin of Homo Sapiens and his phylogenetic history. What’s more, why did Homo Sapiens suddenly become cognitive? What about the connection cognition-mind-language? His Homo Sapiens is totally mute. Cognition occurred among Homo Sapiens in the whole world at the same time. How did it spread from Western Europe to the whole world? But how could that happen in 70,000 BCE with no mass concentration and fast traveling? All that makes this cognitive revolution absolutely improbable. Homo Sapiens was cognitive long before. He developed articulated language from pre-human inherited practices that were not articulated languages. He developed the use of ochre (from body decoration to burial rituals). He developed pierced shells strung on some “rope” though we do not know the value of these strings of shells. He invented new stone processing techniques for tools and weapons. He invented new hunting procedures and fishing. He gathered and processed natural edible items. If we listen to Harari Homo Sapiens, before 70,000 years ago, was mute (language is never taken into proper account) and hardly more developed than big apes.

In the second book, Homo Sapiens becomes Homo Deus, God himself, and Homo Sapiens is terminated and replaced by a human-mechanical hybrid, a vision similar to Ray Kurzweil’s. Harari’s vision is a dystopia based on some very debatable approach to ancient history. Some unidentified godlike spirit or divine genetic mutation caused the sudden cognitive revolution of Homo Sapiens from a simple mammal to the brilliant human inventor we know. Then this divine genetic mutation endowed man with the divine inventiveness that will bring humanity down.

These authors are rewriting the Old Testament, in a purely technical way, Kurzweil, and in a miraculous apocalypse, Harari. Even if both said it is nothing but a metaphor, the reference to God would remain. Words have phatic and performative power as soon as they are uttered. Let’s find refuge in Buddhism that states man is in no way of any divine nature, is purely human and uses his mind to solve all problems he encounters, and robots are just one more problem and nothing else.

Man has systematically developed physically and mentally along with the knowledge he constructed and the machines or technologies he built to satisfy his needs and his desires. Nothing would have happened if humanity had not developed their communicational power with articulated language.

Will humanity live in peaceful collaboration, symbiosis or osmosis with AI machines and be able to communicate with them in some oral and written language that could be broadcast everywhere? This may imply the linguistic unification of humanity, at least a unification in diversity.

I will close this presentation with a figure (Figure 3) that reconstructs the radical ternary tensor of the beginning in vertical depth with the original situation at the top and the problematic present-future at the bottom and between these two the three stages of Tensor 1 with the invention of human articulated language, the Threshold of human practical utilitarian technological-scientific (religious-philosophical-artistic) development producing machines processing language, and Tensor 2 and the phylogeny of language processing machines from purely practical mechanical processing to machine code, then conversational machine code, and finally AI language.

0- BACKGROUND: BRAIN MACHINE CODE

All animals with some nervous system

a- to sense – sensations

b- to perceive – perception

c- to discriminate patterns – pattern-discrimination

1- FIRST TENSOR:**COMMUNICATIONAL SITUATION AND ARTICULATED LANGUAGE**

Integration of communicational situation in **LANGUE**

a- First articulation, root languages

b- Second articulation, stem languages

c- Thirst articulation, frond languages

Ancillary development of Mental conceptualizing power

a- Experiment

b- Speculate

c- Conceptualize

THRESHOLD: INTEGRATION OF HOMO SAPIENS' DEVELOPMENT OF TOOLS, WEAPONS, MACHINES, TECHNOLOGIES, ALL COGNITION

2- SECOND TENSOR:**LANGUAGE PROCESSING MACHINES**

a- Writing and Recording:

alphabets and writing systems

voice synthesis and voice recognition

computers and machine code (1)

b- Conversational machine code (2)

chatbots, written or oral

translating machines, written (translation) or oral (interpretation)

c- Conceptualizing machine language (3)

self-learning machines

systematizing of new items and procedures

conceptualizing entities and actions

00- FOREGROUND: DUAL LINGUISTIC WORLD

HUMAN LANGUAGE versus **CONCEPTUAL MACHINE LANGUAGE**

a- collaboration humans-machines

b- symbiosis humans-machines

c- osmosis humans-machines

Figure 13: From Brain Machine Code to Conceptual Machine Language

Bibliography

- Bridle, James, (June 15, 2018) "Rise of the machines: has technology evolved beyond our control?", *The Guardian*, London.
- Brown Dan, (2013) *Inferno*, Doubleday, New York.
- Brown, Dan, (2017) *Origin*, Doubleday, New York
- Bryant, David & Moulton, Vincent, (2004) "Neighbor-Net: An Agglomerative Method for the Construction of Phylogenetic Networks," *Molecular Biology and Evolution*, Volume 21, Issue 2, 1 February 2004, Pages 255–265,
- Cameron, James, (1984), *The Terminator*, Orion Pictures (Warner Bros & United Artists), Los Angeles
- Coulardeau, Jacques, (2015) "Phylogeny of Language, Migrations out of Africa and Language classification," in *Studia Universitatis, Babes-Bolyai, Studia Philologia*, Volume 60 (LX) 2015, Romania, September 2015, Issue #3, pages 29-42
- Coulardeau, Jacques & Eve, Ivan, (2017) *Cro-Magnon's Language, First Part*. Editions La Dondaine, Amazon Kindle, ASIN: B074DXJM5C, 760 pages.
- Coulardeau, Jacques, (2018) "Mind-Language, the Expanding Heart of Cognition," in *Open Journal of Social Sciences*, Volume 6, Number 6, June 2018, ISSN 2327-5952, pp. 32-47, Scientific Research Publishing Inc., SCIRP.org, Wuhan 430223, Hubei Province, China.
- Guillaume, Gustave, (1919) *Le problème de l'article*, Hachette, Paris.
- Guillaume, Gustave, (1929) *Temps et verbe*, Librairie ancienne Honoré Champion, Paris.
- Guillaume, Gustave, (1945) *L'architectonique du temps dans les langues classiques*, Einar Munksgaard, Copenhagen.
- Guillaume, Gustave, (1964) *Langage et science du langage*, Librairie A.-G. Nizet, Paris ; Presses de l'Université Laval, Québec.
- Harari, Yuval Noah, (2011, 2015) *Sapiens: A Brief History of Humankind*, Harper, New York, & *Homo Deus: A Brief History of Tomorrow*, Harvill Secker, London
- Herbert, Frank, (1965), *Dune*, Chilton Books, Philadelphia,
- Kubrick, Stanley, (1968), *2001, A Space Odyssey*, Metro-Goldwyn Mayer, Los Angeles
- Kurzweil, Ray, (2005), *The Singularity is Near*, Viking, New York City
- Lewis-Williams, David, (2002) *The Mind in the Cave*, Thames and Hudson, London
- Lynch, David, (1984), *Dune*, Dino De Laurentiis Company and Universal Pictures, Los Angeles
- McLuhan, Marshall, (1964) *Understanding Media, The Extensions of Man*, Routledge, London.
- Petzinger, Genevieve von, (2016) *The First Signs*, Atria New York.
- Scott, Ridley & Cameron, James, (1979, 1986), *Alien* and *Aliens*, 20th Century Fox, Ridley Free Productions, Los Angeles.
- Wachowski Brothers, The, (1999, 2003), *The Matrix A Trilogy: Matrix, Matrix Reloaded, Matrix Revolutions*, Warner Bros and Silver Pictures, Los Angeles.

THE COMMUNICATING FUNCTIONS OF THE DISCURSIVE WORDS IN THE LITERARY FRENCH AND GEORGIAN TEXTS

LES FONCTIONS COMMUNICATIVES DES MOTS DISCURSIFS DANS LES TEXTES LITTÉRAIRES FRANÇAIS ET GEORGIENS

FUNCȚIILE COMUNICATIVE ALE CUVINTELOR DISCURSIVE IN TEXTELE LITERARE FRANCEZE ȘI GEORGIENE

Tsiuri AKHVLEDIANI

Professeur à l'Université d'État de Tbilissi - Géorgie
tsiuriakhvlediani@yahoo.com

Ketevan GABUNIA

Professeur à l'Université d'État de Tbilissi - Géorgie

La communication littéraire se caractérise non seulement par la substance du contenu qu'elle délivre, mais aussi par les moyens de transmettre ce contenu. Cela concerne tant les formes de composition, de discours spéciaux de la narration, que la présentation discursive de la narration. Si au moment de la communication orale le locuteur sent tout de suite s'il arrive à se faire comprendre, dans la communication littéraire la réaction du lecteur est soit retardée, soit – c'est le cas le plus fréquent – elle ne parvient pas jusqu'à l'écrivain. Ainsi l'auteur du texte littéraire est privé de la possibilité de correction de son texte qui se fonderait sur la réaction du lecteur. Cependant l'auteur est sans doute intéressé de savoir comment est perçu son message. Par conséquent, il construit le texte d'une manière telle que le mécanisme de l'idée exprimée soit mis en marche. Dans ce cas, il s'agit de l'inférence, autrement dit l'arrivée aux conclusions concrètes suite aux mouvements de la pensée permettant de faire apparaître, à travers la signification du message, la réflexion approfondie. L'inférence est fondée sur la logique de la connaissance acquise de la conscience ordinaire, sur le bon sens, sur l'expérience. Le lecteur complète les pensées inachevées par ses propres conclusions, s'appuyant sur la confrontation de sa propre connaissance et l'information verbale perçue par lui-même. Par exemple :

Il tressaillit en entendant sonner la cloche et son cœur se mit à battre... Cette cloche muette depuis quinze ans? (Cesbron G. p.78).

Pour comprendre correctement les phrases il est nécessaire avant tout de connaître la situation qui s'explique par le contexte suivant : un vieux médecin habitant dans le village avait fini de recevoir ses patients quand il a entendu sonner à la porte. Pour la bonne interprétation il faut que le lecteur connaisse les coutumes et les traditions françaises : dans les familles nobles et bourgeoises, il y avait une tradition de sonner la cloche pour inviter les membres de la famille au dîner. Puis la question surgit : pourquoi le médecin a-t-il tressailli en attendant sonner la cloche ? Pourquoi son cœur s'est-il mis à battre ? Les inférences possibles du lecteur, qui se construisent selon sa connaissance sur les représentations typiques, sont suivantes : « Un homme tressaille lorsqu'il est surpris. Il est possible que le médecin ne surveillait pas l'heure, qu'il a oublié le dîner ; la cloche a sonné soudainement et c'est pour ça qu'il a eu peur ».

Puis l'auteur donne sous la forme du monologue interne, la réponse à cette énigme: **Pardi, c'est pour appeler le petit!** (Cesbron G. p.78).

Le médecin se rappelle que maintenant il habite avec son petit-fils et la servante reprend la vieille habitude (coutume). On voit bien que l'auteur est en dialogue permanent avec les lecteurs, il fait constamment des pronostics, en comprenant et corrigeant leurs inférences (celles des lecteurs) possibles.

Dans ce travail notre intérêt est concentrée sur la question de savoir quel est le rôle de ces mots appelés "discursifs" dans le processus d'une telle relation. Dans les années 70 du 20ième siècle les linguistes ont remarqué et ont attiré l'attention sur le fait que ces mots discursifs, non seulement jouent un rôle important dans la réalisation de la bonne construction du texte, dans sa structuration, mais ils assurent aussi la compréhension entre les interlocuteurs, car il corrigent d'une manière permanente l'information émise, essaient de la préciser, de la détailler, de l'étendre, bref de l'arranger de façon à porter l'attention sur ses composantes principales ou signaler une mauvaise compréhension. L'exemple suivant en est une bonne illustration :

Il ne fit aucune attention à moi ; sauf une fois avec un regard où je crus lire de la crainte. D'ailleurs, les premiers jours, il se comporta de la sorte envers tous ; mais c'était sans doute par méfiance et non par timidité (Lacretelle J., p. 23).

Cet extrait du roman de [Jacques de Lacretelle](#) (*Silbermann*) décrit les premiers contacts d'un de ses personnages, lycéen français, avec un nouvel élève.

Après la première phrase l'hypothèse possible est que ce personnage par son attitude peut ressentir de la peur. Le mot discursif **d'ailleurs** réalise la suspension logico-sémantique de la première phrase et permet de rejeter cette supposition venant de la première phrase.

Après les mots - **envers tous** – on pourrait supposer que le nouvel élève est peureux, de nature timide ; cependant le connecteur **mais** rejette aussi une telle interprétation, tandis que l'expression modale **sans doute** atténue le caractère catégorique de la conclusion finale et permet de formuler une nouvelle hypothèse : le nouvel élève est habitué à la disposition malveillante à son égard. Ceci est important pour comprendre les futures relations entre le personnage et le petit garçon hébreux dans le contexte de l'antisémitisme qui régnait en France dans la première moitié du 20ième siècle.

Avant de procéder à l'analyse du rôle des mots discursifs il nous semble nécessaire d'expliquer quelles unités appartiennent au groupe de discursifs car il n'existe pas en linguistique de terme général pour les définir et la catégorie d'éléments entrant dans le groupe à étudier n'est pas non plus définie.

On appelle les mots discursifs les mots et les expressions auxiliaires permettant au locuteur/l'auteur d'exprimer sa propre opinion par rapport à l'information à transmettre, du point de vue de sa crédibilité, de sa logique, de son importance, de sa fiabilité, de ses rapports avec les précédentes et futures informations ; en outre, ils régularisent la perception de l'auditeur/du lecteur, amènent l'interprétation de l'expression ou du texte dans la direction voulue. Ces unités ne touchent pas le sens de l'information à donner, mais ils représentent le cadre communicatif de l'expression ou du texte intégral. Ce groupe englobe les différentes unités : les adverbes, les conjonctions, les interjections, les marqueurs d'hésitation, les connecteurs, les mots modaux et les expressions, en particulier :

donc, eh bien, eh quoi, alors, là, peut-être... géorg. maSasadame [mashasadame], SesaZlebelia [shesadzlebelia], raTqma unda [ra tkma unda], rasakvirvelia [rasakvirvelia], cota ar iyos [tsota ar ikos]

Il faut noter que de nombreux mots discursifs sont dérivés de mots indépendants (**voyons, tiens, va**), il se différencient par leur fonction particulière.

Certains adverbes peuvent être utilisés en tant que mots indépendants ou discursifs.

Ainsi, cela devenait décidément son métier, ces courses nocturnes où on risque de recevoir les balles des carabiniers d'Espagne!... (Loti P., *Ramuntcho*, p.19).

Mais, non, il reste là muet sur sa chaise. [...] Et c'est l'heure de s'en aller, décidément.

Arrochkoa est debout, agité, l'appelant d'un signe de tête impérieux (Loti P., *Ramuntcho*, p.250).

La différence dans l'utilisation du mot discursif – **décidément** – dans ces deux exemples ne se perçoit pas tout de suite.

Dans le premier exemple **décidément** « effectivement », mais dans le deuxième exemple – « finalement ».

L'utilisation discursive de l'adverbe est marquée par sa place dans la proposition : ce mot est séparé du reste de l'expression par une virgule.

Les chercheurs nous proposent les diverses typologies des mots discursifs. Dans le cadre de notre travail nous allons attirer l'attention sur les mots discursifs qui évaluent l'information d'après l'échelle vrai/faux et essayer de montrer les fonctions révélant les intentions de l'auteur.

Le premier groupe est constitué des mots discursifs par le biais desquels l'auteur confirme les inférences éventuelles du lecteur, tels que :

en effet, comme de juste, vraiment, évidemment, bien sûr et beaucoup d'autres :

La Villa ne fut sans doute, au commencement, que le projet d'un architecte dément, mais qui dut rencontrer plus fou que lui puisqu'il finit par le réaliser (Audebert M., *Tombeau de Greta*, p. 13).

L'inférence possible après la première phrase est : « l'architecture de la Villa devait être particulière et ne ressembler à aucune autre ».

Dans la phrase suivante l'auteur confirme et argumente les hypothèses logiques du lecteur :

La Villa en effet tout à la fois s'étend, se dresse, se replie – seuls des verbes contradictoires peuvent rendre compte d'une apparence qui récusé toute référence précise... (Audebert M., *Tombeau de Greta*, p. 14).

Dans les textes suivants on va observer des corrections de l'inférence plus soignées.

Les auteurs attirent l'attention sur les inférences convenables, donnent leur nuances, font appel aux représentations et aux stéréotypes typés ou émettent verbalement la nécessité de la compréhension indépendante des propositions.

Les mots discursifs tels que **surtout, bien, même, si, plutôt, de plus et etc.** disposent d'une telle fonction :

Ramuncho humait cet air sec et suave, arrivé de l'extrême Midi pour vivifier les poitrines. C'était bien un temps de son pays, cela. Même, c'était le temps caractéristique de ce fond de Biscaye ... (Loti P., *Ramuntcho*, p. 193).

L'inférence « Le personnage du roman hume l'air frais car cela lui plaît » entraîne la précision : « C'est l'air de son pays ».

Vraiment, elle était une mère par trop maladroite, compromettant de toute façon le bonheur de son Ramuncho bien-aimé, ou plutôt, elle était une mère sur qui la justice d'en haut s'appesantissait aujourd'hui pour sa faute passée (Loti P., *Ramuntcho*, p. 167).

L'inférence de la première partie de la phrase : « la mère ne peut pas rendre heureux son fils » est complétée par cette précision : « elle doit répondre pour les fautes passées ».

Un autre exemple :

Ce soir donc, si elle ne parlait pas à son fils du message qui venait de leur être transmis, c'est qu'elle devinait le sens de sa rêverie sur les Amériques et qu'elle avait peur des réponses. Du reste, chez les campagnards ou chez les gens du peuple, les petits drames profonds et intimes se jouent sans paroles... (Loti P., *Ramuntcho*, p. 85).

L'inférence du lecteur qui ressort du contexte précédent : « la femme est trop attaché à son fils, elle a peur d'être séparé de lui et c'est pourquoi elle ne dit rien ». Le marqueur discursif **du reste** fait entrer une précision : « elle reste sans paroles car chez les campagnards ou chez les gens du peuple tout se joue sans paroles ».

Vous, pleurer? C'est trop drôle! » Ils en éclatent de rire, et moi aussi, car en somme les larmes publiques sont le fait d'une sorte d'incontinence... (Colette. *Mes apprentissages*, p. 33).

L'inférence : « cette femme ne pleure jamais, apparemment c'est une femme très forte ». L'auteur nous rappelle les règles de comportement dans la haute société : pleurer en public ce n'est pas admis, c'est presque l'outrage.

C'était une petite fille très douce, mais qui en savait déjà trop, comme vous voyez... (Colette. *Mes apprentissages*, p. 7).

La preuve de la précision pour le lecteur est : **elle en savait déjà trop.**

Le groupe suivant des mots discursifs est constitué de mots qui **corrigent** les fausses inférences éventuelles du lecteur en apportant les nuances adaptées à l'idée. À ce groupe appartiennent : **mais non, par contre, or, pourtant, d'ailleurs, en vérité, du reste, etc.**

Elle n'aimait pas lire ; mais, il est vrai, la littérature suédoise n'est pas d'une richesse à susciter la passion (Audebert M., *Tombeau de Greta G.* p. 42).

L'inférence probable ressort de l'affirmation (suite à l'affirmation) : «**Elle n'aimait pas lire**» - «elle n'avait pas les habitudes nécessaires pour une personne bien élevée».

La deuxième partie va contre à cette affirmation précisant que le milieu dans lequel elle a grandi, ne prédisposait pas à la lecture, mais le personnage féminin du roman tout au contraire avait un goût raffiné. Lesdites hypothèses sont confirmées ultérieurement :

A peine consentit-elle à jeter un coup d'oeil sur «L'envers du paradis»: elle abandonna bien vite, déclarant que tous ces gens-là n'avaient aucun intérêt, ni cette histoire (Audebert M., *Tombeau de Greta G.*, p. 43).

L'auteur peut modifier l'interprétation de l'information dans l'autre sens :

On a beaucoup parlé de son avarice. Les gazettes ont publié que, dans cette demeure démesurée, la quasi-totalité des pièces avait été laissées à l'abandon [...], elle logeait (pour ne pas dire campait) dans deux pièces seulement, meublées plus que sommairement [...]. Il faut comprendre: ici comme ailleurs, elle savait n'être que de passage (Audebert M., *Tombeau de Greta G.*, p. 16).

Dans cet exemple il s'agit de l'actrice suédoise Greta Garbo. L'inférence venant du contexte précédent est claire :

«L'actrice n'apportait pas l'attention au confort du logement». Une des raisons – l'avarice, la volonté de ne pas dépenser de l'argent. L'auteur nous précise : ce mode de vie à Hollywood s'explique par le fait que son séjour à Hollywood était temporaire, non permanent.

A l'aide du troisième groupe de mots discursifs de la perception du texte, l'auteur nous annonce ses doutes et ses incertitudes, en réveillant chez nous la pensée libre. Il faut noter que l'on rencontre les situations de communication souvent dans les textes littéraires.

Cette fonction caractérise les mots discursifs, tels que : **peut-être, sans doute, paraît-il, presque, un peu, etc.:**

Grâce à sa mémoire qui était extraordinaire, grâce aussi, sans doute, à l'aisance d'un esprit libre de toute attache, il assimilait promptement tout ce qui se passait sous ses yeux et composait de vastes tableaux qui débordaient mes vues étroite (Lacretelle J. de, *Silbermann.* p. 89).

Les exemples géorgiens en français:

1. **ukacravad ki var**, magram Tqven ra saqmeze brZandebiT ? [**ukatsravad ki var**, magram tkven ra sakmeze brdzandevit ?]

Excusez-moi, à quel propos êtes-vous là ? (R.Michveladze, les Nouvelles , p. 184)

2. pativcemulo abel, yvela skolis Semowmebas, **ra Tqmaunda**, ver moaswrebT [pativtsemulo abel, kvela skolis shemotsmebas, **ra tkma unda**, ver moastsrebt]

Monsieur Abel, vous n'aurez pas le temps de réviser toutes les écoles, **bien sûr.** (R.Michveladze, les Nouvelles , p. 182)

3. Cven ucxo enebis swavlebis done unda SevamowmoT da, **rasakvirvelia**, zogierTi maswavleblis codnac [tshven utskho enebis stsavlebis done unda shevamotsmot da, **rasakvirvelia**, zogierti mastsavleblis tsodnats]

Nous devons vérifier le niveau d'enseignement des langues étrangères, et la connaissance de certains enseignants, **bien sûr.** (R.Michveladze, les Nouvelles , p. 181)

4. ufrosi TanaSemwe miuaxlovda Wilofisqudian kacs da, **cota ar iyos**, Seuferebeli siTamamiT hkiTxa: davbrundeT axlave, geubnebi [ufrosi tanashemtse miuakhlovda tshilofiskudian kats da, **tsota ar ikos**, sheuferebeli sitamamit kitxa: davbrundet akhlave, geubnebi]

L'assistant majeur s'est approché de l'homme au chapeau de paille et a demandé d'un ton brave inapproprié : revenons, je te dis (R.Michveladze, les Nouvelles , p. 177)

5. simonma RimiliT axeda: - ra gayvirebs, **Tu ici?** [simonma gimilit akheda: - ra gakvirebs, **tu itsi?**]
Simone a regardé en souriant : - pourquoi tu cries, **si tu le sais ?** (R.Michveladze, les Nouvelles , p. 178)
6. **maS**, Sen amtkiceb, rom samezoblo Stabia? [**mash**, shen amtkitseb, tom samezoblo shtabia?]
Donc, tu affirmes que chez les voisins il y a le siège ? (R.Michveladze, les Nouvelles , p. 179)
7. direktors, **cota ar iyos**, gaukvirda, rom gadasces yvelis gamyidveli gixmobso [direktors, **tsota ar ikos**, gaukvirda, rom gadastses kvelis gamkidveli gikhmobso]
Le directeur s'est **un peu** étonné en lui annonçant que le marchand de fromage l'attendait . (R.Michveladze, les Nouvelles , p. 164).

Le marqueur **sans doute** permet d'exprimer non seulement l'étonnement du personnage du roman devant le talent de son ami, mais il pousse aussi le lecteur vers la construction de ses propres suppositions, par lesquelles est expliqué le talent renommé du lycéen.

L'action régulatrice peut être différente. Avant tout elle peut ne pas changer les inférences attendues et confirmer seulement les hypothèses éventuelles du lecteur. Elle peut également les changer, les orienter vers la direction nécessaire. La fonction conative au moment de la communication peut changer les comportements des interlocuteurs, ainsi que l'humeur émotionnelle, l'objectif évolutif et les convictions intellectuelles. La fonction conative de la communication s'oriente vers le domaine de l'évaluation, de l'intelligence et de la psychologie.

D. Shperber et D. Wilson distinguaient deux types parmi les intentions du locuteur: *informatif*, selon lequel il (le locuteur) construit son message d'une manière qu'il soit plus compréhensible et clair pour l'interlocuteur et *communicatif*, lorsqu'il indique son intention informative à l'interlocuteur. Ainsi, les mots discursifs révèlent, si l'on peut dire, qu'ils représentent l'expression linguistique des stratégies communicatives du texte.

Les mots clés : *le sens du texte, les mots discursifs, la communication littéraire, les stratégies communicatives.*

Littérature:

Audebert M., *Tombeau de Greta G.*, Paris, 2007.

Cesbron G., *C'est Mozart qu'on assassine*, Paris, 1971.

Colette, *Mes apprentissages*, Paris, 1972.

Lacretelle J. de, *Silbermann*, Paris, 1968.

Loti P., *Ramuntcho*, Paris, 1968.

Sperber D., Wilson D., *La Pertinence : communication et cognition*, Minuit, 1989.

NATIONAL AND UNIVERSAL IN GH. SINCAI'S CHRONICLE

NATIONAL ET UNIVERSEL DANS LA CHRONIQUE DE GH. SINCAI

NAȚIONAL ȘI UNIVERSAL ÎN HRONICA LUI GH. ȘINCAI

Ionela BURZ,

Școala Doctorală de Filologie,
Universitatea din Oradea**Abstract**

The Romanians' Chronicles is a scholar analytical work where the document load influences the narration, its writing corresponding to a contemporary ending. His master work covers the entire Intra- and Extra- Carpathians area, a generally Romanian history, clearly going beyond the humanist historiography. Though, a great part of it is dedicated to the Antique and medieval history, the Chronicle is contemporary as spirit, by the projected vision on the Romanian history.

The Romanians' Chronicles is an impressive solid work made with judgment, with critical spirit, work where the statements are proved by the document authenticity.

All documents comprised in this compendium and known today but less known or unknown in Sincai's times stood at the grounds for issuing the first history of Romanians.

Résumé

La Chronique des Roumains représentent une œuvre analytique scientifique où la charge du document influence la narration, son écriture répondant à une finalité contemporaine. Son chef-d'œuvre couvre tout l'espace intra- et extra-Carpatiques, une histoire générale roumaine, en dépassant nettement l'historiographie humaniste. Bien que sa plupart soit consacrée à l'histoire antique et du Moyen Âge, la Chronique est contemporaine comme esprit, par la vision projetée sur l'histoire roumaine.

La Chronique des Roumains est une œuvre impressionnante, robuste, rédigée avec discernement, en esprit critique, œuvre où les affirmations sont certifiées par l'authenticité du document.

Tous les documents compris dans ce recueil et connus aujourd'hui, mais moins connus ou inconnus à l'époque de Sincai, sont à la base de l'élaboration de la première histoire des roumains.

Rezumat

Hronica românilor reprezintă o operă analitică savantă în care încărcătura de document influențează narațiunea, scrierea sa răspunzând unei finalități contemporane. Opera lui capitală acoperă întreg spațiul intra și extracarpatic, o istorie general românească, depășind net istoriografia umanistă. Deși în mare parte este consacrată istoriei antice și medievale, *Hronica* este contemporană ca spirit, prin viziunea proiectată asupra istoriei românești.

Hronica romanilor este o operă impresionantă, solidă, alcătuită cu discernământ, cu spirit critic, operă în care afirmațiile sunt probate de autenticitatea documentului.

Toate documentele cuprinse în această culegere și cunoscute astăzi, dar care în timpul lui Șincai erau mai puțin cunoscute sau necunoscute, au stat la baza întocmirii primei istorii a românilor.

Iluministul tipic al Transilvaniei, unul dintre cei mai de seamă care au marcat cultura românească prin complexitatea preocupărilor sale, Șincai ocupă un loc important în domeniul istoriografiei unde a creat o operă durabilă.

S-a născut în 1754 la Râciu de Câmpie, în județul Mureș, dintr-o familie de boieri făgărășeni, ajunși aici, în urma organizării regimentelor de graniță, din regiunea Șinca Veche.

Primii ani de studii îi face la Săbed, Șamșud și apoi la Colegiul reformat din Târgu Mureș. În educația lui Șincai, un loc de seamă îl ocupă Colegiul iezuit din Cluj și cel din Bistrița, condus de piariști, iar dintre profesorii de aici îl amintim pe Fridwalszky Janos, autorul unor importante lucrări privind romanitatea Daciei, prin publicarea inscripțiilor romane.

După terminarea studiilor la Blaj, rămâne o perioadă ca profesor la clasa de poezie și retorică, iar apoi, la recomandarea lui Grigorie Maior, a fost trimis la Roma, la Colegiul de Propagandă Fide, începând cu anul 1774. Aici stabilește legături cu cărturarii vremii, beneficiind de progresele pe care le face iluminismul catolic în această zonă a Europei. A făcut studii în arhive și biblioteci din dorința de a scrie o istorie a națiunii sale. Din această perioadă datează colecția lui de documente istorice pe baza cărora va elabora lucrarea în trei volume *Rerum Spectantium (Memoriile daco-românilor)*, trei volume de izvoare privind istoria românilor).

La Roma, a cercetat o vastă documentație clasică, bizantină și umanistă, istoriografia secolului al XVII-lea și al XVIII-lea, o atenție deosebită acordând dicționarilor și lexicoanelor timpului, fiind preocupat de autenticitatea izvorului folosit. Tot în această perioadă când studiază la Roma, Șincai ia contact cu istoriografia italiană, reprezentată în secolul al XVIII-lea de Ludovico Antonio Muratori, cu *Analele italiene*, din care se va inspira în scrierea operei sale în trei volume, structurată cronologic și care reprezintă genul de istorie savantă ilustrată și în opera istoricului italian. În opera lui Șincai putem observa calitățile unui istoric savant: spiritul de ordine, de riguroasă metodă, răbdarea investigării.

Obiectivele gândirii iluministe cum sunt: *încrederea în luminile rațiunii și în progres, lupta împotriva superstițiilor, pledoaria pentru toleranță, spiritul antifeudal și antiteologal, apărarea libertății individului, egalitatea între popoare, cunoașterea științifică bazată pe experiment, luminarea maselor* etc. sunt ilustrate în scrierile lui Gh. Șincai, atât în domeniul istoriei, cât și în celelalte domenii: lingvistic și pedagogic. Aceste obiective variază de la o țară la alta: în Anglia, principala formă de manifestare este în domeniul filosofiei, prin gândirea filosofică empiristă corelată cu aspecte politice în sistemele de guvernare; în Franța accentul cade pe ideea de libertate și egalitate, dar și pe cunoaștere; în Germania, Spania, țările din monarhia habsburgică, implicit țările române, accentul se pune pe emanciparea omului prin cultură, transmiterea de învățăminte practice care să instruiască individul pentru viața cotidiană.¹

În a doua parte a secolului al XVIII-lea, tendința spre *Aufklärung* a promovat pretutindeni scrierile de luminare a poporului. În Transilvania, aflată sub dominația Austro-Ungară, iluminismul european a început după Unirea cu Roma de la 1700, când se încheia etapa Evului mediu românesc susținut de calvinismul bisericii românești de tip oriental, saturat de sentimentul religios, care respingea orice formă de cultură laică, și începea o etapă nouă prin care li se oferea românilor prima și singura legătură directă cu lumea europeană.

Doctrina iluminismului românesc a constituit-o ideile Școlii ardelene, sistematizate în Transilvania între 1742-1791, finalizând cu *Supplex Libellus Valachorum*, iar în Moldova și Valachia, principate autonome sub suzeranitate turcească, ele au fost adoptate și aplicate după 1800. Putem spune că iluminismul românesc începe la 1700, odata cu Unirea bisericii cu Roma și durează până la Revoluția de la 1848.

În acest climat luminist a luat ființă în Transilvania mișcarea culturală progresistă *Școala ardeleană*. Reprezentanții săi, îndeosebi cei trei corifei: Samoil Clain, Gheorghe Șincai și Petru Maior erau conștienți că trebuiau să ridice la înălțimea unui „veac prealuminat” un popor rămas cu secole în urmă, în timp ce Occidentul avea de creat un public nou, din păturile populare, prin ridicarea lui la cultura existentă.

Școala ardeleană are un caracter național iluminist, atât prin conținutul revendicărilor sale, cât și prin sursele teoretice din care se inspiră. Caracterul național iluminist nu are aceleași particularități la toți reprezentanții săi, nici măcar în toate scrierile aceluiași autor, ci variază în funcție de personalitatea autorului și de evoluția lui socială.

¹ Romul Munteanu. *Cultura europeană în epoca luminilor*. București: Univers, 1974, p. 14-15

Învățați precum Thuman, Engel, Sulzer și Kopitar susțineau originea sud-dunăreană a românilor, aceștia fiind considerați niște pribegi.

Scopul Școlii ardeleni a fost să combată această teorie și să demonstreze prin argumente istorice și lingvistice originea latină a românilor.

În Transilvania, în secolul al XVIII-lea scrisul istoric devine pragmatic, mesajul istoriografic se cristalizează în prelungirea programului politic, influențând conștiința colectivă prin concepte cheie care susțin identitatea națională: neam, popor, român, roman, limbă, patrie.²

Scopul scrisului istoric în epoca luminilor era unul foarte clar: trezirea conștiinței naționale.

În acest context istorico-politic, când istoria devine un instrument de acțiune politică, Șincai scrie *Hronica românilor și a mai multor neamuri, încât au fost ele așa de amestecate cu românii, cât lucrurile, întâmplările și faptele unora fără de cele ale altora nu se pot scrie pre înțeles, din mai multe mii de autori, în cursul a 34 de ani culeasă*.

Hronica impresionează prin numărul mare de izvoare folosite, în special surse străine existente în marile biblioteci ale lumii: Roma, Vatican, Viena, Buda, toate folosite pentru a demonstra originea latină a poporului român.

Spre deosebire de istoricii vremii care „nu cearcă să scrie adevărul, ci numai cum se înalțe pre un neam, ca se-i dobândească bunăvoința și se surpe pre altul”³, el nu se referă doar la români, ci analizează istoria lor în context cu celelalte națiuni existente în spațiul românesc.

Scrisul său istoric îndeamnă la luminare prin cunoașterea trecutului istoric, el însuși afirmând în *Hronică* „[...] tot scopul meu a fost și este ca în *Hronica* aceasta să adevereze acelea care sunt de lipsă spre înțelegerea și știința istoriei românilor.”⁴

Cercetarea istorică prin științe auxiliare, metodologiile și spiritul critic cunosc un avânt deosebit spre finele secolului al XVII-lea și debutul secolului al XVIII-lea. Ilustrative în acest sens sunt lucrările lui Voltaire *Remarques sur l'histoire, Catalogue des ecrivains du siecle de Louis XIV și Discours sur l'histoire de Charles XII* sau Mably cu lucrarea *De la maniere d'écrire l'histoire*.⁵

Istoriografia în spațiul românesc cunoaște o infuzie de spirit critic și autenticitate ce caracterizează istoriografia modernă și dinspre istoriografia franceză în domeniul istoriei eclesiastice, ilustrată de Claude Fleury, care a fost tradus și adaptat de Samuil Micu.

În constituirea istoriografiei, un rol important l-a avut *Revoluția franceză* care a deschis accesul în arhivele publice și senioriale inaugurând o nouă epocă în istoria umanității.

În evoluția scrisului istoric universal un capitol semnificativ îl reprezintă istoriografia iluminismului, considerându-se că niciodată istoria nu a fost mai populară și atât de bine scrisă, într-un acord perfect cu ideile epocii.⁶ Aceste idei se bazează pe istoriografia de origine voltairiană, bazată pe rațiune și gust, combinând stilul literar cu gândirea rațională și critică.⁷

Intellectualii luminilor erau fascinați de viziunea filosofică a lui Voltaire și de calitățile literare ale discursului său istoric și critic la adresa puterii.

Istoriografia luminilor a încercat să creioneze legi care stabilesc periodizarea istoriei; prima încercare în acest sens aparținându-i lui Cellarius (Christoph Keller)⁸ care a împărțit istoria în: istoria antică, istoria evului mediu și istoria modernă, periodizare care în linii mari se respectă și astăzi. Putem concluziona că iluminismul nu a avut numai conștiința propriei epoci, ci și evoluția umanității de la antichitate la epoca modernă.

² Pompiliu Teodor, Laura Stanciu, Iacob Mârza . *Semantică politică iluministă în Transilvania (XVII-XIX). Glosar de termeni*. Alba Iulia: Editura Aeternitas, 2002

³ Gh. Șincai . *Hronica românilor și a mai multor neamuri*. București: Editura pentru Literatură, 1969, vol. I, p. 548

⁴ Gh. Șincai . *Hronica românilor și a mai multor neamuri*. București: Editura pentru Literatură, 1969, vol. III, p. 283

⁵ Ibidem . p. 20

⁶ Ibidem. P. 21

⁷ Wallace K. Ferguson. *La Renaissance dans la pensée historique* . Paris : Payot & Rivages, 2008 , apud Pompiliu Teodor. *Introducere în istoria istoriografiei universale*. Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană, 2000, p. 111

⁸ Pompiliu Teodor. *Introducere în istoria istoriografiei universale*. Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană, 2000, p. 112; <http://www.scribub.com/istorie/ISTORIOGRAFIA-MODERNA93485.php>

Dacă în Europa apuseană Revoluția franceză separă iluminismul de perioada romantică, în Europa Central-orientală, care nu a cunoscut o revoluție democratică, iluminismul asimilează principiile enunțate în timpul revoluției. Putem sesiza două direcții majore în istoria filosofică: una care aducea o conștiință antropologică, unicitatea naturii umane care a determinat orientarea spre universal a istoriei, ca istorie a civilizației și alta spre istoriografia de origine germană ilustrată de Școala Göttingenului care pune accent pe epistemologie în interpretarea și reconstituirea trecutului. Ambele direcții sunt dominate de o viziune raționalistă, de spiritul laic ca și concepție metodologică.⁹ Orientarea spre universal se observă atât la Voltaire în *Essai sur les mœurs et l'esprit de nation*, cât și în lucrările care apar în Anglia, *Universal History*, în Germania, *Allgemeine Weltgeschichte*.¹⁰

Ca și concepție, istoriografia iluministă are ca punct de plecare demersurile preiluminismului susținute în opere precum *Dicționarul istoric și critic* (1694) al lui Pierre Bayle și *Enciclopedia* (1751),¹¹ iar în spațiul german prin scrierile lui Leibniz care a manifestat un interes pentru istoria și limbile popoarelor din Europa răsăriteană, inclusiv a românilor.

În spațiul românesc, istoriografia preiluministă a fost reprezentată de Dimitrie Cantemir, istoriografia săsescă de Iohann Filstich, cea maghiară de Samuel Köleseri, iar cea italiană de Lodovico Muratori, autorul unor colecții de surse narative *Rerum italicarum scriptores* și *Antiquitates Italiae mediae aevi*¹² care-l va inspira și pe Gh. Șincai să-și intituleze colecția de documente care vor sta la baza *Hronicii* (*Rerum spectantium*....).

Astfel prin conținutul operelor tipărite în această perioadă, concepția și metoda practică duc spre scrieri de tip enciclopedic și anunță Epoca luminilor.

Gândirea istorică franceză s-a afirmat prin Rousseau care aduce în prim plan factorul popor, prin lucrările sale: *Discurs asupra originii inegalității dintre oameni* și *Contractul social*, pregătind astfel spiritul revoluției democratice.¹³

Istoriografia secolului XVIII pornește de la ideea ca istoria trebuie studiată pornind de la națiune, de la timpurile apropiate, mergând apoi spre timpurile îndepărtate. Cercetarea adevărurilor oamenilor și evenimentelor se face pe baza documentelor și prin critica istorică.

Un exemplu pentru spiritul critic profesat în scrierile sale este Iohan Christian von Engel care s-a oprit și la istoria românilor prin lucrarea *Istoria Moldovei și Valahiei* publicată în 1804.¹⁴

În ceea ce privește istoria iluministă engleză și americană îi amintim pe David Hume, istoric și filosof care a scris *Istoria Angliei de la invazia lui Caesar la Revoluția din 1688*, ultima parte apare sub titlul *Istoria Marii Britanii*; și pe William Robertson a cărui operă este dedicată istoriei Scoției (*Istoria Scoției*, 1795) care se întemeiază pe datele din arhivele din Edinburgh și British Museum, și *Istoria Americii* (1777) care tratează situația minorităților etnice.¹⁵

În Italia, personalitate remarcantă a istoriografiei iluministe este Pietro Giannone (1676-1748) autorul *Istoriei regatului civil de Napoli*, care a fost interzisă datorită nonconformismului ei.

Istoriografia iluministă rusă este reprezentată de V. N. Tatischev care a scris *Istoria Rusiei din cele mai vechi timpuri* și de Lomonosov cu *Istoria vechii Rusii*.

În acest context al istoriografiei universale, Gh. Șincai începe să scrie *Hronica românilor și a mai multor neamuri*, operă reprezentativă pentru istoriografia iluministă.

⁹ Pompiliu Teodor. *Introducere în istoria istoriografiei universale*. Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană, 2000, p. 112; vezi și <http://www.scribub.com/istorie/ISTORIOGRAFIA-MODERNA93485.php>

¹⁰ G. Lefebvre. *La naissance de l'historiographie moderne*. Paris, 1971, p. 27; vezi și <http://www.scribub.com/istorie/ISTORIOGRAFIA-MODERNA93485.php>

¹¹ Ibidem. P. 39

¹² https://it.wikipedia.org/wiki/Ludovico_Antonio_Muratori; <http://www.scribub.com/istorie/ISTORIOGRAFIA-MODERNA93485.php>

¹³ G. Lefebvre. *La naissance de l'historiographie moderne*. Paris, 1971, p. 27; vezi și <http://www.scribub.com/istorie/ISTORIOGRAFIA-MODERNA93485.php>

¹⁴ P. Teodor Pompiliu Teodor. *Introducere în istoria istoriografiei universale*. Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană, 2000, p. 117; vezi și <http://www.scribub.com/istorie/ISTORIOGRAFIA-MODERNA93485.php>

¹⁵ P. Teodor p. 120

Din punct de vedere istoriografic, iluminismul a avut o contribuție esențială în scrisul istoric universal, aducând o nouă viziune asupra istoriei prin raționalism și prin orientarea spre istoria civilizației pornind de la ideea unicității naturii umane.

Gh. Șincai este în istoriografia română autorul fundamentalei lucrări *Hronica românilor și a mai multor neamuri încât au fost ele așa de amestecate cu românii, cât lucrurile, întâmplările și faptele unora, fără de ale altora, nu se pot scrie pre înțeles, din mai multe mii de autori, în cursul de 34 de ani culeasă și după anii de la nașterea domnului nostru Is. Hs. alcătuită* care se întemeiază pe colecția de izvoare *Rerum spectantium ad Universam gentem Daco-Romanam seu Valachicam*.

Hronica se întemeiază pe colecția *Rerum spectantium*, tradusă acum în limba română și va constitui scheletul unei narațiuni istorice. Opera nu este terminată, oprindu-se la domnia Mariei Terezia.

Hronica sa reprezintă o operă analitică savantă în care încărcătura de document influențează narațiunea, scrierea sa răspunzând unei finalități contemporane. Șincai sondează adâncurile pentru a lumina odata cu originile neamului fenomenul politic contemporan. Opera lui capitală acoperă întreg spațiul intra și extracarpatic, o istorie general românească, depășind net istoriografia umanistă. Deși în mare parte este consacrată istoriei antice și medievale, *Hronica* este contemporană ca spirit, prin viziunea proiectată asupra istoriei românești.

Șincai a avut intenția, realizată numai parțial, să scrie istoria secolului al XVIII-lea. În opera sa totul se înlanțuie logic, evenimentele de istorie românească sunt privite în împrejurările istorice ale sud-estului european, adică naționalul este prezentat în context universal.

Istoria cuceririi romane, istoria permanenței în Dacia, luptele pentru apărarea civilizației europene purtate de Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul, servesc drept prefață a epocii contemporane a secolului al XVIII-lea marcat de evidente semne ale civilizației și progresului. Bogăția de idei iluministe, spiritul critic, polemic, subordonate scopurilor naționale, se asociază cu noianul documentar, evidențiind o dată în plus în cultura noastră istorică funcția națională și socială pe care Șincai o atribuie istoriei.

Hronica romanilor este o operă impresionantă, solidă, alcătuită cu discernământ, cu spirit critic, operă în care afirmațiile sunt probate de autenticitatea documentului. Opera lui este aceea a unui istoric savant, atașat spiritului istoriografiei secolului al XVII-lea, care a cunoscut creațiile unor personalități ca Jean Mabillon, Louis Sébastien Tillemont și, la limita dintre secolele XVII și XVIII, pe a lui Ludovico Antonio Muratori.¹⁶

Concepția lui istorică este iluministă, explicația istorică evidențiind trăsăturile esențiale ale curentului, metodologia persistă încă în sferele școlii savante, apropiindu-se mai mult de istoriografia luminilor germane, de istoria lui Engel.

Șincai, printr-o vastă documentare istoriografică, a alcătuit prima colecție de documente privind istoria românilor și cea mai monumentală construcție istorică românească de până atunci.¹⁷

Hronica românilor și a mai multor neamuri, operă istorică de sinteză, este rodul unei activități de informare și culegere de texte de aproape patru decenii și a fost scrisă într-o perioadă când în cercetările istorice din Europa, critica și valorificarea izvoarelor se bazează din ce în ce mai mult pe rezultatele disciplinelor auxiliare ale istoriei.¹⁸

Metoda de cercetare empirică aplicată în domeniul istoriografiei a atras în sfera izvoarelor istorice, pe lângă izvoarele narative care predominau aproape în exclusivitate, noi surse de informare și de verificare critică a informațiilor, în special a documentelor de arhivă, iar culegerea, verificarea autenticității, a provenienței și critica acestora a avut ca rezultat teoretizarea cunoștințelor legate de cercetarea izvoarelor.¹⁹

¹⁶ Pompiliu Teodor. *Introducere în istoria istoriografiei din România*. Cluj-Napoca: Editura Accent, 2002, p. 96

¹⁷ D. Ghișe, P. Teodor. *Gh. Șincai – Învățătură firească spre surparea superstiției norodului*. București: Editura Științifică, 1964, p. 16

¹⁸ Gh. Șincai. *Hronica românilor*. București: Editura pentru Literatură, 1967, vol I, prefață

¹⁹ A. KISS.. *Gheorghe Șincai și științele fundamentale ale istoriei*. În: *Revista arhivelor*, an L, vol. XXXV, nr. 2, p. 260

În perioada în care Șincai a început să adune izvoarele pentru Hronică, cercetările istorice se axau pe documentele păstrate în arhive, iar activitatea de culegere și publicare de documente era concretizată în ediții, folosite apoi de istorici. Edificatoare în acest sens este lucrarea *Nouveau traité de diplomatique* apărută cu un deceniu înainte ca istoriograful român să-și înceapă cercetările la Hronică. Pe lângă activitățile arheografice concretizate în ediții de documente, existau și situații când documentele culese, din diferite motive, nu au putut fi tipărite, ci erau constituite în colecții de documente în volume manuscrise, care puteau intra în circuitul cercetărilor științifice, sau erau tipărite la mult timp după copierea lor, surse pe care le-a folosit și Gh. Șincai în Hronică.

În anul 1775 când Șincai a început la Roma să adune izvoare istorice pentru Hronică, în Transilvania se cunoștea lucrarea lui Georg Jeremias Haner, *Königliche Siebenbürgen*, apărută la Erlangen în 1765 și în care erau publicate și documente. Tot în această perioadă, când Șincai era la Roma, își adună colecția de izvoare privind istoria Transilvaniei și J. Benkö, iar în 1778 publică lucrarea *Transsilvania*, în care sunt publicate și documente.

În centrele în care Șincai și-a adunat izvoarele în afara Transilvaniei, Roma, Viena, Buda, Pesta a avut contacte cu discipline auxiliare istoriei, în special cu arheografia.

În Hronică, atât în titlul propriu-zis, cât și în structura sa cronologică putem sesiza unele reminiscențe ale stilului istoric vechi folosit de cronicari, *dar și cercetarea istorică nouă prin folosirea critică a unui număr mare de izvoare nu doar narative, ci și o mulțime de documente.*²⁰ Șincai însuși a alcătuit o colecție de izvoare rămasă în manuscris și care a stat la baza Hronicii. Prima colecție, așa cum apare pe foaia de titlu a primului tom, se intitulează *Notata ex variis Authoribus per G. Gabrielem Sinkay Ordinés S. Basilii M., Transylvanum, Anno 1775, Tom I*²¹ și cuprinde texte copiate din diferiți autori sau chiar copii de pe documente, fără un criteriu precis în privința succesiunii acestor texte.

Cea de-a doua colecție de documente *Rerum spectantium ad universam gentem Daco-Romanum seu Valachi cum summaria collectio ex diversis authoribus facta a Georgio Sinkai de eadem secundum ordinem chronologicum*²² cuprinde 27 caiete manuscrise din care lipsește tomul 14, probabil s-a rătăcit sau este o eroare de numerotare. Aceasta este colecția de izvoare, întocmită sistematic de Șincai pentru Hronică, după cum o numește chiar el „*Culegerea mea cea mare*”²³, cuprinde și textele transcrise inițial în prima colecție (*Notata*), recopiate în această a doua colecție, însă acum informațiile sunt organizate cronologic.

Cele 27 de tomuri (fascicule) care constituie colecția *Notata*, legate în trei volume, conțin izvoarele adunate și copiate de Șincai la Roma și la Viena, între anii 1775-1780. Din informațiile care apar pe prima filă a tomului întâi, folosit drept copertă, Șincai a început să-și transcrie izvoarele pentru Hronică în 1775, când se afla la studii la Roma, transcriind aici tomurile I-XVIII inclusiv, iar la Viena tomurile XIX-XXVII, în anul 1780. Fiecare tom cuprinde texte dintr-un singur sau mai mulți autori, manuscrise, făcându-se trimiterea exactă la izvorul folosit. Atunci când într-un tom au fost copiate texte din mai multe lucrări, de obicei pe pagina a doua a copertei, se indică autorul și titlul fiecărei lucrări din care au fost transcrise textele, cu indicarea filei din tom la care începe transcrierea din lucrarea respectivă²⁴.

La Roma, cu ajutorul lui Ștefan Borgia, Șincai ajunge bibliotecar al Colegiului de propagandă Fidea și obține permisiunea să consulte și unele cărți interzise, pentru a putea scrie istoria românilor. El a cercetat bibliotecile: Vaticana, Sopra la Minerva, Biblioteca ad Aracelli,

²⁰ P. TEODOR. *Evoluția gândirii istorice românești*. Cluj, 1970, p. XXVII-XXXIV și 63-65.

²¹ *Notata ex variis authoribus per G. Gabrielem Sinkay ordinis S. Basilii M. Transylvanum*. Anul 1775, vol. I-III (tom I-XXVII.) Ms. la Biblioteca Academiei Române Filiala Cluj, secția Manuscrise, nr. 545-547.; M.Tomus *Gh. Șincai: Viața și opera*, p. 26-29.

²² *Rerum spectantium ad universam gentem Daco-Romanum seu Valachi cum summaria collectio ex diversis authoribus facta a Georgio Sinkai de eadem secundum ordinem chronologicum*. Tom I-III.) Ms. La Biblioteca Academiei Române Filiala Cluj, secția Manuscrise, nr. 461-463; Gh. Șincai. *Învățătură firească*. p 21-29

²³ *Hronica*, tom I, p. 392

²⁴ M Tomus *G Șincai: Viața și opera*, p 28-29

Biblioteca Benedictină și Biblioteca Colegiului de Propagandă Fide²⁵ din care obține acele izvoare privind latinitatea și vechimea poporului român; nu există informații din care să reiasă că ar fi consultat și arhivele, unde accesul era condiționat de o serie de factori. Trebuie să ținem cont și de faptul că pentru primii ani ai *Hronicii* nici nu există documente, singura sursă de informare fiind izvoarele istorice.

Izvoarele adunate și transcrise de Șincai din colecțiile existente în bibliotecile Romei apar și în prezent în creștomatiile privind istoria universală și istoria poporului român. Dintre izvoarele publicate, din care Șincai transcrise o serie de documente privind istoria românilor și care atestă atenția lui îndreptată și spre documente, menționăm colecția de documente polone editate de Mathias Dogiel.²⁶ La Roma, Șincai copiază direct de pe manuscrise chiar și unele izvoare epigrafice, cum ar fi manuscrisul privind inscripțiile dacice, obținut de la prietenul său Stefano Borgia sau epistola lui Ioan Pastritius despre bulgari, primită de la profesorul său de limbă greacă, Raphael Vernazachio.²⁷

Dacă în cele 18 tomuri copiate la Roma până în 1779, atenția lui Șincai este axată pe lucrări privind istoria Imperiului Roman și bizantin, a bisericilor creștine, informații din istoria veche sau medie timpurie, la Viena, atenția lui se îndreaptă spre izvoarele interne din epoca feudală, legate de istoria românilor. În primul tom transcris la Viena apar părți copiate din Balthasar Valterus²⁸ privind istoria țărilor românești, iar în al doilea *Historia Princilor Tiării Romanesci* sau *Cronica bălăcenească*, copiată de Vasile Vlad de pe exemplarul pe care-l avea transcris Samuil Micu încă din 1770.²⁹

Prima etapă a culegerii de izvoare, cele 27 de tomuri culese la Roma și la Viena, care au stat la baza *Hronicii*, se încheie odată cu plecarea de la Viena.

În anii următori, activitatea lui Șincai se îndreaptă spre redactarea *Hronicii* și întocmirea colecției de izvoare care au stat la baza acesteia după criteriul cronologic, acestea putând fi considerate drept corpusul de izvoare al *Hronicii*.

În 1780 Șincai se întoarce la Blaj și începe redactarea *Hronicii* și a izvoarelor acesteia în ordine cronologică. A transcris tot materialul adunat la Roma și la Viena în corpusul intitulat *Rerum spectantium*.

Unii cercetători relevă influența operei lui Muratori asupra lui Șincai, îndeosebi în stăruința adunării izvoarelor privitoare la neamul său.³⁰ Pe lângă această influență, putem sesiza și influența colecțiilor de documente, din care a și folosit o parte în opera sa, aparținând membrilor școlii de istorici iezuiți, dar și corpusurile de documente aparținând unor istorici contemporani cu care avea contact personal. Era un trend în această perioadă ca istoricii să alcătuiască corpusuri de documente privind istoria neamului.

Șincai nu și-a întocmit colecția sistematică de izvoare doar pentru *Hronică*, pentru documentare proprie. *Rerum spectantium* a fost concepută cu un scop precis: să fie colecția de izvoare a *Hronicii*, dar și să poată fi consultată de cititorii acesteia, adică parte integrantă a unei lucrări de istorie, fapt ce rezultă din trimiterile pe care le face în *Hronică*: „[...] *îl poți ceti în Culegerea mea cea mare;*”³¹ „[...] *și le-am însemnat în al treilea tom al scrisorilor mele celor mari, unde îl poți ceti pe larg, că eu aci nu-l mai scriu, pentru lungimea lui [...];*”³² „*Diplomatul îl poți ceti întreg în scrisorile mele, ale lui Gheorghe Șincai, cele mari la anul 1600.*”³³

²⁵ Angela Mureșan. *Scurtă privire asupra corpusului de documente al lui Gheorghe Șincai*. În: Apulum, vol. XI, 1973, p.784

²⁶ Notata tom XVIII, MSS 546

²⁷ Notata tom VI, MSS 545

²⁸ Notata tom XIX

²⁹ Notata XX

³⁰ Gh. Șincai. *Învățătură firească*. Prefața de Pompiliu Teodor, p. 63-64

³¹ Gh. Șincai. *Hronica* vol. I, anul 1230, p. 392

³² Gh. Șincai. *Hronica* vol. II, p. 365

³³ Gh. Șincai. *Hronica* vol. II, p. 373

Cu aceste trei volume pleacă la Buda, oprindu-se la Oradea unde stabilește noi legături cu intelectualii vremii, cum sunt Tertina care-i dă o scrisoare de recomandare către Kovachich, arhivarul *Muzeului diplomatic, juridic și istoric* care-i va facilita accesul la colecții de izvoare, în special documente care îi sunt utile pentru *Hronică*, existente atât în colecțiile muzeului, dar și în colecțiile Bibliotecii Universitare din Pesta și ale Bibliotecii Naționale Szechenyi.³⁴

La Buda va începe o nouă etapă a structurării colecției de izvoare, prin completarea corpusului întocmit până atunci, cu documente inedite și izvoare narative interne, în mare parte rămase în manuscris. La anii pentru care a mai găsit informații noi, aflate după întocmirea volumului respectiv, Șincai a scris textele noi, în completare, pe coloanele exterioare ale filei, rămase inițial nescrise. Pentru Șincai, această completare a izvoarelor a fost o preocupare permanentă. Reușește în această ultimă perioadă când apare documentul ca izvor istoric să-și completeze informațiile nu numai cu izvoare narative, ci și cu documente pe care le valorifică în *Hronică*.³⁵

Șincai transcrie informația în limba originală a sursei, în colecție existând astfel documente în limbile: latină, greacă, germană, maghiară, italiană, română (atât caractere chirilice, cât și latine), franceză. Este de remarcat faptul că toate izvoarele românești, scrise inițial cu caractere chirilice, le transcrie acum cu caractere latine, Șincai subliniind prin observațiile facute la textele transcrise importanța limbii și utilizării grafiei latine,³⁶ de unde rezultă sentimentul său puternic național și demonstrarea cu orice preț a originii latine a limbii române.

Prin transcrierea unui număr considerabil de documente și izvoare narative în manuscris, în limbile originale ale acestora, prin confruntări de texte și aprecieri critice, activitatea lui Șincai se leagă de disciplinele auxiliare ale istoriei: paleografie, arheografie și diplomatică.

Șincai a lucrat științific și sistematic, atât cât a putut permite contextul istoric al epocii respective, indicând pentru fiecare extras dintr-o lucrare numele autorului, titlul exact al lucrării, anul și locul apariției.³⁷ Pe lângă aceste referințe, el face observații³⁸ sau trimiteri la alte lucrări, consultate pentru alți ani³⁹, dar valabile și la anul respectiv. A copiat cu migală manuscrise vechi, codice sau istorii, descrieri de călătorii, referitoare la poporul român și la locurile unde trăia și trăiește și în prezent. Informațiile copiate de el sunt scrise în limbile originale și nu sunt numai cu caracter istoric, ci și religios, geografic și demografic. Atunci când a găsit date ce i se păreau eronate, menționează marginal observațiile sale.

Pentru Șincai, intelectualul apreciat de istoricii contemporani lui din Europa, în special de istoricii maghiari, culegerea și transcrierea izvoarelor privind istoria românilor, nu este o activitate întâmplătoare, ci una desfășurată cu o disciplină riguroasă. Ca să-și realizeze țelul propus a depus munca unei vieți întregi, fără să fi beneficiat de un sprijin instituțional ca să-și poată tipări opera privind istoria românilor.

Pe lângă meritele lui Șincai *în domeniul istoriografiei moderne și a formării conștiinței critice, el a avut un rol important în dezvoltarea disciplinelor auxiliare istoriei, fiind cel care a realizat prima colecție sistematică de izvoare privind istoria românilor.*

Deși a lucrat peste 40 de ani la strângerea acestor documente în Italia la Roma și Vatican, în Austria la Viena, în Ungaria la Budapesta și în Transilvania, de unde rezultă caracterul universal al operei sale, a știut să utilizeze și să selecționeze aceste documente, dar mai ales să le analizeze din punct de vedere critic ca un istoric adevărat. Aceste documente nu au fost folosite de Șincai în

³⁴ Pompiliu Teodor. *Supplexul și Oradea*. În: Familia, an 3, nr. 1, 1967, p. 18

³⁵ A. Kiss. *Gheorghe Șincai și științele fundamentale ale istoriei*. În: Revista arhivelor, an L, vol. XXXV, nr. 2, p.266

³⁶ *Rerum spectantium*, vol I, anul 458, f. 69v.

³⁷ „[...] toți istoricii, cîți au scris despre lucrurile acestea pătrate de Mihai Vodă, foarte amestecă toată istoria carea eu drept aceeaia așa o pun în rînd, însemnînd fieștecă lucră de unde l-am luat.” Gh. Șincai, *Hronica românilor*, vol. II, anul 1600, p. 369.

³⁸ „Dion numește locul în care au fost bătaia aci adusă, drept aceeaia lezne se fie fost pre șesul Turdzei, precum voiaște Catona, nu singur, tătuș întreb, pentru ce n-au fost pre șesul Jibetului, cum vreau alții mai mulți?” Gh. Șincai, *Hronica românilor*, vol. I, anul 102, p. 10-11.

³⁹ „[...] în anul aci însemnat, 174, s-au sculat cu războiu în contra iazigilor (vezi cele ce am scris la anii 103 și 104)” Gh. Șincai, *Hronica românilor*, vol. I, anul 174, p. 23.

totalitate în Hronică, ci au fost selecționate și reproduse în totalitate, fragmentar, rezumativ sau numai amintite ca existând sau unele nici măcar amintite.

Mare parte din documentele folosite în Hronică provin din bibliotecile și arhivele Italiei, în special de la Roma, unde a cercetat fonduri ca: *Archivum Vaticanum*, *Archivum Vaticanum Rerum Polonicarum*, *Codex ms. Regis Franciae*, *Collectio Sydonica Irenaei Tyrii*, *Collectione Epihanii Scolasticii*, *Epistolarum Secretarum*, *Ms. Graeco Bibliothecae Vaticane*. Aceste fonduri sunt completate cu extrasele din *Codex ms. Secundum Ordinem Alphabeticum Nunciaturae Viennensis*, *Diplomatarium Bibliothecae Hungariae Regnicolaris*, tom II-V și VIII-XVI, Godefridus Keller, *Collectio Diplomatica* tom XII, D. Cornides, *ms. Diplomatum*, tom I-VII, M. Dogiel, *Codex diplomaticus regni Poloniae*, tom I, *Regestum Diplomatis Valachice scripte*, Madacsi, *Collectio Diplomatica*, Mathias Rex, *Epistolae*, partea a II-a nr. 37, *Ms. Codice Kovachiciano*, *Archivum Magistratus Cibiniensis Saxonialis*, *Archivum Capituli Albensis Transilvaniae*, *Acta Diaetalibus Anni 1959*, *Archiva Wass*⁴⁰ etc

Putem observa că Șincai a reprodus integral sau fragmentar doar acele documente care aveau legătură cu românii sau cu teritoriile locuite de aceștia. Ideea centrală care străbate întreaga sa operă este cea privitoare la *originea poporului român și a continuității lui pe aceste meleaguri*, idee care va sta la baza unității politice a tuturor românilor.

Toate documentele cuprinse în această culegere și cunoscute astăzi, dar care în timpul lui Șincai erau mai puțin cunoscute sau necunoscute, au stat la baza întocmirii primei istorii a românilor. Titlul stabilit de Șincai în 22 martie 1807 pentru prima istorie a românilor alcătuită de el este *Memoria Daco Romanorum sive Valachorum et affinium Populorum*, influențat de Stritter care tipărește o colecție de documente cu ajutorul curții imperiale ruse la Petersburg.

Șincai va întâmpina numeroase piedici în publicarea acestei opere datorită conținutului ei de idei social-politice privitoare la români.

În 1808 stabilește titlul definitiv al manuscrisului *Hronica românilor și a mai multor neamuri, încât au fost iale așa de amestecate cu românii*, iar în 1813 lucrarea a fost prezentată guvernului ardelean cu titlul *Chronicon Daco Romanorum sive Valachorum* și a fost aprobată de cenzura din Ungaria, dar trebuia revizuită și aprobată și în Transilvania unde a fost caracterizată astfel: „Ineptă, plină de păreri false, de conjecturi caraghioase”, este „periculoasă opiniei publice”.⁴¹

Mesajul social-politic al operei sale a speriat clasele dominante ale celor trei națiuni privilegiate din Transilvania care au pus diferite piedici împotriva tipăririi ei. Pe fondul conexiunii istorie-politică, scrisul istoric răspunde unor imperative politice, devine pragmatic, exprimarea făcându-se în termenii noilor aspirații naționale.

Mesajul istoriografic de la sfârșitul secolului al XVIII-lea se cristalizează în prelungirea programului politic românesc de la mijlocul veacului, exprimând procesul de emancipare a poporului român.⁴²

Scrisul istoric în opera lui Șincai are trei funcții: *demonstrarea identității naționale*, *funcția compensatoare* și *funcția pedagogică*.

Factorul care asigură ideea de coeziune etnică, îl reprezintă scrisul istoric, care oferă și sentimentul unei identități commune ce asigură stabilitate; sentimentul identității commune în conștiința colectivă este mai puternic, cu cât rădăcinile etnice sunt mai adânci.

În perioada de început a iluminismului, în Transilvania lipsea conștiința colectivă, manifestarea scrisă și popularizarea ideii identității naționale în rândul mulțimii. Această sarcină și-o vor asuma, prin scrierile lor, toți intelectualii ardeleni din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea.

Se renunță la iluminismul savant, accentul fiind pus pe comunicarea cu societatea care se făcea prin scrierea lucrărilor de limbă și de istorie în limba română, adică luminarea prin cultură.

⁴⁰ Ibidem p.786

⁴¹ M. Tomuș . *Gh Șincai. Viața și opera* . București: Editura pentru literatură, 1965, p. 194

⁴² P.. Teodor . *Interferențe iluministe*, p. 138

Naționalismul lui Șincai reflectat în Hronică constă în transcrierea în limba română a textelor istoricilor greci, latini sau bizantini, dar și a textelor privitoare la români din limbile maghiară, germană, italiană sau franceză, susținând astfel formarea conștiinței naționale.

Scrișul istoric ocupă un loc important prin faptul că influențează conștiința colectivă și susține identitatea națională. Conceptele cu care operează istoria sunt: neam, popor, limbă, patrie, roman, român.

Scopul operei istorice este trezirea conștiinței naționale. Samuil Micu afirma „[...] *urât lucru iaste rumânului să nu știe istoria neamului său, căci vedem cum toate neamurile au scris lucrurile mai marilor săi*”⁴³

Preocupările principale ale lui Șincai în Hronică au fost demonstrarea originii latine a limbii și poporului român, unitatea și continuitatea lui în spațiul carpato-danubiano-pontic.

Temele originii și continuității poporului român le găsim și în operele lui Dimitrie Cantemir și Samuil Micu, dar la Șincai ele apar argumentate științific, adică argumentarea se face științific, pe baza documentelor și prin analiza critică a izvoarelor cercetate.

În contextul epocii, istoria devine un instrument de acțiune politică, marea majoritate a istoricilor nu încearcă să scrie adevărul istoric, ci „*numai cum să înalțe pre un neam, ca se-i dobândească bunăvoința și să surpe pre altul, căruia îi pizmuiesc urzirea, vîrteuta și lauda*.”⁴⁴

În Hronică întâlnim tema străinului nepărtinit orientată spre susținerea identității naționale în exterior⁴⁵, care se bazează pe documente privitoare la români scrise de istorici sau călători străini care „*nu l-au spus nici din dragoste față de naționalitate, nici din speranța vreunui premiu, nici de teamă. [...] dacă au scris unele lucruri strălucite despre români, acelea au fost întru totul adevărate deoarece nu a rămas niciun motiv de lingușire*.”⁴⁶

Tot o trăsătură importantă a scrisului istoric orientat spre susținerea identității naționale este reprezentat de tendința de tratare a istoriei românilor, din antichitate până în epoca contemporană, unitar și nu separat pe provincii istorice. Astfel această idee de istorie a tuturor țărilor românești, sesizabilă și la Cantemir, în Hronica lui Șincai este vizibilă chiar din titlu: *Hronica românilor și a mai multor neamuri, încât au fost ele așa de amestecate cu românii, cât lucrurile, întâmplările și faptele unora fără de cele ale altora nu se pot scrie pre înțeles, din mai multe mii de autori, în cursul a 34 de ani culeasă*.

Problema originii capătă o importanță majoră atât în scrierile istorice, cât și în cele filologice (*Elementa linguae daco-romanae sive valachicae*).⁴⁷

Întoarcerea la istorie, la trecutul glorios, la modelele acestuia, devine o adevărată defulare, în contextul unui prezent descurajant din punct de vedere politic și social, din cauza menținerii românilor într-un statut de inferioritate, comparativ cu celelalte naționalități conlocuitoare. Elementele de rezistență națională⁴⁸ sunt preluate și popularizate din trecutul istoric, din strălucirea acestuia,⁴⁹ cunoașterea istorică devine, în mod compensatoriu, cheia rezolvării tuturor problemelor românilor și oferă o perspectivă asupra viitorului.

Scrișul istoric devine un trend în Transilvania secolului al XVIII-lea pentru că el oferă o conștiință a prezentului și oferă o perspectivă asupra viitorului. Reușim ceva nu pentru că suntem simpli oameni, ci pentru că suntem români, descindem din latini și trecutul glorios ne oferă argumente pentru progres, pentru realizarea idealurilor. Întoarcerea la trecutul glorios, comparația

⁴³ Samuil Micu. *Scurtă conștiință a istoriei românilor*. În: Școala Ardeleană, vol. I, p. 223

⁴⁴ Gh. Șincai. *Hronica românilor*. București: Editura pentru Literatură, 1967, vol. I, p. 548

⁴⁵ Sorin Mitu. *Geneza identității naționale la românii ardeleni*. București: Humanitas, 1997, p. 74

⁴⁶ P. Teodor. *Evoluția gândirii istorice românești*. Cluj-Napoca: Editura Dacia, 1970, p. 18

⁴⁷ Gh. Șincai. *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae*. Cluj-Napoca: Editura Dacia, 1980

⁴⁸ „[...] *Roma, stăpâna neamurilor și doamna lumii ...*” Gh. Șincai. *Hronica românilor*. vol. I, anul 409, p. 115

⁴⁹ „*Batăr de ar urma lui Traian și oblăduitorii românilor! și ar băga întră dînșii întâiu învățăturile cele frumoase, a doaoa toate meștesugurile, barem cele mai de treabă și mai de lipsă ca se nu se urluiască românii pre alte neamuri! [...] Pildă ne poate fi Rusia, a cărui lăcuiitori, ce era mai nainte de Petru cel Mare și ce sunt acuma?*” Gh. Șincai. *Hronica românilor*. vol. I, anul 110, p. 16

cu modelele romane vor fi valorificate și transformate într-o armă politică pentru revendicările naționale.

Funcția pedagogică a scrisului istoric, care asigură progresul oricărei națiuni și care rezonază cu principiile Aufklärungului, constă în faptul că istoria devine un instrument mobilizator al națiunii, idee ce apare la Samuil Micu, Gh. Șincai, Petru Maior, dar și în scrierile cronicarilor. „[...]istoria este dascălul tuturor lucrurilor și bisericești și politicești, că ea nu numai cu cuvinte, ci și cu pilde adeverează ceea ce învață”⁵⁰

Expresia *Historia magistra vitae est*⁵¹ pentru istoricul iluminist evocă atât domeniul filosofiei, care domina în epocă orice activitate umană, cât și iluminarea generală a maselor pe care o presupunea curentul iluminist.⁵²

Samuil Micu este primul care scrie istoria neamului său ca să umple un gol în cultura națională, îndemnând la luminare prin cunoașterea trecutului. Aceste principii sunt preluate și duse mai departe de Gh. Șincai în *Hronică*, în opera sa monumentală, căreia i-a consacrat întreaga viață „[...] tot scopul meu a fost și easte ca în *Hronica* aceasta să adevereze acelea care sunt de lipsă spre înțelegerea și știința istoriei românilor”⁵³

Istoriografia a rămas prioritară în epoca luminilor atrăgând preocupările intelectuale din spațiul European. Intresul pentru istorie reprezintă un îndemn la nivel colectiv căreia intelectualii îi răspund constant.

Putem observa în *Hronica* lui Șincai idei ale iluminismului european care sunt recepționate și ilustrate, făcând din ele instrumente de acțiune și transformând istoriografia într-o modalitate identitară.

Hronica românilor impresionează, în special, prin numărul mare de izvoare folosite, îndeosebi surse străine, pentru demonstrarea adevărului istoric. Unul dintre principiile iluminismului german, al *Aufklärungului*, îl reprezintă scrisul istoric, cunoașterea trecutului fiecărei națiuni.

Hronica românilor, întregeste imaginea asupra iluministului românesc, situându-se la limita dintre cronică și istoria modernă. *Hronica*, scrisă în limba română cu alfabet chirilic, este împărțită în trei volume și cuprinde informații organizate cronologic pe intervalul anilor 86-1739, reconstituind istoria românilor în contextul istoriei universale. Din trimerile referitoare la anii 1741-1744, din textele extrase de Șincai din diverși autori, păstrate în manuscrisul *Hronicii*, care au ca dată limită anul 1803, precum și din textul propriu-zis la *Hronicii*, putem sesiza intenția acestuia de a depăși a aceste limite, mergând mai departe. Lucrarea se încheie brusc, fără concluzii, lăsând impresia unui text neterminat, asemeni unui roman echivoc.

Scrisul istoric folosit în *Hronică* se prezintă ca un edificiu punctat constant de intervențiile personale ale autorului, de analiza critică a evenimentelor, ceea ce confirmă noutatea acestei lucrări istoriografice de proporții, comparativ cu scrisul cronicilor interne, evidențiat și în colecțiile *Notata* și *Rerum spectantium*.⁵⁴

Colecția *Rerum spectantium*, sugerată de lucrările similare ale secolului al XVII-lea, cum ar fi lucrarea istoricului italian **Ludovico Antonio Muratori** (1672-1750), (*Rerum italicarum scriptores*, 28 vol.),⁵⁵ e o piatră de hotar în istoriografia românească iluministă, prin manifestarea spiritului critic, făcând saltul de la narațiunea cronicărească la istoriografia modernă.⁵⁶

Hronica lui Șincai va sta la baza istoriei pe care o scrie generația lui Mihail Kogălniceanu și Nicolae Bălcescu.

⁵⁰ Samuil Micu . *Scurtă cunoștință*. În: Școala Ardeleană, vol I, București: Editura Minerva, 1983, p. 223

⁵¹ Este o expresie latină, atribuită lui Cicero. Expresia sugerează că "istoria este învățătorul vieții".

⁵² Mihai Alin Gherman. *Un text istoric necunoscut al lui Gh. Șincai*. În: Studia Universitatis Babeș-Bolza, Historia, XLIII, nr. 1-2, 1998, p. 31-49

⁵³ Gh. Șincai. *Hronica românilor*. vol. III, p. 283

⁵⁴ Ana Maria Roman-Negoi. *Recuperarea unui destin: Gh. Șincai, Hronica românilor*. Cluj-Napoca: Argonaut, 2008, p. 205

⁵⁵ https://it.wikipedia.org/wiki/Ludovico_Antonio_Muratori [citat 01/05/2018]

⁵⁶ Școala Ardeleană, vol. I, p. XLII

Concluzii

Iluminismul european a creat modelul personajului voluntar, expresiv și liber în gândire și acțiune, iar Șincai prin firea lui ardentă, talentul mare și o pregătire intelectuală deosebită, întrușchipează perfect aceste caracteristici, fiind considerat cel mai autentic dintre iluminiștii pe care i-a dat cultura noastră.⁵⁷

Hronica impresionează prin numărul mare de izvoare folosite, în special surse străine existente în marile biblioteci ale lumii: Roma, Vatican, Viena, Buda, toate folosite pentru a demonstra originea latină a poporului român.

Spre deosebire de istoricii vremii care „*nu cearcă să scrie adevărul, ci numai cum se înalțe pre un neam, ca se-i dobândească bunăvoința și se surpe pre altul*”⁵⁸, el nu se referă doar la români, ci analizează istoria lor în context cu celelalte națiuni existente în spațiul românesc.

În *Hronică*, atât în titlul propriu-zis, cât și în structura sa cronologică putem sesiza unele reminiscențe ale stilului istoric vechi folosit de cronicari, *dar și cercetarea istorică nouă prin folosirea critică a unui număr mare de izvoare nu doar narative, ci și o mulțime de documente*.⁵⁹ Șincai însuși a alcătuit o colecție de izvoare rămasă în manuscris și care a stat la baza *Hronicii*.

Șincai a reprodus integral sau fragmentar doar acele documente care aveau legătură cu românii sau cu teritoriile locuite de aceștia.

Ideea centrală care străbate întreaga sa operă este cea privitoare la *originea poporului român și a continuității lui pe aceste meleaguri*, idee care va sta la baza unității politice a tuturor românilor.

Toate documentele cuprinse în această culegere și cunoscute astăzi, dar care în timpul lui Șincai erau mai puțin cunoscute sau necunoscute, au stat la baza întocmirii primei istorii a românilor.

Mesajul social-politic al operei sale a speriat clasele dominante ale celor trei națiuni privilegiate din Transilvania care au pus diferite piedici împotriva tipăririi ei. Pe fondul conexiunii istorie-politică, scrisul istoric răspunde unor imperative politice, devine pragmatic, exprimarea făcându-se în termenii noilor aspirații naționale.

Mesajul istoriografic de la sfârșitul secolului al XVIII-lea se cristalizează în prelungirea programului politic românesc de la mijlocul veacului, exprimând procesul de emancipare a poporului român.⁶⁰

Factorul care asiguă coeziunea etnică, îl reprezintă scrisul istoric, care oferă și sentimentul unei identități commune ce asigură stabilitate. Sentimentul identității commune în conștiința colectivă este mai puternic, cu cât rădăcinile etnice sunt mai adânci. Această sarcină și-o vor asuma, prin scrierile lor, toți intelectualii ardeleni din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea.

Temele originii și continuității poporului român le găsim și în operele lui Dimitrie Cantemir și Samuil Micu, dar la Șincai ele apar argumentate științific, adică argumentarea se face științific, pe baza documentelor și prin analiza critică a izvoarelor cercetate.

Pe lângă meritele lui Șincai *în domeniul istoriografiei moderne și a formării conștiinței critice, el a avut un rol important în dezvoltarea disciplinelor auxiliare istoriei, fiind cel care a realizat prima colecție sistematică de izvoare privind istoria românilor*

BIBLIOGRAFIE

Lucrări generale și speciale

1. CĂLINESCU, G.. *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*. București: FRPLA, 1941

⁵⁷ Ioan Chindriș - Gh. Șincai un iluminist exemplar. În: Familia, nr.11-12/2006, p. 197

⁵⁸ Gh. Șincai . *Hronica românilor și a mai multor neamuri*. București: Editura pentru Literatură, 1969, vol. I, p. 548

⁵⁹ P. TEODOR. *Evoluția gândirii istorice românești*. Cluj, 1970, p. XXVII-XXXIV și 63-65.

⁶⁰ P.. Teodor . Interferențe iluministe, p. 138

2. DENSUȘIANU, Ovid . *Literatura română modernă*, vol. I, București, 1929
3. FERGUSON, Wallace K. *La Renaissance dans la pensée historique*. Paris : Payot & Rivages, 2008
4. GHIȘE, Dumitru; Teodor, Pompiliu *Fragmentarium iluminist*. Cluj-Napoca: Editura Dacia, 1972
5. ILARIAN, Al. Papiu *Viața, operele și ideile lui Georgiu Șincai din Șincai. [Discurs de recepțiune la Academie cu răspunsul lui George Bariț]*. București: Tipografia Națională, 1869
6. IORGA, N. *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea (1688-1821)*. București : Editura Didactică și Pedagogică, 1969
7. MAZILU, Dan Horia . *Cronicari munteni*. București: Editura Minerva, 1978
8. MICU, Samuil. *Scurtă cunoștință a istoriei românilor*, I-II, București: Editura Științifică, 1963.
9. *Notata ex variis authoribus per G. Gabrielem Sinkay ordinis S. Basilii M. Transylvanum*. Anul 1775, vol. I-III (tom I-XXVII.) Ms. la Biblioteca Academiei Române Filiala Cluj, secția Manuscrise, nr. 545-547.;
10. PERVAIN, Iosif. *Studii de literatură română*. Cluj-Napoca: Editura Dacia, 1971, p. 94
11. RADU, Iacob. *Manuscriptele episcopiei Unite din Oradea Mare. Studiu Bibliografic*. București, 1923
12. *Rerum spectantium ad universam gentem Daco-Romanum seu Valachi cum summaria collectio ex diversis authoribus facta a Georgio Sinkai de eadem secundum ordinem chronologicum*. Tom I-III.) Ms. La Biblioteca Academiei Române Filiala Cluj, secția Manuscrise, nr. 461-463;
13. ROMAN-NEGOI, Ana Maria *Recuperarea unui destin: Gh. Șincai, Hronica românilor*. Cluj-Napoca: Argonaut, 2008,
14. ȘINCAI, Gheorghe . *Hronica românilor*. București: Editura pentru Literatură, 1967, vol I,II și III
15. TEODOR, P. *Introducere în istoria istoriografiei din România*. Cluj-Napoca: Editura Accent, 2002, p. 96
16. TEODOR, P. *Evoluția gândirii istorice românești*. Cluj, 1970
17. TEODOR, P.. *Introducere în istoria istoriografiei universale*. Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană, 2000, p. 12
18. TOMESCU, Mircea *Calendarele românești (1733-1830). Studiu și bibliografie*. București, 1957
19. TOMUȘ, Mircea . *Gh Șincai. Viața și opera* . București: Editura pentru literatură,
20. ZUB, Alexandru. *Biruit-au gândul*, Iași, Editura Junimea, 1983, p. 324

Articole

1. DENSUȘIANU, N. *Cercetări istorice în arhivele și bibliotecile Ungariei și ale Transilvaniei. Raport înaintat Academiei Române*. București 1880, În: *Analele Academiei Române* , seria II, TOM. II, Secțiunea I, p. 3-11.
2. KISS, A. *Gheorghe Șincai și științele fundamentale ale istoriei*. În: *Revista arhivelor*, an L, vol. XXXV, nr. 2, 1973, p. 259-269.
3. KOGĂLNICEANU, M.. *Gh. Șincai*. În: *Dacia literară*, 1840, partea a-II-a, p. 217-218.
4. KOGĂLNICEANU, M.. *Gh. Șincai*. În: *Arhiva românească*, I, 1843, p. 1-5.
5. MODRIGAN, I. *Soarta Cronicii lui Șincai* . În: *Cultura Creștină*, VI, Blaj, 1916, nr. 1, p. 17-23
6. MUREȘAN, Angela. *Scurtă privire asupra corpusului de documente al lui Gheorghe Șincai*. În: *Apulum*, vol. XI, 1973, p.783-792
7. POTRA, G. ;. Curticăpeanu, V. *Istoricul tipăririi și difuzării Cronicii lui Gh. Șincai*. În: *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie*. Cluj, Vol XVI, an 1973, p. 77-135.

8. QUINET, Edgar. Les roumains. În: *Revue de deux mondes*. Paris, anul XXVI, 1856, vol. 2, p. 7-8
9. RUS, Traian *Preocupări pentru tipărirea operei lui Gheorghe Șincai în secolul al XIX-lea*, În: *Marisia*, nr. 10, 1980, p. 707
10. RUS, Traian *Unele documente privind Cronica lui Gheorghe Șincai*. În: *Revista Arhivelor*, anul IX, NR. 2, 1966, P. 297-304
11. TEODOR, Pompiliu *Supplexul și Oradea*. În: *Familia*, an 3, nr. 1, 1967, p. 18
12. VERESS, A. *Tipografia românească din Buda*. În: *Boabe de Grâu.*, III, 1932, P. 598

THE FEMALE IMAGINARY IN THE POETRY OF ILEANA MĂLĂNCIOIU

L'IMAGINAIRE FÉMININ DANS LES POÈMES D'ILEANA MĂLĂNCIOIU

IMAGINARUL FEMININ ÎN POEZIA ILENEI MĂLĂNCIOIU

Iulia NEDEA,

Universitatea din Oradea

Facultatea de Litere

E-mail: nedeia_iuliaalexandra@yahoo.com

Abstract

The present text aims to illustrate the varied representations of femininity in the poetry of Ileana Malancioiu. The poems of the sixty-ist writer always revert to two feminine myths - Isolde and the queen Lenore, whose destinies are rewritten in the course of her first collections of poetry, being placed under the sign of Thanatos. Starting with the book titled „Inima reginei” („The Queen's Heart”) and, afterwards, „Crini pentru domnișoara mireasă” („Lillies for the Unmarried Bride”), Ileana Malancioiu associates representations of femininity with the erotic. Starting from positioning femininity between these two spheres, we will attempt, through this article, to present the manner in which the sixty-ist poet rebuilds the myths of femininity.

Résumé

Cet article ci-joint a comme but d'illustrer les diverses hypostases de la féminité dans les poèmes de Ileana Mălăncioiu. Les poèmes de cette femme-écrivain des années soixante tournent autour les deux mythes féminins - Iseult et la reine Lenore dont Ileana Mălăncioiu modernise les destinée dans ses premiers recueils de poemes par la mise sous la marque de la dimension thanatique. En commençant avec le recueil „Inima reginei” („Le coeur de la reine”) et ensuite dans le recueil „Crini pentru domnișoara mireasă” („Des lis pour mademoiselle la mariée”) Ileana Mălăncioiu associe les hypostases féminines à la dimension de l'eros. En prenant comme point de départ la mise des hypostases féminines entre ces deux dimensions on essayera d'illustrer dans notre article la manière dont cette femme-écrivain des années soixante fait renaître les mythes de la féminité.

Rezumat

Lucrarea de față urmărește să ilustreze diversele ipostaze pe care le are feminitatea în poezia Ilenei Mălăncioiu. Poemele scriitoarei șazeciste revin mereu la două mituri feminine – Isolda și regina Lenore, ale căror destine sunt rescrise de-a lungul primelor sale volume de poezii, fiind plasate sub semnul dimensiunii thanatice. Odată cu volumul „Inima reginei” și, mai apoi, în „Crini pentru domnișoara mireasă”, Ileana Mălăncioiu asociază ipostazele feminine dimensiunii erosului. Pornind de la situarea ipostazelor feminine între aceste două dimensiuni, vom încerca să arătăm, pe parcursul articolului nostru felul în care poeta șazecistă reconstruiește miturile feminității.

Keywords: femininity, alterity, myth, eros, thanatos.

Mots-clés: féminité, altérité, mythe, eros, thanatos.

Cuvinte cheie: feminitate, alteritate, mit, eros, thanatos.

Identitățile feminine în poezia Ilenei Mălăncioiu se configurează mai ales în lirica de esență mitică a primelor volume. Poeta șaizecistă apelează, în mod special pe parcursul celor trei volume *Către Ieronim*, *Inima reginei*, *Crini pentru domnișoara mireasă*, la cele mai diverse chipuri ale feminității – de la Isolda sau Sulamita la Ofelia -, deconstruind vechile imagini și deschizând spre interpretări inedite. Vom urmări pe parcursul acestui eseu felul în care poeta șaizecistă construiește un întreg imaginar al feminității apelând la aceste mituri culturale feminine.

Volumul *Către Ieronim* aduce în discuție două imagini feminine semnificative pentru întreaga viziune a poetei. Isolda, pusă în legătură cu un mit al renașterii și al regenerării. Spre deosebire de ființa feminină din mit, poemul Ilenei Mălăncioiu ne-o înfățișează dându-și seama de greșeala făcută și refuzând moartea, cu toate că e conștientă de ireversibilitatea ei. Isolda, cea din poezia Ilenei Mălăncioiu, retracează mitul, din care își cunoaște deja destinul, încercând să-l răstoarne cu propria sa credință pe care o are în nemurire: „Și vom rămâne singuri la fel ca lanțecut/ Și-acela va fi ceasul în care am să vin,/ Din nou pe mări aflând că din greșeală/ Noi am băut același leac divin.// Vom lua tot de la capăt până când vom ajunge/ Să mă lași altui om și atunci vom muri/ Din rădăcini de flori vor sparge piatra/ Pusă-ntre noi, cu grijă, de cei vii” (MĂLĂNCIOIU, 1970, 48).

O a doua ipostază feminină esențială este Lenore, iubita moartă, despre care știm, din poemul lui Poe, că nu se mai poate întoarce. Atât ea, cât și Isolda, sunt regine, încununată cu un destin aparte, însă cu sfârșit tragic: „murise Măria Sa Regina Lenore/ Și fusese tânără și frumoasă/ și nu-i lăsase niciun moștenitor” (MĂLĂNCIOIU, 1970, 49).

Poeta se identifică, așa cum o va face în multe alte poeme ce înfățișază ipostaze feminine, cu Lenore, poate tocmai pentru a-i purta destinul mai departe, căci ar fi fost păcat ca povestea reginei să sfârșească pur și simplu la curtea regelui Poe: „Și se făcea că am murit de mult/ Și eu eram Lenore și stam în ceruri/ Și dintre morții ce-o slujeau pre ea/ Ca pe regina lor și dintre îngeri/ Îl auzeam pe rege cum plângea” (MĂLĂNCIOIU, 1970, 49).

Inima reginei ne-o prezintă pe Ierodesa, o altă ființă cu statut ales, însă, la rândul ei, regină moartă. Dilema o constituie aici furtul inimii Ierodesei din stâncă, după moartea sa. Odată cu dispariția inimii Ierodesei, un întreg univers se pune în mișcare pentru a o recupera, deoarece absența ei echivalează cu absența unui centru al lumii, așa cum, în creștinism ea reprezintă un „centru al individualității, către care se întoarce o persoană în demersul ei spiritual, reprezintă starea primordială și, ca atare, locul acțiunii divine” (CHEVALIER, GHEERBRANT, 151).

În *Crini pentru domnișoara mireasă* apare foarte frecvent simbolul păpușii de piatră, de gresie sau de pământ. Toate aceste asocieri ale păpușii cu mireasa din poemele Ilenei Mălăncioiu trimit, desigur, spre ideea de reîntoarcere la inocență, dar și o încremenire în ea, tocmai prin elementele care o constituie. Piatra sau lemnul din care sunt făcute păpușile sunt simboluri ce anticipează moartea miresei, dar și renașterea sa, ambele elemente purtând cu sine atât semnificația morții, cât și pe cea a nașterii: din piatră urmează să se ivească templul, iar din pământ, omul. Este limpede că avem de-a face cu o moarte simbolică a miresei, chiar dacă elementele preluate de Ileana Mălăncioiu sunt de o expresie realistă foarte puternică.

Piatra, întâlnită aproape în fiecare poezie a acestui volum, are o semnificație dublă. O primă asociere o putem face cu mitul lui Prometeu, care a fost înălțuit de piatră și condamnat de către zei să fie chinuit. Nu puține sunt poemele Ilenei Mălăncioiu în care ființele feminine se află condamnate să-și poarte sufletele închise în piatră: „în piatră stau închise domnișoare/ Frumos gătite pentru cununie/ Pe cruci ies chipurile lor râzând/ Ca niște umbre dintr-o nuntă vie” (MĂLĂNCIOIU, 1973, 58).

De-asemenea, moartea miresei în ziua nunții sugerează trecerea la o altă vârstă, a inițierii – mireasa piere, însă se transformă în templu. Observăm aici o trecere vizibilă de la miturile arhaice tradiționale la miturile creștine. Trimiterea s-ar putea face, de asemenea, la Ana, al cărei trup îngropat se transformă în mănăstire. Așadar, mireasa cade în moarte tocmai în ziua nunții sale tocmai ca să cunoască desăvârșirea, dar ea devine chiar piatra temeliei templului: „în ziua nunții a căzut mireasa/ Un templu se înalță pe locul de cădere” (MĂLĂNCIOIU, 1973, 58).

Crinul, asociat miresei, are, la rândul său, o dublă semnificație. În interpretare creștină, crinul simbolizează fecioria, dar și abandonul în grația divinității (CHEVALIER, GHEERBRANT, 388). Nu întâmplător, în poezia *Ochiul însuși e un crin*, floarea ipostaziază trinitatea: „Ci iată crinul repetându-se la nesfârșit/ Trei crini împreună buchetul divin/ Mai multe buchete o nuntă și o moarte/ Toate nunțile și morțile același crin” (MĂLĂNCIOIU, 1973, 70).

Se întrevede deja din primul vers misterul care stă la baza cosmogoniei. De la vechii greci știm că lumea este alcătuită din patru elemente – apa, aerul, focul și pământul, principiile existenței materiale. Al cincilea element este așteptat, cum ne sugerează poemul în celelalte strofe, concretizându-se în ipostaza marelui, principiu în lipsa căruia nu se poate înfăptui alchimia celorlalte patru elemente. În lipsa lui, lumea cade în derivă: „vino, mire, se roagă mireasa/ Și se face din ce în ce mai frumoasă/ Sunt singură la nuntă și mi-e urât” (MĂLĂNCIOIU, 1973, 70).

Crinul, în buchetul său cu cinci ipostaze, mai are o semnificație aparte. El reprezintă ființa umană cu cele cinci simțuri ale sale. Poezia acestui volum mizează, în substratul său, și pe evidențierea opoziției dintre cele două dimensiuni, senzorială și spirituală. Mireasa nu poartă numai buchetul cu trei crini, simbolizând desăvârșirea divină, ci îl poartă și pe acela cu cinci crini, trimițându-ne spre năzuința împlinirii sale umane.

Nunta nu se petrece, dar mireasa își continuă chemarea către mire, ca și cum prin aceasta i-ar actualiza prezența. Ipostaza miresei se aseamănă aici Sulamitei, din *Cântarea Cântărilor*. Un mit al așteptării se concretizează în aceste poeme, asociat unui ritual care face timpul dintre cei doi miri să se contragă.

Mireasa o întruchipează într-un alt poem pe Diana, zeița războiului, înfățișată prin simbolul căprioarei. Ne sunt sugerate prin imaginea ei două lucruri: fastul transfigurării și al metamorfozei ființei alese, pe de o parte, și nevoia de a străbate existența neîmplănită, pe altă parte: „Căprioara de colind cu găteluri de argint/ Dedesubt cu cap de om și beteală-n plete/ Face drumul îndărăt prin brădiș și prin omăt” (MĂLĂNCIOIU, 1973, 76).

O altă înfățișare pe care o ia mireasa este cea a Evei, într-un poem care prezintă o a doua metamorfoză tulburătoare a celei ce așteaptă mirele. Dacă în imaginea Dianei vedeam o mireasă pregătită de război, în poemul *Visul marelui șarpe* avem de-a face cu o mireasă care se identifică cu însuși chipul șarpelui. Asocierea ne trimite spre încă o semnificație, anume aceea că așteptând nunta, mireasa se unește cu esența răzvrătirii: „încolăcit sub ea visează marele șarpe/ cu capul său de tânără mireasă” (MĂLĂNCIOIU, 1973, 77).

Cea mai interesantă semnificație pe care o are șarpele în poemele din volumul *Crini pentru domnișoara mireasă* este aceea de ființă care înmulțește perspectivele. El nu este atât un amăgitor într-ale realității, cât unul care îi redă acesteia capacitatea de a fi privită printr-o mulțime de ochi. Din multitudinea de chipuri, șarpele și le alege tocmai pe acelea care se opun, care rivalizează unele cu altele: „șarpele însuși pare că nu-i./ Anume ca să ne înșele el are/ Bot de mioară și plete de femeie și zale/ Și fiindcă tu erai mai greu de înșelat și-a pus/ Însăși diadema de aur a iubitei tale” (MĂLĂNCIOIU, 1973, 84).

Pretutindeni în volum se face aluzie la ochi, care capătă multiple valențe. Prezența acestui simbol este atât de frecventă în *Crini pentru domnișoara mireasă*, încât putem spune că desfășurarea întregului cosmos ia naștere și se petrece, de fapt, în ochiul protagoniștilor. Iar aceasta poate să fie cheia întregului volum: umanitatea întreagă ia naștere în interiorul privirii celor doi miri, care, la rândul lor, se află în interiorul unei alte priviri: „Și ochiul meu rece peste ochiul ei cald/ O singură vedere către apa/ Râului în care mă scald” (MĂLĂNCIOIU, 1973, 15). Și mai mult, obiectele însele, ca să-și confirme și să-și actualizeze existența, trebuie smulse din magma privirii în care sunt create/ înfăptuite: „Știu că trebuie să-ți fie tare frică/ De această pasăre fără oase;/ O, dacă aș mai putea smulge din ochiul tău/ Penele ei frumoase” (MĂLĂNCIOIU, 1973, 15).

Ochiul miresei este deseori asociat cu plânsul ori cu lumina: „se-ntoarce mireasa singură/ Numai dragoste, numai ochi luminat/ Numai nuntă veșnică pentru care/ Apele în vin s-au schimbat” (MĂLĂNCIOIU, 1973, 18). Mireasa, fiind ea însăși un ochi luminat, descrie prin sine însuși ochiul creatorului care a creat-o în interiorul propriei sale priviri.

Foarte multe trimiteri se fac la ființe care poartă un singur ochi. Coexistă în poemele acestea ale Ilenei Mălăncioiu trei lumi, nu două, cum am fi tentați să credem. În primul rând, este lumea ființelor subumane, al căror ochi de piatră este înfipt în frunte, apoi avem de-a face cu lumea celor doi miri, lume care există numai atâta timp cât este percepută vizual, iar în cele din urmă, ochiul din capul triumghiului, care reprezintă privirea desăvârșită.

Cei doi miri, plăsmuiți în ochiul suprem, reprezintă, așadar, un singur om lăuntric, din care va lua naștere omenirea: „Șade ochiul ei ca un ou cu pui/ În care se aude fragedul cioc/ Al păsării care cântă a pagubă/ Și tace a noroc// Descânt puiul să iasă/ Din albușul mâncat/ Întârzie ca și cum/ Coaja ciocnită nu a crăpat.// Să fi fost limpede zic,/ Să fi auzit eu ciocnind nimic/ Ori să fi murit în ou/ Puiul văzut din nou?” (MĂLĂNCIOIU, 1973, 47).

Pe lângă această ipostază a Evei care plăsmuiește umanitatea în ochiul său, mai există o ipostază a ochiului miresei, cel care se înalță: „Femeia însăși astfel îngropată/ Și-ar înălța ochiul cu care te-a căutat/ Într-un loc din care ar putea să te vadă” (MĂLĂNCIOIU, 1973, 61).

Toate aceste ipostaze feminine vor fi reluate în volumul *Sora mea de dincolo*, într-o notă mult mai profundă și asumate mult mai personal și într-o notă realist-vizuală. Imaginea surorii moarte va purta chipuri precum cel al Evei, al Ofeliei, al Fecioarei Maria sau al Salomeei. Cel mai interesant chip, însă, este al lui Lazăr în ipostază feminină (motiv pe care-l regăsim și la Sylvia Plath), prezent aproape în toate poemele, tocmai pentru a sugera imposibilitatea de a crede în moartea surorii. *Sora mea de dincolo* este, de fapt, un volum al renașterii ei, atât într-un alt plan al existenței, cât și într-o multitudine de arhetipuri.

Unul dintre poemele acestui volum ne-o înfățișează pe Ofelia, căreia apa i se deschide înainte ca o oglindă spre cealaltă lume: „Sora mea dusă de ape/ nu știa că vine apa/ s-a trezit ca-n vis c-o poartă/ cineva pe marea moartă// (...) M-am lăsat în voia apei/ și m-am dus în jos o vreme/ unde nimeni nu mai plânge/ unde nimeni nu mai geme” (MĂLĂNCIOIU, 1980, 26). Moartea surorii furate de apă coincide în aceste versuri cu intrarea ei într-un tărâm fabulos. Sora pătrunde în lumea de dincolo prin vis, ajungând să-și găsească moartea într-o apă (mare) moartă. Fiecare element, aici, îl anulează pe celălalt, transformându-l într-unul cu semn schimbat: moartea devine renaștere, plânsul devine liniștire, trupul devine, la rândul său, imaterial.

Totodată, versurile ne-o închipuie pe soră între voința lui Charon de a răpi și absența voinței Ofeliei, care se oferă apei. Realismul faptului biografic al morții surorii, este de asemenea dublat de nevoia de retragere în reverie, acolo unde vindecarea și renașterea mai sunt posibile. Lăsarea în voia apei echivalează aici cu un abandon al realismului.

De fapt, versurile pendulează între trei mituri: cel al lui Charon, cel al Ofeliei și cel creștin. Trei mituri, așadar, cu semnificații proprii: primul aduce în prim-plan o moarte care răpește forțat, prin voința proprie ființa; al doilea are în vedere o renunțare de bună voie la sine și o predare în fața morții; iar al treilea privește revelația pe care moartea o aduce cu sine, reflectată în înviere.

Poezia pe care am citat-o mai sus ne arată, simbolic, apa care poartă în ea o esență a învierii, a regenerării și apa care răpește ființa, asemeni celei din poemele lui Edgar Poe. Lăsarea voii ființei în voia apei coincide cu ideea lui Bachelard despre apa ca absolut al reflexului (BACHELARD, 1995, 98): abandonul în cursul liniștit al apei este o coborâre, de fapt, într-o moarte a morții. Dorința eului de a se abandona coincide cu dorința apei de a-l răpi. Prin urmare, apa reflectată absolut devine cerul în care se reîntoarce ființa, care nu moare, de fapt, niciodată, ci se lasă în voia apei ca să se regăsească în reflexia ei. Așa cum apa o răpește din viață, așa o va reda din nou vieții.

Poezia Ilenei Mălăncioiu evoluează dinspre începuturile sale, unde regăseam versuri ce trimiteau mai mult spre universul unei copilării ori nostalgii paradisiace, înspre o lirică a concreteții. Dacă *Pasărea tăiată* rămâne un volum al ritualurilor inițiatice ale începuturilor, în volumul *Către Ieronim*, erosul capătă alte valențe.

În primul rând, *Către Ieronim* aduce cu sine valența tragică, aceea a sacrificiului. În poeziile Ilenei Mălăncioiu acesta vine din faptul că alteritatea se anihilează, transformându-se într-o proiecție exclusiv a imaginației - ființa îndrăgită (indiferent ce formă ia) devine o nălucă, iar sacrificiul tocmai de aici vine: din imposibilitatea eului de a-și păstra identitatea neatinsă și

completă atâta timp cât prezența celui alt este pretutindeni. Tocmai de aceea imaginea sacrificiului e resimțită cu atât mai mult în poeziile ce reiterează ritualuri, cum e, de pildă, poezia *Ritual*: „Parcă suntem copii și te-aștept și nu vii/ Să jucăm baba-oarba și eu știu că-ți plăcea/ Și mă tem că în drum ai călcat din greșeală/ Peste aburul morților dintr-o vâlcea// Dar oricât mă tem și oricât te chem/ Tu te-ai făcut abur și m-aștepți să vin” (MĂLĂNCIOIU, 1970, 7).

O altă poezie în care imaginea este aproape reluată e *Ondina*, atât doar că erosul este proiectat în mit. Se pare că, în aceste poeme, cu cât gradul de îndepărtare de real crește și cu cât ficționalizarea e mai prezentă, cu atât valențele tragice sunt mai pregnante: “Pe cine iubești, am fost întrebată atunci,/ Pe Hans, am răspuns eu șoptind numele sfânt,/ Ce respiri și cu ce te hrănești, și-am răspuns Hans/ În timp ce cavalerul căzuse la pământ.// Din acea clipă zeii au hotărât să uit/ Dar stau pe malul apei și strig fără să știu:/ Ce cavaler frumos, ce mult l-aș fi iubit/ Dacă l-aș fi întâlnit când era viu” (MĂLĂNCIOIU, 1970, 30).

Nu numai absența e tragică, ci și destinul care obligă la tăcere. Cu alte cuvinte, în poezia erotică a Ilenei Mălăncioiu, tragicul este dat de fatalitate. Zeii obligă la acceptare, la resemnare. Cu toate acestea, eul fiecărui poem se resemnează numai la nivelul cuvintelor, iar resemnarea vine ca o lamentație. Poezia erotică a Ilenei Mălăncioiu este o formă de lamentație.

Și mai interesante sunt, în acest volum, rescrierile unor romane ce-i aparțin lui Eminescu, așa cum e, de pildă, poezia *Lacul*, care în *Către Ieronim* poartă numele *Apa de pe valea noastră*: „Apa de pe valea noastră șerpi albaștri o străbat/ Și eu calc din întâmplare trupul lor cu sânge rece;/ Îmi rămâne sub picioare urma solzilor adâncă/ Încercând ca să oprească zvârcolirea care trece” (MĂLĂNCIOIU, 1970, 42-43).

Dacă, în mod firesc, așa cum apărea și în poezia *Lacul* a lui Eminescu, poezia aceasta ar fi trebuit să reitereze un scenariu al iubirii, ea nu se abate de la regulă, însă schimbă pionii acestui scenariu. Acel “noastră” din poemul *Apa de pe valea noastră* nu conține în sine două ființe, ci numai prezența uneia singure. A unei Eve care se lamentează așteptând venirea șarpelui. Interesantă este metamorfoza ființei feminine din acest poem. Ea devine, de fapt, pe rând, atât o prezență feminină (o Eva care caută dinadins șarpele), cât și o prezență masculină, încercând să strivească capul șarpelui, care, însă, îi scapă mereu. Paradoxal este și finalul poemului întrucât acesta sugerează renunțarea ori pasivitatea ființei din poezie în a convinge șarpele să se apropie.

Un alt poem potrivit pentru a ilustra tragicul erosului în acest volum este *Doarme Ieronim*. Poemul surprinde prin felul în care e redată “privirea” - ea e cea care contează de cele mai multe ori în poezia erotică a Ilenei Mălăncioiu. Dacă lamentația aduce cu sine plânsul în absența celui drag, privirea îi readuce prezența. Privirea este, până la urmă, un mod de a reda demnitatea celui alt și a-l face din nou să fie.

Esențială este, în cele din urmă, contemplația; ființa poetică contemplă un altul care nu mai este, conștientizează și se înspăimântă când are revelația morții lui, însă apoi totul revine la firesc, ca într-un scenariu realist-magic: mortul face parte din existența ființei ce îl plânge, este parte din lumea celor vii deoarece el numai doarme, absența lui e una temporară, el lipsește numai atunci când privirea unei alte ființe nu se oprește asupra lui. Mai mult, lui Ieronim trebuie să i se facă liniște pentru a putea să nu mai fie. Versul final sugerează momentul în care lui Ieronim îi este permis să plece pentru o vreme.

Absurdul întregii scene stă în faptul că poeta se adresează unei mulțimi ori unui posibil public spectator, privitor. Prezența acestuia este imaginară la fel cum e și moartea lui Ieronim. Avem de-a face cu o iluzie a morții înseși tocmai fiindcă Ieronim moare în visul său. Adică el moare într-o moarte aparentă. Ceea ce devine limpede acum, și este important de urmărit, e felul în care erosul și moartea devin consubstanțiale și alcătuiesc o dublă realitate în poem. Avem de-a face, până la urmă, cu o derealizare a morții. Ea este adevărul de necontestat în toate aceste poeme ale lui Ieronim, însă devine o prezență ireală.

În același ciclu al poemelor despre Ieronim, ne este redată imaginea transfigurării lui. Starea și sentimentele față de Ieronim devin, în cele din urmă, transparente. Privirea l-a transformat pe Ieronim într-o ființă translucidă. Dacă moartea l-a transformat în irealitate, privirea i-a readus

existența, însă l-a esențializat. Ieronim nu mai există acum în trup, el e aer, e materie rarefiată prin care se pot întrevedea “oasele frânte”, adică materia făcută fărâme: „Era o noapte aproape albă (doamne, ce noapte era!)/ Stam în fața lui Ieronim și trupul lui era luminat/ Până la oase. Domnule Ieronim, am strigat,/ (Căci pe vremea aceea îl strigam domnule Ieronim)// Iertați-mă vă rog că vă spun dar mi-e frică/ Trupul dumneavoastră nu mai este decât/ Un contur de lumină aproape difuz/ Și prin el vi se văd toate oasele frânte” (MĂLĂNCIOIU, 1970, 62).

Am văzut, așadar, pe parcursul lucrării noastre cum poemele din *Către Ieronim* se continuă în aceeași direcție cu acelea din *Crini pentru domnișoara mireasă*. Din titlul volumului remarcăm deja ironia. Poemele vor avea în centrul lor același motiv al absenței alterității. Se modifică doar perspectiva, întrucât în *Crini pentru domnișoara mireasă* dramatismul este înlocuit de ironie, ceea ce face ca viziunile asupra morții să devină mai pregnante.

Bibliografie

- BACHELARD, Gaston, *Apa și visele: eseu despre imaginația materiei*, Editura Univers, București, 1995.
- CHEVALIER, Jean, GHEERBRANT Alain, *Dicționar de simboluri, mituri, vise, obiceiuri, gesturi, forme, figuri, culori, numere*, vol. 1 A-D, vol. 2 E-O, vol 3. P-Z, Editura Artemis, București, 1995.
- MĂLĂNCIOIU, Ileana, *Către Ieronim*, Editura Albatros, București, 1970.
- MĂLĂNCIOIU, Ileana, *Inima reginei*, Editura Eminescu, București 1971.
- MĂLĂNCIOIU, Ileana, *Crini pentru domnișoara mireasă*, Editura Cartea Românească, București, 1973.

HAIKU POEMS IN THE ROMANIAN ONLINE COMMUNITY**LES POÈMES HAIKU DANS LA COMMUNAUTÉ ROUMAINE EN LIGNE****POEMUL HAIKU ÎN COMUNITATEA ONLINE ROMÂNEASCĂ****Irina-Ana DROBOT**

Universitatea Tehnică de Construcții București

Facultatea de Inginerie în Limbi Străine

anadrobot@yahoo.com

Abstract *The purpose of this paper is to discuss several tendencies of the Romanian haiku online community, in the group Romanian Kukai, led and taught by Corneliu Traian Atanasiu. Tendencies include adding elements of presenting us a different perspective on reality in their haiku poems, by experiencing attention to details, contrasts, compensation, illumination, by involving all the five senses in the process of observation.*

Résumé *Le but de cet article est de discuter plusieurs tendances de la communauté haïku en ligne des Roumains, dans le groupe roumain Kukai, dirigé et enseigné par Corneliu Traian Atanasiu. Les tendances comprennent l'ajout des éléments que nous présente une perspective différente sur la réalité dans leur poèmes d'haïku, en attirant l'attention sur les détails, les contrastes, la compensation, l'illumination, par l'implication de tous les cinq sens dans le processus d'observation.*

Rezumat *Scopul acestui articol este de a discuta mai multe tendințe ale comunității online haiku românești, în grupul român Kukai, condus și predat de Corneliu Traian Atanasiu. Tendințele includ adăugarea elementelor care ne prezintă o perspectivă diferită asupra realității în poemele lor de haiku, atrăgând atenția asupra detaliilor, contrastelor, compensării, iluminării, prin implicarea tuturor celor cinci simțuri în procesul de observare.*

Keywords: kigo, reality, syllables, kireji, simplicity

Mots-clés: kigo, réalité, syllabes, kireji, simplicité

Cuvinte-cheie: kigo, realitate, silabe, kireji, simplitate

Haiku: aici și acum

Haiku-ul aparține culturii japoneze. Cu toate acestea, astăzi nu numai că există scriitori de haiku din alte culturi, ci inclusiv se deviază de la reguli. Există comunități și jurnale pentru scriitorii de haiku din alte țări decât Japonia.

Un moment de toată frumusețea este un aspect care vine în minte când citim un haiku, pe lângă toate regulile aflate în spatele lui, care îl fac să sune atât de natural, și, bineînțeles, există ceva mai profund care e dincolo de o simplă imagine.

Haikuul a fascinat și încă fascinează multe alte culturi decât aceea în care a apărut. Influența acestui tip de poem se face simțită inclusiv în cultură americană, în cadrul imagismului. Scriitori precum Ezra Pound și Amy Lowell au fost influențați în abordarea poeziilor de tip occidental din alt punct de vedere, acela al imaginilor surprinzătoare, care creează un efect puternic vizual. Poemul

haiku este universal, din perspectiva lui Henderson, creând posibilitatea ca acesta să poată fi înțeles de alte culturi (YASUDA, 2001, XXIV). Potențialul vizual al poemului haiku este susținut prin comparația acestuia cu o pictură (YASUDA, 2001, 3). Poemul haiku are însă și o trăsătură definitorie: aceea a capacității de a ne suspenda judecata, de a nu interveni asupra lucrurilor, de a le lăsa obiectele însele să „vorbească” (BLYTH, 1952, 980).

Cititorul se gândește la acele curente literare despre care învață la școală, care acum fac parte din istorie, și observă, fascinat, cum haikuul e un curent viu. O mulțime de scriitori de haiku se întâlnesc pe Internet pentru așa-numitele kukai, niște concursuri în care fiecare participant trimite un haiku și apoi votează un anumit număr de alte haikuuri și folosește un anumit număr de puncte, totul fără a ști numele celui care a creat haikuul; apoi se dezvăluie și numele participanților.

Pentru a cunoaște haikuul contemporan, locul potrivit e la astfel de concursuri, deoarece acolo vedem pe viu care sunt „trendurile”, ce se preferă, ce se scrie etc. Sunt mai multe curente și mai multe seturi de reguli.

Înainte de a scrie haiku modern, ar trebui să cunoaștem haiku-ul clasic. Câteva din regulile haiku-ului le luăm din articolul *Exerciții de universalitate* de Dan Mitruț, ca orientare (aceste reguli ale acestui autor au fost afișate pe unul din grupurile-atelier de pe Facebook frecventate de membrii grupului Romanian Kukai, numit Mugur de haiku):

1. Un haiku este un poem de mici dimensiuni creat între limitele unor reguli speciale. În afara acestor reguli și limite, creația își pierde calitatea de haiku.
 2. Tematica unui haiku: meditația asupra naturii.
 3. Este un poem în forma fixă, trei versuri fără ritm, cu măsura de 5-7-5 silabe.
 4. Un haiku în forma liberă poate avea între 17 și 19 silabe. Măsura fixă a celor trei versuri nu se respectă.
 5. Un haiku în forma fixă/liberă poate avea aspectul unei terține sau a unui poem într-un vers.
 6. Referința sezonă (kigo): un cuvânt care sugerează un anotimp (fenomene cerești, fenomene terestre, evenimente/sărbători, animale, plante, acțiuni umane specifice primăverii, verii, toamnei, iernii) sau Anul Nou.
 7. Folosirea unei pauze/cezuri (Kireji) după primul sau al doilea vers. Are valoarea unei pauze de sens, contribuind la accentuarea sugestiei, elementul esențial al unui haiku. Se notează prin liniuță (-).
 8. Structura interioară în trei trepte; referire la ceva (Ce?) în timp (Când?) și în spațiu (Unde?). Ecuația se poate simplifica la Ce/Când? sau Ce/Unde?.
 10. Figuri de stil: elipsa, paradoxul, simbolul, aliterația, sau procedee precum konkkadori (variația aluzivă).
 11. Nu se folosesc figurile de stil specifice artelor poetice occidentale (comparația, metafora, repetiția). Nu se folosește rima.
 12. Se folosesc cât mai puține verbe și numai la timpul prezent sau gerunziu.
 13. Se evită referirile personale. Un haiku nu este un poem de dragoste.
 14. Un haiku se scrie în mijlocul naturii, într-un moment de iluminare, de surpriză, de inspirație.
 15. Poem alcătuit din două fragmente, ajutându-se mai mult de sugestie decât de cuvinte, un haiku surprinde fragilitatea unei clipe în antiteză cu eternitatea (ryuko/fueki).
 16. Un haiku este o poezie a simțurilor, care surprind în mod misterios realitatea, nicidecum a limbajului.
 17. Într-un haiku nu se pun întrebări despre trecut și viitor, ci se sondează adâncimea infinită a clipei prezente, efemere, trecătoare. Dincolo de aparențe, în ciuda limbajului aparent simplu (karumi), un haiku este o poezie vitală, o meditație asupra sorții omului în universul mic și mare, alături de celelalte viețuitoare, plante, în mijlocul fenomenelor.
- Haiku-ul nu constată, nu definește, el se manifestă simultan cu fenomenul care l-a iscat, îi conservă esența și forța ascunsă care l-a generat.

E nevoie ca membrii să se documenteze asupra unor reguli. Partea practică e cea mai frumoasă însă și cea mai grea. Sunt nerăbdători să treacă la scris, cum este normal din moment ce sunt pasionați de

haiku și doresc să creeze și ei cel puțin unul autentic. Însă, pe măsură ce scriu, observă că nu au reținut o anumită regulă sau că nu o știu prea bine. E o provocare să stăpânească și regulile și cu toate acestea să fie și creativi.

Asociația Romanian Haiku are un blog cu lecții de haiku și concursuri. Un alt atelier foarte primitiv pentru începătorii în haiku, frecventat de membrii Romanian Kukai, pe Facebook, este Haiku de ieri și de azi – atelier, grupul creat de Daniela Zglibutiu. Scriu haiku și începători și avansați și se primesc sfaturi și comentarii despre ce scrie fiecare. Acolo se postează imagini cu natură după care se încearcă scrierea unui haiku. De acolo oricine poate afla ce este un haiku clasic: „[...] românul poet e bolnav de metaforă, dar dacă vrem să scriem haiku corect, trebuie să ne vindecăm! Haiku este un poem „în corset” — cum îmi place mie să spun — cine încapă în el, bine, cine nu, încearcă să intre, dacă ține la acest lucru cu adevărat!” (Ioan Marinescu).

Tot în acest grup se explică ce este un kigo:

„Kigo-ul plasează mesajul celor 3 versuri într-un moment din zi sau din an. În concepția japoneză și chineză meditația nu este un proces de gândire desprins de realitate (cum interpretăm noi în occident), ci o comuniune cu natură, o stare de contemplare, în care observăm cu atenție și ne folosim de gândirea analogică pentru a traduce în cuvinte, senzațiile și emoțiile pe care viața ni le transmite (mă refer doar la artă de a scrie haiku). Kigo-ul ne ancorează cu picioarele pe pământ. Ne obligă să trăim AICI și ACUM. Fapt ce devine o terapie pentru noi occidentalii; aceasta este una din legăturile pe care o are haikuul cu filozofia zen.” (Daniela Zglibuțiu).

Se poate ține legătura cu scriitorii de haiku și prin reviste online. Există tot felul de reviste online și care apar unele mai apoi și în format printat prin străinătate. Unul din acestea este *Haiku Journal*, unde se prezintă un set de reguli înainte de a scrie pentru a ști ce se așteaptă de la cei care vor fi selectați. Pentru formatul printat, ei au preferat un design minimalist, fără pagini numerotate și fără date despre autorii incluși. Sunt doar poeziile, fiecare haiku pe o pagină, reprezentând un stil simplu așa cum e definit un haiku.

Un manual de haiku: Corneliu Traian Atanasiu – *Mulcom picurând*

Pentru cei care doresc să scrie haiku, trebuie să devină, treptat, familiari cu o nouă cultură și cu un nou mod de a înțelege poezia. Modul în care percep occidentalii poezia, la fel, cum o simt este diferit față de cum o văd orientalii. Autorul acestei cărți susține cum, pentru orientali, poezia “Există la fel cum există realitatea. Ba poate mai abitar decât ea.” (ATANASIU, 2013, 79). Pentru poetul oriental, “statutul ontologic al poeziei nu este diferit de cel al realității” (ATANASIU, 2013, 79). În contrast, “tentativa artei occidentale este una demiurgică, aceea de a crea alte lumi care să înlocuiască o realitate nedemnă în care nu se poate trăi” (ATANASIU, 2013, 78).

Aceasta e prima și cea mai importantă trăsătură a poeziei haiku de care trebuie să ținem cont. Și, de ce nu, putem să facem un exercițiu cu noi înșine să ne bucurăm altfel de lumea în care trăim, să descoperim ce are ea de oferit; astfel suntem îndemnați în cadrul acestei comunități. Însă, bineînțeles, nu este atât de simplu. Contează decupajul, cum anume prelucrăm ceea ce observăm și cum spunem ceea ce vrem să transmitem cititorului, pentru că, așa cum vom afla citind cartea, trebuie să lăsăm și ceva nespuns, pentru ca să poată cititorul să-și imagineze mai departe. Haiku-ul e definit drept o “operă deschisă,” (ATANASIU, 2013, 9), ni se spune încă de la început. Haiku-ul e precum “un text dramatic fără indicații scenice” (ATANASIU, 2013, 10), precum “o alegorie laconică” (ATANASIU, 2013, 14).

Autorul pune în discuție definiții ale haiku-ului și ne atrage atenția că a respecta regulile formale nu înseamnă că vom putea crea un haiku bun: regula silabelor, a prezenței kigo-ului, a răspunsului la întrebările unde, ce, cum?. De aceea cartea începe cu un avertisment: citind acest volum, “Veți putea [...] să aruncați o privire în interiorul micului poem observându-i resorturile intime care îl fac să fie viu și plin de duh.” (ATANASIU, 2013, 5). În această abordare constă meritul și valoarea acestei cărți. Altfel, citind despre reguli, nu vom putea avea decât o definiție simplistă asupra a ceea ce este haiku-ul. La întrebarea *Ce este un haiku?*, această carte caută să

răspundă pornind, încă de la început, cu un exemplu, apoi se merge mai departe și putem avea un dialog cu alți critici și păreri lor despre ce este un haiku și ce anume se urmărește când îl scriem.

Cartea analizează unele clișee proprii occidentalilor prezente în haiku-urile scrise de ei, precum cerșetorul orb sau copiii orfani. Aceste imagini sunt asociate în cultura occidentală cu mila, însă prezența lor într-un haiku nu înseamnă și că este vorba de un haiku bun. Dimpotrivă. Dar occidentalii pot rezona cultural mai puternic cu astfel de imagini decât cu kigo-ul folosit de japonezi.

În această carte găsim și poeme haiku comentate, precum și, foarte util pentru a ști practic ce anume să urmărim și cum să facem când scriem haiku, o secțiune numită “Cum am scris poemul”, în care autorul explică modul în care a gândit pentru a ajunge să scrie poeme haiku.

După cum susține autorul încă de la începutul cărții, există o mulțime de definiții ale haiku-ului, însă ele nu ne pot ajuta să ne facem o idee asupra a ceea ce este haiku-ul. În urma lecturii acestei cărți, având parte de însăși experiența autorului, reușim să pătrundem în felul de a gândi al japonezilor și a rezona mai mult cu acest tip de poezie.

Citind această carte, găsim răspunsuri la multe întrebări, printre care cele legate de tehnicile scrierii unui haiku, ce este kigo-ul (un fel de indiciu legat de anotimpul la care se face referire în haiku), ce reguli sunt necesare de respectat, sau dacă sunt necesare, cum anume citim un poem haiku (pentru că uneori nu observăm ceea ce ar trebui când îl citim, sau îl vedem altfel, deformat, din cauza altui mod de a gândi cu care am fost obișnuiți cultural) etc. Autorul acestei cărți îndrumă autorii care scriu haiku în limba română. Comentarii și eseuri despre haiku a publicat și pe blogul *Romanian Kukai* (<http://romaniankukai.blogspot.com/>).

Efemerul, compensarea, contrastul și iluminarea: Cezar Ciobîcă - *Petale în vânt/ Petals on the Wind*

Titlu duce cu gândul direct la cultura japoneză, la efemeritate, fragilitate și delicatețe, la anotimpul sakura. Totul începe cu primăvara, la fel și acest volum de haiku. E structurat clasic, pe anotimpuri și, în plus, ne avertizează că există și momente între anotimpuri. Oferă o perspectivă aparținând unei alte culturi, mai atente asupra schimbărilor anotimpurilor și mai profunde.

Wabi-sabi este frecvent prezent, și e un sentiment universal faptul că totul durează atât de puțin:

petale de prun –
rochia de mireasă
plină de molii

Până și viața umană durează câteva clipe și e fragilă precum petalele florilor:

petale în vânt –
viața tatei atârână
de un fir de păr

Uneori frumusețea naturii compensează lipsurile vieții umane:

salcâmi înfloriți –
se umple de miresme
cutia milei

O inundație se transformă în altceva, foarte plăcut:

inundație –
cântecul ciocârliei

umple valea

Un joc neașteptat al transformărilor simțului vizual (vederea inundațiilor) cu acela auditiv (cântecul ciocârliei) nu se poate să nu ne ducă gândul la basmele populare îndrăgite în care se întâmplă ceva magic de la cântecul ciocârliei. Însă, totul rămâne în domeniul realității.

Tot ca în basme, magia are loc în momente obișnuite. Sărăcia nu înseamnă absența unui strop de magie (și recunoaștem, desigur, wabi-sabi și karumi, efemerul, contrastul și frumusețea naturii așa cum e ea, totul fiind să știm să observăm momentele pline de farmec):

moara în ruină –
doar greierii măcinând
lumina lunii

Contrastul dintre ceva în ruină și ceva superb, care compensează o pierdere se observă în poemul următor:

clepsidra spartă –
miresmele de tei
îmi umplu timpul

Momentele de iluminare, de revelație apar din momente aparent banale. Obiectele vechi păstrează aspecte magice:

caligrafie –
pe rama vechii oglinzi
urme de cari

Contrastul nou-vechi, proaspăt-comun creează o tensiune aparte prin care poemul devine interesant. Avem ocazia de a obține o perspectivă proaspătă asupra realității. Putem găsi în tehnicile japoneze pentru scrierea de haiku sentimente foarte familiare pe care ne încercăm pe noi toți, indiferent de cultură.

O nouă perspectivă asupra realității: *Caruselul anotimpurilor* – Cezar Florin Ciobîcă

Este volumul câștigător al concursului pentru debut Romanian Kukai din 2011. După cum ne așteptăm ca haiku să aibă legătură cu anotimpurile, cartea e împărțită chiar după acest criteriu, cu citate din autori ne-japonezi despre anotimpurile respective. Poemele haiku sunt traduse în limbile franceză, germană și engleză, pe lângă versiunea în limba română.

Despre stilul autorului putem citi părerile criticilor de haiku. S-a spus despre acest volum că ar îmbina perfect tradiția din haiku-ul japonez cu cerințele moderne, și cu aspecte din cultura românească.

În primul rând ne îndeamnă să trăim anotimpurile printr-o altă perspectivă decât cea obișnuită, însă fără să ne depărtăm de viața de zi cu zi. Vedem frumusețea unor aspecte din natură altfel citind poeziile din acest volum de haiku. Acesta este de fapt rolul unui haikin, să ne deschidă alte perspective asupra unor lucruri altfel banale, peste care am trece aproape fără să le observăm. Mergând prin oraș, ieșind la plimbare chiar, ne-am obișnuit cu unele aspecte din realitate și mai că nu le mai vedem, mai că nu ne mai trezesc nici o trăire. Însă prin haiku ajungem să aruncăm o privire proaspătă asupra lumii, să descoperim semnificații profunde în doar trei versuri.

Se spune că în haiku învățăm să gândim și să exprimăm frumusețea naturii și gânduri profunde fără a folosi figuri de stil. Și totuși, există atâtea moduri de a combina cele două părți ale unui haiku pentru a crea un fel de comparație. Iluziile optice sunt adesea prezente în haiku:

fereastră de-azil –
Carul Mare se umple
cu flori de cireș

după aversă –
găurile din asfalt
pline cu stele

Nu este însă nevoie neapărat de iluzii optice pentru a crea o nouă viziune asupra unei realități aparent banale. Chiar un moment aparent banal poate fi surprins în așa fel încât să ne emoționeze, dacă prindem detaliile care contează:

printre tarabe –
un coșar îmi surâde
dintr-un mărtișor

În unele poeme putem vedea activitatea omului încercând o compensare față de realitatea oferită de natură:

ploi nesfârșite –
fiul meu desenează
într-un curcubeu

Ne putem exprima dorințele legate de aspecte ale naturii pe care le dorim într-un haiku:

după aversă –
curcubeul în cutia
cerșetorului

Există uneori un joc, o continuare imaginară, ca o iluzie, între cele două părți, realizând o legătură magică:

urlete de lupi –
din nou lacu-nghețat
se fisurează

Filosofia wabi-sabi japoneză apare adesea în haiku pentru a crea un contrast între cele două părți și care duce la crearea unei imagini memorabile și care ne frapează:

foc de-artificii –
omului de zăpadă
îi cade un ochi

Este vorba de frumusețea care există în lucrurile uzate, vechi în wabi-sabi. Însă japonezii ar putea cu greu spune în cuvinte ce înseamnă wabi-sabi.

pe pat de spital –
prin plasa de țânțari
o stea căzătoare

În haiku-ul de mai sus avem senzația de wabi-sabi modern, care creează parcă și un pic de atmosferă tragică.

Uneori elemente din natură parcă țin locul unor persoane, cum ar fi aici castanele care iau locul copiilor:

tunete-n amurg –
prin șotron dau iama
doar castanele

Uneori avem senzația că asistăm la o definiție a elementului din prima parte, aici o banală ploaie de vară:

ploaie de vară –
luna va răsări din nou
în puțul sec

Fiecare cititor și chiar autor poate avea propriile trăiri citind un haiku. Cu atât mai mult dacă cititorul sau autorul aparține unei alte culturi decât cea japoneză.

Straturi și semnificații: Livia Ciupav – *Calendar de ceapă (Onion Calendar)*

Volumul a fost publicat în 2010 la Editura Remus, Cluj-Napoca, în urma câștigării de către autoare a concursului de debut *Romanian Kukai* din 2009. Poeziile haiku sunt împărțite în următoarele secțiuni: *Tablou cu muguri*, *Vacanță mare*, *Sinele-n ceață*, *O noapte lungă*. Așa cum arată și titlul, amintind de expresia din engleză *layers of the onion*, adică despre straturile și semnificațiile la mai multe niveluri, cu fiecare haiku descoperim alte fațete ale naturii.

Descoperim lumea din alt unghi, într-un mod în care nu obișnuim să o descriem de obicei:

după furtună
cerul și magnolia
în aceeași baltă

Putem găsi o compensare în natură pentru ceva ce pare “dead end”:

drum înfundat –
mirosul zambilelor
și mai puternic

Ceva din natură poate ține locul unei persoane absente:

casa bătrânei –
doar parfumul teiului
îi trece pragul

Putem găsi situații inverse decât cele pe care le cunoaștem. De obicei copiii trec în curtea vecină după furat cireșe, pe când în haiku-ul de mai jos creangă cu cireșe compensează absența copiilor:

grauri la pândă –
creanga cu cireșe
trece la vecin

Liniștea din curtea școlii din cauza vacanței, a absenței copiilor la joacă și a căldurii e exprimată în poezia de mai jos:

vacanță mare –
în curtea liceului
o minge spartă

O atmosferă mai jucăușă, mai energetică de vacanță găsim la mare:

noapte de vară –
cu fiecare val
saltul lunii

Din nou găsim exprimată o stare de care ne amintim pe timpul caniculei, când avem impresia că totul se topește:

căldură mare –
soarele se prelinge
pe nisipul ud

Singurele vești sunt date de anotimpul însuși:

toamna aproape –
în cutia poștală
doar niște frunze

Un peisaj aparent obișnuit devine plin de viață și de poezie:

liniște deplină –
în pânza de păianjen
s-a oprit o stea

Citind volumul pătrundem la observarea lumii din jur la niveluri tot mai adânci, și descoperim noi și noi straturi de semnificații.

Cele cinci simțuri: Maria Oprea – *Înfiorare*

Un volum de haiku publicat în 2015, al Mariei Oprea, *Înfiorare*, are un titlu care ne face să ne gândim la o reacție de surpriză în fața frumosului naturii. Ca atunci când cititorul vede primii fulgi de nea de pe copertă. Cartea e împărțită în trei părți, *Haiku*, *Poeme în spiritul haiku* și *Poeme scurte*. Găsim ilustrațiile Mihaelei Zânica și traduceri în limba catalană a fiecărei poezii, traduceri aparținând lui Pere Besso. Cei care au lucrat în atelierul de pe Facebook creat de Daniela Zglibuțiu, pentru a învăța împreună, au putut citi și acolo din creațiile autoarei. Tot pe Facebook erau distribuite traduceri ale poeziilor în catalană de către Pere Besso. De haiku autoarea s-a apropiat prin scrierea de micropoeme. Pe semnul de carte și pe coperta a patra găsim un micropoem legat de folosirea metaforei, autoarea scriind și poezie occidentală:

Metaforei mele
uneori
sunt nevoită
să te părăsesc
pentru o

clipă de
iluminare

Cam așa simțim cu toții cei care citim și scriem haiku: avem parte de un moment frumos oferit de natură, dar și care ne oferă înțelepciune, în care descoperim ceva, pe scurt, avem parte de o iluminare. Haiku era arta bătrânilor înțelepți din Japonia, a monacilor Zen. Artă a supraviețuit până în zilele noastre și a fost adaptată de mai multe culturi.

Rămânem cu o mulțime de impresii plăcute legate de clipele de frumos răsfoind și citind volumul. Putem să ne amintim din ce am citit despre yugen, moment de frumusețe și revelație, despre efemeritate, din informațiile pe care le găsim despre cultura japoneză.

Trecem prin viața de zi cu zi adesea fără să mai observăm ceea ce e deosebit. Tocmai aceste detalii fac diferența. Volumul ne face să fim mai atenți la senzațiile oferite de natură. Cele cinci simțuri ne pot oferi experiențe cu adevărat poetice dacă le folosim așa cum ar trebui:

aripi peste
umărul călătorului –
decembrie iar

apune luna –
în plasa de păianjen
foșnet de aripi

nicio vâslire –
în lacul cu papură
doar luna trecând

drumul lebedei
pe o fâșie de apă –
munții în apus

pete de amurg –
mai grele decât cerul
doar ramurile

Aceste câteva exemple sunt semnificative, citindu-l pe fiecare nu mai avem nevoie de explicații; totul e să ne folosim simțurile. Prin volumul *Înfiorare* trăim la maxim prin toate cele cinci simțuri. Devenim mai receptivi la lumea din jur. Descoperim frumosul. Haiku pare o poezie simplă, dar este de o frumusețe aparte. Maria Oprea oferă o lectură plăcută și relaxantă, un volum pe care vom dori să-l răsfoim din nou când și când, pentru a descoperi noi înțelesuri ale poeziilor și noi poezii cu care să rezonăm în funcție de experiențele prin care trecem sau am trecut.

Comparațiile și perspectivele neașteptate: Maria Tirenescu – *Printre flori*

Chiar și în lumea tehnologizată de azi, sau poate chiar tocmai de aceea, cu atât mai mult simțim nevoia de a ne apropia de natură. Florile ne însoțesc pe tot parcursul anului; acesta este mesajul din părțile din care e formată cartea, și după care sunt clasificate poeziile. Din primăvară și până în iarnă, în livadă și în casă, suntem înconjurați de flori. Chiar și iarna, avem florile de gheață. Din primăvară până în toamnă și iarnă, în vacanță, pe stradă, oriunde, observăm câte un colț de natură, și câte o floare. Vedem cum înfloresc salcâmi, pădăile etc. Pe tot parcursul anului putem spune că ne aflăm "Printre flori". Cel puțin când e vorba de o ocazie când primim sau oferim flori:

Deschizând ușa –
tata îmi dă un mănunchi
de albăstrele

E imposibil să nu rezonăm cel puțin cu câteva dintre poeziile din acest volum. Poeziile din volum ne învață să fim mai atenți la lumea din jur – de altfel, și rezultatul citirii și scrierii de poezie haiku. Observațiile, aparent spontane, necăutate, luate din natură așa cum e ea, ne surprind prin modul în care ne fac să vedem lucrurile din altă perspectivă, ca o deautomatizare a percepției:

Răsărit de soare –
păpădii înflorind
printre ruine

În poezia de mai sus, soarele este comparat, indirect, cu păpădiile. În haiku-ul care urmează, prima floare de cireș e comparată cu o stea:

Noapte înstelată –
într-un cireș bătrân
prima floare

Mai apoi, descoperim o comparație între petalele florilor de cireși suflate de vânt cu un fluture în zbor:

Cireșii înfloriți –
fetița urmărește
un fluture alb

Totul e oferit de natură, trebuie doar să observăm atent. De asemenea, frumusețea unui castel vechi e comparată cu o creangă înflorită văzută din fereastră:

Vechiul castel –
o creangă înflorită
într-o fereastră

Monumentele din vremurile de demult au o frumusețe aparte. Frumusețea peisajului munților cu zăpadă e comparată cu un liliac alb înflorit:

Zăpadă pe munți –
în vale înflorește
liliacul alb

Natura ne oferă singură noi perspective din care să o privim și contraste neașteptate. Comparațiile și perspectivele neașteptate există împreună cu viziunea realistă a vieții de zi cu zi.

Scenele aparțin vieții de zi cu zi numai aparent. Detaliile sunt potrivite în mod spontan pentru a crea imagini de neuitat, pentru a ne face să vedem frumusețea naturii și a florilor din viața noastră de zi cu zi.

Detaliile care contează și experiența personală: Elena Malec – *Mugur de haiku*

Titlul volumului acesta de haiku poartă denumirea grupului de Facebook în care membrii înscriși au putut urmări încercările de haiku ale autoarei, precum și ale altor amatori de haiku, discuții și comentarii asupra acestora, reflecții etc.

Fiecare autor de haiku ce-și publică volumul are o experiență de împărțit. Ajunge să privească poezia de tip haiku prin experiențele proprii, să creeze teorii proprii, prin observațiile făcute în timpul înțelegerii și al scrierii. Astfel se întâmplă și cu acest volum. Conține și reflecții pe marginea procesului scrierii, al obținerii unei noi perspective și al unui mod proaspăt de percepție asupra lumii. Fiecare detaliu ajunge să conteze, cum vedem și din poezia ce deschide acest volum, ca ilustrare, parcă, al unei picturi cu o pisică (despre care știm că poate fi un simbol al curiozității și al descoperirilor de tot felul):

ușa crăpată –
mustățile pisicii
împung aerul

Experiențele din cursul scrierii unor haiku-uri până s-a ajuns la forma finală sunt, de asemenea, prezente. Discuțiile cu editorul unei reviste online au dus la crearea unei poezii deosebite, aparte:

curcubeu pe cer –
zboară cocori în culori
împrumutate

Drept inspirație, autoarea volumului ia realitatea de zi cu zi. Să o prezinte în mod diferit devine o provocare, și cu atât mai mult de apreciat devin haiku-urile legate de imagini care nu sunt numai vizuale, ci implică și alte simțuri. Spre exemplu:

cam strânge frigul –
în căușul palmelor
castane coapte

Suntem de acord, ca cititori, cu acel comentariu care însoțește poezia și care spune că imaginea nu e pur și simplu vizuală, ci tactilă. Parcă simțim castanele coapte încălzindu-ne mâinile pe frig. Totul e foarte viu. Experiența imediată e cea mai vie și cea mai bogată sursă de inspirație pentru poezia haiku. Ajungem să ne ascuțim simțurile, să devenim din nou curioși despre realitatea înconjurătoare, să nu mai căutăm senzații tari în altă parte, să observăm cum tot ce e deosebit este chiar lângă noi. Trebuie doar să devenim puțin atenți la detalii și să le simțim din nou. Credem că am observat totul, că știm totul, trecem pe lângă detalii fără să le vedem, suntem, cum s-ar spune, pe “pilot automat”. Acest volum ne învață să ieșim din această stare și să ne bucurăm de ce are natura de oferit.

un ochi de apă –
ciocul vrăbiei sapă
o gaură-n cer

Fiecare detaliu al vieții de zi cu zi poate fi privit din altă perspectivă și de aceea să ne dea impresia că mereu avem ceva nou de descoperit.

lebede pe lac –
albul strălucitor

al tutuurilor

Acest haiku ne arată cum omiterea unor detalii ne face să vedem totul în mod neașteptat. Ne așteptăm la lebede reale însă vedem că e vorba de un spectacol, spectacol care ne creează iluzii și intrăm în joc.

cetină de brad –
globuri colorate cu
câte un selfie

Mereu putem să privim lumea din alt unghi și de aceea să o redescoperim, și să ni se pară tot mai fascinantă. Rutina e doar o fațetă a acestei lumi de zi cu zi. Comentariile și reflecțiile prezente pe lângă unele din haiku-uri ne fac să re trăim experiența autoarei și în același timp să înțelegem cum să realizăm și noi un haiku, la rândul nostru.

Concluzii

Poezia haiku deschide noi perspective asupra realității. Vedem realitatea cu alți ochi, devenim mai percepțivi la detalii și mai atenți la toate simțurile. Iluziile optice sunt o modalitate de a crea figuri de stil asemenea celor cu care suntem obișnuiți din lirica occidentală. Natura oferă suficiente ocazii de a crea contraste surprinzătoare, comparații și de a ne deschide noi perspective. Utilizarea celor cinci simțuri, compensarea, crearea unor perspective neașteptate, utilizarea detaliilor care contează, comparațiile, straturile de semnificații sunt moduri pentru cititorul occidental de a explica și de a înțelege modul în care se poate scrie un poem haiku, pentru a putea trece de nivelul descriptiv sau cel al figurilor de stil din poezia occidentală, greșeli frecvente printre începători. Aceste procedee oferă o primă grilă de înțelegere a structurii unui haiku, urmând ca apoi cititorii și scriitorii de haiku să-și însușească valorile specific japoneze. Înțelegând această grilă de interpretare, cititorii începători de haiku își pot face o prima impresie asupra a ceea ce înseamnă un haiku comparativ cu o poezie pe care o cunosc în mod obișnuit, cu figuri de stil, rime etc. Realitatea trebuie să nu fie transformată în mod artificial de către scriitorul de haiku, ea trebuie lăsată să rămână în stare naturală. Observațiile fine și iluziile optice sunt modalități de a crea perspective inedite fără a o deforma așa cum se obișnuiește în poezia occidentală, fără a-i atribui trăsături pe care în mod normal nu le-ar avea sau intenții. Haikuul oferă un mijloc de a fi ancorați în realitate, în același timp decoperindu-i noi fațete surprinzătoare. Imaginile puse împreună duc la exprimarea unor perspective profunde asupra vieții, asemenea poeziilor occidentale, însă doar în trei rânduri, scurt și la obiect. Legătura om-natură este familiară în cultura română; astfel se poate explica o anumită ușurință în a contempla natura pentru a putea scrie poeme haiku. Cu toate acestea, însușirea unui alt mod de a gândi în raport cu natura e necesară: obiectiv, realist, în același timp existând posibilitatea de a privi realitatea dintr-un punct de vedere proaspăt. Tendința principală a grupului român de haiku poate fi aceea a defamiliarizării, în termenii folosiți de Viktor Shklovsky, referindu-se la prezentarea realității dintr-o perspectivă proaspătă și surprinzătoare.

Bibliografie

ATANASIU, CORNELIU TRAIAN, *Mulcom picurând*, Iași, Editura PIM, 2013;
BLYTH, R.H., *Haiku, vols 1-4*, Tokyo, Tuttle, 1952;
CIOBÎCĂ, CEZAR, *Caruselul anotimpurilor*, Iași, Editura PIM, 2013;
CIOBÎCĂ, CEZAR, *Petale în vânt/ Petals on the Wind*, Iași, Editura PIM, 2017;
CIUPAV, LIVIA, *Calendar de ceapă (Onion Calendar)*, Cluj-Napoca, Editura Remus, 2010;
MALEC, ELENA, *Mugur de haiku*, CreateSpace Independent Publishing Platform, 2015;
MITRUȚ, DAN, *Exerciții de universalitate*,

http://www.poezie.ro/index.php/article/63531/Exerci%C5%A3ii_de_universalitate, 2004;
OPREA, MARIA, *Înfiorare*, Bacău, Editura Rovimed, 2015;
TIRENESCU, MARIA, *Printre flori*, Iași, Editura PIM, 2015;
YASUDA, KENNETH, *Japanese Haiku. Its Essential Nature and History*, Boston, Tuttle Publishing, 2001.

**II. SLAVIC LANGUAGE AND CULTURE-ROMANIAN
LANGUAGE AND LITERATURE/LANGUE ET
LITTÉRATURE SLAVE-LANGUE ET CULTURE
ROUMAINE/LIMBĂ ȘI CULTURĂ SLAVĂ-LIMBĂ ȘI
LITERATURĂ ROMÂNEASCĂ**

**Coordinator/Coordinateur/Coordonator:
Virginia POPOVIĆ**

CANONUL LITERAR FEMININ DIN VOIVODINA – ILEANA URSU, FELICIA MARINA MUNTEANU ȘI MĂRIOARA BABA

Virginia POPOVIĆ, Marinică MOZOR
Universitatea din Novi Sad
Facultatea de Filosofie
popovic.virdinija@ff.uns.ac.rs
kdoban@gmail.com

Rezumat

În lucrarea de față ne-am propus să cercetăm limbajul poetic canonului literar feminin din Voivodina. Prin analiza poeziei celor trei poete, a Ileanei Ursu, Felicia Marina Munteanu și a Mărioarei Baba, am încercat să pătrundem în structura versului care oscilează între paradigma literară a anilor '70 și cea a optzeciștilor, marcând o etapă distinctă în evoluția liricii feminine din Banatul sârbesc. Descoperim în poezia lor un univers liric dezbrăcat de lirismul vieții, un discurs poetic existențial impresionant. Discursul lor poetic este construit pe viziuni inedite, care gravitează în jurul a trei mari teme: sentimentul erosului și erosul exploziv ca formă de descătușare a energiilor; greutatea cuvântului și limbajul poetic; realul cotidian și destinul ființei umane în pragul mileniului trei. De la primele până la ultimele volume ale lor, suntem surprinși de un discurs liric modern, un eu poetic neliniștit prin punerea în oglindă a timpului și a spațiului de acum și de demult. Cele trei poete din Voivodina scriu versuri pline de seriozitate și sensibilitate, iar poezia lor devine tratat un dialog despre realitatea imediată.

Cuvinte cheie: limbaj poetic, Ileana Ursu, Felicia Marina Munteanu, Mărioara Baba, discurs poetic, canon

I Introducere

Dacă feminismul s-a manifestat vehement și a revendicat drepturi considerate vitale, apelând la studii din numeroase domenii, de la mitologie la psihanaliză și sociologie, feminitatea a fost acceptată ca o temă literară, capabilă să dea culoare vieții și să o înfrumusețeze, redând femeii farmecul și vitalitatea. Odată cu apariția primelor scrieri feminine pe teritoriul Banatului sârbesc (Voivodina), a început să se pună în discuție și valoarea acestor texte, încât dimensiunea axiologică a lor a devenit într-o alergare în galop a literaturii masculine din aceste meleaguri. Astăzi, nici nu se pune în discuție valoarea acestei literaturi nu doar atunci când se vorbește despre istoria literaturii românești din Voivodina ci și când se vorbește despre literatura română în context european. Literatura feminină din Voivodina astrânge în sânul ei niște firi romantice și visătoare, personaje lirice, antrenate într-o adevărată odisee de dragoste, care își destăinuie păsul, bucuriile, emoțiile și trăirile lor sufletești. Remarcabile ni se par mai cu seamă elegiile, odele, imnurile lor lirice, în care vocabulele sunt pline de gânduri frumoase și de lumină și de fiorul sacru al gingășiei, de candoarea și de frenezia neașteptată a sentimentului.

Prin înființarea Uniunii Culturale a Românilor în 1945 și prin apariția ziarului *Libertatea* (1945) și a Cercului literar *Lumina* (1946), din care a luat naștere revista *Lumina* (1947), în Voivodina apar și primele voci feminine care, sub influență sârbă și a marelui poet sârb, de naționalitate română, Vasko (Vasile) Popa, au contribuit la îmbogățirea peisajului literar din această zonă. Unele voci, din dorința de a crea și de a se adresa unui public larg și nu cercului îngust minoritar, patriarhal, au început să scrie literatură în limba sârbă, devenind cele mai înfocate apărătoare ale poeziei tineri și ale noilor orientări literare din spațiul literaturii iugoslave (Florica Ștefan). Celelalte voci feminine, prin numeroase realizări lirice expresive, descoperă în literatura de

limba română din Voivodina o obsedantă căutare a originii, a rădăcinii, a arhetipului comun, balcanic. Volumele de poezii (dar și în proză), întoarse spre o conștiință artistică modernă, apar la Editura *Libertatea*, atunci când teritoriul fostei Iugoslavii este cuprins de război, din dorința de a încuraja libertatea cuvântului și de a crea noi valori pe acest teritoriu voivodinean. Aceste voci feminine au rămas să descopere marile teme ale scrierii lor: dragostea, patriotismul, plaiul natal, natura în genere, labirintul orașului, tristețea, moartea, efemeritatea vieții, sacrificiul ș.a.

Viziunea asupra femeii a fost în permanență influențată de ideologii și de statutul pe care aceasta l-a avut în societatea vremii, astfel că ideile feministe au pătruns și în literatura din Voivodina prin poezia Ileanei Ursu și a Feliciei Marina Munteanu, voci lirice feminine care s-au afirmat odată cu generația-promoție '70 a literaturii române din Banatul sârbesc.

II Poezia Ileanei Ursu

Fără a avea un program estetic declarat sau conștiința obligatorie a apartenenței la o grupare literară, poeta Ileana Ursu a oscilat între paradigma literară a anilor '70 și cea a optzeciștilor, marcând o altă etapă în evoluția liricii feminine din Banatul sârbesc. Descoperim în poezia sa un univers liric dezbrăcat de lirismul vieții, un discurs poetic existențial impresionant. A debutat cu versuri în limba română în revista „Bucuria Copiilor”, iar apoi editorial în 1978 în limba sârbă cu volumul *Pansion u biblioteci (Pensiunea în bibliotecă)*. În anul 1981 a debutat editorial și în limba română (*Grădina de cuvinte*), care o impune în literatura română din Voivodina. Versurile sale sunt prezente în paginile tuturor ziarelor și revistelor din Voivodina, precum sunt revista „Lumina”, ziarul „Libertatea”, etc. precum și revistele sârbești „Polja”, „Književna reč”. A publicat, apoi, volum după volum: *Abilitatea vrăjitoarei*, 1985; *Vreme za bašte (Timpul pentru grădini)*, 1985; *Om-pasăre neagră*, 1996; *Jelabuga*, 1996; *Candelabrul candid*, 1998; *Nu mă numesc Noel, Pe limba peștilor*, 2007.

Discursul său poetic este construit pe viziuni inedite, care gravitează în jurul a trei mari teme: sentimentul erosului și erosul exploziv ca formă de descătușare a energiilor; greutatea cuvântului și limbajul poetic; realul cotidian și destinul ființei umane în pragul mileniului trei. În versul său se „simte” atât un Eros profund senzual, dezlănțuit, neliniștile și căutările continue, tensiunea trăirilor interioare, cât și un univers situat între abstract și real. Sintagmele expresive aduc în prim plan o poezie feminin-erotică care o distinge de celelalte voci lirice feminine din Voivodina („Eu ard și cad și ard și adorm/ Păsările pleacă/ poartă în aripi marele meu dor” (*Marele meu 116 dor*)). Fraza sa poetică inedită și formulele poetice impresionante, precum și cu o forță de sugestie ideatică, conturează un univers situat la granița dintre lumea reală și cea imaginară.

Mai târziu, după mai bine de un deceniu de la debut, timbrul autoarei se schimbă, poemele cântece devin poeme în proză, reci, hiperlucide, „stările incantatorii cedează locul realului apropiat și imediat” (Agache 2005: 312). Poeziile Ileanei Ursu se bazează pe o serie întregă de motive (casa, pasărea, cuvântul ș.a.), pe metaforele simbol („zidirea”, „zborul”, „fotografierea”, „lăstărirea”) sau pe cele parabolice (*Om-pasăre neagră*, *Abilitatea vrăjitoarei*). Casa primește dimensiuni fantastice în volumul *Candelabru candid* (1988), unde eul poetic se simte prins în capcana universurilor paralele („Cele două persoane vorbesc/ una alteia/ pe limbi diferite/ ciudate/ fără a simți nevoia/ să se înțeleagă/ Și nu mar interesa/ de ce vorbesc unul altuia/ pe limbi diferite/ și că nu se înțeleg/ dacă în același timp/ nu miar descoperi casa/ Tot vorbind au scos ferestrele/ au spart ușa, zidurile au rămas ca o gaură căscată/ casacadavru/ iar cele două persoane/ și pe mai departe/ își spun cuvinte cu înțelesuri diferite” (*Casa*)). Prin modul său de gândire copleșitor, Ileana Ursu se impune ca o voce feminină distinctă, care continuă o tradiție reprezentată de Florica Ștefan și Felicia Marina Munteanu, dar vine cu propriul ei program estetic. Poetă a neliniștii ființei, cu o continuă explorare a propriului eu creator la sfârșitul mileniului, căutând uneori abstractul, alteori realul, dar întotdeauna pentru a descoperi acele stări existențiale ascunse în adâncul sufletului poetei. Pentru poetă, locul unde se simte liniștită și împlinită este casa; ea este centrul lumii, este imaginea universului său poetic. În poezia Ileanei Ursu casa este un simbol feminin, cu sensul de refugiu, de mamă, de protecție, de sân matern. Primul nostru colț de lume, primul univers,

permanența unei spiritualități, punctul de plecare, dar și punctul de convergență a tuturor drumurilor întoarcerii de până atunci. În versul său, casa nu e doar pereți de piatră și fațadă, ci catedrală a sufletului, locul unde persoanele se înțeleg între ele. Ea este o axă între cer și pământ, e lăcașul familiei și al dragostei: „Candelabrul cerului/ luminează casa și gândul/ face legătura între mine și trecut/ în drumul spre mâine” (IX, *Candelabrul cerului*), crâncena realitate fiind considerată o „grădină cu buruieni”, poeta căutând liniștea între cele patru ziduri unde 117 „se poate visa ca în trecut” (IX, *Candelabrul cerului*). Visul este uneori considerat fără izvor, iar lacrima cu izvorul său un izvor de inspirație pentru lirica acestei voci feminine distincte, poezia ei remarcându-se „prin simplitate, sobrietate și limpezime a stilului” (Agache 2010: 263). Rătăcirile poetei prin labirintul vieții se transformă într-o nemiloasă luptă cu timpul. Trecutul își trăiește ultimele pâlâiri în imaginea efervescentă și în amintirile melancolice ale copilului de ieri. De la primul volum până la ultimele, suntem surprinși de discursul liric modern, eul poetic este neliniștit prin punerea în oglindă a timpului și a spațiului de acum și de demult.

Poemele sale în proză, *Semne de nisip*, 1996, schimbă viziunile poetice ale Ileanei Ursu, „poetica ei își extinde semnificațiile, accentul fiind mutat pe țările existențiale în pragul sfârșitului de secol” (Agache 2010, 259). Versurile Ileanei Ursu devin meditații revelatoare și aprofundate despre o permanență a spiritului existențial. Cuvintele sunt ființe și, ca atare, pentru a nu „crește negrăite”, poeta le înzestrează cu rostul „să descopere / noi și noi / imagini poetice, / să cânte / despre viață / și moarte” (*Vârste* din volumul *Pe limba peștilor*, Ed. Libertatea, Panciova, 2007). În acest poem ființa speră să capete nemurire în lumea terestră impunând motivarea poetică a metaferenței golului existențial, în care abisul capătă alt sens: „Treptele își schimbă sensul, / Discordia dintre autor / și text / se majorează. // Poeții nu recunosc / că se ofilesc. / Poeții se văd / mereu tineri / și mor / nerecunoscând înfățișarea / pe care le-a dăruit-o / timpul”.

Ileana Ursu, din această perspectivă, circumscrie idealizarea viului prin recursul la o metafizică în care increatul își dezvăluie fără rezervă logica sigetică: „Ce știm noi despre oameni: / înfățișarea, / culoarea ochilor, înălțimea... / Ce știm despre sufletul omului: / darnic, / stăruitor, / bun / (dacă am ști ce este / un suflet bun), / bogat... / (...) / De fapt, / noi nu ne cunoaștem. / Nu cunoaștem nici propriul ego. / Suntem precum cireșele: / ne naștem din sămânță, / creștem, / înflorim și, / când rodul vine, / simțim dacă cireșa e gustoasă” (Suprema putere), sau: „Cu privirea întunecată, / cu gura plină / de întuneric / privesc / carnea palidă / a viitorului. // Sunt dătătoare de viață / cu privirea îmbătrânită, / văd / ce fapt pustiu / e viața” (Fapt pustiu, viața).

Abandonarea formelor vizionare vaskopopiene, descifrate în volumele *Omul – pasăre neagră* (Ed. Libertatea, Panciova, 1990), și *Candelabrul candid* (Ed. Libertatea, Panciova, 1998), o determină să caute resurse poetice în codul genetic al unui imaginar „Din toate puterile vorbim adevăruri / străine și departe de orice realitate / căci, de fapt, în care / și ce fel de realitate / avem impresia că trăim” (*Candelabru candid*, IV).

În câmpul liric feminin românesc din Serbia ea reprezintă o voce aparte, subordonată paradigmatelor poetice atât de mult cultivate, de exemplu, de Ana Blandiana, Florica Mitroi și Ileana Mălănciuiu. Limbajul poeziei sale tinde să imprime energie tautologică topoilor existențiali: „...Cântă tăcerea existenței / care zboară / prin lumină. // Nu crede, / Nu memoraliza, / dar te întoarce, / neîntrebându-te unde te întorci. // Aceasta este lumea / în care cu toții / suntem părăsiți. / Nu vei găsi răspunsuri” (Propunere).

Suntem martorii unui spectacol al transmutării sentimentelor, pus în scenă de un elan vizionar, care favorizează penetrarea spațiului paradisiac de viziunile eshatologice împrumutate din poetica înaintașilor: Vasko Popa, Radu Flora, Ion Miloș, Ioan Flora. Într-o manieră proprie abordează și în volumele de mai târziu, tematica postmodernă a unei lumi catastrofale la sfârșitul secolului trecut, când omul s-a întrăinat de propria iubire, de propria lume, de Dumnezeu. Trăind într-o lume lipsită de iubire și de credință, o societate a fricii, claustrofobă, a supraviețuirii bolnave, izbăvirea o află în iubirea față de apropiatii săi, în cea față de mamă, care este fără de capăt, un izvor al speranței că va fi bine în viitor: „Iubirea e moartă/ când nu o mai atinge/ lumina zeiască,/ când nu se mai bucură/ de bucurie.” (Iubire moartă). Programul ontologic al iubirii

cântată de poetă instaurează o profundă viziune senzuală, într-o manieră proprie, prin tratarea motivului existenței umane în pragul mileniului trei. Rămâne doar refugiul eroului poetic din cotidianul anost, murdar și zgomotos: „Nimeni mulțumit/ nimeni satisfăcut,/ nimeni în mijlocul străzii..” (Banal).

III Solitudine meditativă în poezia Feliciei Marina Munteanu

Opera Feliciei Marina Munteanu este considerată de criticii literari o „aventură” a sublimării în cuvânt a interiorității eului liric, a trăirilor uneori vulcanice, vibrante, alteori calme, care transgresează un real metamorfozat, situat între fragilitate și etern. S-a remarcat prin sinceritate, finețe și forță de sugestie a expresiei, reușind prin „adevărate alchimii verbale” (Catinca Agache) să frapeze, să incite „denotând nerv, siguranță, iscusință în îmblânzirea unui limbaj poetic de mare bogăție, în stăpânirea secretului strunirii acestuia” (Agache 2010, 247). Autoarea introduce în spațiul literar românesc din Voivodina iubirea ca temă centrală a poeziei, cu un vădit accent pe senzualitate și erotism, un lirism fluent, exploziv, un mod vulcanic de „a trăi în poezie”. Pendulând între o solitudine meditativă și nevoia acută a dialogului, între interogarea semnelor vremii, arta sa poetică se susține pe un eșafodaj teoretic în centrul căruia se află poezia ca mod fundamental de existență. Poeta singură a afirmat că vrea să creadă că poate trăi în literatură integrând-o, pur și simplu, în destinul său ca pe o autentică experiență de viață. Deci, nu cartea ca model de viață, ci cartea ca parte componentă a ei. Felicia Marina Munteanu a intrat editorial în literatura română din Voivodina în apriga sa bătaie cu susținătorii îndârjiți ai tradiționalismului, fiind descoperită de Radu Flora care a apreciat, încă de la început, în prefața volumului de debut *Peste nisipuri mișcătoare* (1975), capacitatea ei de „a crea atmosferă”, „transpunerile simbolice pe alocurea”. De-abia după zece ani, Felicia Marina Munteanu a publicat volumul *Zece efigii are chipul tău* (1984) și volumul antologic *Dacă mă întrebi pe mine* (1998), celelalte volume publicate fiind dedicate copiilor.

Poetă a iubirii, având-o ca model pe Ana Blandiana, scrie poezii în care caută în spațiul intim al ei nașterea actului poetic însuși: „Noaptea când vine brusc, mă transform/ Din cenușă-n incendiu, în pustiu, în infern, /.../ Noaptea când vine – se aprind felinare/ În spațiul îngust al versului meu” (*Când vine noaptea*). În următoarea versuri ne putem da seama de sensibilitățile poetice, înfiorările și zbuciumul sinelui revelate în vers: „Eram casă pustie cu ferestre spre tine deschise/ Clopot eram și vibram – în dimineața de gheață a privirii tale /.../ Eram nisip liliachiu de pe lună” (*Eram*). Revărsarea de metafore și sintagme originale care o apropie de paradigma poetică feminină șaizecistă (*Șarpele timpului*) transpune liric voluptăți patetice, imaginea simbolică a femeii-șarpe fiind de mare forță sugestivă. Euforia senzualității, violența amețitoare a pasiunii, inundă poezia de iubire, versurile înlănțundu-se într-o impresionantă muzicalitate. Feminitatea și împlinirea prin iubire îmbracă întregul spațiu plin de armonie. Părăsind acest univers, unde poeta se simte bine, discursul ei se transformă și încep experimentările unei noi poetici, celei șaptezeciste. Acum apare frica de locuri comune: „Cu genunchii/ bătuți în cuie/ sângerezi cerneală albastră/ te-ncurci în locurile comune/ te-mpiedici/ în bălării estetizante”, *Zece efigii cu chipul tău*), frica de singurătate, frica de moarte: Sunt eu oare/ Acea mamă/ Cu cerul și pământul/ La piept/ Prin tălpi țărâna/ Îmi zguduie ființa/ Prin călcâie/ Viața mea/ Se scurge/ Încet. (*Prin călcâie viața mea*). Toposurile lumii moderne și elementele din lumea virtuală încep invazia asupra discursului său poetic fiind deranjată de ceea ce a ajuns acum, trăind Europa, în ce s-a transformat acest continent în acest mileniu, când pe străzile lui umblă străinii care „i-au ros demult/ carnea din suflet” (*Bătrână Europă*). Realitatea este nepăsătoare de destinul poetei „Sub membrana/ Electronică/ Precum/ În plasa/ Unui păianjen/ Ce vânează/ Arterele planetei” (*Exercițiu de dimineață*) și în așteptarea magiei vindecătoare, își înconjoară destinul cu un cerc în care sunt adunate toate speranțele ei din trecut, toate reușitele și nereușitele sale cu care se mândrește sau pe care vrea să le uite sau să le îndepărteze din memorie : „Îmi așez/ În jurul inimii/ Plin de cuvinte/ Din versuri/ De vârfuri/ De pini/ De păsări/ Albastre/ De zâmbete/ De copii/ Nou născuți” (*Exercițiu de dimineață*).

În volumul *Dacica, dacica, pretutindeni*, Felicia Marina Munteanu, precum și în celelalte volume ale sale rămâne nostalgică și elegiacă, explozivă, preocupate de probleme existențiale, meditativă, poetă care își găsește adăpost într-un colț liric al ei, unde prin versuri pline de savoare și tandrețe descoperă sensibile ficțiuni ale femeii mature care-și amintește cu nostalgie de trecut. Toate aceste caracteristici conturează universul fascinant al vieții poetei, momente când autoarea s-a simțit bine. Somnul, tristețea și uneori visul o aleargă la tot pasul, din care ar vrea să evadeze numaidecât, pentru că vremea trece: „Tristețea umblă/ După mine/ Cu pași împiedicați/ Dar eu știu/ Cum s-o înving/ Pe hoața bătrână/ Tristețea”, unica izbăvire îi este cuvântul așternut pe hârtie, în poezie care este pentru ea ”precum o inimă/ Plină de semințe/ De dor”, a cărui vers nu-l ”poți/ zdruncina/ Niciodată” (*Cum ai învinge tristețea*). Versul este acela care rămâne așternut pe hârtia de veci, încât ori de câte ori ar fugi sau s-ar apăra de „rânjeala”, „răgușirea”, „lătratul” acestui cuvânt, el este atașat de ea: „Am început/ Să mă bâlbâi/ Rosteam silabe/ Naufragiate/ În exil”. Exilul poetei este „Pe acel drum/ Plin de noroaie/ Și de tămâie/ Și de salcâmi” (*Au strigat de atâtea ori*) al paradisului care o așteaptă pe femeia-înger în somnul de veci.

Luând în considerare majoritatea poeziilor ei, vedem că versurile sunt pline de armonie și frumusețe, spirit de sacrificiu și loc de refugiu, maternitate și fecunditate, cuprindere a lumii și a întregului univers, precum setea spre absolut. Iubirea și efemeritatea vieții devin centrul universului literar al poetei, ca forțe motrice a vieții. Chiar versurile erotice ale poetei dau lumină izbăvirii sale din locuri ascunse și reci, de unde a plecat fără a se mai întoarce niciodată.

IV O visătoare modernă, Mărioara Baba

Prin modul său de gândire copleșitor, Mărioara Baba se impune ca o voce feminină distinctă, care continuă o tradiție reprezentată de Felicia Marina Munteanu și Ileana Ursu, dar vine cu propriul ei program estetic.

Mărioara Baba după studiile efectuate la București la întoarcerea în Iugoslavia a adus o „foame de lirism” caracteristică generației '60 a literaturii române, noua paradigmă literară. Mărioara Baba este autoarea unui discurs liric modern, o „visătoare modernă, aflată în fața adevărilor ascunse, ce-și asumă și-n continuare dreptul la melancolie, la o călătorie imaginară...” (Almăjan 2005: 23) spre o lume a propriului eu creator. Prin vise și amintiri se descoperă lumea înconjurătoare căutând ieșire din labirintul găsit în spatele porților orașului plin de misterii. Poezia sa „ca un curcubeu/ pe care nu pășește nimeni, / doar poetul - / nebunul scăpat din Paradis.”, care e asemenea lupilor care deschid „porțile orașului cu urlatul lor” și caută „miei zburdalnici / cu flori de crin în cornițe” descoperă „limba muzei” care e pârjolitoare care-i naște „lumină sub pleoape” (*Dansul muzei*). Rătăcirea poetei se transformă într-o nemiloasă luptă cu timpul. Trecutul își trăiește ultimele pâlpii în imaginea eferescentă și în amintirile melancolice ale copilului de ieri, în timp ce „muzeul din amintiri e șters/ cu un burete ireal”, viața „se descotorisise de noroi”, în „picioarele goale ale timpului” au rămas doar „doi pantofi de sticlă subțire” (*Lipsă de interes*, p. 11). De la primul volum (*Ape cristaline*, 1980) până la ultimele (*Ploaia eternă*, 1992; *Dubla ființă a naturii*, 1977; *Porțile orașului*, 2005), suntem surprinși de discursul liric modern, care pendulează „între descriptivism și ezoteric, probând rafinamentul și intelectualismul autoarei” (Agache 2005: 319). Eul poetic este neliniștit prin punerea în oglindă a timpului și a spațiului cosmic („[...] o umbră, ca o veche/ frescă mă urmărește pas cu pas. / A putea fi dublura vieții mele și poate/ vrea să știe cine nu mai sunt, de ce mă cațăr/ în mistere, pe spirala/ anilor/ și mă opresc/ o singură dată, la o albă/ floare de crin, ca o stea la o mie de ani. [...] Eu sunt Maria trecătoarea, / cu un stol de porumbei pe umăr,/ un poem îmi veghează veșnicia” (*Dubla ființă a naturii*).

Poeta își descrie tribulațiile propriului suflet, și, implicit, modul în care întâmplările și oamenii din jur i-au marcat personalitatea. Jumătate vis, jumătate amintire, lumea este descoperită începând cu prima pagină a acestui volum. Poeta caută ieșire din labirintul găsit în spatele porților orașului plin de misterii, dacă blocurile orașului i-i se par niște piramide străpunse de „avionul de ceață”, gândurile ei merg în altă parte... ea „mototolește în cap știrile zilei”, un „sulfet pribeag”, o

femeie „modernă” confecționată din cabluri. Femeia de ieri nu mai există, există doar cuvintele „conștiente de orgoliul lor” (*Grădina indefinită*).

Mărioara Baba „sălciește pe bulevarde,/ pe străzi lăuntrice,/ la capătul liniei șapte” (*Dreptul la melancolie*) al autobuzului, o „demiardă soarele” și „luna-i taie câte un braț” și atunci născocesc poezia. O poezie care „ca un curcubeu/ pe care nu pășește nimeni,/ doar poetul -/ nebunul scăpat din Paradis.”, acea poezie care e asemenea lupilor care deschid „porțile orașului cu urlatul lor” și caută „mieii zburdalnici/ cu flori de crin în cornițe”. Poeta rătăcind prin lavirint, descoperă că „limba muzei” e pârjolitoare care-i naște „lumină sub pleoape” (*Dansul muzei*). Rătăcirea poetei se transformă într-o nemiloasă luptă cu timpul. Trecutul (paradisiac?) își trăiește ultimele pâlپări în imaginea efervescentă și în amintirile melancolice ale copilului de ieri, în timp ce „muzeul din amintiri e șters/ cu un burete ireal”, viața „se descotorisise de noroi”, în „picioarele goale ale timpului” au rămas doar „doi pantofi de sticlă subțire” (*Lipsă de interes*).

De la primul ciclu până la ultimul (*Paradisul meu particular*, *Corabia sacră*, *Umbre de vânt*, *Fructul sferic*, *Cercul etern*, *Șoapta nisipului*, *Lumina perfectă* și *Mutra semilunii*) suntem surprinși de discursul liric modern, care pendulează între descriptivism și ezoteric, probând rafinamentul și intelectualismul autoarei” (Agache 2006)

Neliniștea metafizică, curgerea timpului și setea de absolut, creația și destinul creatorului sunt reverberări ale căutătorilor cifrului secret al misterioasei ființe umane. În *Jocul infinit*, pășind pe lângă „filistini și camionagii” dorește să străpungă visurile lor să târască „păcatele în lanțuri”. Ingenunchează în fața plopilor, o „macină roua singurătății”. Casa/ orașul este prea mic pentru „faima unui rob”. Piatra din jurul poetei, îi stârnește interesul de a-i descoperi alfabetul, de a-i descoperi enigmaticele, timpul trece...”mai am puțin să deslușesc culoarea vieții”, visul ei e blocat la etajul optzeci, părul e „nins”, acel „singur tunel” al sfârșitului vieții „va veni” pentru că „timpul e ucis în sufletul zilei” (*Curiozitatea pietrei*). Dar, poeta revine la realitate... mașinile încă trec pe „trotuarul încolțit” (*Înțelepciune*) iar împreună cu ele se plimbă și „timbrul vocii” ei, „în nisipul fierbinte, copiii joacă fotbal” (*Apel*), pentru poetă aceasta „e un fel de alergare, de goană cu neantul” iar timpul și pe mai departe trece. Poeta se-ntreabă „unde să sădească pomul vieții primit în dar de la mama?” pentru că ziua trece „grăbită”, dacă nu ar fi semnat că există, „orașul ar fi părut o enormă balenă” care înghite casele, „parcurile cu statui cu tot” iar lumea ar fi pocnit „ca niște baloane sub bocancii trecutului.”

Dacă în poemul *Fetița din flori*, poeta își amintește de trecut când alerga bucurioasă prin „frumoasele ei păduri”, când „nașterea zilei” i se părea „un imens pahar din care bea suc de tinereții, vraja iubirii”, dar acum „lampa vieții” o urmărește cu „razele ei subțiri”, ghemuită undeva..., ea „se consumă rapid” încât nu mai apucă să numere „trenurile”, „păsările tinereții” care i-i se par acum „împachetate în cutii de o clipă”. Labirintul întrezărit la deschiderea porților orașului descoperă o poetă în căutarea sensului vieții, în fuga ei de trecerea timpului, o găsim plimbându-se „cu metrourile existenței tocite” (*Cu fața spre tine*) și întâlnindu-se pe sine la capul scării... Poeta/”un copil legănat din suflet / pe brațele unui fluviu” imploră să i-i se dea „lumina amiezii, cuvintele dulci și tandere ale copilăriei, iubirile primăverilor” pentru că ziua atârână de o frânghie subțire și să termine repede, încât ea sieși i-i se pare indiferentă, imperfectă, vicioasă, „alungată din cer zadarnic” (*Coordonate*).

Zădărniciia trăirii poetei pe pământ în ciclul *Umbre de vânt*, descoperă o transformare, poeta fiind conștientă că „de jumătate de secol” umblă „pe potecile întortocheate”, încât se întreabă dacă există undeva și pentru propriul său cap o „stea în care cuvintele urlă în disperare” (*Transformare*). Copleșită de amintirile copilăriei care sunt prezente aproape în fiecare poem, le transpune în vers în așa fel încât orașul pare a fi o natură mirifică, în care se găsesc iederi pe la ferestre, „terasa primăverii”, pentru poetă e „un mic imperiu cu capcane pentru șobolani” (*Iedera orașului*), de unde poate să privească lumea de pe străzi, ca pe „o câmpie înaripată”. E plăcut pentru ea „zumzetul viu al străzii” și dacă umple un „sac de broaște” și le strivește-n stradă (*Efectul salvator*).

„O poezie de factură erotică compune portretul liric al Mărioarei Baba, menită să răspundă marilor întrebări ale existenței și miracolului iubirii” (Păun 1995: XIV): „Cui să-i mai spui: te

iubesc?/ Locuiesc în gura nesfârșitului sărut” (*Salonul cu trandafiri*) sau „Timpul se dezleagă din memoria lumii, / doar sclipirea din privirea iubitului/ nu se mai schimbă” (*Omul de ciocolată*),

La picioarele blocurilor de piatră „se zbuciumă strada” orașului din labirint (*Norocul zilei*). „Tablourile vechi” din amintirile poetei „se scurg în fluvii”, „viața e un bordel ambulant” (*Relații suplimentare*), încât „singura salvare e vinul” sau „o insulă pustie” unde se găsește „liniștea de care nu vei avea nevoie niciodată” (*Visul șerpilor*). Și poeta, desculță, caută prin lavirintul orașului „un tramvai prin apropiere” (*Sclipiri*), un „tramvai ce transportă pește” (*Arena*) în care se oglindește și apoi se decupează și „continuă să tragă înapoi de lumina zilei de azi/ ca de coada unui crocodil.”

Ar vrea să șteargă cu săpun „pașii existenței” sale și „întrebările fără răspuns” (*Părăsește-mă definitiv*), să culeagă „durerile nopții” și să iese din gratiile închisorii vieții. „Orașul fierbe într-un cazan de aramă groasă/ și aerul condiționat suferă o criză de morală” (*Ultima zi de război*) și cheful poate începe, încât s-a terminat războiul. Străzile orașului îi aduc poetei spaimă și frică de cuțit: „După colț pândește moartea, / după colț ne întâlnim cuțit la cuțit” dar „imaginea străzii” (*Strada*), „cafe barurile cu zâmbete de fete și băieți” (*Plecarea lui Ulise*) le zărește totuși în drumul ei spre televiziune încât viața i-i se pare scoasă din minți „ca pe o tobă dintr-un taraf de toboșari”. În oraș poeta întâlnește când „hoți de cai, pariuri și spitale” (*Gardul*), „copii cerșetori la fiecare pas”, când „străzi multicolore ca în tablourile pictorițelor din Uzdin” (*Pe sub pleoape*). Cartierul „e o armă ruginită” iar „lumea e desenată”. În ciclul *Lumina perfectă*, „mai întotdeauna piramidele comunică/ mari incertitudini, dileme/ mai întotdeauna ideea de intersecție” (*Piramida lui Giura*), se ajunge la ciclul poetic final, *Mutra semilunii*, unde „timpul strălucește cu ochi mari” (*Cumpănă*), unde se lasă descoperit și „un limbaj universal / de-a lungul luminii” (*Umbra lucrurilor*), cu speranța inaugurării unei posibile „ieșiri din labirint”. Și la nivelul volumului *Porțile orașului* versurile îi permit poetei să se descopere pe sine. Timpul devine relativ, lumea de azi se intersectează cu cea de ieri, și cu cea dinaintea celei de ieri, amintirile se prelungesc în imaginar.

Imaginile originale, metaforele obișnuite și atrăgătoare, simboluri mitice și biblice – o poezie existențială despre rostul vieții și al femeii, cu toate întrebările care reies din dublura ființei în genere și a poetei aparte, în cadrul naturii date – ca parte a universului. (Petrovici 2001: 28-29) Cultivată, inteligentă, sensibilă, Mărioara Baba pare să fi găsit filonul de inspirație menit să o transforme într-o voce poetică autentică, inconfundabilă.

V Concluzii

În poezia celor trei poete din Voivodina, descoperim un univers liric dezbrăcat de lirismul vieții, un discurs poetic existențial impresionant. Discursul lor poetic este construit pe viziuni inedite. De la primele până la ultimele volume ale lor, suntem surprinși de un discurs liric modern, un eu poetic neliniștit prin punerea în oglindă a timpului și a spațiului de acum și de demult. Cele trei poete din Voivodina scriu versuri pline de seriozitate și sensibilitate, iar poezia lor devine treptat un dialog despre realitatea imediată. Ileana Ursu, Mărioara Baba și Felicia Marina Munteanu sunt cele mai de seamă poete din Voivodina, criticii literari le-au considerat trei voci feminine inconfundabile, care au atins cel mai înalt nivel estetic al poeziei românești din Serbia. Prin dispariția înainte de vreme a celor două voci, Mărioara Baba și Felicia Marina Munteanu, literatura din Voivodina a rămas mult mai săracă, cu speranța că Ileanei Ursu îi se va alătura, după valoare alte noi voci..

Bibliografie

- Agache, Catinca. 2005. Literatura română în țările vecine. 1945-2000. Iași: Princeps-Edit.
Agache, Catinca. 2010. *Literatura romană din Voivodina*. Panciova: Editura Libertatea.
Almăjan, Slavco. 2005. *Prefața volumului Porțile orașului*. Pančevo: Libertatea.
Baba, Mărioara. 2005. *Porțile orașului*. Pančevo: Libertatea.
Copcea, Florian. 2002. *Scurtă istorie a poeziei românești din Voivodina*. Timișoara: Lumina.

- Dărăbuș, Carmen & Popović, Virginia. 2012. *Literatura de limba română din Serbia și antropologia culturală*. Novi Sad; Cluj: Fond Europa Risoprint.
- Deaconescu, Ion. 1989. *Poezie și epocă*. Novi Sad: Libertatea.
- Flora, Radu. 1971. *Literatura română din Voivodina. Panorama unui sfert de veac (1946-1970)*. Pančevo: Libertatea.
- Juică, Brandușa. 2012. *Literatura română din Voivodina (1945-1989). La confluența a două culturi*. Zrenianin: Editura ICRV.
- Păun, Octav, Simeon Lăzăreanu. 1995. *Intrarea în casă*. Antologia poeziei românești din Iugoslavia. București: Editura Fundației Culturale Române.
- Petrovici, Sima. 2001. *Literatura seleușeană în contextul celei bănățene* în Comunitatea Cultural-instructivă Seleuș. Zece ani de cultură. Lucrările Simpozionului „Credință și cultură, daruri divine”. Seleuș: Comunitatea Cultural-Instructivă. p. 28-29.
- Popović, Virginia. 2013. *Opinii și reflecții. Lirica românească din Voivodina*. Panciova: Editura Libertatea.
- * *Antologia literaturii și artei din comunitățile românești. Vol I: Banatul iugoslav*, coordonatorii volumului: Cătălin Bordeianu și Ioan Baba, Editura Institutului Național pentru Societatea și Cultura Romană, 1998.

**III. TRANSLATIONS-TRANSLATION
STUDIES/TRADUCTIONS-ÉTUDES DES
TRADUCTIONS/TRADUCERI-TRADUCTOLOGIE**

Coordinator/Coordinateur/Coordonator:

Vanda STAN

Mirel ANGHEL

TRANSLATING A TEXT ON ARTS AS A CHALLENGE**LE DÉFI DE TRADUIRE UN TEXTE SUR L'ART****TRADUCEREA UNUI TEXT DESPRE ARTĂ – O PROVOCARE****Maria ALEXE**

Universitatea tehnică de Construcții București

Bulevardul Lacul Tei 124

Email: Marialexe2010@gmail.com

Abstract *Translating texts referring to art and architecture is part of what is generally known as specialized translations. Why is this type of translation a challenge for the translator? It is because this type of text operates not only with specialized terms like all specialized translation, but also with some foreign not translated terms (mainly French and Italian) and a large number of coined terms created by those who want to increase their accuracy, aspects to which we should add metaphorical language as well. This paper starting point consists in some translation theories but underlines the communication aspects of translation. In order to express the author's opinion concerning this topic some texts samples were considered as case studies.*

Résumé *La traduction des textes sur l'art et l'architecture est partie de ce qu'on appelle traduction spécialisée. Pourquoi est-ce qu'on considère cette traduction un défi pour le traducteur? Parce que ce type de texte opère non seulement avec des termes spécialisés comme beaucoup des traductions dans cette catégorie, mais aussi avec une terminologie ayant son origine dans autres langues (surtout de l'italien et le français) et avec beaucoup d'autre termes calqués par ceux qui veulent exprimer une certaine caractéristique et on ajoute à cela le fait qu'on emploi le langage métaphorique également. Cet article a comme point de départ les théories sur la traduction des textes de spécialité mais on considère aussi le respect de la fonction de communication de la traduction. On a choisis quelques textes considérés comme études des cas pour souligner clairement la position de l'auteur.*

Rezumat *Traducerea textelor referitoare la artă și arhitectură se încadrează în ceea ce numim traducere specializată. De ce considerăm această traducere o provocare pentru traducător? Pentru că acest tip de text operează nu doar cu termeni specializați ca în cazul multor traduceri din această categorie, ci și cu o terminologie provenită din alte limbi (mai ales italiană și franceză) și cu mulți termeni calchiați de cei care doresc să exprime o anumită caracteristică, aspect la care se adaugă faptul că operează și cu limbajul metaforic. Lucrarea de față pornește de la teoriile privind traducerea textelor de specialitate, dar are în vedere mai ales respectarea funcției de comunicare a traducerii. Pentru a exprima clar poziția autoarei au fost alese câteva texte care sunt considerate studii de caz.*

Keywords - specialized translation, communication, localization, art language

Mot clés - traduction spécialisée, communication, localisation, langage artistique

Cuvinte cheie - traducere specializată, comunicare, localizare, limbaj artistic

1. Introduction

Art text translation started to be a common practice in the second half of the 19th century. For Romanian cultural environment the practice is more recent. From early ages translation has been a way of communication, because it was able to make a text understandable by transferring its meaning from one language (L1) to another (L2) contributing to avoid communication gaps and to make a step forward for a better understanding. In Ancient Times, in the Roman Empire, although Greek was the fashionable language, all documents were written in Latin and from time to time they needed a translation in local languages. This was just the beginning. From that time, along Middle Age and Renaissance, Latin turned into a Lingua Franca. The same role was played by French in the 19th century. They were diplomatic and cultural languages. In order to have a complete picture of translation's evolution we have to add the religious texts written in sacred languages like Latin (for Catholic Western World), Slavic and Greek (Orthodox, Est.-European countries). All the holy books were written in those languages considered to be appropriate for religious messages and people just listened to, understanding what priests told them in their own language (adapted texts or mainly abstracts of original texts). When the Bible was translated in local languages, this work was considered as the root of national literary language.¹

When the Ottoman Empire developed they had to establish different types of relationships with the conquered countries as well as with their western competitors. War treaties, trade agreements, legal rights are the main subjects of different diplomatic meetings assisted by translators. It was the time when specialized translation started, as different terms were used for religious books, army or trade. Things were not considerably different in the Hapsburg empire. It is true that German and Hungarian were official languages, but a large part of population living in Czechia, Slovenia, Transylvania need a

Romanian cultural synchronization also defined as synchronicity with the European cultural and technological progress was a major aim in the first part of the 20th century. This aim could be achieved which a lot of translations from different domains. Translation represented a communication bridge at the time and enabled us to understand the models and to create a frame for future achievements.

This period was also the one when art critique developed in Romanian culture. At the beginning genuine terminology was rather poor and that is why once again translation was necessary, but not enough for expressing Romanian art tendencies. Therefore localization and adaptation as well as all kind of coined terms were necessary strategies.

As translation developed and its addressability increased and the domains enlarged, it turned into a specialized domain and just knowledge of two languages was not enough for a good translation. Therefore a theoretical background started to develop. At the end of the 50s two authors Vinay & Darbelnet in "Comparative Stylistics of French and English: A Methodology for Translation" (1958 French version; 1995 English), presented translation as a process of "decoding" two "codes", from source language (SL) and target language (TL), dividing translation methods into two main categories **direct (literal) decoding**, which focuses on smaller structures, trying to give an equivalent for words or structures of words, and **indirect (oblique) decoding**, which tries to obtain the most narrating transformations of bigger units, at times modifying the phrase structure in accordance with different grammatical aspects and in harmony with the cultural context, in order to give the most accurate alternative when there is no equivalent. Even if quite old already this theory can be used successfully in art and architecture texts.

2. Defining Art and Architectural Texts

When talking about specialized translation, a scientific attitude implies defining the field to which translator has to adapt. Art and architectural texts refer to description (artifact, art work or historical

¹ The most well known case is that of Luther who translated the Bible in German. The case of Romanian (literary language is almost the same because the translation of the Bible in 1688 represents the establishment of Romanian literary language.

site), art history, text books and criticism. Not all those texts are addressed to specialists, some of them are meant to build a bridge between the large public, creators and evaluators. That means that they have to pay a larger attention to communication aspects, in other words, to the way in which they deliver the message. That is why the author himself use specialized terms in a context which is supposed to clarify the meaning.

Although art texts translation has started (in Romanian culture) almost one century ago, the present paper will refer to challenges of today translation. Before the 60 the Romanian literacy system did not have a proper translation policy referring to what is going to be translated (selection of valuable/interesting works) or how they are going to be translated. (BÂRSAN, Roxana, 2010, 43). Even-Zohar underlined that translation is selected due to the language and author's economic, political and cultural prestige. (EVEN – Zohar, 1990, 54). Some terms were not properly translated, because the translator did not find the equivalent, they were just adapted². Between the wars French was the leading language of society, mainly the language of culture. Therefore most of the translations were from that language, even if the original text was in other languages, for example English. In the 21st. century things changed, English has become leading language and most of the texts are from that language. The economic criteria refers to the economic power of the country using the language, but also the fact that publishing houses are mostly interested in literature that would sell quickly, a consequence being the ignorance of aesthetic criteria.

Today that sort of selection of what is going to be translated has not changed entirely, but the tendency to use translation as an advertising vehicle to promote certain cultures has improved the quality of translated texts and contributed to improve communication between artists from different continents. This aspect is clear when we consider literary texts, but started to influence translation of art texts as well.

3. Research Questions

When somebody reads an art text in English will be facing quite a large number of Italian and French terms as well as coined terms. The question for the translator is:

1. Should he/she live them like that and translate only the English text?
2. Should he/she translate them in Romania?

The last research question leads to some secondary questions.

1. Does he/she have to adapt/localize those terms to Romanian art and cultural context?
2. Which strategy has to be used in order for coined terms? If they are semantically translated do they suggest the same in L2 as in L1?

There are quite simple questions, at least apparently, yet a correct answer is not a very easy issue.

4. Theoretical Background

If in the 19th century, even in the first half of the 20th century, translation was quite poetical and relayed on the translators' gift, being done due to the author's inspiration and deep language knowledge. Things change in second half of the 20th. century when a lot of theoretical work appeared in order to help translators to take the correct decision when translating. There are features which make the difference between texts that are using specialized languages which divide them into categories according to the communication means.

Katharina Reiss identifies four types of texts: Informative, expressive, operative and audio medial. Some of art texts can be listed under the heading **informative**, because they refer to *plain communication of facts* and offer information about an art work or architectural monuments. On the other hand, texts which are exhibition review or critical analysis of different art work or architectural achievements are **operative** because they influence and persuade the reader. Such type of texts also includes images, visual aids which contribute to clarify the text and help understanding. Can we consider as **audio medial**? In my opinion as an art curator and a translator

² Some of the translators did not have a proper scientific background which could enable them to make an accurate adaptation of terms.

the answer should be affirmative, because the author selected the images in order to improve the message.

In order to examine the translation of a text, it is important to keep in mind what type of text it is and to identify the aspects that are of great importance in delivering the message (DROBOT, Ana Irina – 2010, 55).

Another aspect which should be taken into consideration is the receiver of the translated text. If this is a person accustomed to language used by art specialist the translator does not need to translate the specialized terms from French and Italian as well as the coined terms because they are already familiar for the reader. Sometimes the text addresses to all kind of readers and in this case the translator concern refers to the fact that in a way or another he/she should make all the terms understandable for everybody.

5. Sample Texts – Case Studies

The first text is taken from a text book concerning restoration and conservation. It is a text written in American English by a specialist for his students and other people who want to learn restoration and conservation (quite a specialized target public) and it has no images to decode understanding. That is why all the terms need to be translated, even if some of them are in other languages than English.

This is a sample text:

Modern painters have executed murals in tempera on walls coated with gesso, as one would paint an easel painting in tempera on a gesso panel, a procedure inspired, no doubt, by the artists experience in and preference for the tempera technique. The effect is usually adequately satisfactory, and with it painters have simulated the typical fresco effect with a tolerable degree of success, but the method has a certain technical defects. The possibility of safely cleaning such murals is doubtful; the cleaning of tempera paintings requires professional restoring methods, and these are difficult to apply to a vertical wall. Gesso applied directly to old walls of either lime plaster or the more commonly found magnesium or gypsum finishing plaster is of doubtful permanence because of the difference in structural properties of two materials. In principle, the coating can be compared to one of the commercially prepared casein or glue wall paints; these materials have to be applied in the form of a very thin coating and may crack if piled up over plaster to the thickness of the average gesso application. Plaster walls, unless erected strictly in accordance with approved methods, do not always, present the proper uniform surface for permanent adhesion of comparatively heavy coating with aqueous binders.

This text reveals some problems that a translator faces in translating and adapting art text for Romanian public. First of all there are several terms which need a special attention. For some of them as for example *coated* that occurs several times in the same paragraph, the translator's job is facilitated by the context itself which enables the reader, possible student to choose the correct meaning of the term. When it comes to *gesso* things are completely different, because this is an Italian word which was chosen by the author in order to define a special material which requires special technology. It is used when we talk about fresco painting and for painting in general.

Word	Origin	Dictionary definition	Possible translation Text context; Similar context
coated	British	Covering a surface	Îmbrăcat; învelit,
gesso	Italian	A brilliant white penetration of glue and burned gypsum used as ground in the Middle Ages to prepare surface of a wooden panel or other surfaces before painting. Gesso can also be used as a coating on wooden furniture and	tencuială, grund for fresco Tratament de baza înainte de aplicarea foiței

		picture frames prior to gilding. (Oxford Concise Dictionary of Art Terms.)	
fresco	Italian – fresh	Technique of wall painting consisting in application of pure powder pigments mixed only in water the color become an integrated part of wall	Fresca – the term was taken from Italian
lime plaster		A soft mixture, generally composed of lime and mixed with sand and other substances Has been used since Ancient time for sculpture and for lining walls	Ghips
panel		Any flat, rigid support such as wood or metal, prepared with a ground for painting upon	Panel, support , suprafața

When talking about words of different origins which occur without translation in many art and architecture texts it must be underlined that some are quite frequent and generally speaking they do not need a translation. It should be mentioned. *plain air* (French) used in the context of painting and sketching en plein air) *quadratura* (Italian) used to name illusionary painting in which architectural elements of a wall or ceiling painting appear to be part of the real architectural settings or *fresco* (Italian) which refers to the special technique of wall painting. But when terms as panel or gesso occur the translator has to translate them in L2 and has to pay attention to the context.

The second text which was selected as a case study refers to Frank Lloyd Wright the famous American architecture. It is a text which tries to present his personality and analyses his work. If we turn back to Katherine Reiss classification is an informative text which from time to time turns into an operative one.

When young Frank took the difficult decision to turn down the opportunity to study in Europe, this fact strengthened his determination to search for a new and appropriate Midwestern architecture.

Other young architects were searching in the same way; this trend became known as the “[Prairie school](#)” of architecture. By 1900 Prairie architecture was mature, and Frank Lloyd Wright, 33 years old and mainly self-taught, was its chief practitioner. The Prairie school was soon widely recognized for its radical approach to building modern homes. Utilizing mass-produced materials and equipment, mostly developed for commercial buildings, the Prairie architects discarded elaborate compartmentalization and detailing for bold, plain walls, roomy family living areas, and perimeter heating below broad glazed areas. Comfort, convenience, and spaciousness were economically achieved. Wright alone built about 50 Prairie houses from 1900 to 1910.

The terms which are difficult to translate is *prairie architecture* and *prairie house*, which happens to be key terms of a text describing one of the architect's achievements. Of course is quite easy to refer to the frontier myths and Far West nostalgia, but this is not enough for Romanian public. The text also mentions *Midwestern architecture* as one of Lloyd's aim in developing original American architecture, therefore east and not west.

According to Britannica Encyclopaedia the definition of a *prairie house* is the following

Prairie houses and other buildings were generally two-story structures with single-story wings. They utilized horizontal lines, ribbon windows, gently sloping roofs, suppressed, heavy-set chimneys, overhangs, and sequestered gardens.

It is a correct definition, but too long for a translation and refers to the prototype which inspired Frank Lloyd Wright. A translator is sometimes in the position to use an explication in order to

achieve an accurate translation. This is such a case, because the translator has to offer a text which suggests the shape of the architect's design.

6. Conclusions

This research started with the question that a translator is asking himself when translating an art/architecture text, a question concerning the translation of terms which are not from the same language as the whole text. After analyzing the theoretical background and the case studies it is obvious that a straight answer yes or no cannot be given because the translator's attitude depends on how much the possible target public of the translation know about its meaning. If we refer to the sample texts the word *fresco* does not need a translation when *gesso* and *prairie houses* should be translated.

One of the secondary research questions refers to the adaptation/localization of terms to Romanian art and cultural context. The analysis leads to the conclusion that for some of the terms a simple semantic translation is not enough. For example the term *prairie houses* needs explanations and adaptation to Romanian context in order to understand the new approach of the American architect. Finally the conclusion is that art translation no matter if the text is a real technical one or just a text which offers explanations for the large public, is not just a semantic one. A cultural context has to be added in order to facilitate communication and deliver a clear message. Of course such a paper refers to a limited number of examples which are evaluated along a certain period of time. Therefore the conclusions can always be changed due to new research and a change in the cultural context.

References

- BÂRSAN, Roxana – *Ion Pillat – Portret of a Translator*, în vol. *Crossing Boundaries in Culture and communication* – vol2, Editura Universitară, București, 2010
- DROBOT, Ana Irina – *The Romanian Translation of Lyrical Moments in Graham Swift*, în vol. *Crossing Boundaries in Culture and communication* – vol2, Editura Universitară, București, 2010
- EVEN-Zohar, Iatamar- *Laws of Literary Interference*, in *Polysystem Studies*, Special Issue of *Poetics Today*, 11: 1, 1990
- REISS, Katharina – *texts types, translation types and translation assessment*, A. Chestman, GB, 1989
- CLARKE, Michael – *Oxford Concise Dictionary of Art Terms*, Oxford University Press, 2001
- *** Longman Dictionary of English Language and Culture – new edition, first edition 1992, sixth impression 2003 Pearson Education Limited
- <https://www.britannica.com/art/Prairie-style>

INTERNATIONALISATION THROUGH CONVEYING THE CULTURAL HERITAGE OF POIENILE DE SUB MUNTE

L'INTERNATIONALISATION PAR LA TRANSMISSION DE L'HERITAGE CULTUREL DE POIENILE DE SUB MUNTE

INTERNAȚIONALIZAREA PRIN TRANSMITEREA PATRIMONIULUI CULTURAL AL LOCALITĂȚII POIENILE DE SUB MUNTE

Maria Emilia BILCEC
LICEUL TEHNOLOGIC MARMAȚIA
Str. General Mociulschi, nr. 17-19,
Sighețu Marmatiei, jud. Maramureș, România
Email: bilcecmariuca@yahoo.com

Abstract

The purpose of this work is to make known the cultural, religious and historical heritage of the beautiful Poienile de Sub Munte, located in Poienile de Sub Munte Depression, at the foot of the Maramureș Mountains. We have focused our attention on this locality because this is the largest Ukrainian settlement in Romania. At the 2011 census, the population of the commune was 10,073 inhabitants, of which 91.90% were Ukrainians. We presented the protected areas of the locality and the anthropic tourist attractions existing here. Archaeological testimonies and constructions dating back to the First World War (1914-1917) are both described and illustrated in pictures.

Résumé

Le but de cet article est de faire connaître le patrimoine culturel, religieux et historique de la belle localité Poienile de Sub Munte, située dans la Dépression de Poienile de Sub Munte, aux pieds des Montagnes du Maramureș. Nous avons porté notre attention sur cette localité car elle possède la plus grande communauté d'ethnie ukrainienne de Roumanie. Lors du recensement de 2011, la population de la commune était de 10 073 habitants dont 91,90% d'Ukrainien. Nous avons présenté les zones protégées de la localité et les objectifs touristiques anthropiques existants ici. Les témoignages archéologiques et les constructions datant de la période de la Première Guerre Mondiale (1914-1917) sont tant décrites ainsi qu'illustrées par des photos.

Rezumat

Scopul acestei lucrări este să facem cunoscut patrimoniul cultural, religios și istoric al frumoasei localități Poienile de sub Munte, așezată în Depresiunea Poienile de Sub Munte, la poalele Munților Maramureșului. Ne-am îndreptat atenția asupra acestei localități deoarece aceasta este cea mai mare așezare ucraineană din România. La recensământul din 2011, populația comunei a fost de 10.073 locuitori dintre care 91,90% ucraineni. Am prezentat zonele protejate ale localității și obiectivele turistice antropice existente aici. Mărturiile arheologice și construcțiile care datează din perioada primului Război Mondial (1914-1917) sunt atât descrise cât și illustrate prin poze.

Keywords: terminal, protected areas, ammunition deposit, chapel, cemetery

Mots clés: terminal, zones annexées, dépôt de munitions, chapelle, cimetière

Cuvinte-cheie: bornă, zone protejate, depozit de muniție, capelă, cimitir

The commune called Poienile de Sub Munte is located in the Depression Poienile de Sub Munte, at the foot of the Maramures Mountains. The commune is bordered by Ukraine and the following localities: Repedea, Vişeu de Jos and Vişeu de Sus. It is the largest Ukrainian settlement in Romania.

The commune Poienile de Sub Munte, with the Ukrainian name “Poliane”, is documentary certified in 1353. The well-known academician Dr. Ioan Mihalyi of Apsa, in his work titled „Maramureş Diplomas from the 14th and 15th centuries”, notes: „The Rowsykopolana village was part of the Cuhea domains, belonging to the Walachia Princes: Stefan and Ioan Iuga” (MIHALYI DE APSA, 1900, 23).

The historian Alexandru Filipascu, in his work „History of Maramureş”, mentioned that “a group of Ruthenians entered into Maramures, at the end of the 14th century, in the land dominated by the voivode Ion de Rozavlea, who colonized them along the river „Apa Rusului” where they founded Ruthenian villages: Poienile de Sub Munte, Repedea and Ruscova” (FILIPAŞCU, A. 1940, 54)

Protected areas

The **Maramureş Mountains Natural Park**, IUCN category V, the administrative territory of Poienile de Sub Munte is 100% included in the park.

The **Farcău - Lacul Vinderel - Mihailecu Reserve**, IUCN category IV, is a mixed one - geological, floral, fauna and landscaping. The reservation is situated on the administrative territory of Repedea and Poienile de Sub Munte and has an area of 100 ha.

The anthropic tourist objectives on the territory of the locality:

Triplex Confinium – landmark on the Stogu Peak

The landmark is located on the Stogu Peak - 1651 m (Stih, Cîr) in the Maramureş Mountains, on the state border, between Romania and Ukraine, on the administrative territory of Poienile de Sub Munte, Maramureş county.

The landmark was Triplex Confinium (from Latin „triple border”), meaning a border boundary between three states: Romania, Czechoslovakia and Poland.

Fig.3.Landmark divided into three

The terminal has a height of 100 cm of which 20 cm socket and 80 cm terminal. The socket is round and has a diameter of 60 cm. The terminal is round and has a diameter of 40 cm.

Fig.2.Triplex Confinium — landmark on the Stogu Peak

The landmark is made of very rare white granite and is divided into 3 parts, each country having a side. Originally, the country's coats were sculpted, but they were destroyed over time, only traces can be seen today.

Fig.3. The place where the coat of arms of Romania was

Archaeological Testimonies and Constructions of the First World War 1914-1917

Trances of the First World War

The border of the Austro-Hungarian Empire in the Maramures Mountains was defended by the regiment III German Troops, consisting of German, Hungarian, Austrian, Slovak and Romanian soldiers. Between 1916-1918, the regiment arranged the front line in the Maramures Mountains at altitudes of 1.000-1.800 m. At the border with Poland (now Ukraine) the defense trenches were dug in order to defend the border of the empire against the Russian army of the Tsarist Empire. The trays are zigzag and have a length of a few kilometers. Currently, these trenches are very well preserved in Mihailec Mountain, Runea area.

The First World War - Ammunition Deposits

The German army dug in the rock in 1916-1917, three ammunition storage areas in the Luhei area of Poienile de Sub Munte. These weaponry storage areas keep weapons and ammunition for the German army. The deposits have a length of about 20 m.

Fig.4. Ammunition deposits

Chapel and German Cemetery

The German army set up a military cemetery in Poienile de Munte in 1917, in which 90 German, Austrian, Hungarian, Romanian and Slovak military were buried.

In the cemetery, the German army built a 1.8m / 1m chapel, which features an icon with St. Mary and an inscription on white marble in German and Hungarian „After heroic battles, rest quietly! The gratitude of our hearts keeps your sleeping forever! Remember with mourning the heroes of the First World War 1914-1917. With our pain to our King of Peace and our King!”

Fig.5. Chapel and German Cemetery

Bibliography

- ARDELEAN, L.(2012), *Istoria economică și socială a Maramureșului între 1600-1700*, editura Ethnologică, Baia Mare
- BERNEA, E. (2006), *Civilizația română sătească*, Editura Vremea, București
- BRUNET, R., FERRAS, R., and THÉRI, H. (1992), *Les mots de la géographie*, Montpellier: Reclus
- CLAVAL, P. (1993), *Initiation a la géographie regionale*, Ed.Nathan, Paris
- CIANGĂ, N. (2007), *România. Geografia turismului*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca
- COCEAN, P. (1999), *Geografia turismului*, Ed. Focul Viu, Cluj Napoca
- COCEAN, P. (2010), *Patrimoniul turistic al României*, Cluj-Napoca, Editura Presa Universitară Clujeană
- FILIPAȘCU, A. (1940), *Istoria Maramureșului*, Tipografia Ziarului Universul, București
- ILIEȘ, G. (2007), *Țara Maramureșului. Studiu de geografie regională*, Presa Universitară Clujeană
- IORGA, N.(1915), *Istoria românilor din Ardeal și Ungaria*, vol.I, București
- MIHALYI DE APSA, I. (1900), *Diplome Maramureșene din secolul XIV si XV*, Tipografia lui Mayer si Berger, Sighetu Marmăției
- ROȘCA, N. (2015), *Istoria Bisericii Ortodoxe Române din Maramureș*, Editura Episcopiei Ortodoxe Române a Maramureșului și Sătmărului, Baia Mare
- TIMUR CHIS V., *Țara Maramureșului*, Aska Grafica, Sighetu Marmăției, 2011
- * *Maramureș – Istorie, cultură, identitate*, Publicație inițiată și apărută cu sprijinul financiar al Consiliului Județean Maramureș

CLASSROOM INTERNATIONALISATION THROUGH TEACHING NEW LITERACIES

INTERNATIONALISATION DANS LA SALLE DE CLASSE PAR L'ENSEIGNEMENT DE "NOUVELLES LITTÉRATIES"

INTERNAȚIONALIZARE ÎN SALA DE CLASĂ PRIN PREDAREA NOILOR COMPETENȚE

Laura-Rebeca STIEGELBAUER,

"Vasile Goldis" Western University of Arad

E-mail: laurarebeca.s@uvvg.ro

Laura NĂDĂBAN,

Modern Languages School Inspector, Arad

E-mail: lnadaban@yahoo.com

Ioana-Lucia PĂTRĂUȚĂ,

"Stefan Hell" Technological Highschool, Sântana

Abstract

This paper tackles the so much used term "literacy". At first we intend to give both a theoretical framework, namely, the definition of the term "new literacies" within the nowadays' social context and a dual-level theory of new literacies that is the lowercase (new literacies) and the uppercase (New Literacies). Moreover, it also contains the central principles of the uppercase theory of new literacies as well as the elements of the new literacies of online research and comprehension, a lowercase theory of new literacies.

Résumé

Cet article aborde le terme si souvent utilisé "littératies". Au début, nous avons l'intention de donner à la fois un cadre théorique, pour savoir la définition du terme «nouvelles littératies» dans le contexte social actuel et une théorie à deux niveaux des nouvelles littératies, « les minuscules » (nouvelles littératies) et « les majuscules ». (Nouvelles littératies). De plus, il contient également les principes centraux de la théorie des majuscules des nouvelles littératies ainsi que les éléments des nouvelles littératies de la recherche et de la compréhension en ligne, une théorie en « minuscule » des nouvelles littératies.

Rezumat

Această lucrare abordează termenul atât de mult utilizat, și anume, "competențe". La început ne propunem să oferim atât un cadru teoretic, prin definirea termenului în cadrul contextului social contemporan și o teorie pe două niveluri a "noilor competențe" care este cea mai scrisă cu litere mici (noile competențe) și cea scrisă cu majuscule (Noile Competențe). Pe lângă cele menționate, această lucrare conține și principiile centrale ale teoriei noilor competențe, precum și elementele acestora legate de cercetare și de înțelegerea a tot ceea ce există în mediul on-line.

Key words: new literacies, theory, practice, internationalisation

Mots-clés: nouvelles littératies, théorie, practice, internationalisation

Cuvinte cheie: noi competențe, teorie, practică, internaționalizare

Theoretical framework

The Internet has become increasingly central to our daily lives and has changed the way we access information, interact and learn. It is the defining technology for literacy and learning in the 21st century. The new skills required by the new literacies of the Internet and other Information and Communication Technologies (ICTs) have become important determinants of an engaged life in an online age. The Internet and other ICTs are increasingly an important source of information and require new literacies to effectively exploit their information potential. Individuals, groups and societies who can identify the most important problems, locate useful information the fastest, critically evaluate information most effectively, synthesize information most appropriately to develop the best solutions and then communicate these solutions to others most clearly will succeed in the challenging times that await us. As teachers we need to use the power of the Internet to support literacy and learning and prepare our students for the changes implied.

The definition of the term "New Literacies"

The term "**New literacies**" generally refers to new forms of literacy made possible by digital technology developments and it is relatively new within the field of literacy studies. There are a range of terms used by different researchers when referring to new literacies, including 21st century literacies, internet literacies, digital literacies, new media, media literacies, multiliteracies, information literacy, ICT literacies, and computer literacy. The first documented mention of it in an academic article title dates to 1993 in a text by David Buckingham. (Buckingham, p.25). However, the definition remains open. Some people use the term new literacies to capture the new social practices of literacy that are emerging. Rather than seeing new social practices emerging from new technologies, they tend to see new technologies emerging from new social practices. Others use the term new literacies to describe important new strategies and dispositions that are essential for online research and comprehension. Still others see new literacies as new discourses or new semiotic contexts. Others see literacy as differentiating into multiliteracies or multimodal contexts and some see a construct that juxtaposes several of these orientations. When one includes terms such as ICT literacy or informational literacy, the construct of new literacies becomes even broader. One group of scholars argues that literacy is now deictic. *Deixis* is a term used by linguists to define words whose meanings change rapidly as their context changes. Tomorrow, for example, is a deictic term; the meaning of "tomorrow" becomes "today" every 24 hours. The meaning of literacy has also become deictic because we live in an age of rapidly changing information and communication technologies, each of which requires new literacies and new social practices. Effective online information use requires additional online reading comprehension practices, skills, and dispositions. (Coiro, Knobel, Lankshear, Leu, p.1-22).

Historically, literacy has always changed, but over substantial periods of time. Nowadays, however, the emergence of the Internet has brought about a period of rapid, continuous technological change and, as a result, rapid, continuous change in the nature of literacy. The Internet is the most efficient system in the history of civilization for delivering new technologies that require new skills to read, write, and communicate effectively. It is also an amazingly efficient system for rapidly disseminating new social practices for the use of these technologies. As a result, new technologies and new social practices rapidly and repeatedly redefine what it once meant, in a simpler world, to be able to read, write and communicate effectively. To be literate today often means being able to use some combination of blogs, wikis, texting, search engines, Facebook, foursquare, Google Docs, Skype, Chrome, iMovie, Contribute, Basecamp, or many other relatively new technologies, including thousands of mobile applications, or "apps." Commonly recognized examples of new literacies include such practices as instant messaging, blogging, maintaining a website, participating in online social networking spaces, creating and sharing music videos, podcasting and videocasting, photoshopping images and photo sharing, emailing, shopping online, digital storytelling, participating in online discussion lists, emailing and using online chat, conducting and collating online searches, reading, writing and commenting on fan fiction, processing and evaluating online

information, creating and sharing digital mashups, etc. To be literate tomorrow will be defined by even newer technologies that have yet to appear and even newer social practices that we will create to meet unanticipated needs. Thus, the very nature of literacy continuously changes and when we speak of new literacies, we mean that literacy is not just new today; it becomes new every day of our lives. It is becoming increasingly clear that the deictic nature of literacy will require us to continuously rethink traditional notions of literacy. (Donald J. Leu, J. Gregory McVerry, W. Ian O'Byrne, Carita Kiili, Lisa Zawilinski Heidi Everett-Cacopardo, Clint Kennedy, Elena Forzani, p. 5-7)

The nowadays social context

The social contexts have always shaped both the function and form of literacy practices and been shaped by them in return. Nowadays, the social context has produced new information and communication technologies (ICTs), and the new literacies that these technologies demand. The most important social forces at work today that frame, and are framed by, the changes to literacy include the following:

- Global economic competition within economies based increasingly on the effective use of information and communication. Today, global economic competition requires organizations to abandon the traditional command and control structures to leverage all of their intellectual capital, operate more productively and become more competitive. The rapid integration of the Internet into the workplace, enables better information sharing, communication and problems solving.
- The rapid appearance of the Internet in both our professional and personal lives.
- Public policy initiatives by nations that integrate literacy and the Internet into instruction.

A dual - level theory of new literacies

According to the continuous changes and extraordinary complexities taking place to literacy as well as the growing multiplicity of perspectives implied, a dual-level theory of new literacies emerges. The two levels are: **the lowercase (new literacies)** and **the uppercase (New Literacies)**.

Lowercase theories explore a specific area of new literacies and/or a new technology, such as the social communicative transactions occurring with text messaging. Lowercase theories also include those that explore a focused disciplinary base, such as the semiotics of multimodality in online media or a distinctive conceptual approach such as new literacy studies. These lowercase theories are better able to keep up with the rapidly changing nature of literacy in a deictic world because they are closer to the specific types of changes that are taking place. Lowercase theories also permit our field to maximize the lenses we use and the technologies and contexts we study. Every scholar who studies new literacy issues is generating important insights for everyone else, even if we do not share a particular lens, technology, or context.

In order to come to understand these insights, taking place in many different fields from many different perspectives, a second level of theory, an **uppercase New Literacies** theory has appeared. New Literacies, as the broader, more inclusive concept, includes those common findings emerging across multiple, lowercase theories. New Literacies theory benefits from work taking place in the multiple, lowercase dimensions of new literacies by looking for what appears to be the most common and consistent patterns being found in lowercase theories and lines of research. This approach permits everyone to fully explore their unique, lowercase perspective of new literacies, allowing scholars to maintain a close focus on many different aspects of the shifting landscape of literacy during a period of rapid change. At the same time, each of us also benefits from expanding our understanding of other, lowercase, new literacies perspectives. By assuming change in the model, everyone is open to a continuously changing definition of literacy, based on the most recent data that emerges consistently, across multiple perspectives, disciplines, and research traditions. Moreover, areas in which alternative findings emerge are identified, enabling each to be studied again, from multiple perspectives. From this process, common patterns emerge and are included in a broader, common, New Literacies theory. This process enables the broader theory of New Literacies

to keep up with consistent elements that will always define literacy on the Internet while it informs each of the lowercase theories of new literacies with patterns that are being regularly found by others.

The central principles of an Uppercase Theory of New Literacies:

- **The Internet is this generation's defining technology for literacy and learning within our global community.**

A central principle of New Literacies theory is that the Internet has become this generation's defining technology for literacy in our global community. According to one of the most systematic evaluations of worldwide Internet use, over 2.4 billion individuals now use the Internet—more than one third of the world's population. Moreover, at the current rate of growth, Internet use will be ubiquitous in the world within the next decade. Never in the history of civilization have we seen a new technology adopted by so many, in so many different places, in such a short period of time, with such powerful consequences for both literacy and life.

- **The Internet and related technologies require additional new literacies to fully access their potential.**

New technologies such as the Internet and other ICTs require additional social practices, skills, strategies, and dispositions to take full advantage of the affordances each contains. Typically, new literacies build upon foundational literacies rather than replace them completely. Foundational literacies include those traditional social practices of literacy and the elements of literacy required for traditional text reading and writing, such as word recognition, vocabulary, comprehension, inferential reasoning, the writing process, spelling, response to literature, and others required for the literacies of the book and other printed material. However, foundational literacies will be insufficient if one is to make full use of the Internet and other ICTs. Reading, writing, and communication will take new forms as text is combined with new media resources and linked within complex information networks requiring new literacies for their use. During this process, new online and traditional offline literacies are often layered in rich and complex ways. (Leu, Coiro, Castek, Hartman, Henry, & Reinking, p. 1153-1155)

- **New literacies are deictic.**

The rapid transformations in the nature of literacy caused by technological change is a primary source for the deictic nature of literacy. New technologies regularly and repeatedly transform previous literacies, continually redefining what it means to become literate. The deictic nature of literacy is also caused by a second source: the envisionments we construct as we create new social practices with new technologies. Envisionments take place when individuals imagine new possibilities for literacy and learning, transform existing technologies and practices to construct this vision, and then share their envisionment with others. Finally, rapid transformations in the nature of literacy are produced because the Internet and other ICTs permit the immediate exchange of new technologies and social practices. Because we can immediately download a new technology from the Internet or send it to millions of individuals with just a keystroke, the changes to literacy derived from new technologies happen at a pace faster than ever before. In short, the Internet and other ICTs not only change themselves but also provide the central vehicle for exchanging new technologies for information and communication and new social practices. Thus, the already rapid pace of change in the forms and functions of literacy is exacerbated by the speed with which new technologies and new social practices are communicated. (Coiro, Knobel, Lankshear, Leu, p. 27-30)

- **New literacies are multiple, multimodal, and multifaceted.**

New literacies are multiple, multimodal, and multifaceted and as a result, our understanding of them benefits from multiple points of view. From a sociolinguistic perspective, the multiliteracies have been defined as a set of open-ended and flexible multiple literacies required to function in diverse social contexts and communities. The same multiplicity of literacy has also emerged because of multiple technological contexts. The Internet and other ICTs require that we develop a systematic understanding of the multiple literacies that exist in both new literacies practices and in the skills,

strategies, and dispositions that are required with new technologies. This multiplicity of new literacies is apparent on at least three levels. First, meaning is typically represented with multiple media and modalities. Unlike traditional text forms that typically include a combination of two types of media—print and two-dimensional graphics—Internet texts integrate a range of symbols and multiple-media formats, including icons, animated symbols, audio, video, interactive tables, and virtual reality environments. As a result, we confront new forms and combinations of texts and images that challenge our traditional understandings of how in is represented and shared with others. Semiotic perspectives on new literacies allow an especially rich understanding of changes taking place in these areas. Second, the Internet and other ICTs also offer multiple tools. Literate individuals will be those who can effectively determine, from the Internet's multiple offerings, a combination of tool(s) and form(s) that best meet their needs. Thus, New Literacies theory includes research that is taking place with multiple forms of online meaning and content construction. It assumes that proficient users of the Internet must understand how to construct meaning in new ways as well as design, manipulate, and upload their own information to add to the constantly growing and changing body of knowledge that defines the Internet. A final level of multiplicity consists of the new social practices and skills that are required as we encounter information with individuals from a much wider range of social contexts. The global sharing of information permitted by the Internet introduces new challenges as we interpret and respond to information from multiple social and cultural contexts that share profoundly different assumptions about our world. These multiple contexts for new literacies have important implications for educators preparing students to critically understand and interpret the meanings they find on the Internet and to communicate with others. In a world of exploding technologies and literacy practices, it becomes increasingly difficult to think of literacy as a singular construct that applies across all contexts. As a result, we benefit from the complexity that multiple theoretical perspectives provide. Any research study in new literacies benefits when multiple theoretical frameworks inform the research questions and results. It also suggests that new literacies are best studied in interdisciplinary teams as questions become far too complex for the traditional single investigator model. (Jewitt, Kress, p. 56)

- **Critical literacies are central to new literacies.**

New Literacies demand new forms of critical literacy and greater dependency on critical thinking and analysis. Open networks, such as the Internet, permit anyone to publish anything; this is one of the opportunities this technology presents. It is also one of its limitations; information is much more widely available from people who have strong political, economic, religious, or ideological stances that profoundly influence the nature of the information they present to others. As a result, we must assist students to become more critical consumers of the information they encounter. (Bråten, Strømsø, & Salmerón, p. 180-192). Although the literacy curriculum has always included items such as critical thinking and separating fact from propaganda, more instructional time devoted to more complex analytic skills will need to be included in classrooms where the Internet and other ICTs play a more prominent role. As we begin to study the new literacies of the Internet, we will depend greatly on work from the communities of critical literacy and media literacy to provide us with the best research in this area.

- **New forms of strategic knowledge are required with new literacies.**

New technologies for networked information and communication are complex and require many new strategies for their effective use. Hypertext technologies, embedded with multiple forms of media and unlimited freedoms of multiple navigational pathways, present opportunities that may seduce some readers away from important content unless they have developed strategies to deal with these seductions. Other cognitive and aesthetic changes to text on the Internet presents additional strategic challenges to comprehension, inquiry, and information seeking. Thus, new literacies will often be defined around the strategic knowledge central to the effective use of information within rich and complexly networked environments. (Afflerbach, & Cho, p. 250-255)

- **New social practices are a central element of New Literacies.**

It is increasingly clear that new literacy practices are a central feature of New Literacies. Work by Lankshear and Knobel show us how two important elements of the changing nature of literacy generate additional, new literacies practices. First, new digital technologies enable new ways of constructing, sharing, and accessing meaningful content. Second, the collaborative, distributed and participatory nature of these digital spaces enable the generation of what Lankshear and Knobel call a distinctive ethos and an engagement in participatory culture. As a result, continuously new social practices of literacy will emerge, often within new discourse communities, and serve to redefine literacy and learning. New social practices will be needed in classrooms to interact within increasingly complex technologies for information and communication. Models of literacy instruction, for example, have often focused on an adult whose role was to teach the skills he or she possessed to a group of students who did not know those skills. This is no longer possible, or even appropriate, within a world of multiple new literacies. No one person can hope to know everything about the expanding and ever-changing technologies of the Internet and other ICTs. In fact, today, many young students possess higher levels of knowledge about some of these new literacies than most adults. Consequently, effective learning experiences will be increasingly dependent upon new social practices, social learning strategies, and the ability of a teacher to orchestrate literacy learning opportunities between and among students who know different new literacies. This will distribute knowledge about literacy throughout the classroom, especially as students move above the stages of foundational literacy. One student, for example, may know how to edit digital video scenes, but another may know how best to compress the video so it can function optimally in a Web-based environment. This social learning ability may not come naturally to all students, however, and many will need to be supported in learning how to learn about literacy from one another. (Lankshear & Knobel, p. 100-112)

- **Teachers become more important, though their role changes, within new literacy classrooms.**

The appearance of the Internet and other ICTs in school classrooms will increase the central role that teachers play in orchestrating learning experiences for students. Teachers will be challenged to thoughtfully guide students' learning within information environments that are richer and more complex than traditional print media, presenting richer and more complex learning opportunities for both themselves and their students (Coiro p. 442–471). In a world of rapidly changing new literacies, it will be common for some students to be more literate with some technologies than their teacher is. As a result, teachers will increasingly become orchestrators of learning contexts rather than dispensers of literacy skills. By orchestrating opportunities for the exchange of new literacies, both teachers and students may enhance their literacy skills and their potential for effective communication and information use. Because teachers become even more important to the development of literacy and because their role changes, an expanded focus and greater attention will need to be placed on teacher education and professional development in new literacies.

1.2.2. The New Literacies of Online Research and Comprehension: A Lowercase Theory of New Literacies.

The new literacies of online research and comprehension include the following elements:

- **Online research and comprehension is a self-directed process of text construction and knowledge construction.** Readers choose the online texts that they read through the links that they follow as they gather information and construct the knowledge needed to solve a problem. Each reader typically follows a unique informational path, selecting a unique sequence of links to information and sampling unique segments of information. Thus, in addition to constructing knowledge in their minds, readers also physically construct the texts they read online. While this is also possible during offline reading, of course, it always takes place during online reading. As a result, seldom do two readers read the same text to solve the same problem during online reading.

- **Five practices appear to define online research and comprehension processing. These practices are: identifying a problem and then locating, evaluating, synthesizing and communicating information.** Within these five practices reside the skills, strategies, and dispositions that are distinctive to online reading comprehension as well as to others that are also important for offline reading comprehension. (Leu, Coiro, Castek, Hartman, Henry, & Reinking, p. 151).

Reading Online to Identify Important Questions.

We read on the Internet to solve problems and answer questions. How a problem is framed or how a question is understood is a central aspect of online research and comprehension. Reading that is initiated by a question differs in important ways from reading that is not. (Leu, Coiro, Castek, Hartman, Henry, & Reinking, p. 152).

Reading to Locate Information.

A second component of successful online research and comprehension is the ability to read and locate information that meets one's needs. (Eagleton, Guinee, & Langlais p. 28–35.) The reading ability required to locate information on the Internet may very well serve as a gatekeeping skill; if one cannot locate information, one will be unable to solve a given problem. New online reading skills and strategies may be required, for example, to generate effective keyword search strategies, to read and infer which link may be most useful within a set of search engine results and to efficiently scan for relevant information within websites. (Henry, p. 614–627).

Reading to Evaluate Information Critically.

Critically evaluating online information includes the ability to read and evaluate the level of accuracy, reliability, and bias of information. Although these skills have always been necessary to comprehend and use offline texts, the proliferation of unedited information and the merging of commercial marketing with educational content present additional challenges that are quite different from traditional print and media sources. (Fabos, p. 839–870) One example would be the lack of uniform standards and cues regarding document type in online text environments as necessitating a renewed interest in how students evaluate online information. Without explicit training in these new literacy skills, many students become confused and overwhelmed when asked to judge the accuracy, reliability, and bias of information they encounter in online reading environments. Consequently, as more students turn primarily to the Internet for their information, these critical evaluation strategies become more relevant than ever before. (Bråten, Strømsø & Salmerón, p. 194)

Reading to Synthesize Information.

Successful Internet use also requires the ability to read and synthesize information from multiple online sources. Synthesis requires the reader to bring together an awareness of the reading processes and an underlying understanding of the text. The Internet introduces additional challenges to coordinate and synthesize vast amounts of information presented in multiple media formats, from a nearly unlimited and disparate set of sources. This presents important challenges to online readers as they determine what to include and what to exclude. (Jenkins, p. 33)

Reading to Communicate Information.

A fifth component of successful online research and comprehension is the ability to communicate via the Internet to seek information or share what one has learned. The interactive processes of reading and writing have become so intertwined on the Internet that they often happen simultaneously during communication. Moreover, each specific communication tool on the Internet is constituted differently and presents a range of new skills, strategies, and social practices to use them effectively (Leu, Coiro, Castek, Hartman, Henry, & Reinking, p. 170). New types of strategic knowledge are required, for example, to effectively participate and communicate in social networking environments such as e-mail, blogs, wikis, and instant messaging.

- **Online research and comprehension is not isomorphic with offline reading comprehension.**

Additional skills and strategies may be required during online research and comprehension beyond those required for offline reading and comprehension because online research and comprehension is a **problem-based task**, while offline reading includes a wider range of

comprehension tasks. Furthermore, the reading skills required to locate information online are such “bottleneck” skills that students who lack this ability perform poorly online, even though they may be high-performing offline readers. The levels of critical evaluation are also higher in the case of online reading. Online assessments that require richer, more complex use of online tools such as: search engines, e-mail attachments, blogs, wikis or more complex information spaces, may generate less of a relationship with offline reading comprehension compared with online assessments that simply require the reader to read information on a single website. (Coiro, p. 352–392)

- **Online contexts may be especially supportive for some struggling readers.**

Some struggling readers do very well with online research and comprehension because units of text are typically shorter online as readers follow informational links from one location to another, seeking information that will help them solve their informational problem. Shorter units of text are easier for struggling readers to process. In addition, online readers construct their own texts to read, as they choose different paths to follow. This increases engagement and makes it more likely that readers find their way to texts appropriate for their abilities. Also, online texts contain multimedia, a traditionally supportive context for struggling readers. Finally, each webpage is really a graphic image and struggling readers are often quite skilled readers of information presented graphically. Sometimes, too, these readers use a new literacies skill, the use of Command + F, to quickly scan for information on a webpage with extensive amounts of text. (Coiro, p. 440-442)

- **Adolescents are not always very skilled with online research and comprehension.**

Although adolescent “digital natives” may be skilled with social networking, texting, video downloads, MP3 downloads, or mash-ups, they are not always as skilled with online research and comprehension, including locating and critically evaluating information. In fact, adolescents tend to overgeneralize their ability to read online information effectively, informed by their ability to engage successfully with online social networking, texting, and video games. (Leu, Kinzer, Coiro, & Cammack, p. 1570)

- **Collaborative online reading and writing practices appear to increase comprehension and learning.**

Emerging work suggests that collaborative online reading and writing may yield important gains in literacy and learning. Work by Kiili suggests that collaborative reading of online information about a controversial issue can lead to important learning gains. Comparing individual reading with collaborative online reading, individual readers concentrated on gathering facts, whereas the collaborative reading context offered additional opportunities for deeper exploration of ideas and different perspectives. Greater collaborative online reading also appears to lead to greater meaning construction and knowledge construction. (Kiili, Laurinen, & Marttunen, p. 75–95). So, as teachers, we should explore the importance of framing online research and comprehension as a collaborative, social practice. A highly effective example in this respect would be to get our students engaged in collaborative, online projects with students in other nations. Also, the opportunities to co-construct meaning and responses to prompts that require students to read on the Internet may foster more efficient and productive comprehension of online informational texts even among readers who are skilled at comprehending online texts independently.

New Literacies theory tells us that the Internet and other continuously emerging ICTs will be central to both our personal and professional lives and that these technologies require new literacies to effectively exploit their potential. It also suggests that we must begin to integrate these new literacies into classrooms if we hope to prepare all students for the literacy futures they deserve. Most important, it suggests that continuous change will define the new literacies of the Internet and other ICTs. Because of this rapid and continuous change, misalignments in assessment and instruction are likely to appear until we begin to recognize that literacy has become deictic, and take action not to fall behind the more contemporaneous realities of literacy. These misalignments are likely to create important problems for any educational system unable to keep up with the changes. During a period of rapidly changing new literacies, we will need to adapt to the continuously

changing nature of literacy in several areas. These include research, assessment, and professional development and teacher education.

- As far as **research** is concerned, it might begin by focusing on two major issues:

(1) What are the social practices, skills, strategies, and dispositions essential to the acquisition of new literacies?

(2) How might we best support the development of these aspects of new literacies within both real and virtual learning contexts?

As we develop answers to the first question, we should keep in mind that any answers will be in continuous evolution, as even newer technologies will require additional skills, strategies, dispositions, and social practices for their effective use. We should begin now to conceptualize this problem from a deictic perspective, perhaps with a research focus on how students and teachers continually adapt to the changes that will be a part of our lives. Research on how students and teachers learn how to learn may be far more important than a listing of specific skills and strategies within the continuously changing landscape of literacy that will define our future. Answers to the second question are likely to take place within a context of **problem-based learning** because new literacies are often used to solve problems and communicate solutions with online information.(Dochy, Segers, Van den Bossche, & Gijbels, p. 533–568).

Another area in which important research is taking place is **online gaming** as literacy practices and literacy-related learning activities occur within online game play especially in the case of collaborative video game play experiences. (Gee, p. 20) Nevertheless, schools continue to emphasize traditional text-based literacy practices while doing little to integrate the potentials of gaming into the school curriculum.

In order to be more effective as far as our teaching job is concerned, we also need to consider broader sources of **meaning beyond text**. Work by Kress, Hull, and others (Hull & Schultz, p. 16-17; Jewitt & Kress, p. 18-20; Kress, p. 23) tell us that we must understand more fully the roles of semiotics and multimodal forms if our students are to use the affordances of tools now required in informal as well as high-performance workplace and academic settings. We must begin to shift from a focus mainly on text comprehension strategies to the interaction among text, graphics, and other content, especially during out-of-school contexts. These and other areas of research that need to be explored may not be able to keep up with the rapidly changing landscape of literacy if traditional research paradigms are used; important aspects of literacy are likely to change before a body of consistent research findings can be gathered. Because new literacies continuously change, we require new epistemologies and research practices that keep up with the rapid changes we anticipate. How, for example, can we keep up with new ideas about what to teach and how to teach within research and dissemination paradigms that require five years or more between the conception of a research problem and the wide dissemination of results through research journals? How can we assess students on their ability to use the Internet and other ICTs when the very skills we assess will change as soon as new technologies appear? While a New Literacies perspective does not provide complete answers to these questions, it suggests that these are critical questions to ask. The answers may emerge in the new models of research likely to appear among those who understand the changes we are experiencing. Those who develop digital curricula, for example, may come to realize that their most important resource is not the digital curriculum they provide to schools but rather the data they obtain from students who use the curriculum. With a network that both delivers curricular activities and assesses learning each day, data could be used to conduct immediate research on the design of lesson activities, revising a different element each night to obtain immediate results on the effects of that change the next day. Anyone with access to these data, and with the appropriate resources, will be able to conduct research on a scale and with a speed that we have not previously experienced. It is quite possible that the assumptions we currently have about how, when, where, and why instructional research is conducted will change rapidly in an age of new literacies.

- Taking **assessment** into consideration, teachers lack valid, reliable, and practical assessments of new literacies to inform instruction and help students become better prepared for an online age of

information and communication. Dynamic, online texts and their associated literacy practices require dynamic assessments that are sensitive to the diverse, multiple, and rapidly changing ways in which learners read, write, learn, and communicate information. Similarly, a range of social networking and information-sharing tools (e.g., Facebook, Twitter, Skype) continue to emerge and give rise to new means of communication and ways of connecting and sharing with wider and more diverse groups of individuals than ever before. Consequently, authentic assessments of new literacies should incorporate the information and communication tools used in the workforce and in students' daily lives (e.g., interactive blogs, wikis, e-mail) to pose and answer questions, reflect on and synthesize new learning and collaborate across classrooms. Assessments of new literacies should also document students' evolving dispositions toward participation in globally networked communities. This includes assessments that document the ability to work productively as a team, appreciate differences in cultural practices and work patterns, demonstrate flexibility and perseverance during online inquiry, and respond appropriately to peer feedback. (Popham, p. 85–86) The most prominent challenge, perhaps, is that literacy assessments, to date, are always assessments of an individual working alone. Given the importance of social learning and collaborative meaning construction on the Internet and other ICTs, we will need to assess how well students can learn new literacies from others and how well they can co-construct meaning and collaborate in constructing written information with others. Learning how to learn from others and learning how to collaboratively construct meaning will be increasingly important in the years ahead. It seems clear that new technologies will require new approaches to both what is assessed and how we go about doing so.

- Perhaps the greatest challenge that many educational systems face lies in **professional development**. It is likely that new models of professional development will require more extended commitments from school leadership teams, over longer periods of time, than we are used to. It is well established that professional development with technology integration takes longer than other areas of classroom instruction do, as much as two to three times as long to produce the expected effects. This is because training requires teachers to develop more than new instructional strategies. They also have to develop proficiency with new technologies, an even greater challenge for some (Saylor & Kehrhahn, p.48–53). Both new and experienced teachers should be trained to support students in the new literacies of ICTs in the classroom as the Internet resources will increase, not decrease and the central role teachers play in orchestrating learning experiences for students as literacy instruction converges with Internet technologies. The richer and more complex information environments of the Internet will challenge teachers to thoughtfully support student learning in these new literacies contexts.

Short conclusion

The modern social context has produced new information and communication technologies and the new literacies that these technologies demand. It is clear that the internet is reshaping the nature of literacy education, providing many new and exciting learning opportunities in the classroom. Our concern has been to fully understand the terminology and how these new literacies can better be integrated into worthwhile classroom learning.

Bibliography

- Afflerbach, P.A., & Cho, B.Y. (2010). Determining and describing reading strategies: Internet and traditional forms of reading. In H.S. Waters & W. Schneider (Eds.), *Metacognition, strategy use, and instruction*, New York: Guilford.
- Bråten, I., Strømsø, H.I., & Salmerón, L. (2011). Trust and mistrust when students read multiple information sources about climate change, *Learning and Instruction*.
- Buckingham, D. (1993) Towards new literacies, information technology, English and media education. *The English and Media Magazine*, Summer

- Coiro, J., Knobel, M., Lankshear, C., & Leu, D. J. (2008). Central issues in new literacies and new literacies research. In J. Coiro, M. Knobel, C. Lankshear, & D. J. Leu (Eds.), *Handbook of new literacies research*. New York: Lawrence Erlbaum Associates.
- Dochy, F., Segers, M., Van den Bossche, P., & Gijbels, D. (2003). Effects of problem-based learning: A meta-analysis. *Learning and Instruction*, 13(5).
- Donald J. Leu, J. Gregory McVerry, W. Ian O'Byrne, Carita Kiili, Lisa Zawilinski Heidi Everett-Cacopardo, Clint Kennedy, Elena Forzani(2010. *The New Literacies of Online Reading Comprehension: Expanding the Literacy and Learning Curriculum*, in Journal of Adolescent & Adult Literacy.
- Jewitt, C., & Kress, G.R. (2003). *Multimodal literacy*, New York
- Henry, L. (2006). SEARCHing for an answer: The critical role of new literacies while reading on the Internet. *The Reading Teacher*, 59(7).
- Lankshear, C., & Knobel, M. (2006). *New literacies (2nd ed.)*. Maidenhead, UK: Open University Press.
- Leu, D. J. Jr., Coiro, J., Castek, J., Hartman, D. K., Henry, L. A., & Reinking, D. (2008). *Research on instruction and assessment of the new literacies of online reading comprehension*. In C. C. Block, S. Parris, and P. Afflerbach, (Eds.), *Comprehension instruction: Research based best practices*. New York: Guilford Press.

THE TRANSLATOR'S ROLE IN THE 21st CENTURY. THEORETICAL ISSUES

LE RÔLE DU TRADUCTEUR DANS LE 21^E SIÈCLE. RÉPÈRES THÉORIQUES

ROLUL TRADUCĂTORULUI ÎN SECOLUL XXI. REPERE TEORETICE

Sebastian Cristian CHIRIMBU

Multilingual and Intercultural Studies Centre, Spiru Haret University

13, Ion Ghica Street, Bucharest,

E-mail: sebastian_chirimbu@yahoo.com

Abstract

The translation is at the crossroads of the study interests of linguistics, psychology, sociology, cultural studies, and more recently traductology (translation theory) and it is becoming an outstanding science at the intellectual, theoretical, practical and cultural levels. The study of translation as an integrator phenomenon is relentlessly enriched by new research, progress and investigation. The present paper attempts to discuss the role of the translator in the 21st century, when rendering meaning in a global world is no longer enough. Translation culture and making the best use of the latest technology in the field of translation is the new challenge for the professional in the field of translation(s).

Résumé

Comme domaine d'études, la traduction se trouve au carrefour de la linguistique, de la psychologie, des études culturelles et, plus récent, comme science de la traduction (ou de la théorie de la traduction), en se tournant dans une science remarquable comme niveau intellectuel, théorique, pratique et culturel. L'étude de la traduction comme phénomène intégrateur est récemment enrichie par de nouvelles recherches, par d'avancement et de l'investigation. Cet article essaie à discuter le rôle du traducteur dans le 21e siècle quand la direction de renvoi dans un monde global n'est plus suffisant. La culture de la traduction et le meilleur emploi des technologies les plus nouvelles représentent un nouveau défi pour les professionnels du domaine des traductions.

Rezumat

Traducerea, ca domeniu de studiu, se află la intersecția lingvisticii, psihologiei, sociologiei, studiilor culturale, și, mai recent, traductologiei (sau teoriei traducerii), devenind o știință remarcabilă ca nivel intelectual, teoretic, practic și cultural. Studiul traducerii ca fenomen integrator este recent îmbogățit prin noi cercetări, progres și investigație. Lucrarea de față încearcă să discute rolul traducătorului în secolul XXI, atunci când sensul de redare într-o lume globală nu mai este suficient. Cultura traducerii și cea mai bună utilizare a celor mai recente tehnologii în domeniul traducerii reprezintă o nouă provocare pentru profesioniștii din domeniul traducerilor.

Key words: translator, interpreter, translator as cultural facilitator

Mot clés: traducteur, interprète, traducteur comme facilitateur culturel

Cuvinte cheie: traducătorul, interpretul, traducătorul ca facilitator cultural

1. Introduction

Translation (Translation Studies), as a young and recent discipline, has undergone considerable development. “Linguistics-based concepts and analytic methods were used to develop a linguistic theory of translation. Both intercultural communication and translation have been increasing attention in the last decade. This huge interest does not mean, however, that we are faced with a new phenomena” (Schäffner, 2003:80)

Our question relates to identifying what is the translator. One possible answer is: the best reader of a book, a newspaper, or of any other work he or she translates.

“The word 'translation' comes, etymologically, from the Latin for 'bearing across'. Having been borne across the world, we are translated men. It is normally supposed that something always gets lost in translation; I cling, obstinately to the notion that something can also be gained.” (Salman Rushdie, *Imaginary Homelands: Essays and Criticism, 1981-1991*, online source)

The translator appears wherever there is an interaction between two cultures, two languages. Currently, the role of the translator is very important. It is present in the most diverse places and at all levels: legal, political, cultural, economic, etc.

One shouldn't think of a translator as a walking dictionary or a mirror. He must be seen as an inter-cultural mediator linking two cultures and languages, and whose role is to facilitate communication between two or more parties involved in dialogue.

In our role as translator, we have faced cultural and educational differences, different designations in terms of work, family, entertainment, respect for older people, dress code or even food. These issues can create conflicts when the language is not common. The translator is the one who can facilitate intercultural communication. Its role is not only to interpret words but also non verbal expressions, intentions and perceptions of a party before the other party in order to establish a balanced communication between them. Therefore, the translator is a person who must have, apart from solid language knowledge, a high degree of cultural sensitivity that will allow him or her to adapt the meaning of words in the two cultures.

“It is the task of the translator to release in his own language that pure language that is under the spell of another, to liberate the language imprisoned in a work in his re-creation of that work.” (Walter Benjamin, *Illuminations: Essays and Reflections*, online source)

2. The translator – an intercultural facilitator

The ethno-cultural differences between the parties involved in communication can lead to tensions. In order to avoid such situations, one of the skills of a translator must be the knowledge of the two parties and the differences between them. A translator must also avoid cultural pitfalls, be able to analyse the socio-political and ideological changes currently occurring, to be intuitive and creative, given the unforeseen situations to which they must cope. The attitude of the two parties is subject to stereotypes, prejudices or fears that the inter-cultural mediator must remember in order to be able to guarantee good communication. Also, the translator is a free-time person. The working day of a translator is not 8 hours. He / she doesn't have a fixed schedule. It is extended until late at night.

The interpreter can be considered a socio-cultural mediator possessing certain skills necessary in preparation for knowledge of languages (or dialects) and cultures. These skills are as follows:

- Have thorough knowledge of both languages;
- Guarantee a certain neutrality and distance;
- Notice if there is a certain lack of knowledge or a cultural difference between the two parties;
- Possess a certain terminology and be able to change the register when needed
- Adapt the text according to the situation and listeners;
- Have a pleasant voice;
- Capacity to use reference works (dictionaries, encyclopedias, etc.)

- Have the ability to passively receive and transmit everything a speaker says, without engaging emotionally and without expressing his point of view;
- Be spontaneous;
- Have a good memory that enables it to retain a large number of specialized terms in various languages and at the same time allow it to spontaneously choose the best equivalent and the best form, and on the other hand render the exact information and meanings of a speech;
- Other advantages of the interpreter are: control and management of emotions, memory quality, concentration capacity, experience.

3. The translator as a highly specialized professional

The translation process comprises certain stages and elements in order to assure a higher quality and efficiency result:

- Initial analysis of the text (identification of any problems of linguistic ambiguity, abbreviations or any other aspects requiring clarification);
- Research of the source text from a terminology point of view and of the specialized field, establishing the terminology of the text;
- First version of translation;
- Correcting the first version of the translation;
- Stylistic revision and terminology of the translation;
- Elaboration of the final version;
- Correction of the final translation (one last look before the translation is sent to the beneficiary).

Depending on the purpose that the translation for the client serves, it can be of several types (Chirimbu, Chirimbu, 2012: 658):

3.1 A functional translation: it is based on the source text and conventions in the target language on the type of text. If cultural differences determine the need for adaptation, the content of the source text will be adapted to serve the desired purpose in that situation.

3.2 An authorized translation: translation of official use or international documents, which shall be carried out by special translators empowered to do so by the competent authorities. In this case the translator attests that the translation of the document complies with the original.

3.3 An adaptation: The source text is adapted on form and/or content criteria to fulfill the desired purpose in the target language.

3.4 An informative translation: The information contained in the source text is summarized in the target text and/or the relevant passages are translated.

3.5 An update: An existing source text is changed and updated based on topical information in the source or target language

3.6 Making the text local: Linguistic-cultural adaptation and translation of software applications, technical descriptions, user manuals, etc., for target markets.

3.7 Making the text international: Adaptation of technical descriptions, software products, user manuals, etc., to allow for further localization of the source text.

3.8 A technical documentation: translation of reference texts (instructions for use, repair manual, etc.)

4. Translation tasks of a professional translator

Translations can be divided into several groups:

4.1 The authorized translation-is a written document, signed by a translator authorized by the Ministry of Justice, in which the translator attests that the translation of the document complies with the original.

4.2 Notarized translation – is used for documents of official or international use and consists in guaranteeing the legality of the document by a State body or institution empowered to do so. The

process of legalisation of translations checks whether the The signature and stamp appearing on a document are authentic.

4.3 Apostille – is a certificate or declaration, affixed to the translated document, by stamping or by attachment on a separate sheet. The Apostille contains the official signature of the competent authorities of the country of provenance of the original document and the Atestăţara of origin of the document, the identity and quality of the people signing the document, the names of all the authorities which have stamp or signature on that document.

5. Interpretation work of a translator

As a professional translator-interpreter, we also need to talk about interpreting work.

Interpretation is the oral rendering activity, from a source language into a target language, of speeches, presentations, pleadings, etc. This implies a good knowledge of the working languages at a proficiency level.

Thus, the interpreter must be able to render faithfully and correctly in and out of a certain language speeches, keeping the tone and level of the source language, without adding or omitting anything from the speech. Depending on the circumstances, the interpretation may be simultaneous or consecutive. For a quality result and a good performance, the interpreter must know at an advanced, written and spoken level, the language used in and in which he translates, must possess vast general knowledge and a rich vocabulary.

Simultaneous interpretation consists of interpreting a speech as it is conducted. The interpreter, located in the cabin, and the beneficiaries of the interpreted speech (recipients) are equipped with headphones. The interpreter listens to the speaker's speech in the headset and translates it immediately, without interruption, into the target language. Simultaneous interpretation is required by companies and governmental structures to ensure qualitative performance of various types of activities: Congresses, conferences, Council meetings, press conferences, seminars, etc.

There are three methods of simultaneous interpretation:

5.1 Whispering – The interpreter whispers in the client's ear what is just being discussed ;

5.2 Simultaneous headphone interpretation – The interpreter translates the speech that he hears through the headphones;

5.3 A paper-based interpretation – the interpreter reads the text written in the source language of the target language, without having known before this text.

To provide maximum yield, a simultaneous interpreter will not be required without pause for a longer period than 20 minutes. In the case of longer conferences it is recommended to collaborate with at least two interpreters for simultaneous interpretation, in order to give each performer the opportunity to rest. Although the whole process of interpretation takes place within a short period of time, it is very demanding for the interpreter because it involves achieving as much as possible simultaneously the following steps:

- Full understanding of the original speech ;
- Transposing it into the target language ;
- Verbal presentation of the product.

Consecutive interpretation is preferred by the interpreters because it is easier in terms of the interpreter's request. That's why it's more widely used. The speech is divided into segments, and the interpreter sits next to the speaker, listening and taking notes as the speaker communicates the message. When the speaker makes a break or finishes talking, the interpreter translates into the target language a part of the message or even the full message. The speaker will establish together with the interpreter the duration of the speech segments so that the interpreter can play the message in the correct and complete target language.

In short, consecutive interpretation is based on the memory of the interpreter, but also on the ability to take notes. This method is often used in speeches, recorded declarations, witness statements in court, but it is usually best for the speaker to complete the whole idea before being interpreted.

There are differences and similarities between the two activities: translation and interpretation. Thus, the interpretation relates to the linguistic intercession of an oral communication and implies knowledge of interpretation, knowledge and ability to play at an advanced level of working languages and, why not, experience. The translation refers to written documents, and implies written linguistic knowledge of the working languages, knowledge of the specific translation processes.

Finally, the work of a translator-interpreter can be considered a special form of communication involving listening. This activity is based on the principle of personal development, carried out by those attracted by this profession, after certain theories and methods specific to the field.

6. The translator's role in a global culture

How can we synthesize the role of translations into a global culture, as the current one wants? The expression of some of the most varied wills and beliefs, the contemporary landscape of translations does not lack visions yet unfinished from the cultural and spiritual standpoint, put together with the most accomplished expressions of human thought and feeling.

The translator carries in him / herself a gift, a talent, namely the possibility of opening a pathway of communication between people with different cultural experiences, with different beliefs, and sometimes with different desires and interests, sometimes contradictory. Beyond being able to know us through translations and translators, we should enjoy the possibility of respecting each other as members of the different cultures of the world, for what we are and for what we could become. Keeping us open and sympathetic to the cultural-spiritual level of other traditions, Romanians should not lose sight of the essential coordinates of our becoming, our cultural-spiritual dimension which has given and can continue to give life to our lives (Chirimbu, 2011:656).

7. The translator as communication facilitator

The translations have represented, over time, intercultural bridges of great importance to the whole world. The most sought and disseminated translations have been responding, for more than 2000 years, to essential existential and ontological questions and to research on culture and spirituality. Gradually, the last centuries have divided knowledge into increasingly narrow areas, known through an increasingly rational and mathematical spirit. Currently, the field of translations enjoys a special attention and position in the knowledge society. There are more and more schools for translators and the amount of information waiting to be translated is larger than ever, but rather without fully aware of the aspects of the profound reasons for the realization of translations and the long-term consequences of the translations made. In order for the society of consciousness to become a reality, it would be necessary for each of us to act according to the highest level of our consciousness, i.e. according to the values and virtues of the highest who have proven their validity and robustness along of human history. An evolution that seems to allow society to appear in the future is that every actor of the contemporary world retains all that is good in his / her cultural heritage, seeking perfection for him/ herself as well as for the "Global Village" represented by the contemporary world.

A material that can be considered as reference in the history of translations, and has the merit of being yearly updated (the first edition of the year 2008), bringing together opinions about no less than 31 histories of translations, 30 contemporary cultures with their diachronic evolution, and the peculiar case of Latin, is the Routledge Encyclopedia of Translation Studies (editors: Mona Baker, Gabriela Saldanha). Its merit is that bringing together synoptic perspectives on the tradition of translations in Africa; America (Canada, USA, Brazil, eastern South America); Asia (Arabic, Turkish, Persian, Indian, Jewish, Chinese, Japanese, Russian); Europe (British, Bulgarian, Czech, Danish and Norwegian, Dutch, Finnish, French, German, Greek, Hungarian, Icelandic, Italian, Polish, Romanian, Slovak, Spanish and Swedish), this English encyclopedia provides essential data that They allow the drawing of global trends and the extraction of conclusions about intercultural

communication through interpreters and translators, about what has been translated, about the motivations that led to the translation, the extent to which The translator is aware of his role and purpose, about historical events that have been turning points in the history of translations for different cultures and geographic areas, etc.

The translation is at the crossroads of the study interests of linguistics, psychology, sociology, cultural studies, and more recently traductology (translation theory) and it is becoming an outstanding science at the intellectual, theoretical, practical and cultural levels. The study of translation as an integrator phenomenon is relentlessly enriched by new research, progress and investigation. The trends and reflections on the translation are so varied and multiple, recent and questionable, that they become rhapsodies of theorems. The problem of translation has not long received a systematic study. Only from the 18th century, the translation becomes an epistemological problem and seeks an appropriate methodology (Herder, Schleiermacher, Schlegel, Humboldt). But that does not mean that the problems of translation were not previously addressed. In ancient times, Rome inaugurates the literary translation. Ennius writes, that he has "three souls, because he speaks Latin, Greek and Osca. The Greeks for translation have only the word "Hermeneuein (to interpret). The Romans elaborate a whole lexis for translation - *vertere*, *convertere*, *transverter*, *imitari*, *reddere*, *translatore*. Rome also has the first translator Livius Andronicus (284-205 BC), which translated *Odissea* in 240.

Conclusion

The first attempt to theoretically approach the problem of translation is the preface of a translation of Demosthenes, made by Cicero, which opts for an oratory achievement, but not a traductological one.

From here the conflict between sense and word, sense and style, creativity and fidelity. The first treaties on French translation was made by Etienne Dolet in 1540 "*La Manière de bien traduire une langue en autre*."

The true teory of translation activity can only be identified after World War II, when the process of valuing linguistic heritage begins. The undeniable fundamental work, which puts the basis of theoretical insights into the activity of translation is "*Problèmes de théoriques from traduction*" by George Mounin, which was published in 1956. Being precocious, this work largely carries the impression of linguistic influence practised by the "*General linguistic Course*" by F. Saussure.

Traductology claims that any message can be translated, though evident with ultimate efforts. Therefore, the work of the translator is much heavier than that of the author. "As the writer owes to remain that right moral conscience, in which he may believe his peers, so the translator must be aware of the severe demanding, of his vocation.

The author's devotion to the word, to the truth, to the peers and to himself must be equaled by the responsibility and devotion of the translator to the writer, to the intentions of this ". (A. Bantaş, E. Croitoru, 1998)

The translator making a solitary thing, often remains anonymous, often even unmentioned on the title sheet, is meant to decipher an entire foreign universe.

In the 70's, Roland Barthes proclaims the "death of the author in relation to the translator, in this case the translations become "works" of an impersonal and anonymous language. Two theories contributed to the improvement of the author-translator relationship, enhancing both the role of the translator and the role of the authors in the production of the text. So, the polisystem theory, developed by Gideon Toury, places the translation at the same level as the original work, making it free from the status of secondary importance work. Another theory, known as the skopos theory focuses on the translated text which gains a certain independence from the original.

The sentence of the author's death so provocatively facilitated new theoretical investigations into the translation emphasizing the question of the parallel placement between the author and the translator.

In 1991, the International Federation of Translators (FIT) under the auspices of UNESCO decreed 30 September the International Day of Translators and did not choose this date by chance. In the Roman Catholic calendar, on this date is celebrated Saint Jerome, the reference translator of the Bible of Greek, Hebrew and Aramaic in Latin in the third century.

We may conclude with a quote from Steiner: "Without translation, I live in a realm that borders with silence." or from Ken Liu: "Every act of communication is a miracle of translation."

Bibliography

- BANTAȘ, Andrei, CROITORU, Elena, *Didactica Traducerii/ Didactics of Translation*, Teora, București, 1998
- BENJAMIN, Walter, *Illuminations: Essays and Reflections*, online source: <https://www.goodreads.com/quotes/tag/translation>, accessed 10.04.2018
- CHIRIMBU, Sebastian, „Cultural-linguistic Globalization in the European Space” In *Proceedings. 6th edition of the International Conference EIRP*, Editura Universitară Danubius, Galați, 2011
- CHIRIMBU, Sebastian, CHIRIMBU, Adina, „Translating the EU Terminology and Community Documents into Romanian” In *Challenges in Translation: Spce, Culture and Linguistic Identity* (Vasilescu, R., Nicolescu, E., Ștefan R., Rădulescu, A. eds), Addleton Academic Publishers, New York, 2012
- LIU, Ken, *The Paper Menagerie and Other Stories*, online source: <https://www.goodreads.com/quotes/tag/translation>, accessed 10.04.2018
- SALMAN, Rushdie, *Imaginary Homelands: Essays and Criticism (1981-1991)*, online source: <https://www.goodreads.com/quotes/tag/translation>, accessed 10.04.2018
- SCHÄFFNER, Christina, “Translation and Intercultural Communication: Similarities and Differences” In *Studies in Communication Sciences* 3/2, 2003, 79-107 (www.ensani.ir)

ADAPTING LITERATURE TO MUSIC: THE OPERA LIBRETTO**ADAPTER LA LITTÉRATURE AU MILIEU MUSICAL: LE LIVRET D'OPÉRA****ADAPTAREA LITERATURII LA MEDIUL MUZICAL: LIBRETUL DE OPERĂ****Letiția GOIA,**

Universitatea de Medicină și Farmacie „Iuliu Hațieganu” Cluj-Napoca, Disciplina Limbi Moderne,
str. Pasteur 6;
E-mail: letigoia@gmail.com

Abstract

One major aspect discussed when researching the opera libretto is the process of adaptation. Librettos are mostly adaptations of plays, novels, short stories or even poems. Until recently, when analyzing literary librettos, theories from other fields, such as the cinema, were "borrowed", due to the lack of specialized bibliography. Lately, however, specialists in the field have shown a greater concern for this matter, reflected in articles published in specialized journals or in volumes from the literary field. Therefore, in order to understand more clearly the concept of libretto, it is necessary to follow the path it takes from the source text to its entwinement with music. The work of a librettist in close collaboration with that of the musician represents an extremely elaborate act of adaptation, appropriation and transformation.

Résumé

Le processus d'adaptation représente un aspect majeur dans la recherche appliquée aux livrets d'opéra. La plupart des livrets constituent des adaptations de pièces de théâtre, de romans, de nouvelles ou de poèmes. En raison de l'absence de la bibliographie spécialisée, pour analyser les livrets il était nécessaire d'"emprunter" des théories d'autres domaines tels la cinématographie. Les dernières années, ce sujet gagne de l'importance, fait qui se reflète dans des articles des revues spécialisées ou dans la présence des livrets dans des recueils du domaine littéraire. Ainsi, pour comprendre la notion de livret, il est nécessaire de prendre en compte les étapes, à partir du texte source jusqu'à l'osmose avec la musique. Le travail du librettiste, en collaboration avec le musicien, représente un acte particulièrement complexe d'adaptation, d'appropriation et de transformation.

Rezumat

Unul din aspectele majore luate în discuție în cercetarea libretului de operă este procesul de adaptare. Libretele sunt, într-o majoritate covârșitoare, adaptări ale unor piese de teatru, romane, nuvele sau chiar poeme. Din cauza lipsei unei bibliografii de specialitate, până de curând, în analiza unor astfel de librete trebuiau „împrumutate” teorii din alte domenii, cum ar fi cel al cinematografiei. În ultimii ani însă, se observă o preocupare tot mai mare față de acest subiect, reflectată în articolele publicate în reviste de specialitate sau în tratarea libretului în volumele din sfera literară. Astfel, pentru a înțelege cât mai clar noțiunea de libret, este necesară trecerea în revistă a pașilor pe care acesta îi parcurge, de la textul sursă, până la întrepătrunderea cu muzica, pentru că munca libretistului, în colaborare cu cea a muzicianului, reprezintă un act de adaptare, apropiere și transformare extrem de elaborat.

Key words: libretto, adaptation, constraint

Mots-clés: livret, adaptation, contrainte

Cuvinte cheie: *libret, adaptare, constrângere*

Libretul de operă a fost văzut întotdeauna ca un gen mai aparte, aflat la granița dintre muzică și literatură. La începuturile operei, se remarcă întâietatea pe care o are libretul în raport cu muzica și atenția deosebită acordată de către compozitori textului. Primii creatori de librete au fost autori consacrați, iar cele dintâi texte destinate punerii pe muzică se publicau în broșuri, asemenea pieselor de teatru. Cu timpul, partea muzicală se consolidează, evoluția tehnicii vocale se aprofundează, textul devenind mai puțin important în desăvârșirea operei. Atunci când opera a ajuns la apogeu, cei care se ocupau de crearea și de prelucrarea textelor, erau libretiști profesioniști. La sfârșitul epocii romantice, însă, atenția compozitorilor începe să se îndrepte din nou, tot mai mult, spre texte încărcate de semnificație, iar calitatea libretelor crește. În zilele noastre, scriitori și poeți celebri preiau sarcina de a scrie sau de a adapta texte pentru operă.

Studierea libretelor de inspirație literară dezvăluie profunzimea temelor abordate de către compozitori, de cele mai multe ori cu un conținut extrem de pretențios și de complex. Opera a căutat inspirație în literatură încă de la începuturile sale, însă doar de curând libretul a început să prezinte interes în rândul specialiștilor din domeniul literar, discutându-se chiar introducerea acestuia ca disciplină de studiu în ramura științelor umane. Printre cauzele acestei atenții deosebite acordate libretului se numără atât revirimentul spectacolului de operă din ultimii ani cât și implicarea unui număr din ce în ce mai mare de scriitori contemporani în redactarea de librete de operă, sau în adaptarea unor creații literare mai vechi sau mai noi. Mai mult, începând cu secolul al XX-lea, opera s-a dezvoltat în strânsă relație, atât cu formele literare, cât și cu creația scriitorilor care s-au ocupat de librete [v. BLAKE, 2010, 188, tr.n.].

Într-un articol din 2010, Irene Morra menționează angajamentul pe care îl are opera contemporană cu realitatea și cu viața umană, tocmai prin intermediul libretului și în special al dramaturgiei acestuia: „În opera modernă se pune un accent crescut pe importanța operei ca *dramă* [...]. Iar drama nu e doar primul indicator al succesului unei opere contemporane, ci definiția acelei drame a devenit din ce în ce mai des asociată cu libretul și libretistul”. Astfel, în opera clasică „modernă”, libretul capătă o „autoritate creativă și dramatică neobișnuită” [MORRA, 2010, 122-23, tr.n.].

Gilles Tromp, pe de altă parte, în studiul său *Le texte d'opéra*, vede libretul ca pe un gen paraliterar: asemenea scenariului de film, libretul e un text care nu există decât în funcție de alt mijloc de expresie care îl supune exigențelor sale. Astfel, acesta nu poate fi prin sine însuși o formă de expresie artistică: nu trebuie judecat pentru calitatea sa intrinsecă, ci prin calitatea asocierii cu partenerul său [cf. TROMP, 1980, 105, tr.n.]. De aceeași părere este și Corinne Desportes, într-un articol publicat în 2006, unde aduce în discuție implicarea scriitorilor contemporani în redactarea de librete de operă și menționează acea „dezorientare, schimbarea obișnuinței impuse de către dimensiunea reunirii și creației colective necesară concepției unei opere; [...] intrarea în relație cu alți artiști pentru a crea o operă de artă comună” [DESSPORTES, 2006, 11, tr.n.].

La polul opus, Irene Morra argumentează creșterea rolului libretului în opera secolului al XXI-lea și o oarecare schimbare de ierarhie între compozitor și libretist, prin statutul literar independent pe care îl au libretiștii de azi, prin participarea unor oameni de cultură recunoscuți – poeți, dramaturgi, romancieri – în scrierea de librete și formularea unei noi estetici a operei, care subliniază importanța dramatică a libretului și integritatea auctorială a libretistului [v. MORRA, 2010, 122-24, tr.n.].

În studiul său privind libretul în opera contemporană, Andrew Blake sintetizează opinia mai multor cercetători cu privire la caracterul literar al textului de operă. Joseph Kerman consideră libretul ca fiind inspirația, iar compozitorul adevăratul dramaturg, în timp ce Patrick J. Smith restabilește echilibrul susținând că trebuie afirmat statutul literar al libretului pentru ca relația dintre

text și muzică, care stă la baza creației ca întreg, să fie apreciată pe deplin. Michael Halliwell consideră libretetele „la marginea literaturii” pentru că se bazează mai degrabă pe funcția comunicativă a limbajului, decât pe cea estetică, în timp ce Irene Morra notează faptul că în secolul al XX-lea romancierii, poeții și dramaturgii renumiți scriu librete. Blake își încheie trecerea în revistă întrebându-se ce motive ar avea oamenii de litere să accepte scrierea de librete dacă nu ar percepe un aspect literar, muzical sau creator în participarea lor, însă unul care nu este încă recunoscut [cf. BLAKE, 2010, 191-2, tr.n.].

Dincolo de discuția privind apartenența libretului, există anumite aspecte legate de textul operei care au fost mai puțin studiate din perspectiva literaturii. În mod tradițional, operele sunt asociate cu compozitorii lor, foarte rar este menționat libretistul care s-a ocupat de text, deși, prin definiție, opera este o uniune a celor două puse în scenă. Prin urmare, textul a avut o mai mică importanță, iar unele elemente au fost chiar ignorate. Printre acestea, se numără și constrângerile muzicale care acționează asupra textului literar. Datorită faptului că formele muzicale pe care textul le servește sunt foarte precise și riguroase, libretul e obligat să urmeze structura acestor forme, libretistul fiind pus în situația să-și conceapă opera literară sub semnul acestor constrângeri.

Conceptul de constrângere „denumeste orice regulă din compoziția discursului literar care este non-necesară realizării primului nivel, lingvistic, al sensului acestuia” [BOT, 2006, 2015]. Dintr-o altă perspectivă, „constrângerea este o regulă auto-impusă (adică diferită de cele impuse de utilizarea unui limbaj natural sau de convenție); de asemenea, e o regulă folosită în mod sistematic pe tot parcursul lucrării (aria ei diferă de cea a stilului care e mai puțin sistematic), atât ca mecanism compozițional, cât și de citire. Constrângerile nu sunt ornamente: pe scriitor îl ajută la generarea textului; pe cititor îl ajută să deslușească textul. [...] Datorită faptului că aceste constrângeri fac parte chiar din noțiunea de formă, toate epocile, toate limbile, toate tipurile de literatură furnizează exemple mai mult sau mai puțin conștiente de scriere cu constrângere, unele definite mai riguros, iar altele motivate mai direct decât celelalte” [BAETENS și POUCEL, 2009, 614, tr.n.]. Într-un articol din 2010, De Geest și Goris vorbesc despre textele cu constrângere ca fiind produse literare ale căror autori își supun textul unor constrângeri formale specifice (și în mai mică măsură și unora tematic). Autorii consideră că aceste constrângeri pot reprezenta, pe de o parte, niște granițe ce limitează libertatea autorului, iar pe de alta, pot stimula procesul creator [cf. DE GEEST și GORIS, 2010, 82, tr.n.].

Muzica de operă este întotdeauna supusă unei duble determinări: una internă, care ține de funcționarea limbajului muzical și alta externă, care ține de prezența cuvintelor. Chiar dacă uniunea dintre cuvinte și muzică e conflictuală, pe aceasta se bazează existența operei. Pe măsură ce în muzică apar formele fixe, codificarea muzicii o provoacă pe cea a textului. Poziția vocalelor, ritmul prozodic, toate aceste detalii trebuie calculate în funcție de muzica ce urmează să însoțească versurile. Un libret bun e cel care are un limbaj simplu, vocabular limitat la cuvinte cheie ușor recognoscibile. Textul nu mai are aceeași densitate, aceeași bogăție a expresiei, pentru că este rostit sau cântat cu sau fără susținere muzicală. Astfel, cu cât limba e mai simplă, cu atât semnificația percepută e mai bogată: acest tip de scriere este opusul scrierii unui text literar [cf. TROMP, 1980, 92 și DESPORTES, 2006, 13, tr.n.]. În sens invers, Germano observă că și compozitorii au partea lor de sacrificii făcute cuvântului: „Cântatul înfrumusețează discursul, dar îl face și mai greu de descifrat. În punerea textelor pe muzică, compozitorii s-au luptat mereu cu problema clarității textului” [GERMANO, 2010, 886, tr.n.]. Desportes vede în elaborarea libretului „un exercițiu complex și riguros de scriere, ce se află în întregime în slujba unei concepții originale și personale a operei și a grijii față de voce [...]. Prin urmare, scrierea unui libret de operă e un exercițiu special, însoțit de constrângeri serioase, care nu oferă independență scriitorului” [DESSPORTES, 2006, 13, tr.n.].

Pentru Tromp, textul își pierde funcția poetică prin unirea cu muzica, datorită faptului că în plan formal, limbajul verbal și cel muzical se contrazic, iar unirea lor în cântec nu poate fi decât un

compromis în cadrul căruia fiecare face sacrificii. El apreciază că „muzica operează cu mai puține variabile, însă le tratează cu o precizie care conferă o pregnanță sonoră superioară celei conferite limbii. [...] Astfel, cuvântul suferă o deformare care pare absurdă dacă nu percepem ordinea muzicală care o explică și o justifică. [...] Muzica distruge rețeaua complexă de ritmuri și sonorități asupra căreia se oprește” [TROMP, 1980, 88, tr.n.].

În urma discuției cu mai mulți scriitori contemporani care s-au dedicat redactării de librete de operă, Corinne Desportes remarcă: „Libretul de operă e un gen destul de coercitiv, pentru că e destinat a fi pus pe muzică și scos pe scenă. Scriitorii care compun librete dau mărturie despre o experiență literară specială” [DESORTES, 2006, 10, tr.n.]. În acest sens, *The New Grove Dictionary of Opera* menționează constrângerile asupra libertății literare a libretiştilor:

„Coregraful și compozitorul se puneau de acord asupra muzicii, iar libretişti trebuiau să scrie cuvinte care să se potrivească atât cu intențiile dansului cât și cu frazarea melodiei – o sarcină supărătoare și umilitoare, asemănătoare cu cea a unui traducător, care putea fi considerată sub demnitatea unui artist literar independent [...] Muzica are propria ei putere de caracterizare, iar un moment intens poate să înlăture în totalitate nevoia de cuvinte. [...] Un compozitor sensibil la probleme de personalitate și motivare dramatică poate să aibă viziuni melodice independente de orice cuvinte; sau melodia sa, îndepărtându-se de textul libretistului, poate cere o altă urmare; sau vreo idee nefolosită dintr-o lucrare lăsată deoparte, sau o melodie împrumutată mai bună decât orice ar putea meșteri în acel moment, ar putea să se instaleze în mintea lui, astfel încât libretistului să i se ceară să creeze versuri care să se potrivească cu frazarea și schema ritmică muzicală a unei melodii date. Un libretist profesionist nu ar considera toate acestea ca fiind compromițătoare, însă în mod clar acesta își pierde libertatea literară” [THE NEW GROVE, 1994, 1196, tr.n.].

Textul operei, fiind lipsit de funcția poetică, e redus la un sens a cărui percepție depinde de inteligibilitatea cuvintelor. Astfel, acesta trebuie să concentreze cele mai importante informații în cuvinte cheie care să poată fi recunoscute fără efort, textul neputând avea pretenția de rafinament psihologic. Prin urmare, trebuie să recurgă la stereotipii, în speranța de a atinge profunzimea arhetipului: „E o greșeală să judeci textul operei cu criteriile literaturii [...]. Reușita scriitorului ține de capacitatea lui de a imagina situații de o bogăție simbolică și de o semnificație umană excepțională” [cf. TROMP, 1980, 96-97, tr.n.]. De altfel, după cum observă Julie Sanders în studiul său, „atunci când avem de-a face cu apropierea miturilor, de cele mai multe ori este vorba despre interesul pentru arhetipuri [...]. Mitul ca arhetip are legătură cu temele care dăinuie dincolo de granițele culturale și istorice: dragoste, moarte, familie, răzbunare. În unele contexte, aceste teme ar putea fi considerate *universale*, însă esența adaptării și a apropierei este tocmai particularizarea arhetipului mitic la locul și specificitatea momentului creației” [SANDERS, 2006, 71, tr.n.].

Într-un interviu apărut în *Opera News* în 2008, poetul J.D. McClatchy, unul dintre cei mai prolifici libretişti contemporani, nu consideră libretele ca fiind la fel de complicate sau subtile ca alte tipuri de scrieri, tocmai datorită destinației textului și a mediului în care acesta va fi receptat. Poetul vorbește și despre replicile menite fiecărui personaj în parte și care au scopul de a-l individualiza, de a-i conferi frumusețe și inteligență [cf. WASSERMAN, 2008, 31, tr.n.].

O viziune comună și foarte interesantă asupra constrângerii muzicale o au doi autori britanici care s-au consacrat cu pasiune scrierii de librete pentru compozitori contemporani și care recunosc exercițiul creator al acestui demers, în ciuda punerii artei literelor în slujba unei forme artistice străine. Dincolo de constrângerile impuse asupra creației lor, ei recunosc în colaborarea cu muzicieni o șansă de dezvoltare a propriilor instincte literare. „David Mitchell e intrigat de disciplina literară: «provocarea de a împacheta un bagaj uman atât de mare în așa de puține silabe ce au ritm, rimă, asonanță și aliterație creează dependență și aduce satisfacții – nu departe de sudoku», iar Simon Armitage e motivat în sens asemănător de ambiții literare: «sunt atras de faptul

că în vremurile antice cântecele și poezia erau aproape inseparabile și ar putea redeveni astfel la un moment dat în viitor” [MORRA, 2010, 125, tr.n.].

Opinia unor libretiști contemporani cu privire la constrângerile muzicale la care sunt supuse creațiile lor sunt edificatoare. Poetul J.D. McClatchy mărturisește:

„Cred că oamenii se întreabă de ce un poet ar fi interesat de operă când poți sta toată ziua la mașina de scris de unul singur fără să te contrazică cineva. Procesul de colaborare dintr-o operă, în care toată lumea așteaptă să-ți spună cu ce ai greșit și cum să repara greșeala, e o lume cu totul diferită. [...] «Nu ai scrie mai degrabă o poezie frumoasă decât un libret a cărui calitate literară e compromisă prin sarcinile sale?» Pentru mine, această întrebare nu a avut niciodată rost. Pentru că sunt sarcini total diferite și fiecare dintre ele are un set de provocări și posibilități care mă intrigă. [...] Unul dintre cele mai importante lucruri pe care le poate face un libretist este să știe când să se dea la o parte din calea muzicii – atunci când muzica poate face ceva mult mai puternic și mai eficient decât poate cuvântul” [WASSERMAN, 2008, 28, tr.n.].

În același registru, T.S. Eliot refuză scrierea unui libret, argumentând: „Poeții vor face cu cuvintele ceea ce ar trebui să facă muzica voastră” [THE NEW GROVE, 1994, 1201, tr.n.], iar Ian McEwan admite: „La urma urmei, nu li se potrivește romancierilor să fie colaboratori. Suntem atât de obișnuiți să ne jucăm de-a Dumnezeu de unii singuri” [MORRA, 2010, 121, tr.n.].

Auden, pe de altă parte, își exprimă concepția despre libret prin prisma rolului libretistului în desăvârșirea operei: „Versurile pe care le scrie libretistul nu sunt adresate publicului, ci sunt, de fapt, o scrisoare personală către compozitor. Ele au momentul lor de glorie, momentul în care îi sugerează acestuia o anumită melodie; odată ce acesta s-a încheiat, devin consumabile, asemeni infanteriei pentru un general chinez: trebuie să se retragă și să nu le mai pese ce se întâmplă cu ele” [AUDE, 2009, 344, tr.n.]. De aceeași părere sunt și Armitage (care se simte „eliberat” atunci când se dă un pas în spate) și Mitchell (care notează că „este în același timp minunat, dar și un act de smerenie să înțeleg că creațiile mele nu mai sunt ale mele: o versiune artistică la a-ți vedea copiii cum cresc și pleacă de acasă” [MORRA, 2010, 126, tr.n.].

Amin Maalouf, romancier libanez de limbă franceză, explică faptul că „în scrierea unui libret, trebuie mereu păstrat locul muzicii, spațiul său, nu doar între diferite pasaje, dar și în inima fiecărui pasaj, a fiecărei fraze. [...] trebuie să te transpui într-o stare de spirit extrem de specială, care nu seamănă cu nimic din cele pe care le trăiesc atunci când scriu alte tipuri de texte” [tr.n.], iar Pascal Quignard, scriitor francez contemporan, admite că, atunci când redactează librete de operă, caută ca „succesiunea de tăceri să fie cât mai imprevizibile, pentru a întări contrastele și efectul de abandon pe care acestea îl produc. Textul *adunat, comprimat*, poartă de acum încolo, gravat, locul muzicii” [DESPORTES, 2006, 10-11, tr.n.].

Principalul aspect în discuția privind libretul de operă este procesul de adaptare. Libretele sunt, într-o majoritate covârșitoare, adaptări ale unor piese de teatru, romane, nuvele sau chiar poeme. Din cauza lipsei unei bibliografii de specialitate, până de curând, în analiza unor astfel de librete trebuiau „împrumutate” teorii din alte domenii, cum ar fi cel al cinematografiei. În ultimii ani însă, se observă o preocupare tot mai mare față de acest subiect, reflectată în articolele publicate în reviste de specialitate sau în tratarea libretului în volumele din sfera literară. Cu toate acestea, într-un articol din 2003, Thomas Leitch remarcă absența unei baze teoretice solide. În ciuda a zeci de cărți și a sute de articole scrise pe această temă, numeroasele adaptări din ultimii ani au luat naștere într-un „vacuum teoretic”, fără sprijinul unei „expuneri teoretice generale cu privire la ce se întâmplă de fapt, sau ce ar trebui să se întâmple” în procesul adaptării, articolele publicate pornind în general de la studii de caz, având scopul principal de a le „ilumina” [LEITCH, 2003, 149, tr.n.].

Din multitudinea materialelor consultate pentru cercetarea de față, pe lângă articolele publicate independent, sau capitolele dedicate adaptării în diferite lucrări, s-au evidențiat două

volume integrale axate pe această temă, ce oferă un punct de plecare în demersul teoretizării adaptării libretului de operă: lucrarea *A Theory of Adaptation* a Lindei Hutcheon și *Adaptation and Appropriation* a Juliei Sanders, ambele publicate de Routledge, în 2006. Hutcheon pornește analiza sa de la cele două aspecte ale adaptării – proces și produs – și își continuă discursul răspunzând la întrebările cheie: *ce, cine, de ce, cum, unde și când*, în timp ce Sanders se îndepărtează oarecum de la paradigma clasică: text sursă – adaptare – text nou și expune un punct de vedere inedit, fundamentat pe perspectiva științifică pe de o parte, respectiv teoriile adaptării dezvoltate de Mendel și Darwin, iar pe de altă parte utilizând viziunea muzicologică, mai precis variațiunile baroce și improvizațiile din jazz. Cu toate că în ambele volume apare și noțiunea de libret, nici una dintre autoare nu se apleacă cu stăruință asupra definirii acestuia și a teoretizării procesului prin care trece textul de la sursă la opera finală. Și totuși, indiferent din ce perspectivă este abordată, „adaptarea rămâne norma pentru opera contemporană, la fel de mult cum a fost pentru cea din secolele șaptesprezece, optsprezece, nouăsprezece și douăzeci” [BLAKE, 2010, 188, tr.n.].

Astfel, pentru a înțelege cât mai clar noțiunea de libret, este necesară trecerea în revistă a pașilor pe care acesta îi parcurge, de la textul sursă, până la întrepătrunderea cu muzica, pentru că munca libretistului reprezintă un act de adaptare și transformare extrem de elaborat. Linda Hutcheon definește adaptarea ca „transpoziția anunțată extensivă a unei sau unor opere specifice”, acțiune ce implică „o schimbare de mediu (din poezie în film) sau gen (o piesă în roman) sau cadru și prin urmare context. [...] Ca procedeu creator, actul adaptării implică mereu atât re-interpretarea cât și mai apoi re-crearea” în timp ce „din perspectiva procesului de recepție, adaptarea este o formă de intertextualitate” [HUTCHEON, 2006, 8, tr.n.].

Andrew Blake consideră adaptarea ca fiind „esența operei”¹. Atunci când se lucrează cu un text literar, principalele obiective sunt „condensarea, transpunerea în formă dramatică sau re-transpunerea în formă dramatică potrivită pentru scena de operă și ceea ce ar putea fi numit *vocalizare* – pregătirea textului pentru a fi cântat” [v. BLAKE, 2010, 192, tr.n.]. Astfel, condensarea ar fi necesară în special datorită faptului că opera ilustrează conflicte psihologice și emoționale și rezolvarea acestora mai degrabă decât o înșiruire de evenimente². *Dramatizarea* textului și adaptarea la muzică are loc indiferent dacă acesta este narațiune, poezie sau piesă de teatru, iar *vocalizarea* implică o foarte bună colaborare cu compozitorul în privința relației text-muzică: când anume emoțiile și gândurile personajelor pot fi exprimate în voie și când e necesară o formă de comunicare mai directă, cum ar fi *recitativul*³.

Pentru Rachel Carroll, „toate adaptările exprimă sau pun în discuție dorința de întoarcere la o întâlnire textuală *originală*” și fiecare întoarcere este „inevitabil transformatoare pentru obiectul său”, adaptarea fiind astfel o *interpretare*, un exemplu de „infidelitate textuală” [CARROLL, 2009, 1, tr.n.]. De altfel, o temă abordată de majoritatea celor ce se ocupă de adaptare este cea a *fidelității*, iar concluzia este unanimă: fidelitatea față de original nu trebuie să fie criteriul după care sunt judecate adaptările, indiferent de mediul de expresie [v. SANDERS, 2006, 20; HUTCHEON, 2006,

¹ Fraza cu care își începe articolul are o nuanță extrem de puternică în limba engleză - "Adaptation is the lifeblood of opera."; p. 187 [tr.n.].

² V. Imelda Whelehan, "Adaptations. The Contemporary Dilemmas", în Cartnell, D. și Whelehan, I. (eds.) *Adaptations: from Text to Screen, Screen to Text*, London, Routledge, 1999, p. 6: „personajele romanelor suferă un proces de simplificare atunci când sunt transferate pe ecran, fiindcă filmul nu are mare succes în tratarea stărilor psihologice complexe, sau a viselor și amintirilor, sau în redarea gândului” [tr.n.].

³ **Recitativul** se situează printre mijloacele de expresie specifice muzicii de operă, a lucrărilor vocal-simfonice, dar și în muzica instrumentală. Acesta a izvorât din vechea formă de cântare psalmodică, în care se îmbină declamația cu cântul propriu-zis. Nu poate avea o formă determinată, întrucât structurarea sa este în funcție de textul pe care îl poartă. De asemenea, s-a creat tradiția ca recitativul să constituie o parte introductivă a ariei de operă. Trebuie avut în vedere și faptul că recitativul favorizează expunerea unui text mai amplu, de regulă epic, spre deosebire de arie care poartă de obicei un caracter liric sau descriptiv. Prin recitarea liberă, dramaturgia unui spectacol poate fi desfășurată mai imaginativ decât în formele muzicale determinate, unde structura precis conturată a muzicii nu acceptă decât un text cu o desfășurare strictă (cf. BUGHICI, 1974, 259).

XIII, 13; LEITCH, 2003, 161; BLAKE, 2010, 189; WHELEHAN, 1999, 3, 9; CARROLL, 2009, 1, 2, tr.n.]. În recentul volum *Estetica între mediere și sinteză*, Mircea Muthu observă că „opera de artă are capacitatea de a prolifera în, de a individualiza până la excelență artistică o altă operă și de a-i servi acesteia drept bază într-o relație generică și istorică între tip și embleme – prelucrări, inspirații ulterioare din acestea, indiferent de tehnica folosită. Pe scurt, obiectul artistic poate produce, prin *poiesis*, un alt obiect artistic, o carte se naște din altă carte” [MUTHU, 2016, 124].

Publicul poate avea două tipuri de percepție a relației textului original cu adaptările: prima, din perspectiva spectatorului-cunoscător și a doua, din perspectiva spectatorului care face cunoștință cu opera și textul ei pentru prima dată. Cei care nu cunosc textul-sursă experimentează adaptarea ca pe o creație nouă și o receptează ca atare. Atunci când este vorba despre un auditoriu avizat, care cunoaște originalul și are mereu în minte reprezentarea acestuia, vizionarea spectacolului este, pe de-o parte, oarecum facilitată, pentru că astfel publicul poate trăi experiența muzicii atașată unei povești familiare. Pe de altă parte, însă, cunoscătorul poate aduce cu sine așteptări nostalgice și numeroase asocieri pe care și le-a creat cu originalul, privind, de exemplu, opera prin prisma literaturii care a stat la baza ei și căutând să regăsească imagini, fraze, situații care l-au marcat [v. THE NEW GROVE, 1994, 1198; SANDERS, 2006, 97; HUTCHEON, 2006, 121, tr.n.].

În discuția privind textele care se pretează cel mai bine la a fi prelucrate și care s-au dovedit, de-a lungul timpului, adevărate izvoare, Sanders crede că „există anumite corpuri de text sau material sursă, cum ar fi miturile, basmele și folclorul [...] care trec dincolo de granițele diferențelor culturale și care, în ciuda formelor preschimbate și transformate, sunt transmise de-a lungul generațiilor” [tr.n.], pretându-se adaptării și apropiării. Din punctul de vedere al autoarei, creația shakespeariană a dobândit aceeași funcție pe parcursul secolelor, devenind un adevărat „barometru cultural” în practica și politicile adaptării și apropiării. Mai mult, adaptările se află într-un dialog continuu cu alte adaptări, precum și cu creațiile shakespeariene [SANDERS, 2006, 45, 51, 62, tr.n.]. Privind din această perspectivă, Leitch remarcă, nu fără o ușoară ironie, că „aproape toate piesele lui Shakespeare sunt adaptări, adeseori într-un mediu nou [...], iar originalitatea lui constă tocmai în a vedea potențialul artistic în materialele sursă inerte: el este un alchimist, nu un adaptator” [LEITCH, 2003, 163, tr.n.]. Nici Julie Sanders nu trece cu vederea acest aspect și, pornind de la textele sursă ce au stat la baza pieselor shakespeariene, definește adaptarea ca „o formă de colaborare dincolo de timp, iar uneori dincolo de cultură sau limbă” [SANDERS, 2006, 46-47].

În concluzie, majoritatea specialiștilor din domeniu sunt de acord că în ultimii ani, calitatea libretelor a devenit un aspect esențial în desăvârșirea spectacolului de operă. Scriitori de renume se dedică demersurilor provocatoare și fascinante de adaptare și prelucrare a textelor literare, având, în aceeași măsură, rezultate din cele mai spectaculoase.

Bibliografie

- *BUGHICI, Dumitru, *Dicționar de forme și genuri muzicale*, București, Editura muzicală a Uniunii Compozitorilor, 1974.
- *The New Grove Dictionary of Opera, London, The Macmillan Press Limited, 1994.
- AUDE, Ameille, *Comment construire un livret d'opéra selon W. H. Auden*, în *Caietele Echinox*, Iunie 2009, Vol. 16, pp. 338-350.
- BOT, Ioana, *Sensuri ale perfecțiunii; Literatura cu formă fixă ca încercare asupra limitelor limbajului*, Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință, 2006.
- BAETENS, Jan și Jean-Jacques POUCEL, *The Challenge of Constraint*, în *Poetics Today*, Winter 2009, Vol. 30 Issue 4, pp. 611-634.
- BLAKE, Andrew, *‘Wort oder Ton’? Reading the Libretto in Contemporary Opera*, în *Contemporary Music Review*, Vol. 29, No. 2, Aprilie 2010, pp. 187–199.

- CARROLL, Rachel, *Introduction: Textual Infidelities*, în Carroll, Rachel (ed.), *Adaptation in Contemporary Culture. Textual Infidelities*, London, Continuum, 2009, pp. 1-7.
- DE GEEST, Dirk și An GORIS, *Constrained Writing, Creative Writing: The Case of Handbooks for Writing Romances* în *Poetics Today*, Spring 2010, Vol. 31 Issue 1, pp.81-106.
- DESPORTES, Corinne, *Le livret d'opéra, une affaire d'écrivain* în *Magazine littéraire*, no. 451, 2006-03, pp.10-13.
- GERMANO, William *Reading at the Opera*, *University of Toronto Quarterly*, Summer 2010, Vol. 79 Issue 3, 2010, pp. 881-98.
- HUTCHEON, Linda, *A Theory of Adaptation*, New York, Routledge, 2006.
- LEITCH, Thomas, *Twelve Fallacies in Contemporary Adaptation Theory* în *Criticism*, Spring 2003, vol.45, No.2, Detroit, Wayne State University Press, pp.149-71.
- MORRA, Irene, *Outstanding the Sun: Contemporary Opera and the Literary Librettist*, în *Contemporary Music Review*, vol. 29, n. 2, April 2010.
- MUTHU, Mircea, *Estetica între mediere și sinteză*, Cluj-Napoca, Limes, 2016.
- SANDERS, Julie, *Adaptation and Appropriation*, New York, Routledge, 2006.
- TROMP, Gilles, *Le texte d'opera*, în *L'Opera*, Paris, Bordas, 1980.
- WASSERMAN, Adam, *Song of Himself*, interviu cu poetul J.D. McClatchy apărut în *Opera News*, Aug 2008, Vol. 73 Issue 2, p28-31.
- WHELEHAN, Imelda, *Adaptations. The Contemporary Dilemmas*, în Cartnell, D. și Whelehan, I. (eds.) *Adaptations: from Text to Screen, Screen to Text*, London, Routledge, 1999, pp.3-19.

RICHARD SÂRBU: CONTRIBUTIONS TO TRANSLATION STUDIES**RICHARD SÂRBU: CONTRIBUTIONS AUX ÉTUDES SUR LA
TRADUCTION****RICHARD SÂRBU: CONTRIBUȚII LA STUDIILE DE TRADUCERE****Daniela GHELTOFAN**

Universitatea de Vest din Timișoara

daniela.gheltovan@e-uvv.ro**Abstract**

Professor Richard Sârbu is a key figure in the development of Romanian linguistics. His studies are among the most important reference works in the field of semantics and lexicology. We believe that his original ideas have shaped the Romanian semasiological linguistics through methodological, analytical, and scientific innovations. Beyond the boundaries of linguistics, R. Sarbu has started to be more and more interested in the translation theory. Thereby, assuming a leading role in some of the most problematic issues of the translation process, R. Sarbu presents the boundaries and interferences between the representative translation and the adequate translation, emphasizes the importance of the synonymic selection, highlights syntagmatic constraints during the translation process, offers a model for translation analysis, applicable to different languages and cultures, and creates the axiomatic concept "revealer of discursive meaning" – an essential component of translation practice.

Résumé

Le professeur d'université Richard Sârbu est une personnalité de la linguistique roumaine. Il est l'auteur d'importantes études de sémantique et lexicologie générale, se trouvant parmi les ouvrages de spécialité et de référence dans le paysage linguistique roumain, mais pas seulement. Nous soutenons que ses idées originales ont modelé la linguistique semasiologique, à travers l'innovation au niveau du savoir-faire, de l'analyse et de la méthode scientifique. En dépassant les frontières de la linguistique, le chercheur R. Sârbu s'intéresse aux débats sur des problèmes posés par la traduction. De cette manière, en assumant le rôle de pionnier dans certains problèmes difficiles du processus de traduction, il présente les limites et les interférences entre le caractère représentatif et le caractère adéquat d'une traduction, il montre l'importance de la sélection synonymique, comme les limites syntagmatiques en rendant le matériel-source, il offre des modèles d'analyse pratico-traductive, en s'appliquant à d'autres langues et cultures, il crée le concept-axiomatique "révélateur de signification discursive" - un élément essentiel de l'accessoire traductive.

Rezumat

Profesorul universitar Richard Sârbu este o personalitate distinctă a lingvisticii românești. Este autorul unor studii importante de semantică și lexicologie generală, aflate printre lucrările de specialitate de referință în peisajul lingvistic românesc și nu numai. Susținem că prin ideile sale originale a oferit modele viabile, consacrate și prolifiche, în lingvistica semasiologică din România, cercetătorul inovând la nivel de metodă, de analiză și de tactică științifică. Depășind granițele lingvisticii, cercetătorul R. Sârbu este atras de dezbaterile problemelor de traducere. Astfel, asumându-și un rol călăuzitor în unele probleme dificile ale procesului traductiv, prezintă limitele și interferențele dintre caracterul reprezentativ și cel adecvat al unei traduceri, arată importanța selectivității sinonimice, precum și a constrângerilor sintagmatice în redarea materialului-sursă, oferă modele de analiză practico-traductivă, aplicabile la diverse limbi și culturi, creează

conceptul-axiomatic „revelator de semnificație discursivă” – element esențial al recuzitei traductive.

Keywords: translation studies, representative translation, model for translation analysis, revealer of discursive meaning

Mots-clés: traduction, caractère représentatif, modèles d'analyse pratico-traductive, révélateur de signification discursive

Cuvinte-cheie: studii de traducere, reprezentativitate, modele de analiză pratico-traductivă, revelator de semnificație discursivă

Reputat lingvist, format la universitățile bucureșteană și timișoreană, unde urmează secția de limba și literatura rusă (1955-1959) la Institutul Pedagogic „Maxim Gorki” din București și specializarea de Limba și literatura română (1969-1972) la Facultatea de Filologie din Timișoara, profesorul universitar Richard Sârбу este o personalitate distinctă a lingvisticii românești. În domeniul lingvisticii, se bucură de succesul de a fi autorul unor studii importante de semantică și lexicologie generală. Acestea se află printre lucrările de specialitate de referință în peisajul lingvistic românesc și nu numai. Contribuția sa este cu atât mai notabilă, cu cât studiile sale conțin idei care au ajutat la crearea de noi perspective și abordări la nivel filologic. Susținem că prin ideile sale originale a oferit modele viabile, consacrate și prolifiche, în lingvistica semasiologică din România, cercetătorul inovând la nivel de metodă, de analiză și de tactică științifică. Spre exemplu, „dezintegrarea semică”, analiza „globală” a categoriilor lexico-semantice, studiul colocațiilor lexicale, novatoare prin concepție și aplicație, sunt preluate de numeroși cercetători, români și străini. Așadar, în epoca în care apăreau cele mai importante investigații despre lexicologia românească, despre categoriile semasiologice¹, monografia sa *Antonimia lexicală în limba română*² (Timișoara, Facla, 1977) are un puternic impact asupra evoluției studiilor lingvistice ale cercetătorilor din acea vreme și nu numai, aceasta propulsându-l pe R. Sârбу ca autor de referință, cu un aport substanțial la dezvoltarea lingvisticii românești. Numeroasele recenzări și citări ale celor mai cunoscuți lingviști, cuprinse în colajul următor, întăresc acest fapt:

Alexandru Graur, *Antonime*, „România literară”, XI, nr. 17 (27.04.1978); **Ružena Ostra**, *Antonimia lexicală* .. /idem/, „Sbornik praci Filozofske Faculty Brneske Univerziti”, rocnik XXIX, Rada romanisticka (L) C.2., 1980, p. 94-95; Cf. și „Etudes romanes de Brno”, nr. L2, 1980; **Onufrie Vințeler**, *Antonimia lexicală în limba română*, /idem/ „Cercetări lingvistice”, XXIII, 2/1978, Cluj-Napoca, p. 238-239; **Maria Iliescu**, *Oppositions semantiques...* /R. Sârбу, Analiza semică a unor substantive care denumesc sentimente..., SCL, XXV, nr. 3, 1974, p. 275-290/, în „Folia Linguistica”, nr. X – 1/2, Haga, 1977, p. 166 -168; **Angela Bidu-Vrânceanu**, *Problemes d'analyse des champs lexicaux*, /R. Sârбу, Antonimia lexicală în limba română/ în vol. *Logos semanticos. Studia linguistica in honorem Eugenio Coseriu* (1921-1981), vol. III, Madrid- Berlin- New-York, p. 351, 354, 356, 360; **Angela Bidu-Vrânceanu**, *Modeles de structuration lexico-semantique*, /idem/, în „Quaderni di semantica”, nr. 1, 1983, p. 89-94; **Constantin Nergreanu**, *Structura proverbelor românești*, /idem/, București, 1983, p. 42, 60, 68 si urm.; **Onufrie Vințeler**, *Probleme de sinonimie*, /idem/, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983, p. 50, 51, 53, 58; **Theodor Hristea**, *Sinteze de limba română*, /idem/, București, EDP, 1981, p. 20, 21, 23; 1994, p. 23, 31; **Angela Bidu-Vrânceanu**, **Narcisa Forăscu**, *Observații privind modalitatea contextuală de analiză la nivelul lexicului*, /idem/, în SCL, XXXV, nr. 1, 1984, p. 8, 9, 10; **Angela Bidu-Vrânceanu**, **Narcisa Forăscu**, *Modele de structurare semantică*, /idem/, Timișoara, Ed. Facla, 1984, passim; 1985, p. 120; **Angela Bidu-Vrânceanu**, *Paradigmatic și sintagmatic în semantică*, /idem/ în „Limba română” XXIX, nr.1, 1980, p. 3; **Angela Bidu-Vrânceanu**, **Narcisa Forăscu**,

¹ Este necesar să precizăm din nou faptul că școala universitară timișoreană are meritul de a fi prioritară în alcătuirea unor studii, articole și cărți monografice ca reper fundamental pentru lingvistica românească, cu referire specială la domeniul lexicologiei și al semanticii (vezi MILIN 2007).

² Până la apariția acestui studiu monografic, o serie de alte articole ale acestui excepțional lingvist stau la baza altor studii românești, care ele însele apoi au făcut epocă în literatura noastră de specialitate (vezi colajul citărilor).

Cuvinte și sensuri, /idem/, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1988, p. 219, 227; **Angela Bidu-Vrânceanu**, *Structura vocabularului limbii române*, /idem/, E.S.E., București, 1986, p. 50, 52, 46, 236, 313; **Narcisa Forăscu**, *Contribuții la studiul stilistic al antonimelor*, /idem/, SCL, XXXV, nr.4, 1985, p. 288-289; **Gheorghe Bârlea**, *Contraria latina. Contraria romanica*, /idem/, București, Edit. ALL, 1999, passim (p. 24, 29, 45, 52, 57, 58, 59, 60, 61, 151, 153, 209); **Livia Vasiliuță**, *Semantică lexicală. Lecturi critice*, /idem/, Timișoara, Editura Mirton, 2000, p. 190, 284, 325; **Fr. Heidemanns**, *Bibliographie zur indogermanischen Wortforschung*, /idem/, Max Niemeyer, Tübingen 2005, p. 893; **Angela Bidu-Vrânceanu, Narcisa Forăscu**, *Limba română contemporană. Lexicul*, /idem/, București: Humanitas Educational, 2005, p. 121, 125, 129, 134, 135, 136, 169, 170, 172, 174; **Cristian Moroianu**, *Antonimia neologică în limba română*, /idem/, București, EUB, 2012, p. 1, 13, **Cristian Moroianu**, *Motivarea internă a relațiilor semantice. Antonimia analizabilă*, /idem/ București, EUB, 2015, p. 255, 267 etc.

Ideile sale sunt receptate și valorificate de renumiți cercetători și din lingvistica rusă precum L.A. Novikov (1984 [1978], 21), care îl citează în cuvântul înainte – un adevărat studiu introductiv în problema antonimiei – al dicționarului de antonime conceput de M.R. L'vov. De altfel, am identificat lucrări, articole în limbile ucraineană, cehă, sârbă și bulgară, precum și cercetări masterale și doctorale actuale în limba rusă, cu tematica referitoare la antonimie, în care se citează studiile profesorului R. Sârbu ca reper teoretic fundamental. Numele său se înscrie astfel și în galeria celor mai de seamă cercetători ruși, nu numai români: L.A. Novikov, L.A. Vvedenskaja, E.I. Rodičeva, Ju.D. Apresjan, M.R. L'vov, A.N. Tichonov ș.a.

În acest loc, redăm datele bibliografice ale dicționarelor de personalități în care se consemnează contribuțiile lui R. Sârbu:

Ju.N. Karaulov, Arto Mustajoki (red.), *Who's who in Russian Lingvistics*, Helsinki, 1994, p. 245; Aquilina Severin și Diana Zărie, *Scriitori și lingviști timișoreni (1945-1999) Dicționar biografic*, Timișoara, 2000, p. 91-93; A.N. Judakin, *Slavjanskaja enciklopedija. Teoretičeskoe, prikladnoe i slavjanskoe jazykoznanie*, în 3 volume, Moscova, 2005, vol. III, p. 224-227; Romanian Who is Who – *Enciclopedia Personalităților din România. Biografii contemporane*, ediția 2013 (Romanian Biographic Institute).

În cartea-referință, *Antonimia lexicală în limba română*, R. Sârbu reclamă pe un ton vaticinar nevoia studierii aprofundate a sintagmaticului și a aspectului funcțional al limbii române, manifestând o deschidere impresionantă pentru înregistrarea și descrierea realităților lingvistice ale limbii române, a variațiilor sale contextuale. În acest sens, atașează monografiei sale un *Mic dicționar sintagmatic de antonime*, prin aceasta semnalând necesitatea includerii în dicționarele de antonime a posibilităților lexicale combinatorii ale antonimelor. Trebuie să subliniem și aici că din acel moment cu nenumărate ocazii lingvistul atrage atenția asupra faptului că în limba română nu există un dicționar sintagmatic, după modelul celor din spațiul englez sau rus, acest tip de material lexicografic fiind prezent în acele spații lingvistice încă de la mijlocul secolului trecut.

Așadar, deși studiul monografic menționat este încadrat în seria cercetărilor semantice tradiționale de tip structuralist și deși ne desparte un timp apreciabil de momentul în care a fost conceput, acesta conține, după cum am remarcat deja, numeroase elemente care prefigurează și stimulează încă investigațiile filologice, iar cea mai recentă direcție de cercetare este de natură sintagmatică și contextual-discursivă. Bunăoară, în cadrul lingvisticii computaționale sau a lingvisticii corpusului, cercetătoarea Verginica Barbu Mititelu (2010) reanalizează tipologiile contextelor antonimice, propuse de R. Sârbu (1974, 1977) și de M. Bucă (1976), cu ajutorul unui corpus impresionat alcătuit din 37 de milioane de cuvinte. Ceea ce impresionează la capătul acestei investigații este faptul că rezultatele obținute de V. Barbu Mititelu nu infirmă specificul contextual al cuplului antonimic decelat de specialiștii amintiți, ci, dimpotrivă, reafirmă valabilitatea frame-urilor sintactice, identificate și analizate în studiile acestora. Trebuie să facem remarca, încă o dată, că intuiția și un anumit simț lingvistic, pe lângă cunoștințele solide, i-au ajutat de-a lungul vremii pe marii lingviști să cerceteze, să formuleze postulate, axiome, principii, ipoteze, să dea soluții, care să dureze în timp. Revenim asupra lucrării menționate și precizăm că, deși în corpusul examinat nu se regăsește niciun frame nou față de cele deja stabilite în studiile precizate ale anilor '70 din secolul trecut, analiza întreprinsă de V. Barbu Mititelu este importantă, căci verificarea și confirmarea

datelor se face cu instrumente moderne, fiind, în fond, convinși, încă o dată, de faptul că, în acest caz cel puțin, metodele tradiționale nu au dat greș.

Supunându-ne opticii călăuzitoare a lingvistului R. Sârbu în investigarea resurselor contextual-sintagmaticale ale limbii române, la rândul nostru, am încercat să analizăm ipostazele discursiv-funcționale ale lexemelor antonimice, oferind o clasificare a funcțiilor discursive ale antonimelor în limba română (GHELTOFAN 2013) și a conectorilor discursivi care ajută la proiectarea contrastivității, a opoziției semantice (GHELTOFAN 2015), apoi o cercetare funcțional-cognitivă în care s-a dovedit că și discursul de mari dimensiuni se structurează și se orientează valorico-afectiv, într-o formă implicită și explicită, pe baza cuplurilor opozabile, producându-se o coagulare textuală ca urmare a unei conceptualizări discursiv-antonimice (GHELTOFAN 2013-2014, GHELTOFAN 2014). Una dintre concluziile principale la care am ajuns a fost că putem vorbi de o antonimie discursivă, sinonimă cu antonimia funcțională, care este rezultatul contextualizării antonimelor, deopotrivă canonice și necanonice (ocasionale, contextuale, extrasistemice), al utilizării antonimelor efectiv în context, dar și al unor tipare antonimice, impregnate conceptual, reconstruibile și deductibile în micro- și macrotexte.

Din inventarul studiilor-reper fundamental în lingvistica românească ale lui R. Sârbu fac parte și cercetările sale de tip dialectal, întreprinse timp de aproape două decenii în două localități din Istria (Croatia), în care mai trăiesc etnicii istroromâni, care au fost valorificate prin elaborarea, în colaborare, a volumului monografic *Dialectul istroromân. Texte și glosar*, un studiu cu contribuții relevante în definirea stadiului actual de evoluție al idiomului cercetat, care completează, așa cum apreciază unii specialiști, un vid însemnat în dialectologia românească sud-dunăreană din ultimele decenii.

Recent, lingvistul Richard Sârbu adăugă preocupărilor sale științifice anumite probleme din sfera traductologiei, mai ales că, până în acest moment, a colaborat la traducerea unor autori români (Marin Preda, Augustin Buzura, Eugen Uricariu, Aurel Rău ș.a.) în limba slovenă și a unor scriitori sloveni (Vladimir Kovačič, Kiril Zlobec, Pavle Zidar, Beno Zupančič ș.a.) și ruși (Teofan Zatvornik) în limba română (vezi bibliografie). Studiile sale de lingvistică, mai cu seamă cele de gramatică contrastivă, ample și profunde, cu referire la mai multe limbi pe care lingvistul le cunoaște (rusă, slovenă, franceză), reprezintă o bază teoretică temeinică din care cercetătorul își selectează conținutul ideatic și conceptual-operațional ce îl va sprijini în construirea unui demers științific de tip traductologic, în vederea (re)evaluării și a (re)constituirii etapelor procesului traductiv.

În linia descrisă în literatura de specialitate rusă și nu numai, Richard Sârbu este adeptul teoriei care promovează actul traducerii ca proces comunicativ, în primul rând, și care ține seama, mai ales, de resursele psiholingvistice, sociolingvistice sau pragmalingvistice. Asemeni lui Fedorov, Komissarov, Catford, Bell ș.a., socotește că traducerea trebuie să înglobeze ideile și practicile de analiză ale lingvisticii comparative și aplicate, iar „traducătorul ideal” (cf. BELL, 2000, 59) ar trebui să aibă competență gramaticală, sociolingvistică, comunicativă, precum și strategică (*id.*, *ibid.*). De altfel, importanța laturii comunicative a traducerii se vedește chiar în limbajul de zi cu zi, când fiind puși în fața diverselor contexte utilizăm, chiar intuitiv, instinctiv, o traducere intralinguală, după remarca lui I. Evseev (1983) – „omul este un «traducător»”³ (*i.e. homo interpres*, la KUKKONEN 2013).

Totuși, după cum vom vedea mai departe, referitor la rolul analizei comparative/contrastive în traducere, R. Sârbu (2017, 194) observă în mod just că această analiză servește procesului traductiv dar numai până la un anumit punct, căci „nu numai dezvoltarea asemănărilor și deosebirilor dintre limbi la nivelul sistemului (analiza contrastivă), ci și cunoașterea regulilor de

³ Pentru a susține cu un exemplu empiric această afirmație privitoare la necesitatea „traducerii” mesajelor, redau aici din discursul unor studenți care promovau programul „Work and travel”: „ai oportunitatea să livrezi sesiuni ca voluntar și să ai experiență” (apr. 2011, UVT). Secvența marcată cu italice poate să creeze probleme de înțelegere celor care nu cunosc suficient limba engleză, deoarece această structură lexico-frazeologică este calchiată aici: „to deliver session”.

selecție și de combinare a mijloacelor de expresie în construcția enunțurilor” este indispensabilă în fapt, precum și tot ceea ce ține de o anumită „gramatică a discursului” și de „spiritul unei limbi” în special.

În studiile sale de traducere, R. Sârbu recuperează sau reînnoiește o serie de viziuni și concepte ale spațiului traductologic rus și nu numai (FEDOROV 2002 [1953], KOMISSAROV 1990, PARȘIN 2000, TJULENEV 2004, LUNGU-BADEA 2005 ș.a.), care îi permit să-și dezvolte propria optică.

Nucleul traductologic al scenariului său ideatic se leagă de conceptul de „representativitate” (cf. SÂRBU 2015, 2015a, 2017). Se face următoarea distincție între:

„conceptele de «adecvare» și de «representativitate», cu referire la domeniul traducerii. Cele două concepte se află într-un raport de interferență, fiecare având câte o zonă specifică, și o zonă comună mai extinsă, noțiunea de «representativitate» fiind, după opinia noastră, mai largă. Representativitatea unei traduceri vizează, după părerea noastră, în primul rând referențialitatea, conținutul informațional al unui text, inclusiv compensațiile stilistice, și abia în al doilea rând – potrivirile de substanță și de formă ale unei anumite expresii” (SÂRBU, 2015, 174).

În accepția specialistului, o traducere trebuie să fie reprezentativă („traducerea reprezentativă”), iar în dobândirea unui rezultat satisfăcător, printre manevrele traductive executate de translator, trebuie să se afle „numeroase operații de natură psiholingvistică pentru a soluționa divergențele interlingvistice și pentru a conferi traducerii un caracter reprezentativ” (SÂRBU, 2015a, 8).

În teoria sa, (arhi)conceptul traductologic de „representativitate” se leagă de cel de „selecție sinonimică” și de cel de „selectivitate/ constrângere sintagmatică⁴”, întrucât, în momentul echivalării, traducătorul este silit să identifice dintr-o pletoră sinonimică și cvasisinonimică elementele-țintă considerate „a fi mai reprezentative în raport cu textul original, mai potrivite cu propriul gust estetic (= al traducătorului, adăug.n.), cu afinitățile publicului-țintă”, într-un cadru care să țină seama de sistemul, norma și uzul limbii-țintă, precum și de intenția, stilul și registrul textului-sursă (cf. SÂRBU 2015, 2015a, 2017). Din această ambianță conceptual-traductivă, din acest scenariu traductologic izvorăște ca o consecință logică preocuparea deosebită a lui R. Sârbu pentru aplicabilitate, pentru revigorarea ideilor centrale ale domeniului, dar și pentru receptivitate la opticile noi de analiză, desigur și într-un cadru sistematizat, nu numai aplicat. De aceea, în momentul în care a scos în evidență conceptele menționate, R. Sârbu construiește întregul profil al demersului său științific traductiv, la nivel teoretic și practic. În acest sens, stabilește criteriile care vizează „traducerea reprezentativă”:

- „*cons substanțialitatea semantică (convergența denotativ-referențială și conotativ-figurativă), inclusiv selectivitatea sinonimică și restricțiile sintagmatice;*
- *similitudinea de conținut informațional, de scop/intenție comunicațional-pragmatică (inclusiv luarea în considerare atât a articulațiilor logico-tematice și a celor acțional-discursive);*
- *convergența de impact emoțional-expresiv (afinitatea configurațiilor prozodice – ritm, rimă, măsură etc.);*
- *congruența tonalităților funcțional-stilistice, consens atitudinal față de persoane/ personaje în raportul autor-traducător;*
- *reflectarea specifică a cadrului situațional desemnat;*
- *paralelismul sintactic;*
- *amprenta stilului propriu/individual al traducătorului.”* (SÂRBU, 2017, 193).

În momentul restituirii textului-sursă, analiza și sinteza traducțională, în opinia lui R. Sârbu, se desfășoară în patru direcții fundamentale:

„(a) activitatea preliminară de căutare și stabilire a corespondențelor sinonimice în plan lexical și, ulterior, în plan gramatical, ceea ce presupune stabilirea seriilor sinonimice

⁴ A se vedea, din nou, importanța pe care o acordă R. Sârbu domeniului sintagmaticii.

corelative din LS și LT, un moment urmat imediat de (b) selecția termenului care corespunde în cea mai mare măsură – și denotativ, și conotativ, și sub aspect cultural – termenului din original. Această operație se poate realiza diferit de la un traducător la altul, potrivit cu opțiunile lui stilistice și cu concepția sa despre lume și viață, iar în cazul textelor beletristice, potrivit cu harul său literar. Dar în cazul unor traducători care nu sunt literați ca profesie și când traduc texte nonliterare, aparținând altor stiluri funcționale, ni se pare absolut necesară (c) analiza contrastivă/comparativă a lexemelor, a îmbinărilor/sintagmelor lexicale și chiar unor segmente de text ce reclamă dificultăți în traducere și, evident, (d) raportarea la planul discursiv al textului, ca întreg (Fedorov 2002 [1953]).” (SÂRBU, 2017, 200).

Stipulându-se în mod firesc că „întrebuințarea diferențiată de la o comunitate lingvistică la alta a mijloacelor de expresie pentru una și aceeași noțiune nu se explică prin deosebiri de sisteme lexicale, ci prin alte cauze de natură **pragmatică**, în speță prin **uz**” (SÂRBU, 2017, 198), principiile traductive enunțate anterior sunt explicate și ilustrate cu ajutorul unor modele traductive, pe care autorul le denumește *model situațional-denotativ*, *model semantico-transformațional* și *model psiholingvistic* (id., *ibid.*, 202-203, 205) și care prezintă evidențe traductive din diverse limbi: rusă, franceză, engleză, germană. În plus, ne captează atenția *modelul general pentru activități traductive* (id., *ibid.*, 204) prin complexitatea și varietatea șirului de operații de traducere înregistrate.

Pe lângă faptul că specialistul ne-a oferit aceste modele de analiză practico-traductivă, aplicabile la diverse limbi și culturi, este demn de semnalat și o altă contribuție însemnată a lui R. Sârbu (cf. 2015, 2015a, 2017) prin delimitarea conceptului operațional, cu un caracter axiomatic, „revelator de semnificație discursivă” (RSD), a cărei exemplificare empirică se face cu ajutorul verbelor de mișcare ale limbii ruse în încercarea de redare adecvată a lor în limba română. Acest instrument traductiv este eficace nu numai în tactica de analiză textual-traductivă a originalului și apoi de restituire a materialului-sursă, ci și în evaluarea produsului traductiv. De altfel, „revelatorul de semnificație discursivă”, în opinia cercetătorului, ar trebui să se regăsească printre uneltele operativ-traductive ale oricărui traducător debutant, ar putea fi folosit, să spunem așa, ca *revelator traductiv* în procesul transferului lingvistic. După părerea noastră, RSD reprezintă un construct terminologic traductiv, de aceea apreciem că acesta, alături de celelalte concepte-conținut și de modelele tradiționale, introduse de R. Sârbu – fiind elemente de recuzită traductivă, ar merita să facă parte dintr-un breviar comentat al metalimbajului traducerii, în tradiția celor deja existente (vezi LUNGU-BADEA 2012).

Dobândirea unei competențe traductive este o exigență a vremurilor actuale mai ales, iar prin cercetările, teoretice sau empirice, ale specialiștilor din domeniu se scot în relief problemele întâmpinate, oferindu-se argumente, soluții și deslușiri pertinente, creându-se, totodată, un adevărat instrumentar traductiv-traductologic.

În încheiere, consemnăm că pentru meritele sale excepționale în dezvoltarea filologiei românești, precum și pentru întreaga sa activitate didactică și pedagogică, Universitatea de Vest din Timișoara i-a conferit profesorului universitar dr. Richard Sârbu *Diploma Pro Omni Suo Opere Universitario*.

Bibliografie

- BARBU MITITELU, Verginica, *O perspectivă contextuală asupra antonimiei*, in Rodica Zafiu, Adina Dragomirescu, Al. Nicolae (ed.), *Limba română: controverse, delimitări, noi ipoteze (I). Actele celui de-al 9-lea Colocviu al catedrei de limba română (București, 4-5 dec. 2009)*, [București], EUB, 2010, p. 183-190.
- BELL, R.T., *Teoria și practica traducerii*, (traducere de Cătălina Gazi), Iași, Polirom, 2000.
- BUCA, M., EVSEEV, I., *Probleme de semasiologie*, Timișoara, Facla, 1976.
- EVSEEV, I., *Cuvânt-simbol-mit*, Timișoara, Facla, 1983.

- FEDOROV, A. V., *Osnovy obščej kategorii perevoda (lingvističeskie problemy)*, Sankt Peterburg, Filologia tri, 2002 [1953].
- GHELTOFAN, Daniela, *Despre conectorii (logico-) discursivi ai contextului antonimic din limbile rusă și română*, in AUT, LIII, 2015, p. 79-84.
- GHELTOFAN, Daniela, *Conceptualizarea antonimică – modalitate de structurare discursivă*, in AUT, LI-LII, 2013-2014, p. 53-60.
- GHELTOFAN, Daniela, *Antonimia. O abordare sistemică și extrasistemică*, Craiova, Universitaria, 2014.
- GHELTOFAN, Daniela, *Categoriile funcțional-discursive ale antonimiei*, in Călin Timoc (red. resp.), *Qvaestiones romanicae. Lucrările Colocviului Internațional Comunicare și cultură în România europeană (ed. a II-a, 24-25 sept. 2013)*, 2, Szeged, JatePress, 2013, p. 328-341.
- KOMISSAROV, V. N., *Teoria perevoda (lingvističeskie aspekty)*, Moskva, Vyšaja škola, 1990.
- KUKKONEN, P., *The translating and signifying subject as homo interpres and homo significans: Victoria Welby's concept of translation – a polyfunctional tool*, in „Semiotica”, vol. 196, nr. 1-4, 2013, p. 261-282.
- LUNGU-BADEA, Georgiana, *Mic dicționar de termeni utilizați în teoria, practica și didactica traducerii*, Timișoara, EUV, 2012 [2003].
- LUNGU-BADEA, Georgiana, *Tendințe în cercetarea traductologică*, Timișoara, EUV, 2005.
- LUNGU-BADEA, Georgiana, *Teoria culturilor, teoria traducerii*, Timișoara, EUV, 2004.
- MILIN, J., *Slavistica universitară timișoreană (1957-2007). Dicționar biobibliografic*, Timișoara, EUV, 2007.
- MOLDOVAN, V., *Teoria chudožestvennogo perevoda*, Timișoara, Eurostampa, 2000.
- MOROIANU, C., *Motivarea internă a relațiilor semantice. Antonimia analizabilă*, in Rodica Zafiu, Isabela Nedelcu (coord.), *Variația lingvistică: probleme actuale*, 2, București, EUB, 2015.
- MOROIANU, C., *Antonimia neologică în limba română*, București, EUB, 2012.
- NOVIKOV, L. A., *Russkaja antonimija i ee leksikografičeskoe opisanie*, in M. R. L'vov, *Slovar' antonimov russkogo jazyka*, 2-oe izd., Moskva, Russkij jazyk, 1984 [1978], p. 5-30.
- OLTEANU, Antoaneta, *Câteva considerații despre traduceri din limba rusă*, in Georgiana Lungu-Badea (coord.), *Cercetarea traductologică în România. Direcții, teme, perspective*, Timișoara, EUV, 2015, p. 56-57.
- PARȘIN, A. A., *Teoria i praktika perevoda*, Moskva, Russkij jazyk, 2000.
- SÂRBU, R., *Selectivitatea sinonimică și constrângerile lexicale în traducere*, in Georgiana Lungu-Badea (coord.), *Cercetarea traductologică în România. Direcții, teme, perspective*, Timișoara, EUV, 2015a, p. 8-10.
- SÂRBU, R., *Analiza semică a antonimelor...*, in AUT, X, 1972, p. 201-214.
- SÂRBU, R., *Analiza semică a unor antonime care denumesc sentimente în limba română*, in SCL, XXV, 3, 1974, p. 275-290.
- SÂRBU, R., *Antonimia cuvintelor care denumesc trăsături de caracter în limba rusă contemporană*, in AUT, XI, 1973, p. 22-32.
- SÂRBU, R., *Colocație și coligație în sintagmatica lexico-sintactică*, in „Filologie XXX, Lingvistică”, nr.2, Timișoara, TUT, 1987, p. 53-64.
- SÂRBU, R., *Despre caracterul reprezentativ al traducerii*, in Diana Tetean (coord.), *O viață de om în slujba literelor: In honorem magistri Onufrie Vințeler - 85 de ani*, Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință, 2015, p. 174-184.
- SÂRBU, R., *L'antonymie comme manifestation des relations de systeme dans le lexique*, in „Linguistica”, XIX, Ljubljana, 1979, p. 157-169.
- SÂRBU, R., *L'antonymie des series derivatives*, in „Linguistica”, XXI, Ljubljana, 1981, p. 119-143.
- SÂRBU, R., *Observații asupra lexicului istroromân actual*, in „Dialectologica”, București, 1989, p. 153-159.
- SÂRBU, R., *Selectivitatea sintagmatică și constrângerile lexicale în traducerea reprezentativă*, in Georgiana Lungu-Badea, Nadia Obrocea (coord.), *Studii de traductologie românească. I.*

- Discurs traductiv, discurs metatraductiv. In honorem magistri Ileana Oancea*, Timișoara, EUV, 2017, p. 192-216.
- SÂRBU, R., *Semnyj analiz antonimov*, în „Russkij jazyk za rubežom”, nr. 5, Moskva, 1975, p. 86-89.
- SÂRBU, R., *Antonimia lexicală în limba română*, Timișoara, Editura Facla, 1977, 270 p.
- SÂRBU, R., *Delirul*, Marin Preda, Traducere în limba slovenă (*Delirij*, în colab.), Ljubljana, Editura Cankar, 1981, 525 p.
- SÂRBU, R., FRĂȚILĂ, V., *Dialectul istroromân. Texte și glosar*, Timișoara, Editura Amarcord, 1998, 310 p.
- SÂRBU, R., *Literarno delo Augustina Buzure*, Postfață la versiunea slovenă a romanului *Orgolii* (*Samoljubje*), Murska Sobota, Editura Pomurska, 1979, p. 578-591.
- SÂRBU, R., *Marin Preda in romunski sodobni roman*, Postfață la versiunea slovenă a romanului *Delirul* (*Delirij*), Ljubljana, Editura Cankar, 1981, p. 553-566.
- SÂRBU, R., *Orgolii*, Augustin Buzura, Traducere în limba slovenă (*Samoljubje*, în colab.), Murska Sobota, Editura Pomurska, Ljubljana, 1979, 576 p.
- SÂRBU, R., *Texte istroromâne și glosar*, Timișoara, TUT, 1987, 124 p.
- TJULENEV, S. V., *Teoria perevoda*, Moskva, Editura Gvadiki, 2004.

**IV. SCIENTIFIC CULTURE/CULTURE
SCIENTIFIQUE/CULTURĂ ȘTIINȚIFICĂ
Coordinator/Coordinateur/Coordonator:
Eugen GAGEA**

PHILOSOPHICAL COUNSELING PREMISES AND TRENDS IN ROMANIA

LE CONSEIL PHILOSOPHIQUE, PRÉMISSES ET TENDANCES EN ROUMANIE

CONSILIEREA FILOSOFICĂ, PREMISE ȘI TENDINȚE ÎN ROMÂNIA¹

Vasile Petru HAȚEGAN

Universitatea de Vest, Timișoara

vasile.hategan@e-uvv.ro

Abstract

This paper is wrote in the direction of identifying premises that led to the emergence of the first contemporary philosophical practices, given that in Romania there have been serie of oprelists for philosophy and his practice. Starting from the own conditions in which Romanian philosophers wrote and activated in the last century, we analyze some concerns in the field, in the sense of applying philosophical concepts in people's life, other than through scientific writings. Concording with a new European current, appeared in Germany in the early 1980s, expanded in several countries around the world, regarding the emergence of philosophical counseling as a form of philosophy practice for the benefit of people, we present the concerns on this applied direction in Romania, and which can be considered as the directions to be followed for creating a new occupation for every person, not just those who have studied philosophy. This paper reveals the need to continue the process of regulating and recognizing a new profession, philosophical counseling, to different now from the current occupation of the philosopher and used to the specialists who form themselves in the new field of this philosophical practice.

Résumé

Le travail est en direction de trouver des locaux qui ont conduit à la première pratique philosophique moderne, étant donné qu'en Roumanie a été certaines périodes de l'histoire, ou la philosophie et sa pratique, avait des nombreux obstacles. Partir de propres conditions dans lesquelles ils ont écrit et travaillé philosophes roumains du siècle dernier, nous analysons une préoccupation récente aux fins de l'application des concepts philosophiques dans la vie des gens, diférée au les écrits scientifiques. Selon une nouvelle tendance européenne émergé en Allemagne au début des années 80, et plus tard dans autre pays dans le monde, sur l'avènement de conseiller philosophique comme une forme de philosophie pratique pour les personnes, nous présentons ici cette direction pour la Roumanie, qui peut être considérée comme une direction à suivre pour créer un nouveau métier pour tous, et pas seulement pour ceux qui ont étudié la philosophie. La conclusion e la nécessité de poursuivre la réglementation du travail et la reconnaissance d'une nouvelle profession, le conseiller philosophique, qui est différent du actuel d'occupation de philosophe, adresee en particulier des spécialistes qui peuvent se former dans le nouveau domaine de la pratique philosophique.

Rezumat

Lucrarea se înscrie pe direcția de identificare a unor premise ce au dus la apariția primelor practici filosofice contemporane, având în vedere faptul că în România au existat în anumite perioade ale istoriei sale numeroase opreliști puse filosofiei și practicării acesteia. Pornind de la condițiile proprii în care au scris și activat filosofi români din secolul trecut, analizăm unele

¹ O variantă preliminară a lucrării a fost inclusă în programul Conferinței științifice internaționale „Un veac de conflagrații: realitate și ficțiune” organizată de Universitatea de Stat din Molvova, Chișinău, 8 iunie 2018.

preocupări manifestate mai recent, în sensul de aplicare a unor concepte filosofice în viața oamenilor, altfel decât prin scrierile științifice. Conform cu un nou curent european, apărut în Germania la începutul anilor '80 și extins ulterior în mai multe țări din lume, referitor la apariția consilierii filosofice, ca o formă de practică a filosofiei în folosul oamenilor, prezentăm care sunt preocupările din România pe această direcție aplicată, care pot fi considerate direcții de urmat pentru crearea unei noi ocupații, destinată acum tuturor, nu doar celor care au studiat filosofia. Din lucrare rezultă necesitatea continuării procesului de reglementare și recunoaștere a unei noi profesii, consilierea filosofică, aceasta fiind diferită de ocupația actuală de filosof, adresându-se în special specialiștilor care se pot forma în noul domeniu al practicii filosofice.

Keywords: *philosophical counseling, philosophical practice, profession, regulation, occupation*

Mots clés: *conseiller philosophique, pratique philosophique, profession, réglementation, occupation.*

Cuvinte cheie: *consilierea filosofică, practica filosofică, profesie, reglementare, ocupație*

1. Introducere

În această lucrare prezentăm unele premise care au generat și în România apariția unui nou curent, specific filosofiei aplicate, manifestat sub forma unei consilieri care utilizează instrumente și metode specifice filosofiei, fiind acum pusă în practică sub forma consilierii filosofice. Lumea contemporană, începând cu ultimele decenii ale secolului trecut, a manifestat o preocupare către o filosofie orientată spre viața oamenilor, fapt ce a determinat pe unii filosofi să devină practicieni ai unei filosofii aplicate ca mod de viață. Unul dintre cei care a scris cu îndrăznelă despre noua orientare a fost jurnalistul și filosoful britanic, Jules Evans, care în lucrarea *Philosophy for Life* (EVANS, 2012) arată faptul că filosofia greacă poate oferi multe modele de lucru filosofilor actuali, care pot reveni printre oameni, așa cum o făcea Socrate în antichitate. Remarcăm astfel că primii care au făcut acest pas spre practică au fost filosofi, ei fiind urmați mai târziu de alți specialiști proveniți din diverse domenii, care au urmat un proces de formare și specializare; acest proces fiind demarat în România în mediul universitar, în cadrul Facultății de Filosofie.

Pentru a arăta care au fost preocupările pe acest domeniu în România, vom începe cu premisele internaționale apărute în anii '80, când în unele țări din lume au avut loc primele manifestări ale unor practici filosofice, manifestate inițial sub forma unor cabinete individuale de consiliere filosofică, în care un filosof practician utiliza instrumente și metode specifice filosofiei, pentru consilierea unei persoane care apela la acest tip de serviciu. Aceste practici au fost continuate mai târziu cu alte forme mai evolute de lucru, prin aplicații destinate grupurilor de persoane sau chiar organizații, punându-se astfel bazele unor practici noi, reprezentate astăzi de consilierea filosofică.

2. Scurtă incursiune în istoriografia consilierii filosofice

Pentru a face această incursiune, trebuie să pornim de la prima formă de practică a consilierii filosofice care a avut loc în Europa, mai precis în Germania, atunci când filosoful german Gerd Achenbach a deschis lângă Koln, în anul 1981, primul cabinet din lume de practică filosofică (*Philosophische Praxis*) fapt ce a dat startul unui nou curent al aplicării practice a filosofiei, în folosul persoanei, numită a fi oaspete, ce apela la un serviciu de consiliere oferit acum de filosoful practician. Pe acest considerent filosoful Achenbach devine „părinte al consilierii filosofice” fiind recunoscut în acest fel în toate mediile filosofiei practice, (ACHENBACH, 1984) moment care a dat startul la apariția altor cabinete de practică filosofică, în diferite țări din Europa și din lume. Prin acest nou concept, un filosof poate deveni practician, renunțând la dezbaterile filosofice specifice academiei, și coboară la nivelul unui specialist în consiliere filosofică, care lucrează în cadrul unui cabinet de practică.

În prezentarea primilor pionieri ai noilor practici, continuăm incursiunea pe continentul nord-american unde se remarcă Lou Marinoff, filosof practician recunoscut, care a introdus două metode

noi de lucru, denumite după acronimul lor, ca metoda *PEACE* și metoda *MEANS*, practicianul american fiind preocupat serios și de necesitatea unei reglementări și recunoașteri a noilor practici (MARINOFF, 2002). Pe același continent s-a remarcat canadianul Peter Raabe, care sprijină practica filosofiei având o abordare interdisciplinară, de apăstra o relație bună cu alte terapii (RAABE, 2001). În aceeași zonă geografică îl găsim pe filosoful Peter Koestenbaum care se dedică domeniului corporativ (KOESTENBAUM, 2003), dar și pe filosoful Ran Lahav, care se dedică filosofiei aplicate, acesta oscilând între stabilirea cu clientul său a unei viziuni asupra lumii sau căutarea înțelepciunii (LAHAV, 2004), recent devenind preocupat de filosofia de tip contemplativ (LAHAV, 2018).

Revenind în Europa, identificăm o multitudine de școli și curente care s-au dezvoltat în Italia, țară în care s-au publicat numeroase lucrări și cărți despre acest concept și domeniu de activitate, unde remarcăm pe doi dintre practicieni, pe Stefano Zampieri și Neri Pollastri, care au redactat manuale utile oricărui practician (POLLASTRI, 2004; ZAMPIERI, 2013). Franța este reprezentată remarcabil de Marc Sautet, promotorul conceptului *Cafe Philosophique* sau cafeneaua filosofică (SAUTET, 1995), urmat de un alt practicant dedicat, Oscar Brenifier, care a dezvoltat recent numeroase tehnici de consiliere individuală și de grup, precum și practici dedicate filosofiei pentru copii (BRENIFIER, 2015). Alți practicieni ai consilierii filosofice apar și în Regatul Unit, Olanda, Israel și multe alte țări din lume. Pentru o analiză a condițiilor care au dus la apariția primelor practici ale filosofiei sub forma unor cabinete individuale, urmate mai târziu de alte specializări destinate grupurilor, este important să avem în vedere faptul că de-a lungul secolului XX filosofii din România au fost preocupați permanent și au studiat îndeosebi operele filosofilor de pe continent, și cu toate acestea, ei nu au preluat modelele de practică filosofică apărute în Europa, ulterioare apariției primului cabinet de practică filosofică.

În România, mult mai târziu au avut loc primele cercetări în acest domeniu, studii care au constatat că există puține surse în lucrările filosofice din România, care să facă referire la noul domeniu aplicat al filosofiei. Una din concluziile cercetării este că doar câțiva filosofi, proveniți din actualul mediu universitar, au avut și preocupări pentru a identifica care sunt posibilitățile de a practica filosofia în România, sub o formă cât mai apropiată noului concept al consilierii filosofice, raportat la modul cum a fost definită și practică în alte țări, începând cu anii '80.

3. Premise românești asupra practicării filosofiei

Privind asupra unor scrieri ale filosofilor români din secolul trecut observăm că majoritatea acestora au avut abordări strict academice ale conceptelor filosofice, fiind preocupați la a scrie filosofie doar pentru filosofi, iar lucrările lor erau prezentate la evenimente specifice filosofiei academice sau publicate sporadic în reviste de specialitate, și doar rareori lucrările lor își găseau un loc în sistemul de învățământ românesc.

Emil Cioran, filosof român stabilit ulterior la Paris (în anul 1941), scria despre filosofie făcând o subliniere originală a modului în care vedea el rolul filosofiei în viața oamenilor, relatarea fiind făcută în jurnalul publicat postum, abia în anul 1991, unde filosoful spunea că atunci: „Când citești pe filosofi cu o îngăduință plină de oboseală, îți dai seama că nu se deosebesc de muritori decât prin faptul că aceștia sunt prizonieri ai intereselor, ai formulelor. Întorci paginile și vezi peste tot o obsesie oarecare ce-și face bietul ei drum, sprijinită de argumente amărâte și din când în când de câte-o neputincioasă interjecție. Vorbe și iarăși vorbe. Atât e toată filozofia” (CIORAN, 2011, p. 95). Din această relatare aflăm despre modul în care se scria filosofie în România acelor vremuri, fiind orientată doar spre cuvântul scris, fapt exprimat de filosof atât de direct în scrierea sa.

Este important să luăm în considerare și faptul că în perioada de după al doilea război mondial, România a fost mulți ani sub un regim comunist, iar filosofia a fost considerată a fi periculoasă pentru un sistem care agreea doar o singură doctrină despre lume și viață. Această perioadă a regimului comunist în România nu a fost deloc favorabilă filosofiei, accesul la documentare și chiar la scrieri cu tematică filosofică erau limitate, iar cei preocupați de concepte și idei specifice filosofiei au fost nevoiți să plece din țară. Emil Cioran fiind doar unul dintre cei care au pornit pe

calea străinătății, dar unde pe lângă refugiul care l-a găsit, a avut parte și de recunoașterea activității sale, publicată în mare parte în Franța.

Despre acele vremuri scrie și unul din actualii academicieni români, filosoful Mircea Flonta, care în lucrarea sa biografică, cu titlul „*Drumul meu spre filosofie*”, precizează că învățământ de atunci avea puține discipline ce erau atribuite a fi domeniului de filosofie, cum ar fi „logica, istoria filosofiei și materialismul dialectic și istoric” (FLONTA, 2016, p.31), fiind singurele discipline care erau acceptate de ideologii regimului comunist. Acesta arată faptul că în acele vremuri cu mari restricții, filosofii români se limitau doar la a face traduceri ale unor lucrări recunoscute din filosofia occidentală, fapt ce le oferea indirect accesul la marea filosofie și la autori de marcă din domeniu, ajutându-i totodată să înțeleagă marele domeniu al filosofiei, într-un mod diferit decât filosofia prezentată în școlile de filosofie controlate de ideologia regimului comunist. Mircea Flonta scrie despre modelul preluat din Europa începutului de secol XX, acela de a face filosofie preponderent în mediul universităților, un model despre care afirmă el, a fost contestat de alți filosofi ai vremii, Nae Ionescu sau Lucian Blaga, spunând că aceștia au încercat să aducă filosofia în zona dezbaterii (FLONTA, 2016, p.289). Concluzia la care ajunge poate fi considerată a fi o critică asupra poziției filosofiei românești, considerată a fi una academică, în detrimentul unei filosofii aplicate (adăugăm noi), și arătând că: „Avem, astăzi, o filozofie academică care nu se bucură, ce-i drept, de multă atenție în cercuri intelectuale mai cuprinzătoare. Este acea filozofie ce cultivă mai mult sau mai puțin calificat, modele filozofice consacrate în occident” (FLONTA, 2016, p.289). Putem spune că filosoful vorbește indirect și de necesitatea de reformare a filosofiei românești, chiar dacă ea nu a fost exprimată explicit de acesta, lăsând astfel o ușă deschisă oricărei inițiative, pentru producerea unei schimbări asupra modului în care este percepută filosofia în România, la finalul secolului XX.

În sistemul postbelic atât de restrictiv pentru filosofie, se impune să remarcăm un alt titan al filosofiei românești din secolului trecut, pe filosoful Constantin Noica, care organiza întâlniri cu discipolii săi, de obicei la Păltiniș unde a fost exilat de regimul comunist, și unde acesta afirma (la finalul vieții sale) faptul că: „în materie de filosofie, trebuie să râdem și să recunoaștem că nu știm nimic” (NOICA, 1989, p.244). Autorul preciza faptul că filosofia românească avea o tendință spre un mod mai enciclopedic de a prezenta conceptele filosofice, manifestând un oarecare amatorism, numindu-l și *lăutărism*, fiind asemeni unui lăutar care improvizează un cântec (NOICA, 2007). Revenind la anul 1944 care marchează începutul unui regim totalitar în România, Noica publică un „*Jurnal filosofic*” în care vorbește despre filosofie, care „poate începe de oriunde.” (NOICA, 2012, p.79), el având și un îndemn pentru cei care vor să descopere filosofia, spunând că doar cei care au răbdare cât un munte dar și un pic de nebunie, o pot întâlni cândva (NOICA, 2012, p.12).

Mircea Flonta spunea despre Noica că acesta privea filosofia ca fiind o adevărată creație fapt ce atribuia totodată „filosofiei academice o poziție subordonată sau periferică.” (FLONTA, 2016, p.201), aceasta fiind o remarcă care arată indirect, spunem noi, și o tendință a acestuia către o filosofie aplicată. În acest context, găsim în *Jurnalul filosofic* scris de Constantin Noica o anume preocupare definită de el a fi „*Scoala*”, concept despre care filosoful, cu oarecare regret, afirmă: „mi-ar plăcea ca la sfârșitul vieții să pot spune: nici nu am făcut nimic altceva.” (NOICA, 2012, p.117). În aceeași perioadă de restriște, Noica a publicat în anul 1978 un scurt tratat despre unele maladii ale ființei umane, pe care le identifică și le descrie în cartea cu titlul: „*Spiritul românesc la cumpătul vremii. Șase maladii ale spiritului contemporan*” (NOICA, 1978). Lucrarea sa poate fi considerată o bună premisă românească în direcția preocupărilor filosofiei naționale de a avea o formă aplicată, cartea putând fi studiată în programele de formare dedicate practicienilor filosofiei.

Începând cu secolul XXI, alți profesori universitari de filosofie din România au unele luări de poziție asupra statutului filosofiei în lumea contemporană, unul dintre aceștia fiind profesorul Valentin Mureșan, cu lucrarea „*Un filosof rătăcit în agora*” în care critică anonimatul în care se află confrății săi, despre care spune că scriu filosofie doar pentru alți colegi sau publică în reviste de cultură; acesta evidențiind totodată faptul că filosofii se pot face cunoscuți și prin „cultivarea și instituționalizarea diferitelor forme de filosofie aplicată” (MUREȘAN, 2013, p.61). El este cel care

spune ferm că unele aplicații ale filosofiei pot deveni profesii distincte, arătând că: „nici consultanța filosofică și nici managementul eticii nu sunt propriu-zis filosofie sau filosofie morală, ci aplicări ale filosofiei. Sunt alte profesii” (MUREȘAN, 2013, p.134), subliniind astfel importanța creării unor noi profesii, care să activeze distinct de filosofia pusă în practică de către un filosof.

Cristian Iftode, un alt profesor de filosofie din București, acordă un capitol întreg consilierii filosofice, în cartea sa cu titlul „*Filosofia ca mod de viață*” editată în anul 2010, în care face o sumară trecere în revistă a unor metode de consiliere filosofică, prezentate de practicieni deja renumiți în lume, făcând referire la: Lou Marinoff, Peter Raabe, Lidya Amir, Ran Lahav; lucrare în care autorul ajunge la o concluzie simplă, aceea că avem „nevoie de filosofi care să ofere consultanță și asistență individuală și de grup” (IFTODE, 2010, p.24), idee la care subscriem.

Observăm din pozițiile exprimate de cei doi profesori români o poziționare diferită, în sensul că profesorul Valentin Mureșan susține pregătirea unor specialiști în consilierea filosofică arătând că cercetarea filosofică trebuie să rămână mediului academic, pe când profesorul Cristian Iftode este de partea filosofilor aflați la catedră, cărora le face recomandarea să vină în sprijinul oamenilor de rând, învățând să practice consilierea specializată, și care pot continua astfel practicile din antichitate prin aplicarea unor principii generale de viață. În domeniul practicii filosofice îl găsim și pe profesorul Laurențiu Staicu, care a deschis la București un cabinet individual de consiliere, unde în baza pregătirii sale de filosof lucrează și ca practician al filosofiei. Prin această abordare, acesta se poziționează de partea filosofilor, care în opinia sa pot practica filosofia în baza pregătirii lor inițiale, considerând că aceștia nu au nevoie de o specializare expresă în consilierea filosofică.

Pornind de la aceste preocupări către noua practică filosofică, abia în anul 2015 a fost inițiat în România, la Universitatea de Vest din Timișoara, un prim program de formare și specializare în consilierea filosofică, care permite accesul în consilierea filosofică și a altor specialiști, nu doar absolvenților din domeniul filosofiei, sub condiția ca aceștia să urmeze integral programul de specializare de tip master, pentru deprinderea abilităților necesare în noua calificare.

Programul a fost înființat la inițiativa profesorului de filosofie Florin Lobonț, fiind denumit generic: *Philosophical Counseling and Consultancy*, fiind prezentat în limba engleză și care a creat în România primii specialiști calificați în noua profesie, și unde cursanții au beneficiat de formatori și din alte țări, în baza unor colaborări încheiate cu universități și instituții specializate din Europa.

4. Cercetări recente asupra profesionalizării consilierii filosofice în România

Pornind de la premisele prezentate privind practicile filosofice și de la necesitatea implicării filosofilor în activitatea de consiliere filosofică, precum și de la formarea primilor practicieni în consiliere filosofică, în cadrul programului masteral organizat în România, în ultimii trei ani am desfășurat o amplă documentare în domeniu, sub forma unei cercetări doctorale, în coordonarea profesorului Florin Lobonț, inițiatorul programului de formare în consilierea filosofică.

Lucrarea denumită generic: *Consilierea filosofică: de la practică la profesie* (HAȚEGAN, 2018) a fost recent prezentată public, fiind prima teză de doctorat redactată în România pe acest nou domeniu aplicat al filosofiei. În cadrul cercetării au fost identificate unele dileme cu care s-au confruntat practicienii în consilierea filosofică, unde unii fiind pentru filosofii ce pot deveni și practicieni, iar alții fiind pentru formarea unor specialiști instruiți special în consilierea filosofică.

O confruntare a fost identificată și între filosofia de tip academic cu filosofia pusă în practică, confruntare care a generat controverse în fiecare țară unde au apărut cabinete de practică filosofică. O altă dilemă a rezultat din cercetarea unor legături interdisciplinare manifestate de consilierea filosofică, în sensul că alte discipline au preluat și aplicat diverse forme ale practicii filosofice, fără a avea un accept al filosofilor, care deseori au manifestat o lipsă de acțiune, fapt ce a dus la asimilarea unor practici specifice filosofiei de către alte domenii și prezentate a fi proprii, proces ce a eliminat indirect filosofia din interesul public.

Aici ne referim îndeosebi la opoziția manifestată de psihologie, și la psihiatrie chiar, care au pretins o anume exclusivitate, inclusiv asupra unor instrumente de lucru și investigare, care au fost preluate tacit din filosofie și asumate ca fiind proprii acestor domenii de terapie. În virtutea acestor

luări de poziție față de consilierea filosofică, aceasta se delimitează, prin vocea a numeroși practicieni din întreaga lume, care fac distincția între domeniile de practică, accentuând pe caracterul non terapeutic al filosofiei, arătând faptul că practicienii în filosofie lucrează cu oameni denumiți de ei a fi *clienți*, pe când celelalte domenii amintite aplică diverse terapii unor oameni pe care îi definesc a fi pacienți sau bolnavi, în funcție de tipologia de lucru a fiecărui domeniu.

O altă controversă remarcată în cercetarea efectuată este dată de dilema practicării filosofiei ca fiind o practică rezervată doar filosofilor sau dacă aceasta poate fi o profesie reglementată, care să permită accesul la această formare și altor specialiști, proveniți din alte domenii, care se pot specializa în consilierea filosofică. Soluția propusă de noi este pentru sprijinirea reciprocă, mai ales între filosofia academică și consilierea filosofică, având ca model rolul unui părinte în viața copilului său, care păstrează permanent legătura unul cu altul. Pornind de la acest raționament simplu, putem afirma că și consilierea filosofică poate fi considerată o ramură aplicată a filosofiei, devenind implicit un descendent al acesteia.

5. Scurte concluzii

Pornind de la premisele europene și încercările încă timide manifestate în România secolului XX, putem observa că abia la începutul secolului XXI, unii filosofi devin mai mai îndrăzneți și anunță unele activități individuale de consiliere filosofică sau de practică filosofică, fără intenții serioase de recunoaștere a practicii lor ca o profesie distinctă, acțiunile fiind continuate cu unele dezbateri pe tematica necesității implementării unei noi profesii.

Dacă luăm în considerare și alte cercetări asupra acestor noi oportunități create prin aplicarea filosofiei în viața oamenilor, proces care deschide direcții noi de aplicare a acesteia, putem constata că în România există deja un program universitar, care are ca obiectiv pregătirea unor specialiști în noul domeniu aplicat, al consilierii filosofice. Acest program de formare poate fi considerat un prim pas pentru recunoașterea rolului pe care îl poate avea filosofia aplicată în viața oamenilor, sub forma consilierii filosofice, practică acum ca o profesie ce se dorește a fi recunoscută ca profesie liberală distinctă în România.

Concluzionăm că filosofia poate deveni un instrument aplicat în beneficiul oricărei persoane, putând fi aplicată de la vârsta copilăriei conștiente până la bătrânețe, iar noua ocupație, de consiliere filosofică, este cea care vine în sprijinul persoanelor care vor să învețe să filosofeze. Considerăm că o cooperare a factorilor implicați duce la o recunoaștere rapidă a noii ocupații și profesii, utilizând potențialul de formare existent în învățământul universitar românesc, care poate astfel da o șansă reală absolvenților facultăților de filosofie, de a pune în valoare și a da un sens aplicat cunoașterii acumulate, întrucât în prezent aceștia se confruntă cu probleme mari în a-și găsi un loc de muncă, care vor putea astfel activa sub o formă reglementată și recunoscută în societatea românească. Dacă s-a reușit în România formarea unor specialiști în consilierea filosofică, ce pot presta servicii persoanelor interesate, ca o formă de practică distinctă a filosofiei, considerăm că drumul poate fi continuat cu succes, în sensul recunoașterii și reglementării unei noi ocupații, care este doar o primă etapă în acest demers. În concluzie susținem opiniile și tendințele care justifică necesitatea aplicării practice a filosofiei în viața oamenilor, prin practica de consiliere filosofică care se conturează, și care poate deveni o nouă profesie reglementată și recunoscută și în România.

Bibliografie

- ACHENBACH, G.B. (1984). *Philosophische Praxis*. Koln: J. Dinter.
 BRENIFIER, O. (2015). *Filosofare come Socrate*. Milano: Ipoc.
 CIORAN, E. (2011). *Îndreptar pătimăș II*, București: Humanitas.
 FLONTA, M. (2016). *Drumul meu spre filosofie*. București: Humanitas.
 EVANS, J. (2012). *Philosophy for Life*. London: Rider Books.
 HAȚEGAN, V. (2018). *Consilierea filosofică: de la practică la profesie*. București: Ars Docendi.

- IFTODE, C. (2010). *Filosofia ca mod de viață. Sursele autenticității*. Pitești: Paralela 45.
- KOESTENBAUM, P. (2003). *The philosophical consultant*. San Francisco: Jossey-Bass/Pfeiffer.
- LAHAV, R. (2018). *Philosophical contemplation*. Vermont: Loyev Books.
- LAHAV, R. (2004). *Comprendre la vita*. Milano: Ipoc.
- MARINOFF, L. (2002). *Philosophical practice*. San Diego CA: Academic Press.
- MUREȘAN, V. (2013). *Un filosof rătăcit în agora*, București: Editura ALL.
- NOICA, C. (2012). *Jurnalul filozofic*. București: Humanitas.
- NOICA, C. (2007). *Despre lăutărism*. București: Humanitas.
- NOICA, C. (1989). *Istoricitate și eternitate*, București: Capricorn.
- NOICA, C. (1978). *Spiritul românesc la cumpătul vremii. Șase maladii ale spiritului contemporan*. București: Univers.
- POLLASTRI, N. (2004). *Il pensiero e la vita*. Milano: Apogeo.
- RAABE, P.B. (2001). *Philosophical counseling. Theory and practice*. Westport: Praeger.
- SAUTET, M. (1995). *Un café pour Socrate*. Paris: Robert Laffont.
- ZAMPIERI, S. (2013). *Manuale della consulenza filosofica*. Milano: Ipoc.

SOLIDARITY WITH HIS PEERS AND CHRISTIAN'S FIGHT AGAINST THE SINS, IN JOHN CHRYSOSTOM'S VIE

SOLIDARITE AVEC LES SIENS ET LA LUTTE DU CHRETIEN CONTRE LES PECHES DANS LA CONCEPTION DE JEAN CHRYSOSTOME

SOLIDARITATEA CU SEMENII ȘI LUPTA CREȘTINULUI CU PĂCATELE, ÎN CONCEPȚIA SFÂNTULUI IOAN GURĂ DE AUR

Teodor VID

Arhiepiscopia Ortodoxă Arad

Abstract

Saint John Chrysostom was the greatest speaker of the 4th century and we might say of all times. The art of his speech unveils elegantly like the folds of a festive robe, and the richness, the diversity and the brightness of the colors and, also, the outstanding gift of depicting the morals of his time are an unparalleled pattern until our days.

Résumé

Saint Jean Chrysostome a été le plus grand orateur du IVème siècle et on peut dire de tous les temps. L'art de son discours se révèle avec élégance comme les plis d'une robe de fête et la richesse, la variété et la brillance des couleurs, mais aussi le talent exceptionnel de peindre les mœurs de son temps constituent, jusque même dans nos jours, un modèle inégalable.

Rezumat

Sfântul Ioan Gură de Aur a fost cel mai mare orator al secolului al IV-lea și putem spune al tuturor timpurilor. Artă cuvântării lui se desfășoară elegant ca faldurile unui veșmânt de sărbătoare, iar bogăția, varietatea și strălucirea culorilor, dar și talentul excepțional cu care ne zugrăvește moravurile epocii sale, constituie până azi, un model inegalabil.

Cuvinte cheie: *Sfântul Ioan Gură de Aur, pedagog pentru suflet și trup.*

Keywords: *Saint John Chrysostom, teacher for body and soul*

Mots clés : *Saint Jean Chrysostome, pédagogue de corps et de l'âme*

1. Solidaritatea cu semenii

Sfântul Ioan Gură de Aur le reamintește continuu ascultătorilor săi că Dumnezeu ne-a rânduit pe noi oamenii să fim în strânse legături unii cu alții, prin trebuințele noastre și să căutăm „dragostea și prietenia aproapelui”. În toate zilele, ne găsim în nevoi unii față de alții: ostașul are nevoie de meșteșugar, acesta de negustor, care la rândul lui depinde de agricultor, bogatul de sărac și invers. Cel care pare să fie cel mai independent de alții, nu poate. Nici bogatul nu este. Și el depinde chiar mai mult de altul. Ba din contră, observă: „Dacă voiești cu orice preț să nu ai nevoie de nimeni, cere și dorește-ți sărăcia”.¹ Solidaritatea cu semenii se vede mai ales atunci când trecem

¹ Sfântul Ioan Gură de Aur, „Omilia 16”, P.G. 61, col. 516, apud Constantin I. Băjău, „Desăvârșirea creștină prin lucrarea virtuților după Omiliile Sfântului Ioan Gură de Aur la Epistola a II către Corinteni”, în *Teologia*, anul X (2006), nr. 1, p.28.

prin momentele de grea încercare. Și atunci mai ales, cei bogați sunt chemați să își exercite rolul lor, pentru care sunt îndemnați să se apropie de cei săraci cu milă², să-i primească cu toată bunăvoința, pentru a fi vrednici de bunăvoință din partea lui Dumnezeu.

În scrierile sale, Sfântul Ioan Gură de Aur, arată că milostenia face pe om să disprețuiască banii. Ea îl pregătește să slăvească pe Dumnezeu, îi dă mai multă dragoste pentru semenii, îl face mărinimos, îl unge cu untdelemnul Duhului. Îi „deschide până și porțile cerului”, ca o jertfă de laudă bine primită. Ea devine un motiv de îndemnuri, de povești: „Când vezi un sărac credincios, închipuie-ți că ai văzut un jertfelnic... nu numai să nu-l batjocorești, ci încă să te sfiești de dânsul... apără-l, că numai așa vei putea și tu să ai milostiv pe Dumnezeu și te vei învrednici de bunurile făgăduite”³.

În chipul săracului care imploră darul nostru, trebuie să vedem mereu pe Hristos. Nimic nu poate aprinde atât de mult focul Duhului precum untdelemnul (milosteniei), vărsat cu îmbelșugare”⁴. Nu exagerăm când spunem despre Sfântul Ioan Gură de Aur că vorbește mai frumos decât mulți alți părinți ai creștinismului despre datoria și mărinimia slujirii prin jertfa milosteniei și prin care devenim împreună-lucrători cu Hristos ai mântuirii noastre. Cât despre actualitatea mesajului său, milostenia rămâne o permanență vie în viața Bisericii.

Măsura milosteniei ține de posibilitățile celui care face milostenie, de puterea averii lui. Când milostenia este săvârșită din dorința de slavă deșartă, își pierde din valoarea ei, ca o insultă la adresa semenilor, virtutea devenind păcat. Milostenie nu înseamnă doar a da bani, ci a ajuta pe cel sărac.

2. Lupta cu păcatele

Lupta cu păcatele este o luptă de zi cu zi a creștinilor. Viața pământească este ca o furtună, care aduce cu ea gheena, iar sufletul „tremură” în această furtună a păcatelor. Așa „după cum gerul îngheață trupul, tot așa și un cuget rău îngheață sufletul”⁵. Omul, legat de cele pământești, se aseamănă cu Cain, care se temea în orice clipă⁶.

Este criticată aspru patima iubirii de arginți, de care cei mai mulți se lasă cuprinși. Fiindcă sufletul omului este ca un ogor. Și dacă nu va fi semănat, va fi invadat de buruieni. Și dacă nu lucrează cele bune, el se dedă la fapte rele. De aceea, avem datoria să îmbrățișăm ocupații bune: cititul, îngrijirea celor ce au nevoie de ajutorul nostru, rugăciunea, cercetarea bolnavilor, relaționarea cu semenii precum și altele asemănătoare, prin care se pot vindeca rănila sufletelor, oricare ar fi ele.

O altă cale care contribuie la progresul religios-moral al creștinilor este ca ei să se teamă de păcat și să fugă de el, să placă lui Dumnezeu, străduindu-se în final să dobândească împărăția cerurilor. În acest sens, poate fi dat un exemplu creștinul care suferă cu îndelungă-răbdare, atunci când este batjocorit. Și în acesta bărbăție a sa, el trebuie să se bucure, pătimind pentru Hristos și gândindu-se la „dulceața premiilor”. Nimic nu poate aduce omului o bucurie mai mare decât conștiința sa curată.⁷ Ca exemplu pentru cele expuse stă cazul Sfântului Apostol Pavel care, deși strâmtorat în fiecare zi, se bucura și era vesel. Iar sărăcia nu este motiv de nefericire, de a ne plânge, ci micimea sufletului și viețuirea în păcat: „Nu plânge sărăcia, ci pe tine care te găsești așa... și te îndreaptă”, îndeamnă Sfântul Ioan Gură de Aur. Să căutăm înțelepciunea și virtutea, căci fără ele chiar și averile rămân nefolositoare. Să credem cele spuse în pilda bogatului nemilostiv și a săracului Lazăr și să ne îngrijim de viața noastră.

² Sfântul Ioan Gură de Aur vede în milostenie oferirea celor pe care le avem de prisos. Nu ne oprește de la hrana zilnică, ci ne sfătuiește ca prisosul de bucate să îl oferim celor lipsiți. Hainele nu trebuie să devină podoabe pentru noi, în timp ce alții au trupurile înghețate, iar prisosul îl înțelege ca „tot ceea ce e mai mult decât trebuință”, fiindcă omul poate trăi plăcut și sănătos, fără excese, folosind strictul necesar, iar semenilor să le ofere ceea ce le prisosește.

³ *Ibidem*, p. 28.

⁴ *Ibidem* p. 29.

⁵ *Ibidem*, p. 29

⁶ *Ibidem*, p. 29

⁷ Pr. Ioan Alexandru Mizgan, „Sfântul Ioan Gură de Aur Arhiepiscopul Constantinopolului”, Editura Lumina, Oradea, 2002, p. 43.

Omiliile hrisostomice se opresc îndeosebi asupra păcatului invidiei, a pizmei, acest mare rău, prin care omul ajunge să disprețuiască propria sa mântuire. Invidia l-a pierdut pe Cain și mai înainte din cauza acestui păcat a căzut chiar diavolul. Invidia este numită „creatura diavolului”.⁸ Ea macină pe om din interior, din suflet. Singurul lucru care îl bucură pe omul invidios este nereușita celui pe care îl invidiază și chiar dacă ar trăi izolat de lume, nu s-ar liniști. Cel care crede că dăruie pe aproapele, de fapt se dăruie pe sine.

Lupta creștinului cu păcatele este de fapt lupta sa cu moartea sufletească, pe care ele o aduc. Fiindcă „sufletul, când nu are în sine nimic sănătos, chiar de s-ar părea că trăiește, totuși e mort”.⁹ Și fără frica de Dumnezeu, sufletul se lasă cuprins de tot felul de patimi.

3. Folosul încercărilor și al ispitelor în viața creștinilor.

Pentru a arăta că momentele cele mai grele din viața unui creștin pot deveni prilejuri pentru dobândirea mântuirii, Sfântul Ioan Gură de Aur pleacă de la exemple scripturistice dând exemplu poporul evreu, care în clipe de necaz, el ruga cu stăruință pe Dumnezeu, iar când trăia bine, se îndepărta de Acesta. Și ninivitenii sunt un exemplu elocvent. Din necazuri, fiecare creștin poate dobândi folos, pe când atunci când se bucură de pace, adeseori cade în rele. „După cum focul curăță aurul, tot așa și necazurile curăță sufletul de murdăria păcatelor, făcându-l curat, strălucit și vesel”, ducându-l mai aproape de împărăția cerurilor. Pătîmind cele rele din partea semenilor noștri cu bărbăție, dobândim, cu voia lui Dumnezeu, mult folos, căci Acesta socotește totul nu după ideea de dreptate, ci după iubirea Sa de oameni.

Pilda Sfântului Apostol Pavel este adeseori pusă în față. Acesta a săvârșit minuni încă și când era în temniță, ori era naufragiat¹⁰, urmată și de alte exemple din Sfânta Scriptură.

Concluzii

Între sfaturile Marelui Ierarh, întâlnim și o învățătură echilibrată despre atitudinea pe care să o avem în ceea ce privește părerea oamenilor față de noi. Să nu ținem cont de lauda lor căci nu vom avea nici un folos, dacă Dumnezeu nu ne va lăuda. Și nici disprețul semenilor nu ne afectează, dacă Dumnezeu nu ne disprețuiește. Deasemenea, ne învață să îndepărtăm de la noi micimea sufletească și să nu mai căutăm spre cele pământești, „în timp ce Dumnezeu ne ridică până la cer”¹¹.

Bibliografie

Biblia – ediția Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, București 2013.

Sfântul Ioan Gură de Aur „Omiliile despre pocăință”, traducere pr. D. Fecioru, București 1998.

Sfântul Ioan Gură de Aur, „*Omilia 16*”, P.G. 61, col. 516, apud Constantin I. Băjău, „*Desăvârșirea creștină prin lucrarea virtuților după Omiliile Sfântului Ioan Gură de Aur la Epistola a II către Corinteni*”, în *Teologia*, anul X (2006), nr. 1, p.28.

Sfântul Ioan Gură de Aur, „*Omiliile la parabola despre săracul Lazăr și bogatul nemilostiv*”, traducere A. Tănăsescu Vlas, Editura Sofia, București, 2002.

Pr. Ioan Alexandru Mizgan, „*Sfântul Ioan Gură de Aur Arhiepiscopul Constantinopolului*”, Editura Lumina, Oradea, 2002.

⁸ *Ibidem*, p. 56.

⁹ Sfântul Ioan Gură de Aur, „*Omilia 16*”, P. G. 61, col. 516, apud Constantin I. Băjău, *art. cit.*, p. 30.

¹⁰ Căci „în ispite străluceau dreptii”. Vechiul Testament oferă și el exemple de urmat: cei trei tineri, Daniil, Moise, ori Iosif. Căci „unde este supărarea, acolo este și mângâierea; unde este mângâierea, acolo este și harul”.

¹¹ Avem datoria să nu abuzăm de îndelunga-răbdare a lui Dumnezeu. Această răbdare este o realitate, pe care cu toții o trăim. Sfânta Scriptură o arată adesea și ne pune în față mai ales roadele ei. Căci, „dacă imediat ar fi fost pedepsit pentru păcate, cum s-ar fi mântuit Pavel?”. În înțelepciunea Sa, Dumnezeu voiește să ne miște, să ne deștepte, îndemnându-ne la pocăință

V.BANAT STUDIES/ ÉTUDES DE BANAT/ STUDII BANATICE
Coordinator/Coordinateur/Coordonator:
Viviana MILIVOIEVICI

**CULTIVATION CONCERNS OF ROMANIAN LANGUAGE
BY STANDARDS IN THE SECOND HALF OF THE 18TH CENTURY AND
THE FIRST PART OF THE NINETEENTH CENTURY**

**PRÉOCCUPATIONS EN CE QUI CONCERNE LA CULTURE
DE LA LANGUE ROUMAINE SELON LES NORMES
DANS LA SECONDE MOITIÉ DU XVIIIÈ SIÈCLE ET LA PREMIÈRE
PARTIE DU XIXE SIÈCLE**

**PREOCUPĂRI DE CULTIVARE A LIMBII ROMÂNE PRIN NORME
ÎN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XVIII-LEA ȘI ÎN PRIMA
PARTE A SECOLULUI AL XIX-LEA**

Ioan DAVID

Directorul Institutului de Studii Banatice
„Titu Maiorescu al Academiei Române, Filiala Timișoara
Timișoara, Bd Mihai Viteazu, nr. 24
ioandavidtm@gmail.com

Abstract

The work brings to attention the Banat representatives of the Transylvanian School, among whom have imposed themselves Paul Iorgovici, a precursor of the Romanian linguistics science, Constantin Diaconovici Loga, with his Romanian Grammar for young people, dr. Pavel Vasici, the popular trend follower, all with serious contributions and concerns for the cultivation of the Romanian language by standards and on which I am stating in this study.

Resume

Ce travail attire l'attention sur le représentants du Banat de L'École de Transylvanie, parmi lesquels Paul Iorgovici, le précurseur de la science linguistique roumaine, Constantin Diaconovici Loga, avec sa Grammaire roumaine pour les jeunes, Dr. Pavel Vasici, l'adepte de la tendance populaire, tous avec des contributions et des préoccupations sérieuses pour la culture de la langue roumaine à travers les normes et sur lesquelles ils s'attardent dans cette étude.

Rezumat

Lucrarea aduce în atenție reprezentanții bănățenilor ai Școlii Ardelene, în rândul cărora s-au impus Paul Iorgovici, un precursor al științei lingvisticii românești, Constantin Diaconovici Loga, cu a sa Gramatică românească pentru îndreptarea tinerilor, dr. Pavel Vasici, adeptul curentului popular, toți cu contribuții și preocupări temeinice pentru cultivarea limbii române prin norme și asupra cărora zăbovesc în acest studiu.

Keywords: language, linguistic norm, unity, cultural, Transylvanian school

Mots-clés: langue, norme linguistique, unité culturelle, L'École de Transylvanie

Cuvinte cheie: limbă, normă lingvistică, unitate, culturală, școala ardeleană

Interesul pentru cultivarea limbii prin stabilirea unor norme concrete de scriere și vorbire, deci prin alcătuirea unei gramatici, s-a impus, la mijlocul veacului al XVIII-lea, mai precis în 1757, odată cu *Gramatica* lui Dimitrie Eustatievici Brașoveanul¹, și lucrarea, ceva mai târziu scrisă, a călugărului Macarie din Iași (în jurul anului 1770). Ambele tipărituri erau întocmite după modele latine, slave și grecești și reprezintă simple curiozități, cu o terminologie greoaie, ce nu putea răzbi în timp.

Nici gramatica limbii române a lui Ioan Molnar Piuariu, scrisă în germană, după planul gramaticii lui Micu și Șincai, și publicată la Viena, în 1788, sub titlul *Deutsch-Walachische Sprachlehre*, nu se detașează prea mult de anterioarele lucrări prezentate, inovațiile ortografice, puține la număr, vizează doar câteva modificări: *ae* pentru *î*, *dch* pentru *g(e)*, *tsch* pentru *ce*. (Al. PIRU, 1970, p. 143). Ea s-a bucurat, totuși, de un anumit succes din partea germanilor care doreau să învețe românește, astfel se și explică de ce Molnar, după *Retorica, adecă învățătura și întocmirea frumoasei cuvântări, Economia stupilor, Povățuire către sporirea stupilor*, lucrări practice de apicultură, și *Hronologhia împăraților turcești*², s-a decis să întocmească și un *Wörterbüchlein Deutsch und Walachisches*. Dicționarul s-a publicat la Sibiu, în 1822, postum, autorul, născut în același sat cu Samuil Micu, a murit la 16 martie 1815, în vârstă de 66 de ani.

În aceeași temeinică preocupare pentru cultivarea limbii prin norme se încadrează și *Gramatica românească* a lui Radu Tempea, tipărită la Sibiu în 1797. Raportându-se la gramaticile lui Micu, Șincai și Văcărescu, directorul școlilor reunite naționalicește din marele prințipat al Ardealului are cuvinte de apreciere la adresa acestora și a tuturor celor care au adus și aduc acum roade și mlădițe limbii românești, curățind prin multele cărți, care le-au dat și le dau la lumină, toată neghina ce cuprinsese limba noastră, silindu-să și de acum înainte, din cât va fi puțință, a o apropia de originalul ei. (Al. PIRU, 1970, p. 144) Deși autorul *Gramaticii românești* se situează pe aceeași poziție privind dezrădăcinarea³ limbii noastre, declarându-se de acord cu acțiunea de purificare anunțată de Micu și Șincai, el are, totuși, o poziție moderată; întrucât nu susține înlocuirea tuturor cuvintelor nelatine, ci numai a celor absolut străine: ca *tistaș*, *chedveș* și *duhan* (origine ungurească), în loc de **curat**, **voios** și **tabac**; *a piraxi*, *a plioforisi*, *ipolipsis* (grecească), pentru **a necăji**, **a afla**, **mare cinste**; *istina* (sârbească) în loc de **adevărat** (Al. PIRU, *op. cit.*, p. 144). El mai crede că vechii traducători de texte bisericești au greșit scriind *vreme*, *slugă* și *pricină*, în loc de *timp*, *serv* și *causă*. Dar o întoarcere la vechile forme ar fi cu neputință, în folosul nimănui: Cu greu este și (de) va fi drept aceea a aduce limba aceasta în curetenia și orighinalul ei, adecă în limba veche românească sau rîmlenească, căci de ar aduce-o cineva în curățenie ar fi tocmai latinească și italienească, și cel ce va învăța românește așa limpede, care nu este român, cărțile bisericești nu le-ar putea înțelege, nici vorba obștească de acum obicinuită. Românul neînvățat încă socotesc că ar zice că-i schimonosește limba părintească... (Al. PIRU, 1970, p. 144)

¹ Denumirea completă: *Gramatica românească așterothisită prea blagocestivului, prea luminatului și prea înălțatului domn și oblăduitor a toată Ungrovlahia, domnului domn Io Constantin Nicolae voevod, acum întâi izvodită prin Dimitrie Eustatiev Brașoveanul, Methodos prea folositor și prea trebuincios, întărit cu pilde prea folositoare, așezat cu orânduială dreaptă și izvodit în Bulgaria Brașovului*. Lucrarea a rămas în manuscris. Iată câteva curiozități: substantivul se zice nume, pronumele, în loc de nume, verbul, grai, prepoziția, înainte punere, adverbul, spre grăire, inter-jecția, în mijloc aruncare. Plecarea, adică declinarea, are cazurile: numitoarea (nominativ), născătoarea (genitiv), dădătoarea (dativ), pricinuitoarea (acuzativ), chemătoarea (vocativ) și luătoarea (ablativ). Diatezele verbului: lucrătoare (activ) și pătimitoare (pasiv). Formele impersonale se numesc fără fețe. Conjugarea este în-jugare și timpurile, vremi. Modurile sunt: arătătoare (indicativ), porun-citoare (imperativ), poftitoare (optativ), încheietoare (con-junc-tiv) și nehotărătoare (infinitiv, participiu). Prezentul este lu-crarea de acum, imperfectul, cea trecută, perfectul, cea trecută săvâr-șită, mai mult ca perfectul, cea trecută de mult săvârșită și viitorul, fiitoare. La Macarie, avem douăzeci și două de declinări și treizeci și patru de conjugări. Timpurile, vremi sau ani, sunt: acumnic (prezent), dăunăznic (imperfect), dăneornic (perfectul simplu), odinioarnic (mai mult ca perfectul), nehotărât (perfectul compus) și fiitoriul (viitor). (vezi Al. Piru, *Istoria literaturii române, II, Epoca premodernă*, Editura Didactică și Pedagogică, 1970, p. 142-143)

² Al. Piru consideră că Ioan Molnar Piuariu ar fi alcătuit *Hronologhia împăraților turcești*, împreună cu Samuil Micu (*op. cit.* p. 143)

³ Radu Tempea susține că, *din cauza dezrădăcinării*, limba noastră a pierdut *măiestria grăirii*.

Elaborarea unui dicționar român-latin-maghiar de 10.000 de cuvinte era, la 1804, și în intenția profesorului de la Colegiul Reformat din Cluj, Ștefan Crișan-Körösi. Samuil Micu s-a opus acestei lucrări pentru motivul că autorul inventa cuvinte de prisos: *făcăciune, făcămint, fierbăciune, fierbământ*. De asemenea, sistemul ortografic folosit era arbitrar, de pildă, *exposa* și *extrico* trebuiau citite *spusa* și *stric*. Un an mai târziu, profesorul de la Cluj reușește, totuși, să publice un proiect de ortografie, intitulat *Ortographia latino-valachica*, după Cipariu, această lucrare era bună de vândut băcanilor pentru a confecționa din ea cornete de piper. De traducerea lui Crișan a răs și Barac, ironizându-l că și-a luat la bătrânețe o soție tinereă⁴.

O contribuție însemnată la stabilirea unor reguli de scriere și vorbire și-a adus-o și *Lexiconul de la Buda* și ai săi doi importanți colaboratori: parohul greco-catolic Vasile Colosi, autorul *Dicționarului român-latin-maghiar-german*, și Ioan Corneli. Deși acesta recomandă publicarea unor compendii de geografie, istorie univer-sală, istorie națională și medicină practică, în ceea ce-l privește nu realizează nici unul din aceste proiecte. Programul lui Ioan Corneli va fi pus, totuși, în aplicare, parțial, de către frații Ioan și Alexandru Teodorovici, cel din urmă unul dintre colaboratorii apropiați ai lui Carcalechi la întocmirea calendarului. Elaborat de-a lungul a 30 de ani, *Lexiconul de la Buda* a deschis calea spre lexicografia română modernă, constituind un moment de seamă în dezvoltarea limbii și culturii românești.

Prin corifeii săi, Samuil Micu Clain, Petru Maior, Gheorghe Șincai și Ion Budai-Deleanu, Școala Ardeleană a pus în centrul preocupărilor sale, mai presus de orice, ideea națională. Dovada o reprezintă documentul de la 1791, *Supplles Libellus Valachorum*, prin care fruntașii mișcării solicită împăratului, pentru națiunea romano-valahică, egalitate în drepturi cu ungurii, sașii și secuii din Transilvania. Operele lor istorice, filologice și demografice se doreau un sprijin concret în această solicitare, argumentată de originea latină a limbii și poporului român, continuitatea sa pe teritoriul Daciei, iar pe de altă parte, arme de luptă împotriva acelor istorici (Sulzer, Eder, Kopitar, Engel) care tendențios negau drepturile românilor asupra pământurilor strămoșești. Și, în acest sens, exemplele nu pot fi sărăcicioase. Samuil Micu Clain scrie, cel dintâi, o *Istorie a dacoromânilor din cele trei țări românești*, Gheorghe Șincai, *Cronica românilor*, iar Petru Maior, *Istoria pentru începutul românilor în Dacia*. Acestea, cât și alte lucrări ale corifeilor Școlii Ardelene reprezintă, după Stelian Vasilescu, monumente culturale (Stelian VASILESCU, 1988, p. 14), iar în viziunea profesorului Ion Rotaru, o sfântă înverșunare în a arăta lumii întregi originea nobilă a poporului și a limbii române (Ion ROTARU, 1971, p. 64).

La sfârșitul secolului al XVIII-lea și la începutul secolului al XIX-lea, mișcarea culturală românească din Banat se integrează organic în cunoscuta mișcare spirituală, denumită Școala Ardeleană. Reprezentanții bănățeni au îmbogățit zestrea acestui curent cu idei, cu lucrări, cu manifestări remarcabile. Doar că, în Banat, au existat condiții economice, politice, sociale și naționale specifice, care au imprimat unele coordonate proprii afirmării culturale a românilor de aici (Petru OALLDE, 1983, p. 68). Cercetătoarea Maria Protase a remarcat că, pentru corifeii din Ardeal, studiile lingvistice erau complementare cercetării istorice (Maria PROTASE, 1973, p. 20). Regretatul profesor și cercetător Petru Oallde precizează un fapt fundamental, anume că pentru bănățeni situația se inversează, adică preocupările lingvistice **eclipsează** cercetările istorice. Nu întâmplător, deci, un bănățean, Paul Iorgovici, face din **studiul** limbii o **știință** a limbii. În felul acesta, el este un întemeietor, un valoros precursor al științei lingvisticii românești. Se poate spune că prin el - afirmă cercetătorul Crișu Dascălu - lingvistica românească a devenit o știință independentă, încetând să mai fie o anexă a istoriei (Crișu DASCĂLU, 1971, p. 501).

Paul Iorgovici a inaugurat o fertilă direcție a cercetării lingvis-tice pornind de la limba română spre latină. Dintr-o asemenea perspectivă, în lucrarea *Observații de limbă rumânească* (Buda, 1799), el scrie despre ființa limbei, despre însă [și] proprietatea limbei noastre. Învățătul bănățean, prin concepțiile sale avansate, se integra în ritmul european al gândirii gramaticale (D.

⁴ Profesorul Ștefan Crișan-Körösi, de la Colegiul Reformat din Cluj, s-a născut în 1780 (se presupune) și a murit la 2 martie 1820.

POPOVICI, 1972, p. 268). Prin unele idei, el a reușit să-și depășească epoca. În acest sens, a fost evidențiată concepția sa despre caracterul arbitrar al semnului lingvistic. Astfel, în istoria semioticii românești, Iorgovici este un deschizător de drumuri. În lucrarea *Observații de limbă rumâ-nească* există constituită o teorie a semnului lingvistic (Paul MICLAU, 1972, p. 268). Din excelentul studiu introductiv al ediției critice a *Observațiilor de limbă rumânească*, realizat de Doina Bogdan-Dascălu și Crișu Dascălu, se poate reține că această lucrare (considerată de autorul ei ca fiind gramatica limbii materne sau cartea care învață regulile de a scria, a pronunția, a lega mai multe cuvinte sau a face construcții, după proprietatea și osebirea limbii) are o contri-buție esențială în privința concepției referitoare la îmbogățirea limbii cu **noi termeni**, [care] presupune nu numai obținerea de **termeni noi**, ci și subordonarea creației lexicale unor exigențe fonetice și morfologice (Paul IORGOVICI, 1979, p. 14), precum și la crearea vocabularului limbii române literare, prin aplicarea lexicografică a teoriei derivării (Paul IORGOVICI, 1979, p. 29) și prin punerea în circulație a unui mare număr de neologisme, la posibilitatea descoperirilor regulilor limbii, prin întoarcerea la origini (Paul IORGOVICI, 1979, p. 28) (la limba latină). Se afirmă, totodată, că, în concepția lui Iorgovici, elaborarea românei literare înseamnă **instaurarea unei permanențe prin intermediul normei**. Profesorul G. Ivănescu a evidențiat contribuția lui Iorgovici la constituirea normei literare (G. IVĂNESCU, 1980, p. 616-620). La adoptarea normei s-a referit și Gheorghe Șincai: prin normă (...) să se îndrepte și să se sporească și limba noastră (Florea FUGARIU, 1970, p. 290-291).

Cât privește ecoul și aprecierea lucrării lui Paul Iorgovici, sunt concludente numeroase referințe, din care reproducem numai o mică parte: Bine învățatul **Paul Iorgovici** și **Observațiile** sale despre limba daco-românească, dintru o negrăită dragoste către folosul cel de obște al nații sale, foarte înțelept au descoperit cuvintele limbii noastre cei daco-românești, arătând cum am putea aduce limba noastră la origihinalul ei cei adevărat (Țichindeal) (Florea FUGARIU, 1970, p. 75). Vrednice de toată lauda sunt sfaturile pentru cum să se îndrepteze limba rumânească ale d... Iorgovici, tipărită la Buda în veacul trecut (Ion Heliade Rădulescu) (Ion POPESCU SIRITEANU, 1973, p. 63). Ștefan Munteanu semnalează, în *Prefața* ediției amintite, că **Observațiile** au fost și continuă să fie citate adeseori pentru ideile originale și judicioase pe care le cuprind. Cel care le-a impus atenției încă în veacul trecut a fost Heliade, urmat, de Ovid Densusianu, căruia i s-au alăturat numeroși alți cercetători. Ovid Densusianu precizează că Iorgovici mergea însă și mai departe în stăruința lui de a introduce unele inovații: recomanda să împrumutăm de la francezi anumiți termeni, așa că el apare printre cei dintâi care au susținut că limba noastră trebuie îmbogățită cu neologisme (Ovid DENSUȘIANU, 1943, p. 70). Dintre lingviștii contemporani, îl cităm pe G. Ivănescu: Ca o dovadă că la sfârșitul celei de-a doua jumătăți a secolului al XVIII-lea a început limba literară românească modernă, este și faptul că atunci au apărut pentru prima oară teorii asupra felului cum trebuie ea să se organizeze pentru a fi o limbă de cultură. Atunci se situează încercările timide ale celor trei mari ardeleni de a crea o limbă nouă, cu elemente latinești în locul celor slave, ba chiar de a da și o nouă scriere limbii române, alfabetul latin. Tot atunci, Paul Iorgovici, **Observații de limbă rumânească**, Buda, 1799, a văzut calea justă a recrutării neologismelor și a formei pe care trebuie să le-o dăm (pe el l-a urmat mai târziu Heliade Rădulescu, când a dat și el asemenea sfaturi, înainte de perioada italianizantă, vezi Hasdeu, **Cuvente den bătrâni**, III, partea I, p. VIII, și Ibrăileanu, în cursul său de **Istoria literaturii române moderne, epoca lui Conachi**). În Principate nu putem găsi pe vremea aceea un teoretician decât doar în Ienache Văcărescu (G. IVĂNESCU, 1948, p. 34).

Reproducem, în continuare, câteva din neologismele cuprinse în *Glosarul* care face parte din lucrarea *Observații de limbă rumânească*, termeni care și-au păstrat forma și sensul, până în zilele noastre: *perenne* (scris cu doi **n**, la Iorgovici, ca în latină *perennis*), *adversu*, *adversariu*, *adversitate*, *pervertire*, *pervers*, *ediție*, *producere*, *occazie* (scris cu doi **c**, ca în latină *occasio*), *conceptu*, *anticipare*, *obligare*, *obligație*, *emisie*, *omitere*, *omisie*, *permite*, *permisie*, *promitere*, *nație*, *naționale*, *nativ*, *notare*, *particulă*, *imparțialitate*, *aplicabile*, *complice*, *compoziție*, *abogație*, *derogare*, *interogare*, *statură*, *stabilitate*, *superstiție*, *restituție*, *prostituție*, *prezentare*, *prezentare*, *reprezentare*, *reprezentare*.

Paul Iorgovici scrie această lucrare la sfârșitul secolului al XVIII-lea, când limba română era departe de a fi fixată, textul lui suferind de aceleași neajunsuri specifice epocii. Limba lui Iorgovici păstrează unele particularități latinești. Se pot întâlni, adesea, în conținutul lucrării, consoane duble în cuvinte ca: *ann*, *păccat*, *suppus*, *atting*, precum și formele mai apropiate de modelele latine: *auctoritate*, *perfecciune*, *experienție*, *conștienție*, *aplecăciune*, *fiare silvatice*.

De asemenea, datorită originii sale, autorul este tributari unor particularități aparținând graiului bănățean, îndeosebi când acestea sunt apropiate de limba latină. Autorul păstrează pe *v* etimologic în cuvintele *svânt*, *svânțește*, *svintele* taine, apoi grupul *mn*: *scamn*. Destul de frecvent este întâlnită și rostirea moale a lui *r*: *călătoriu*, *dicționariu*. Prepozițiile au formă arhaică: *pre* alt om, *pre* fiii săi. Apar și termeni bănățeni în lexic, ca de pildă: *imală* ("noroi"), *a încelui* ("a înșela"), *lemn* ("copac"), *a deschilini* ("a deosebi") (Liua MAGDU, 1999, p. 51).

Deși tipărită într-o vreme când lucrările de acest fel au fost foarte rare, cartea lui Paul Iorgovici a exercitat o puternică influență asupra generației viitoare de filologi și pedagogi bănățeni. Activitatea depusă de Paul Iorgovici la cultivarea și consolidarea limbii române se face simțită mai târziu și asupra lui Heliade Rădulescu, căruia îi revin mari merite pentru unificarea și norma-rea limbii române.

În perioada dualistă era invocată tradiția luministă - tradiția Școlii Ardelene - în sprijinul apărării limbii române. Se arăta și că prin părțile Bănățului s-a născut prima mișcare pentru cultivarea poporului român și a limbei sale (...) tot prin părțile Bănățului, mai întâi s-au ivit bărbați care, din căldura inimii lor, s-au ocupat, cu aparat științific, cu limba română, cu originea ei, cu structura ei, cu dezvoltarea ei (Liviu LEMENY, 1904, p. 154). Pare surprinzător, însă, că, din punctul de vedere al receptării tradiției, în centrul atenției a fost Constantin Diaconovici-Loga, și nu Paul Iorgovici (Petru OALLDE, 1983, p. 72). În "Foaia diecezană", se arată că: Un **Lazăr** pentru România, un **Șincai** pentru Ardeal și un **Loga** pentru Banat, iată trinitatea apostoliei noastre naționale (...). O jumătate de secol a scris și a lucrat Loga pentru cultura poporului român („Foaia diecezană”, 1980, nr. 45, p. 6). După cinci ani de la această afirmație, la Caransebeș, în semn de înaltă prețuire, lui C.D. Loga i s-a ridicat un monument. Acest act cultural are o dublă semnificație, asupra căreia, curios, nu s-a insistat până acum. Anume, pe de o parte, statuia respectivă este primul monument, ridicat în Banat, unei personalități românești, pe de altă parte, semnificativ este faptul că imortalizarea omagierii a fost făcută pentru un slujitor al limbii române. Printr-o extrapolare metaforică putem considera că statuia lui Constantin Diaconovici-Loga înseamnă și un monument înălțat iubirii bănățenilor pentru limba română.

Prin lucrarea sa cea mai importantă, *Gramatica românească pentru îndreptarea tinerilor* (Buda, 1822), Constantin Diaconovici-Loga îi urmează pe Radu Tempea și Paul Iorgovici, a căror ter-minologie - spune Al. Piru - o sporește cu născociri ale lui comice. *Vocalele* sunt pentru el *sunătoare* și se împart în *simple* și *alcătuite*. Cele simple pot fi *limpezi* (**a, e, i, o, u**) sau *năsoase* (**ă, î**). Cele compuse sunt *arătate* (deschise) și *ascunse* (surde), *îndoite sunătoare îmbinate* și *îndoite sunătoare dezbinat*. Consoanele sunt numite *nesunătoare* și se împart în *buzoase* (labiale), *dințoase* sau *limboase* (dentale) și *gâtoase* (gutturale). Folosind procedeul derivării în spiritul lui Iorgovici, Diaconovici-Loga formează de la scriu cuvintele: *adscriu*, *descriu*, *înscriu*, *conscriu*, *proscriu*, *rescriu*, *subscriu*, *transcriu*, din care multe se folosesc și astăzi. În alte cazuri, procedeul dă greș. Termenul *stare* autorul îl derivă în felul următor: *adstare*, *distare*, *estare*, *instare*, *obstare*, *prostare*.

Vederile lui Constantin Diaconovici-Loga au fost iluminate. *Gramatica românească*, în intensă ei circulație și utilizare, a vehiculat ideile Școlii Ardelene și a contribuit la fixarea normelor limbii literare unice („Foaia diecezană”, 1980, nr. 45, p. 6). În această lucrare, autorul face observații de mare noutate pentru epoca respectivă, pe baza cărora, atunci - cum remarcă Alexandru Graur - s-ar fi putut constitui fonologia. Referindu-se la această lucrare, Al. Graur precizează: Și iată ce am găsit la Diaconovici: distingem printre consoanele labiale pe **p, b, m** pentru că una e **baba**, alta **papa** și iarăși alta **mama** (p. 51). La fel se obține delimitarea între ele și a celorlalte consoane. Atâta ar fi fost suficient pentru a se constitui **fonologia** acum 150 de ani (Al GRAUR, 1974, p. 8).

În cadrul Școlii Ardelene, problema latinității limbii noastre a fost abordată sub două aspecte - unul privind originea limbii române, celălalt având în vedere păstrarea caracterului latin al acesteia (Petru OALLDE, 1983, p. 69). După cum reiese din lucrările lui Johann Jakob Ehrler (*Banatul de la origini până acum*, 1774, Timișoara, Editura Facla, 1982) și a lui Francesco Grisellini (*Încercare de istorie politică și naturală a Banatului Timișoarei*. Prefață, traducere și note de Costin Feneșan, Timișoara, Editura Facla, 1984), în Banat n-a fost contestată descendența romană a românilor și originea latină a limbii lor. Prin urmare, cărturarii bănățeni și-au fixat obiectivele investigațiilor lor pe demonstrarea ideii că limba română și-a menținut caracterul latin, în ciuda tuturor influențelor (Petru OALLDE, 1983, p. 69), aceasta fiind contribuția lor principală, raportată la Școala Ardeleană. În context, un rol fundamental l-a avut Eftimie Murgu, descoperind și formulând (printre primii din Europa) teoria fondului principal de cuvinte (Eftimie MURGU, 1969, p. 203-205). Totodată, el intuiește (dacă nu mai mult) teoria circulației cuvintelor. În lucrarea *Widerlegung der Abhandlung* (1830), în polemică aprigă cu Sava Tökoly dovedește - pe baza fondului lexical și a frecvenței cuvintelor de origine latină - că limba română și-a păstrat caracterul latin, indiferent de influențe.

În prima jumătate a secolului al XIX-lea este evidentă existența prelun-gită a unor ecouri iluministe în cultura românească modernă. În preajma anului 1848 - relevă Doina David - intelectualitatea românească continuă tradiția iluministă a Școlii Ardelene, îndeosebi prin publicarea a numeroase lucrări didactice și de popularizare destinate să difuzeze în limba națională cunoștințele vremii (Doina DAVID, 1980, p. 21) în formă folositoare și desfă-tă-toare pentru toate clasele, spre folosul patriei și binele omenimii, pentru luminarea poporului rumânesc, așa cum mărturisea I. Rus, în prefața cărții sale de geografie (Doina DAVID, 1980, p. 21). Dar, în acea epocă, în Transilvania apar puncte de vedere refe-ri-toa-re la limbă, care sunt caracteristice așa-zisului curent popular. Acesta anticipează ideile Junimii despre varianta cultă a limbii. Cărturarii consideră limba expresia vieții spirituale a poporului și rezul-tatul unei dezvoltări **organice** dirijate de legități deo-se-bite de cele ale latinei (Doina DAVID, 1980, p. 123). Între oamenii de cultură care au avut o ase-me-nea concepție se înscrie și bănățeanul Pavel Vasici (I. BREAZU, 1965, p. 53-67); el a fost un frecvent colaborator la "Gazeta de Transilvania" (devenită „Gazeta Transilvaniei”), editată de G. Bariț. În "Gazeta Transilvaniei", se mențio-nea-ză: Să nu se dea uitării că toată lupta noastră, începând de la 1791, a fost numai pentru eluptarea egalității perfecte și aceasta mai mult în punctul limbei („Gazeta de Transilvania”, 1965, nr. 1, p. 53-67).

Ion Breazu, în studiul *Pavel Vasici și problemele limbii* (I. BREAZU, 1988, p. 40), îi atribuie lui Pavel Vasici, articolul *Monarhia austriacă*, apărut în "Telegraful român", Sibiu, 1855, nr. 11, 13, 14. (Cărturarul bănățean a fost o perioadă redactorul responsabil al periodicului menționat). În serialul respectiv este prezentat programul publicației din care desprindem poziția ei față de problemele stringente ale limbii române. Se specifică faptul că: Cele scrise vor servi de îndreptar în limba și ortografia acestei foi. De asemenea, se consideră că: Limba nu este proprietatea privată a unuia sau altuia individ, ci este un bun al poporului român întreg. Cine ar cuteza - prin urmare - a face schimbări în ele, n-ar vătăma numai limba care este cea mai sfântă proprietate a poporului, ci ar pericula chiar existența poporului. E remarcabilă concepția autorului în ce privește dialectica evoluției limbii și mecanismul ei, în care poporul are rolul hotărâtor: Limba nu se dezvoltă, nici nu se formează prin salturi, ci gradat, după cum înaintează poporul în arte și științe, în industrie și comerț și celelalte ocupațiuni omenești. Deosebit de realistă este atitudinea sa față de structura limbii, alcătuită de-a lungul timpului, și față de tendințele exagerate în epocă, privind purificarea limbii: Noi nu putem ca să scoatem din limbă toate zicerile care se par străine și să îndesăm în locul lor ziceri cu furca spre a ne face mai români, decât suntem. Câtătimea aceea de ziceri străine ce se află în masa cea mare a limbei nu derogă nimic romanității acesteia. În ce privește adaptarea împrumuturilor, Pavel Vasici este de părere că acest proces trebuie să se facă potrivit particularităților fonetico-morfologice ale limbii noastre: Zicerile împrumutate din limbile înrudite cu româna le vom da totdeauna formele ce se află în limba română, spre a le da proprietate și însușire românească.

Publicațiile ardelene “Gazeta Transilvaniei” și “Foaie pentru minte, inimă și literatură” au fost citite, în mod frecvent, în Banat. Colaborator la “Foaie pentru minte, inimă și literatură” a fost și cărturarul bănățean Nicolae Tincu Velia, istoric cu vădite preocupări lingvistice, mai puțin cunoscute, între care este și aprecierea eforturilor predecesorilor săi, pentru unire literală (Victir GRECU, 1988, p. 40). Cu cinci ani mai devreme, I. Heliade Rădulescu publicase în “Foaie pentru minte, inimă și literatură” un patetic apel, care, desigur, nu-i era străin lui Velia. Ilustrul cărturar și gazetar muntean spunea: Fraților, ne trebuie unime în limbă (...), să o facem în stare a se exprima într-un chip vrednic de luminile acestui veac, ca să putem a o da urmașilor în stare cum să poată și ei păși cu dânsa paralel cu înaintarea duhului omenesc și cu ideile veacurilor următoare (Ion Heliade RĂDULESCU, 1839, p. 330).

Bibliografie

1. BARIȚ, G., *Naționalitatea*, în “Foaie pentru minte, inimă și literatură”, VII, 1844
2. BREAZU, Ion, *Inițiative ardelene*, în “Transilvania”, 74, 1943, 7-8
3. BREAZU, I., *Pavel Vasici și problemele limbii*, „Cercetări de lingvistică”, Cluj, X, 1965, nr. 1
4. DASCĂLU, Crișu, *Iorgovici și Condillac*, „Limba română”, XX, 1971, nr. 5
5. DAVID, Doina, *Limbă și cultură*, Timișoara, Editura Facla, 1980
6. DENSUȘIANU, Ovid, *Literatură română modernă*, ediția a IV-a, București, Editura Cugetarea - Georgescu-Delafras, 1943
7. “FOAIA DIECEZANĂ”, Caransebeș, V, 1980, nr. 45
8. “GAZETA DE TRANSILVANIA”, XXVI, 1863, nr. 11
9. GRAUR, Al., *O gramatică veche*, „România literară”, an VII, 1974, nr. 14
10. GRECU, V. Victor, *Limbă și națiune*, Timișoara, 1988
11. IORGOVICI, Paul, *Observații de limbă rumânească*. Prefață de Ștefan Munteanu. Ediție critică, studiu introductiv, tabel cronologic, note, bibliografie de Doina Bogdan-Dascălu și Crișu Dascălu, Timișoara, Editura Facla, 1979
12. IVĂNESCU, G., *Problemele capitale ale vechii române literare*, Iași, 1948
13. IVĂNESCU, G., *Istoria limbii române*, Iași, Editura Junimea, 1980
14. LEMÉNY, Liviu, în „Transilvania”, Sibiu, 1904, nr. 4-5
15. MAGDU, Lia, *Un filolog bănățean: Paul Iorgovici*, în *Oameni de seamă ai Banatului*, Editura Augusta, Timișoara, Tibiscus - Uzdin, 1999
16. MICLĂU, Paul, *Semiotica lingvistică*, Timișoara, Editura Facla, 1977
17. MURGU, Eftimie, *Scrieri*. Ediție îngrijită cu o introducere și note de I.D. Suciu, București, Editura pentru Literatură, 1969
18. OALLDE, Petru, *Lupta pentru limba românească în Banat*, Timișoara, Editura Facla, 1983
19. PIRU, Al., *Istoria literaturii române, II, Epoca premodernă*, Editura Didactică și Pedagogică, 1970
20. POPOVICI, D., *Studii literare*, vol. I. Ediție îngrijită și note de Em. Petrescu, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1972
21. PROTASE, Maria, *Petru Maior: un ctitor de conștiințe*, București, Editura Minerva, 1973
22. RĂDULESCU, Ion Heliade, *Literatura*, “Foaie pentru minte, inimă și literatură”, II, 1839, nr. 42
23. ROTARU, Ion, *O istorie a literaturii române*, București, Editura Minerva, 1971
24. RUS, Ioan, *Icoana pământului sau carte de geografie* (a apărut la Blaj, în 1842), apud Doina David, *op. cit*
25. xxx - *Scrieri lingvistice*. Ediție, studiu introductiv, note și biblio-grafie de Ion Popescu Sireteanu, București, Editura Științifică, 1973
26. xxx - *Școala Ardeleană, I-III*. Ediție îngrijită de Florea Fugariu. Studiu introductiv și note finale de Romul Munteanu, București, Editura Albatros, 1970

27. VASILESCU Stelian, *Publiciști precursori ai Marii Uniri, Timișoara, Editura Facla, 1988*

**“THE JOURNAL OF BANAT STUDIES”
– LANDMARK IN THE BANAT ACADEMIC PRESS**

**«LA REVUE D'ÉTUDES DE BANAT»
– POINT DE REPÈRE DANS LA PRESSE ACADÉMIQUE DE BANAT**

**„REVISTA DE STUDII BANATICE”
– REPER ÎN PRESA ACADEMICĂ BĂNĂȚEANĂ***

Viviana MILIVOIEVICI

Academia Română – Filiala Timișoara,
Institutul de Studii Banatice „Titu Maiorescu”
B-dul Mihai Viteazu, nr. 24, Timișoara, România
viviana.poclid@yahoo.com

Abstract

An important role in the promotion of the culture in the region of Banat is detained by the “Titu Maiorescu” Banat Studies Institute, and a mean of affirmation is made out of the founding of the “Journal of Banat Studies”, itself being a landmark in the national academic press.

The “Journal of Banat Studies” valorises diverse scientific contributions that approach the social and humanistic domain, elaborated by the specialists in the specific subjects, promoting the idea of unity in diversity. Here, are found studies, articles, commented documents, portraits, evocations, inedited manuscripts etc., which refer to Banat or which have a connection with this cultural space, bringing forward to the readers pieces of rich information, centred on the current cultural phenomenon. The studies and the scientific research are accompanied by abstracts written in international languages, English, German and French, notes and the afferent bibliography.

Résumé

Un rôle important dans la promotion de la culture dans l'espace qu'il possède, l'Institut d'études de Banat «Titu Maiorescu» et un moyen d'affirmer sa fondation se compose de «La revue d'études de Banat», qui est un point de repère dans la presse académique nationale.

«La revue d'études de Banat» rétabli des contributions scientifiques diverses liées aux domaines humains et sociaux développés par des spécialistes dans leurs disciplines respectives, la promotion de l'idée de l'unité dans la diversité. Sont publiés des études, articles, documents commentés, portraits, évocation, manuscrits inédits etc., se référant à Banat ou se rapportant à cet espace culturel. Les études scientifiques et la recherche sont accompagnés de résumés des langues internationales, anglais, allemand et français, notes et bibliographie.

Rezumat

Un rol important în promovarea culturii în spațiul bănățean îl deține Institutul de Studii Banatice „Titu Maiorescu”, iar un mijloc de afirmare al acesteia este constituit de fondarea „Revistei de Studii Banatice”, aceasta fiind un reper în presa academică națională.

* Lucrare susținută în cadrul Congresului Internațional de Istorie a Presei, Ediția a IX-a, cu tema *Tradiții ale presei științifice*, organizat la Timișoara, în 14-16 aprilie 2016, de Asociația Română de Istorie a Presei (ARIP) în colaborare cu Academia Română, Filiala Timișoara, Institutul de Studii Banatice „Titu Maiorescu”, Societatea Enciclopedică a Banatului și Institutul de Cultură al Românilor din Voivodina (Serbia).

„Revista de Studii Banatice” valorifică diverse contribuții științifice referitoare la domeniile uman și social, elaborate de specialiști în disciplinele respective, promovând ideea de unitate în diversitate. Sunt publicate aici studii, articole, documente comentate, portrete, evocări, manuscrise inedite etc., referitoare la Banat sau care au tangență cu acest spațiu cultural, oferind publicului cititor bogate informații, centrate pe fenomenul cultural actual. Studiile și cercetările științifice sunt însoțite de rezumate ale acestora în limbi de circulație internațională, engleză, germană și franceză, note și bibliografia aferentă.

Keywords: *The Romanian Academy, Timișoara Branch, the “Titu Maiorescu” Banat Studies Institute, scientific and editorial activity, the academic space from Timișoara, the cultural space from Banat*

Mots-clés: *Académie Roumaine, Direction Timișoara, l'Institut d'études de Banat «Titu Maiorescu», activité scientifique et éditoriale, espace académique de Timișoara, espace culturel de Banat*

Cuvinte cheie: *Academia Română, Filiala Timișoara, Institutul de Studii Banatice „Titu Maiorescu”, activitate științifică și editorială, spațiu academic timișorean, spațiu cultural bănățean*

Prin tradiție, spațiul bănățean este unul multicultural și multietnic, în care au interferat mereu și s-au manifestat diversele valori.

Așezarea geografică favorabilă, la confluența între Europa Centrală și cea de Est, îi conferă acestui spațiu o largă deschidere și multiple beneficii, atât economice, dar și culturale. Fiind un spațiu al interferențelor, de-a lungul timpului, s-au produs aici nenumărate transferuri etnice și culturale între cele trei țări învecinate. Aceste schimburi au facilitat conectarea continuă la valorile culturii europene.

O importantă caracteristică este aceea că tradiția bănățeană a promovat viața culturală în întreaga comunitate. Pe fundalul unei toleranțe reciproce, ca adevărat model de viață al bănățenilor, sentimentul apartenenței a determinat mereu păstrarea valorilor, tradițiilor și obiceiurilor specifice. Astfel, cultura a devenit, de-a lungul vremii, principalul liant al locuitorilor acestor meleaguri.

Întreaga sferă culturală a generat importante oportunități de dezvoltare a unei vieți cultural-artistice armonioase.

Existența unei instituții precum Filiala Timișoara a Academiei Române a favorizat diversificarea culturală continuă pe meleagurile bănățene. În istoria științei și culturii românești, Academia Română ocupă un loc aparte, prin activitatea desfășurată de-a lungul timpului, prin autoritatea deciziilor luate, prin unitatea și solidaritatea națională manifestate, ea fiind „un corp de elită al științei și inteligenței”, „templul cel mai înalt al culturii neamului”, „supremul areopag al gândirii și simțirii românești”.

Este o onoare pentru locuitorii acestei zone să se poată mândri că Banatul a fost locul unde atâtea distinse personalități au găsit mediul propice pentru îmbogățirea științei și a culturii. (<http://acad-tim.tm.edu.ro/acadbanat>). Și iată, că în anul acesta, 2016, se împlinesc 150 de ani de existență a Academiei, și 65 de ani ai Filialei Timișoara!

În cadrul Academiei Române, Filiala Timișoara, există mai multe Institute, Centre și Colective de Cercetare, precum: Institutul de Studii Banatice „Titu Maiorescu”, Biblioteca Filialei Timișoara a Academiei Române, Institutul de Chimie, Centrul de Cercetări Tehnice Fundamentale și Avansate, Colectivul de Cercetare Științifică Dezvoltare Rurală Durabilă a României și Observatorul Astronomic.

Un rol important în promovarea culturii în spațiul bănățean îl deține Institutul de Studii Banatice „Titu Maiorescu”, iar un mijloc de afirmare al acesteia este constituit de fondarea „Revistei de Studii Banatice”, aceasta fiind un reper în presa academică națională.

În cele ce urmează, vom realiza prezentarea volumelor apărute în intervalul 2010-2013, avându-se în vedere aspecte legate de structura volumelor, secțiunile abordate, colectivul redacțional, prezentând câteva informații în ceea ce privește activitatea redactorilor revistei în cadrul spațiului academic timișorean.

Din Comitetul de redacție al revistei fac parte următorii: director: Crișu Dascălu, redactor-sef: Ioan Hațegan, secretar de redacție: Ioan David, membri: Doina Bogdan-Dascălu, Sorina Ianovici-Jecza și Miodrag Milin. Colegiul de redacție a fost alcătuit din: Dan Berindei (București), Nicolae Bocșan (Cluj-Napoca), Ștefan Buzărnescu (Timișoara), Silviu Cerna (Timișoara), Nicolae Corneanu (Timișoara), Marcel Corniș Pop (Richmond), Costin Feneșan (București), Rudolf Gräf (Cluj-Napoca), Klaus Heitmann (Heidelberg), Harald Heppner (Graz), Michael Metzelin (Viena), Victor Neumann (Timișoara), Păun Ion Otiman (Timișoara), Ljubodrag Ristić (Belgrad), Marius Sala (București), Biljana Sikimić (Belgrad), Eugen Simion (București), Nikola Tasić (Belgrad), Răzvan Teodorescu (București), Dumitru Țeicu (Reșița).

„Revista de Studii Banatice” valorifică diverse contribuții științifice referitoare la domeniile uman și social, elaborate de specialiști în disciplinele respective. Sunt publicate aici studii, articole, documente comentate, portrete, evocări, manuscrise inedite etc., referitoare la Banat sau care au tangență cu acest spațiu cultural.

Apariția numărului 1, anul I, iulie-decembrie 2010, reprezintă un punct de referință în istoria presei academice bănățene. După cum afirmă academicianul Păun Ion Otiman, în noiembrie 2010: „Apariția «Revistei de studii banatice», revistă de cultură, pluridisciplinară, umanistă, a Academiei Române – Filiala Timișoara, reînnoadă o veche și frumoasă tradiție culturală a Banatului interbelic. Întreruperea brutală, cauzată de instalarea comunismului, a apariției revistelor de cultură «Banatul» (director Aron Cotruș), «Analele Banatului», «Revista Institutului Social Banat-Crișana» (director Cornel Groșoreanu), a generat un gol în literatura de specialitate culturală, istorică.” (OTIMAN, în R.S.B., 2010, 7). În finalul cuvântului înainte, autorul menționează: „Lipsea însă o publicație cu deschidere pluridisciplinară și umanistă, susținută de competențele științifice, culturale și artistice din zonă sau interesate de acest spațiu, care să reflecte, într-o manieră convingătoare, potențialul spiritual al Banatului.

«Revista de studii banatice» a fost înființată tocmai în acest scop, pe care, îmi exprim convingerea, îl va urmări cu pasiune, consecvență și, îndeosebi, cu rodnicia dorită de cititorii ei. De asemenea, «Revista de studii banatice» pune la dispoziția colegilor cercetători din domeniile istoriei și culturii bănățene paginile sale pentru două teme fundamentale: *Istoria Banatului* și *Enciclopedia Banatului*, lucrări așteptate cu mult interes, de multă vreme, de către publicul cititor.” (IBIDEM, 9).

Conținutul primului număr al revistei este structurat pe următoarele secțiuni: *Instituții bănățene*, *Arheologia spiritului*, *Evocări*, *Documente*, *Comentarii*, *Recenzii*.

La rubrica *Instituții bănățene*, menționăm următoarele studii: Ioan Munteanu, *Biserica Ortodoxă Română și apărarea învățământului confesional la începutul secolului al XX-lea*¹, Ovidiu Laurențiu Roșu, *Conducerea Comunității de Avere a fostului regiment grăniceresc româno-bănățean nr. 13 din Caransebeș (1923-1948)*², Păun Ion Otiman, *Grănicerii bănățeni și Comunitatea de Avere*.

¹ Studiul are în vedere aspecte ce țin de politica școlară oficială din statul maghiar, în perioada dualismului austro-ungar, raportate la obiective de subordonare, de asimilare etnică și lingvistică a populațiilor nemaghiare. Un rol deosebit de important l-a avut Biserica Ortodoxă Română, remarcându-se, în special, „conduita demnă a conducătorilor Bisericii Ortodoxe Române și voința lor a apăra dreptul românilor de instruire în școli confesionale cu predarea în limba maternă...” (R.S.B., 2010, 22).

² „Comunitatea de Avere din Caransebeș (înființată în 1879) a reprezentat un reper important pentru lumea bănățeană (...) timp de mai bine de șase decenii, în domeniul economic, social, cultural sau educativ, reprezentanții acesteia acționând constant pentru realizarea năzuinței de ridicare materială și culturală a satelor din zona fostului regiment de graniță din Caransebeș.” (R.S.B., 2010, 41)

Secțiunea *Arheologia spiritului* cuprinde: Doina Bogdan-Dascălu, Crișu Dascălu, *Ideografia ca substitut al biografiei*³, Ioan Hațegan, *Interferențe culturale la Dunărea Mijlocie și de Jos în mileniul al II-lea al erei creștine. Cu privire specială asupra Banatului*⁴, Victor Neumann, *Izvoarele iluminist-romantice ale intelectualității române din secolul al XIX-lea. Biblioteca lui Vasile Maniu*.

Secțiunea *Evocări* este dedicată unor două personalități din spațiul cultural bănățean: GrațIELa Benga, *Anișoara Odeanu – trasee pentru o nouă lectură*⁵ și Dumitru Vlăduț, Grigore Popiți, *personalitate a literelor și vieții culturale din Banat*⁶.

Studiul *Documentar 1989 (I)*, semnat de Miodrag Milin, este primul dintr-o serie de documente ce valorifică aspecte ce țin de istoria recentă a Banatului, însuși autorul afirmând: „Textul care urmează este un fragment al înregistrării depoziției martorului colonel Nicolae Predonescu, șef al Statului Major al Diviziei 18 mecanizate «Decebal» de la Timișoara.

Înregistrare de la *Procesul lotului Timișoara*, al celor 25 de generali, ofițeri superiori și ofițeri de la Miliție și Securitate, inculpați pentru crimele săvârșite asupra populației civile, revoltate împotriva comunismului lui Nicolae Ceaușescu, în cursul Revoluției de la Timișoara (decembrie 1989).

Fragmentul aduce noi informații, despre starea de confuzie și haos la nivelul conducerii Armatei de la Timișoara, care a precedat și apoi a cauzat începutul masacrului din după amiaza de 17 decembrie 1989 (Arhiva Radio Timișoara, *Fond Procesul de la Timișoara*, caseta 255).” (MILIN, în R.S.B., 2010, 107)

La secțiunea *Comentarii*, este adăugat studiul lui Vladimir Lj. Cvetkovic, *Tratativele privind rezolvarea incidentelor de graniță (Timișoara, 1953) și impresiile delegației iugoslave despre realitatea românească*.

Ultima parte a revistei este dedicată recenziilor la diversele volume apărute în ultima perioadă, atât în spațiul cultural românesc, dar și în cel învecinat granițelor țării: „Balcanica”, XXXVIII, Annual of the Institute for Balkan Studies. Editor Dušan T. Bataković, Belgrade, 2008 (GrațIELa Benga); Srpska Akademija Nauka i Umetnosti. Balkanoloski Institut. *Bajasi na Balkanu. Identitet etnike zajednice*. Urednik Biljana Sikimić i Dušan T. Bataković, Beograd, 2005 / Academia Sârbă de Știință și Artă. Institutul de Studii Balcanice. *Băieșii din Balcani. Identitatea comunității etnice*. Volum coordonat de Biljana Sikimić și Dušan T. Bataković, Belgrad, 2005 (Viviana Milivoievici); Doina Bogdan-Dascălu, *Arta de a scrie, arta de a citi*, Timișoara, Editura Anthropos, Editura David PressPrint, 2010 (GrațIELa Benga); Livius Ciocârlie, Ion Manta, *Încrâncenarea vieții. Roman Cotoșman*, Editura Brumar, Fundația Interart Triade, Timișoara, 2008 (Sorina Ianovici-Jecza); Istorijski Arhiv u Pancevu. Mrca Maran, *Kulturni Razvoj Rumuna u Banatu. 1918-1941*, Pancevo, 2004 / Arhiva Istorică din Pancevo. Mircea Măran, *Dezvoltarea culturală a românilor în Banat. 1918-1941*, Pancevo, 2004 (Viviana Milivoievici); Ivo Muncian,

³ Studiul dedicat iluministului bănățean Paul Iorgovici (1764-1808), pornește de la ipoteza pe care autorii doresc să o verifice pe parcursul cercetării întreprinse, aceea conform căreia „în anumite împrejurări, cel puțin, lacunele privind biografia unui autor pot fi suplinite prin identificarea surselor care i-au alimentat gândirea.” (R.S.B., 2010, 49). Constatând faptul că există o multitudine de informații discutabile în ceea ce privește viața cărturarului bănățean și că acestea nu creează niciun fel de legătură cu opera sa, autorii studiului propun „o inversare a perspectivei: pornind de la datele furnizate de operă, să validăm sau, în orice caz, să acredităm drept plauzibile o serie de informații biografice care nu au putut fi confirmate până acum.” (R.S.B., 2010, 53) „Acest traseu presupune mai multe operații succesive: – notează autorii – identificarea unor principii, teorii, idei și fapte prezente în *Obsevații*; identificarea surselor din care Paul Iorgovici le-a extras; situarea acestor surse într-o geografie spirituală europeană; precizarea limbilor de acces la aceste surse.” (R.S.B., 2010, 54)

⁴ Mileniul al II-lea, sau „mileniul tăcut” (175-1241 d. Ch.), este surprins de semnatul studiului din mai multe perspective, și anume: istoric, geografic, administrativ, religios și cultural, evidențiind atât interferențele, dar și convergențele culturale realizate aici.

⁵ Sunt aduse în discuție romanele Anișoarei Odeanu, precum: *Într-un cămin de domnișoare* („carte a confesiunilor directe, dar nu lipsite de o profundă inocență”) (R.S.B., 2010, 83), *Călător în noaptea de ajun* (numit inițial *Singurătate*).

⁶ Studiul evidențiază aspecte biografice și literare ale vieții și operei poetului bănățean, Grigore Popiți.

Scriitori sârbi din România, Timișoara, Uniunea Sârbilor din România, 2007 (Viviana Milivoiević); „Studii de știință și cultură”. Revistă trimestrială editată de Universitatea de Vest „Vasile Goldiș”, V, 2009, nr. 1 (16) (Ștefan Gencăraș); Cornel Ungureanu, *Geografia literaturii române, azi*, vol. 4 – *Banatul*, Pitești, Editura Paralela 45, 2005 (Dana Nicoleta Popescu).

Următorul volum al revistei, anul II, 2011, numerele 1-2, ianuarie-decembrie, este unul amplu, însumând 216 pagini. Secțiunile acestui număr cuprind diverse studii științifice și sunt grupate astfel:

La secțiunea *Literatură*: Delia Badea, *Critica literară bănățeană. Repere contemporane*⁷, GrațIELA Benga-Țuțuianu, *Poezia din Banat în perioada postbelică*⁸, Doina Bogdan-Dascălu, *Literatura română din Voivodina în dicționarele din România*⁹, Crișu Dascălu, *Direcții și modalități de studiere a literaturii române din Banat*¹⁰, Ioan David, *Etape ale istoriei presei românești din Banat*¹¹, Dana Nicoleta Popescu, *Romanul bănățean postbelic. Direcții și tendințe*¹².

Secțiunea *Documente* cuprinde: Livius Petru Bercea, *Un dicționar de neologisme de la mijlocul secolului al XIX-lea*, David Blidariu, Păun Ion Otiman, Diana Otiman-Blidariu, *Unele aspecte ale învățământului românesc în Peninsula Balcanică (1864-1946)*, Miodrag Milin, *Documentar 1989 (II)*.

Rubrica *Aniversări* îi este dedicată lui Paul Miclău '80: Delia Badea, *Poetologia. Hermeneutica unei noi discipline*¹³, Veronica-Alina Constănceanu, *Puterea limbajului*¹⁴.

⁷ Cercetarea aduce în discuție câteva aspecte legate de redescoperirea și afirmarea spațiului cultural local, prin impunerea unor personalități în viața literară, strâns legată de activitatea publicistică. Sunt amintiți aici: Livius Ciocârlie și școala cronicarilor literari de la „Orizont”, Cronicarii lugoieni. Costantin Buiciuc și Dorin Murariu, *Criticii de la „Reflex”*. Ada Cruceanu, Mircea Martin și critica universitară bănățeană, *Lexicografii literari*: Olimpia Berca, Alexandru Ruja, Diana Zărie, Paul Eugen Banciu și Aquilina Birăescu.

⁸ Studiul evidențiază câteva dintre liniile directe ale evoluției liricii postbelice din spațiul literar bănățean. Sunt trecuți în revistă următorii poeți: Petre Stoica, Petru Sfetca, Anghel Dumbrăveanu, Crișu Dascălu, Dușan Petrovici, Gheorghe Azap, Octavian Doclin, Șerban Foartă, Ion Monoran, Robert Șerban, Eugen Dorcescu, Eugen Bunaru, Costel Stancu, Ioan Petraș, Gheorghe Mocuța, Moni Stănilă.

⁹ Sunt discutate aici diversele lucrări lexicografice și dicționarele în care apar menționați scriitorii români din Voivodina. Situația este prezentată analitic și comparativ în lucrări apărute înainte și după 1989. În finalul studiului, autoarea face precizarea că acești importanți scriitori își vor găsi locul cuvenit în bine-cunoscuta *Enciclopedie a Banatului*, volumul I, *Literatura*, al cărei coordonator este, alături de o întreagă echipă de cercetători.

¹⁰ În concepția autorului, principalele direcții și modalități de studiere a literaturii române din Banat sunt identificate în două etape ce se întrepătrund. O primă etapă este reprezentată de „o istorie literară alcătuită dintr-o succesiune de micromonografii ale scriitorilor”, pentru a doua etapă „se recomandă, ca fiind mai adecvate istorii literare ale genurilor (speciilor), căci ea permite evidențierea traseelor tematice și stilistice parcurse de autori...” (R.S.B., 2011, 29)

¹¹ Etapele istoriei presei românești din Banat, identificate de semnatul studiului, sunt următoarele: I. *Perioada intențiilor jurnalistice (1794-1874)* (1. *Momentul Ion Molnar Piurariu și Paul Iorgovici*, 2. *Momentul Eftimie Murgu*, 3. *Momentul Simeon Manguica*), II. *Perioada presei de vocație (1874-1918)*, (amintim aici publicațiile: „Luminătorul”, „Foaia diecezană”, „Dreptatea”, „Drapelul”, „Educatorul” etc.) III. *Perioada presei marilor valori (1918-1944)* (presa a fost extrem de diversificată, punându-se accentul pe valorile culturale tradiționale), IV. *Perioada presei „reacționare” (1944-1947)* (cu cele patru etape: 1. *Ponegrirea publicațiilor existente și a personalităților vremii, unele simboluri ale Banatului*, 2. *Reorganizarea cenzurii*, 3. *Suspendarea temporară a unor publicații*, 4. *Suprimarea publicațiilor*), V. *Perioada presei cu limba de lemn (1948-1989)* (toate publicațiile apărute erau organe de propagandă ale partidului de guvernământ), VI. *Perioada presei postdecembristă (1989-prezent)* (în perioada 1989-2009 „au existat, numai în județul Timiș, peste 300 de publicații. În prezent, le putem număra pe două mâini.”) (R.S.B., 2011, 40)

¹² Sunt aduse în discuție romanele intervalului 1945-2006, printre romancierii amintiți aflându-se: Sorin Titel, Ion Marin-Almăjan, Ion Arieșanu, Gheorghe Schwartz, Rafael Mirciov, Viorel Marineasa, Daniel Vighi, Alexandra Indrieș, Ildico-Clara Achimescu, Radu Ciobanu, Titus Emil Suciu, Laurențiu Cernet, Nina Ceranu, Dan Florița Seracin, Gheorghe Jurma, Ion Scorobete, Viorel Micota, Veronica Balaj, Paul Eugen Banciu, George Șerban, Livius Ciocârlie, Mircea Nedelciu, Adriana Babeți, Mircea Mihăieș, Remus Valeriu Giongioni.

¹³ Plecând de la volume precum *Le signe linguistique*, *Semiotica lingvistică*, *Signes poétiques*, *Le Poème moderne*, autoarea studiului evidențiază contribuțiile fundamentale ale lui Paul Miclău în domeniul lingvisticii și a cercetării semiologice, fondatorul unei noi discipline, poetologia, „urmărind și ilustrând prin analize concrete, pe text, evoluția poeziei către statutul de poem.” (R.S.B., 2011, 97)

¹⁴ Articolul evidențiază o analiză metatextuală a romanului *Dislocații* (titlu inițial, *Comoara*).

În cadrul secțiunii dedicate instituțiilor, sunt încadrate următoarele studii: Radu Ardelean, *Programul publicației „Drum nou”*, Alina Lioara Covaci, *Conferințele preoțești-învățătorești organizate în Episcopia Arad în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea*, Ovidiu Laurențiu Roșu, *Evidența structurilor cooperatiste la nivelul Institutului Național al Cooperăției – Serviciul Cooperatist al Județului Severin (1947-1948)*.

Personalitățile avute în vedere în acest număr, se regăsesc în articolele: Dorina Chiș, *Academicianul Remus Răduleț și rolul lui în dezvoltarea terminologiei științifice*, Sorina Ianovici-Jecza, *De amicitia. Corespondența Romul Ladea – Virgil Birou*.

La secțiunea *Recenzii*, sunt scrise articole despre ultimele apariții editoriale: Pia Brânzeu, *Bodysong*, Timișoara, Editura Fundației Interart Triade, Brumar, 2010 (GrațIELa Benga-Țuțuianu); Miodrag Ciurușchin, *Relații politico-diplomatice ale României cu Serbia în perioada 1903-1914*, Timișoara, Editura Mirton, 2010 (Florin Zamfir); Mariana Dan, *Construcția și deconstrucția canonului identitar*, București, Editura Muzeul Literaturii Române, 2010 (Delia Badea); Dan Florița-Seracin, *Scrisul românesc în Banat. Lirica interbelică*, Lugoj, Editura Nagard, 2010 (GrațIELa Benga-Țuțuianu); Valeriu Leu, Costa Roșu, *Cronici bisericești. Manuscrise din Banat. Secolele XIX-XX. Din istoria monografismului bănățean*, Zrenianin, Editura ICRV, 2009 (Viviana Milivoievici); Mircea Măran, *Românii din Voivodina. Istorie, demografie, identitate românească în localitățile Voivodinei*, Zrenianin, Editura ICRV, 2009 (Viviana Milivoievici); Ionela Mengher, *Creații populare în „Nădejdea” (Poezia)*, Novi Sad, Editura Fundației Române de Etnografie și Folclor din Voivodina, 2009 (Dana Nicoleta Popescu); Olimpia Pancaricean, *Mărghita, pagini de istorie culturală. Contribuție la monografia satului*, Zrenjanin, Editura ICRV, 2009 (Dana Nicoleta Popescu); Ovidiu Laurențiu Roșu, *Comunitatea de Avere a fostului Regiment Grăniceresc Româno-Bănățean nr. 13 din Caransebeș (1879-1948)*, Timișoara, Editura Cosmopolitan Art, 2010 (Alexandru Kósa); Francois Ruegg, *La Est nimic nou*, Timișoara, Editura Eurostampa, 1998 (Ștefan Buzărnescu); *70 de ani de activitate arhivistică în Banat. Încercare monografică*, Timișoara, Editura Tempus, 2008 (Alexandru Kósa); *Skolstvo u Srbiji (1817-1838)*, Belgrad, 2009 (Viviana Milivoievici).

Pe parcursul anului 2012 (anul III), au apărut două numere, în două volume diferite. Astfel, numărul 1 (ianuarie-iunie), cuprinde articole, studii și recenzii, grupate pe diferite rubrici.

În cadrul secțiunii *Istorie medievală*, sunt cuprinse: Zoltan Iusztin, *Blasiu de Muron*, Adrian Magina, *Două documente privind posesiunile familiei Jaksic din Comitatele Cenad și Timiș*.

La rubrica *Istorie ecleziastică*, sunt articolele: Stevan Bugarski, *Formele de învățământ teologic în cadrul Episcopiei Ortodoxe Sârbe a Timișoarei din România, 1919-1961*, Alina-Lioara Covaci, *Conferințe preoțești organizate în Episcopia Caransebeș la începutul secolului al XX-lea*, Vasile Petrica, *Episcopul Ioan Popasu (1808-1889) și activitatea sa extraecleslastică*.

Secțiunea *Istorie și presă*, cuprinde: Livius Petru Bercea, *Lecțiuni și emendări la o ediție Eminescu*, Dorina Chiș-Toia, *„Foaia diecesană” în contextul culturii din Banat*, Ana-Maria Dascălu, *Banatul svăbesc în proza Hertei Muller și a lui Johann Lippert*, Bogdan Mihai Dascălu, *Titu Maiorescu și Banatul*, Dumitru Vlăduț, *Revista arădeană „Salonul literar”*.

Receziile vizează ultimele apariții editoriale și publicistice din spațiul cultural bănățean de la Sud și Nord de Dunăre: „Banat”, IX, 2012, nr. 1, 2, 3, 4 (GrațIELa Benga-Țuțuianu); „Banatica”, 21, 2011, 518 p. (Alexandru Kósa); George C. Bogdan, *Din istoria culturală a Banatului. I. Articole din „Reșița” (1935-1940)*. Prefață de Crișu Dascălu. Ediție îngrijită, studiu introductiv și tabel cronologic de Doina Bogdan-Dascălu, Editura David Press Print, 2011, 226 p. (Veronica-Alina Constanțeanu); Leonhard Bohm, *Locuitorii Banatului*. Ediție îngrijită, traducere și prefață de Crișu Dascălu, Timișoara, Editura David Press Print, 2011, 113 p. (Delia Badea); Nicolae Brânzeu, *Jurnalul unui preot bătrân*, ediția a II-a, îngrijită, prefațată și adnotată de Pia Brânzeu și Luminița Wallner-Bărbulescu, cu un cuvânt înainte de Claudiu T. Arieșan, Timișoara, Editura Eurostampa, 2011, 784 p., il. (Radu Ardelean); Aurel Cosma Jr., *Scrieri. 2. Corespondență*. Prefață de Crișu Dascălu. Ediție îngrijită, studiu introductiv, notă asupra ediției și indice toponomastic de Raul Ionuț Rus și Teodora Drăghici. Tabel cronologic de Ioan David, Timișoara, Editura David Press Print,

2011, 515 p. (Veronica-Alina Constănceanu); Ela Cosma, *Sași, austrieci, slavi în Transilvania și Banat (Biografii de secol XIX și din vremea revoluției pașoptiste)*, București, Editura Academiei Române, 2009, 467 p. (Alexandru Kósa); Marcu Mihail Deleanu, *Memorial, documente și studii despre George Cătană*, Reșița, Editura Tim, 2011, 198 p. (Dorina Chiș-Toia); Emil Dumitrașcu, *Monografia satului Mătnicu Mare, județul Caraș-Severin*, Editura Universitaria, Craiova, 2011, 300 p. (Vasile Petrica); Pavel Jumanca, *Amintiri. Anii tinereții*. Cuvânt înainte de Nicolae Bocșan. Studiu introductiv, transcriere, note și îngrijire de Laurențiu Ovidiu Roșu, Timișoara, Editura David Press Print, 2011, 504 p. (Doina Bogdan-Dascălu); Timea Lelik, Claudiu Călin, *Maria Radna – Mică monografie istorică și artistică a bazilicii papale și a complexului monastic*, Arad, Carmel Print & Design, 2011, 116 p. (Alexandru Kósa); Valeriu Leu, *Studii și documente bănățene 2*, Ediție postumă îngrijită de Carmen Albert, Timișoara, Editura Mirton, 2011, 489 p. (Alexandru Kósa); *Melanges d'Histoire Generale; Extincta est lucerna orbis. John Hunyadi and his Time*, Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, IDC Press, 2009, 562 p. (Alexandru Kósa); Vasile Petrica, *Savantul Traian Lalescu (1882-1929) și cultura Banatului*, Reșița, Editura Eftimie Murgu, 2010, 216 p. (Doina Bogdan-Dascălu); „Piramida”, 2011, II, nr. 3, 150 p. (Viviana Milivoievici); *Românii în Europa Medievală (Între Orientul Bizantin și Occidentul Latin) – Studii în onoarea Profesorului Victor Spinei*. Volum îngrijit de Dumitru Țeicu și Ionel Căndea, Brăila, Editura Istros, 2008, 893 p. (Alexandru Kósa); Lijana Stosic, *Srpska umetnost (Serbian Art), 1690-1740*, Beograd, 2006, 295 p. (Dorina Sabina Pârvulescu); „Studii de știință și cultură”, VIII, 2012, nr. 1, 2, 3 (Delia Badea); Cornel Ungureanu, *Petre Stoica și regăsirea Europei Centrale*, București, Editura Palimpsest, 2010, 241 p. (Grațiela Benga-Țuțuianu).

Cel de-al doilea volum, numărul 2 (iulie-decembrie), este un număr aniversar, de colecție. Este un număr consistent, bogat în informații culturale bine documentate, ca de altfel toate numerele revistei. O secțiune a acestui număr este dedicată *Centenarului Anișoara Odeanu*, secțiune ce reunește textele prezentate la Simpozionul Centenar Anișoara Odeanu, Timișoara, mai 2012, organizat de Institutul de Studii Banatice „Titu Maiorescu” al Academiei Române, Filiala Timișoara. Cuvântul de început îi aparține lui Crișu Dascălu care, în studiul său, *Anișoara Odeanu azi*, rememorează câteva aspecte personale ale primelor întâlniri cu scriitoarea timișoreancă: „...era într-o toamnă, participam, ca de obicei, la cenaclul scriitorilor timișoreni. Nu mai știu ce s-a citit și ce s-a discutat, dar îmi amintesc sfârșitul ședinței, când, la plecare, o Doamnă distinsă mă oprește și îmi spune cu voce neașteptat de tânără: «Sunteți Domnul Crișu Dascălu». Propoziție fără iz interogativ... așa încât nici eu nu am dat vreun răspuns, nici Doamna nu părea să-l fi așteptat, căci a continuat: «Sunt Anișoara Odeanu. Vă invit să ne însoțiți. Îmi va face plăcere să stăm de vorbă». (...) Datoria noastră este ca, măcar acum, la un secol o dată, se ne întrebăm cine este, pentru noi, cei de azi, Anișoara Odeanu. Întâlnirea la care suntem părtași are și această îndatorire”, notează mai departe autorul. (DASCĂLU, în R.S.B., 2, 2012, 7-8)

În continuare, sunt prezentate câteva *Exegeze și Comentarii bibliografice*: Delia Badea, *Copilăria ca spațiu generator de mit în romanul „Katinka sau fantomele de la Valea Lungă”*¹⁵, Grațiela Benga-Țuțuianu, *Anișoara Odeanu și generația '27*¹⁶, Doina Bogdan-Dascălu, *George C. Bogdan – Anișoara Odeanu. Interferențe literare*¹⁷, Veronica-Alina Constănceanu, *Un dans pe sârmă, printre cămine de domnișoare*¹⁸, Ada D. Cruceanu, *Anișoara Odeanu – un contur poetic*¹⁹,

¹⁵ Este evidențiat aspectul autobiografic în romanul *Katinka sau fantomele de la Valea Lungă*, insistându-se asupra temei copilăriei, „în care călătoria inițială într-o descoperire a adevărului guvernează așezarea destinului în lume”. (R.S.B., 2, 2012, 12)

¹⁶ Cercetarea de față aduce în discuție aspecte referitoare la principalele orientări ale „tinerei generații” din perioada interbelică, reliefând legăturile de prietenie dintre Anișoara Odeanu și ceilalți reprezentanți ai acestei generații, Mircea Eliade, Mihail Sebastian, Eugen Ionescu, Petre Țuțea, Emil Botta, Emil Cioran etc.

¹⁷ Studiul semnalează colaborarea Anișoarei Odeanu la publicația „Reșița”, întemeiată și condusă de George C. Bogdan. Este vorba de trei poezii ale acesteia: *Rugă*, *Legendă ariană* și *Interludiu*.

¹⁸ Paralelism între romanele *Într-un cămin de domnișoare*, al Anișoarei Odeanu și *O pasăre pe sârmă*, al Ioanei Nicolaie. „Citate în paralel, cele două cărți subliniază diferențele dintre cele două realități pe care le prezintă”. (R.S.B., 2, 2012, 37)

Ioan David, *Începuturile literare ale Doinei Peteanu (Anișoara Odeanu) în publicații din Lugoj*²⁰, Dana Nicoleta Popescu, *Anișoara Odeanu, o scriitoare nocturnă*²¹, Constantin-Tufan Stan, *Anișoara Odeanu și universul muzicii bănățene*²², Adriana Weimer, Anișoara Odeanu și Camil Petrescu²³, Livius Petru Bercea, *Un monograf al Anișoarei Odeanu*²⁴, Dorin Murariu, *Spectacolul ogîndirii*²⁵.

La rubrica *Istoria presei*, semnalăm studiile: Doina Bogdan-Dascălu, George C. Bogdan – gazetarul, Ioan David, Camil Petrescu, inițiatorul unui proiect eşuat: Sindicatul Presei din Banat. Urmează apoi secțiunea *Comentarii*, aici fiind adăugat un studiu în limba italiană: Marco Cassioli, *Riforma catastale e opposizione contadina nel Banato del settecento*.

Seria de recenzii completează armonios volumul: Ioan Viorel Boldureanu, Simion Dănilă, Cornel Ungureanu, *Antologia literaturii dialectale bănățene (poezie, proză, teatru). 1891-2011*, Timișoara, Editura Universității de Vest, 2011, 528 p. (Dana Nicoleta Popescu); Ioan David, *Presa românească din Banat. Preocupări de cultivare a limbii. De la începuturi până în 1918*. Prefață de Crișu Dascălu. Studiu introductiv de Adrian Dinu Rachieru. Ediția a II-a revăzută, Timișoara, Editura David Press Print, 2012, 175 p. (Doina Bogdan-Dascălu); Ioan David, *Presă și cultură în secolul al XIX-lea și începutul celui de-al XX-lea*. Prefață de Crișu Dascălu. Studiu introductiv de Doina Bogdan-Dascălu. Ediția a II-a, Timișoara, Editura David Press Print, 2012, 265 p. (Dumitru Vlăduț); Marcu Mihai Deleanu, *Izvoare și preocupări dialectale în Banat*. Prefață de Crișu Dascălu, Timișoara, Editura David Press Print, 2012, 398 p. (Marin Petrișor); Ion B. Mureșianu, *Din trecutul slovei bănățene. 1500-1700*. Prefață de Crișu Dascălu. Ediție îngrijită de Bogdan Mihai Dascălu, Timișoara, Editura David Press Print, 2012, 75 p. (Delia Badea); Dana Nicoleta Popescu, *Măștile timpului. Mit și spiritualitate în proza lui Paul Eugen Banciu*, Timișoara, Editura Hestia & Anthropos, 2012, 272 p. (Grațiela Benga - Țuțuianu); Florin-Corneliu Popovici, *Max Blecher și retorica autenticității*, Timișoara, Editura David Press Print, 2012, 256 p. (Veronica-Alina Constanțeanu); „Reflex”, 2011, 2012 (Dana Nicoleta Popescu); *Nicolae Țințariu*. Ediție îngrijită de Mircea Măran, Panciova, Editura Centrului Euroregional pentru Dezvoltarea Societății în Medii Multietnice „In medias res”, 2012, 348 p. (Virginia Popović); Petre Țurlea, *Românii din Serbia 1940-1944*, [București], Editura Enciclopedică, 2012, 832 p. (Miodrag Milin).

Volumul corespunzător anului IV (2013), conține numerele 1 și 2 (ianuarie-decembrie). Cuprinde patru secțiuni, respectiv: *Literatură, Istorie, Cronică și Recenzii*.

Secțiunea dedicată literaturii cuprinde, la rândul său, două rubrici: *Studii*, respectiv *Dicționar*. Amintim aici următoarele articole: Bogdan Mihai Dascălu, *Cafenele literare timișorene. I. Perioada interbelică*²⁶, Grațiela Benga-Țuțuianu, *Lirica lui Adrian Bodnaru – între geometrie și*

¹⁹ Este discutată poezia Anișoarei Odeanu din mai multe puncte de vedere ale criticii literare, de-a lungul timpului.

²⁰ Articolul evidențiază începuturile publicistice ale Doinei Peteanu (Anișoara Odeanu), cu referire la publicațiile lugojene, precum: „Primăvara Banatului”, „Semenicul” și „Răsunetul cultural”.

²¹ Analiza romanului *Călător în noaptea de ajun* și specificitatea nocturnă a acestuia, remarcându-se temele predilecte, singurătatea și izolarea.

²² Articolul aduce în discuție volumul coordonat de Eugen Beltechi și Gheorghe Luchescu, dedicat publicisticii Anișoarei Odeanu, autorul afirmând: „Constituit într-un adevărat eveniment editorial, volumul, exponențial pentru genul publicisticii literare, prin frumusețea expresiei, consistența informației și amplele conotații ideatice, ne oferă și câteva interesante incursiuni în universul muzicii, domeniu care i-a fost extrem de familiar scriitoarei lugojene”. (R.S.B., 2, 2012, 60)

²³ Studiul vizează activitatea publicistică a lui Camil Petrescu și a Anișoarei Odeanu în redacția publicației „Banatul românesc”, din Timișoara.

²⁴ Se menționează un volum mai puțin discutat, și anume: Gh. Luchescu, *Anișoara Odeanu*. Introducere de Mircea Popa, Cluj, Editura Napoca Star, 2001.

²⁵ Din nou se face referire la activitatea publicistică a Anișoarei Odeanu, luându-se în discuție volumul Doina Peteanu (Anișoara Odeanu), *Publicistică la „Viața”*. Ediție de Eugen Beltechi și Gheorghe Luchescu. Cuvânt înainte de Cornel Ungureanu, Timișoara, Editura Orizonturi universitare, 2009.

²⁶ Scriitorii și-au manifestat mereu dorința de apartenență la un anumit grup, la o anumită asociație. Așa au luat ființă diversele grupări culturale în spațiul timișorean al perioadei interbelice, precum „Altarul cărții”, locul preferat de manifestare artistică fiind cafeneaua.

*evoluție*²⁷, Crișu Dascălu, *Dicționarele literare. Posibilități și limite*²⁸, Doina Bogdan-Dascălu, *Scriitori români din Voivodina în lexicografia noastră*, Virginia Popovici, *Poezia română din Voivodina. Postmodernismul*²⁹.

La secțiunea *Istorie*, sunt menționate: Slobodan Bjelica, *O privire istoriografică sârbească asupra chestiunii Banatului (1914-1920)*, Alexandru Kósa, *Organizarea militară în Banatul medieval (secolul al XV-lea)*, Silviu Oța, *Accesorii vestimentare descoperite în cetăți din Banat*.

Secțiunea *Cronică*: Crișu Dascălu, *Ex libris*, Dana Nicoleta Popescu, *Zrenianin, a doua oară*.

Recenzii: Nicu Ciobanu, *A fost odată „Libertatea”*, Zrenianin, Editura ICRV, 2013, 125 p. (Delia Badea); *Društveno-humanistički ogledi / Eseuri socio-umaniste*, Novi Sad, 2013, 247 p. (Delia Badea); Ioan Hațegan, *Dicționar istoric al așezărilor din Banat secolele XI-XX. Atestări documentare și cartografice*, Timișoara, Editura Artpress/Editura Banatul, 2013, 420 p. (Alexandru Kósa); Dorin Murariu, *Pora*, Timișoara, Editura Eurostampa, 2013, 168 p. (Dana Nicoleta Popescu); „Piramida”, II-III, 2012-2013, nr. 6. Număr omagial Costa Roșu (Dana Nicoleta Popescu); Ljubica Rajkić, *Vasko Popa. Stringența unei integrale în limba română*. Prefață de Cornel Ungureanu, Zrenianin, Editura ICRV, 2012, 202 p. (Grațiana Benga-Țuțuianu); Alexandru Tietz, *Scrisori de la sălaș*. Ediție critică, studiu introductiv, tabel cronologic, notă asupra ediției, addenda și corrigenda, note și glosar de Bogdan Mihai Dascălu. Prefață de Crișu Dascălu. Postfață de Doina Bogdan-Dascălu, Timișoara, Editura David Press Print, 2013, 160 p. (Grațiana Benga-Țuțuianu); Igor Ungur, Camelia Bugar, Alina Iorga, Todor Doru Ursu, Diana Ocolișan, *Cinci ani de activitate 2008-2012*, Zrenianin, Editura ICRV, 2012, 176 p. (Dana Nicoleta Popescu).

Numerele în discuție ale revistei sunt consistente, bogate în informații culturale bine documentate, păstrând bine-cunoscuta rigurozitate științifică, precum și nivelul valoric al studiilor și articolelor.

Așadar, „Revista de Studii Banatice” valorifică diverse contribuții științifice referitoare la domeniile uman și social, elaborate de specialiști în disciplinele respective, promovând ideea de unitate în diversitate. Studiile, articolele și cercetările științifice întreprinse oferă publicului cititor bogate informații, fiind centrate pe fenomenul cultural actual. Acestea sunt însoțite de rezumate în limbi de circulație internațională, engleză, germană și franceză, note și bibliografia aferentă.

Revista reprezintă o adevărată carte de vizită și reflectă activitatea științifică și editorială a cercetătorilor Institutului de Studii Banatice „Titu Maiorescu”, dar și a colaboratorilor din diverse instituții, atât din țară, cât și din străinătate.

Astfel, „Revista de Studii Banatice” își reconfirmă renumele și locul câștigat între publicațiile academice românești.

Bibliografie

„Revista de Studii Banatice” (R.S.B.), an I-IV, 2010-2013

²⁷ Studiul este structurat astfel: *Experiment și tehnică poetică, De la șoc la echivoc, O lume (poetică) fără hotar*.

²⁸ Autorul identifică principalele funcții ale oricărui dicționar literar: *de informare, de corectare și de actualizare*, iar funcțiile pe care nu și le poate asuma (limitele) sunt: *funcția axiologică și funcția interpretativă*. (R.S.B., 2013, 29-30).

²⁹ Sunt amintiți poeții: Ioan Flora, Pavel Gătăianțu, Nicu Ciobanu, Ioan Baba, Petru Cârdu.

A NOVEL OF PLACE AND SOME CONTEXTUAL APPROACHES

UN ROMAN DU LIEU ET QUELQUES NÉCESSAIRES
CONTEXTUALISATIONS

UN ROMAN AL LOCULUI ȘI CÂTEVA CONTEXTUALIZĂRI NECESARE

Grațîela BENGĂ-ȚUȚUIANU

Cercetător științific III dr. Habil.

Institutul „Titu Maiorescu”,

Academia română, Filiala Timișoara

Bulevardul Mihai Viteazul, nr. 24

e-mail: gratielabenga@yahoo.com

Abstract

The paper calls attention to the only novel written by Virgil Birou – journalist, writer and editor whose activity enlivened culture in Banat during the interwar period. Even if its story was deflected by ideological pressure, *“The Skyless World”* proves to depict not only an entangled image of the mining area in Banat, but also a subtle illustration of the traditional country system. With all its regional, generational and contextual variations (beyond the basic geographical premise), Birou’s novel is a work whose parts fit organically. While narrating about some limit situations, disintegration or tensions that have been fiercely unleashed, it reflects the major themes of initiation (e.g. suffering, death).

To put it briefly, the writer focuses on the relation between liberty and fate and reveals the boundary that separates truth from delusion. With the undoubtful mark given by *spiritus loci* in Banat, *“The Skyless World”* reveals the twilight facet that has pointed out the Central-European line of thought.

Résumé

L'article remet en discussion le seul roman écrit par Virgil Birou - publiciste, prosateur et éditeur dont les actions ont ravivé la culture du Banat de l'entre-deux-guerres. Avec une histoire déviée sous la pression de l'idéologie, *Monde sans ciel* est une substantielle monographie du Banat minier, mais aussi de l'ordre rural traditionnel. Le roman reflète des situations limites et des initiations en détresse, ainsi qu'il surprend des désagréments ou des tensions sauvagement déclenchées. À travers l'évolution de certains personnages, on interroge la relation entre liberté et fatalité ou bien entre vérité et illusion. Avec une forte empreinte du lieu, le roman de Virgil Birou appartient également à l'esprit crépusculaire de l'Europe Centrale.

Rezumat

Articolul readuce în atenție singurul roman scris de Virgil Birou - publicist, prozator și editor ale cărui acțiuni au revitalizat cultura bănățeană din perioada interbelică. Cu o istorie deviată de presiunea ideologiei, *Lume fără cer* este o substanțială monografie a Banatului minier, dar și a ordinii rurale tradiționale. Reflectă situații-limită și inițieri în suferință, așa cum surprinde și dezagregări ori tensiuni sălbatic descătuse. Prin evoluția câtorva dintre personaje, pune în discuție relația dintre libertate și fatalitate sau dintre adevăr și iluzie.

Cu o puternică amprentă a locului, romanul lui Virgil Birou aparține, totodată, spiritului crespuscular al Europei Centrale.

Keywords: document, dissolution, restoration, history, messianism

Mots-clés: document, dissolution, recomposition, histoire, messianisme

Cuvinte cheie: document, disoluție, recompunere, istorie, mesianism

Cultura bănățeană interbelică (în sensul ei larg) e cu neputință de zugrăvit fără contribuțiile lui Virgil Birou¹. Publicist (cu articole și reportaje în cele mai cunoscute periodice ale vremii²), prozator, fotograf, organizator de expoziții și întemeietor de instituții, a făcut parte din faimosul „Trifoi” cărașan – după cum era cunoscută în epocă prietenia lui cu Ion Stoia Udrea³ și Romul Ladea⁴. Mai puțin amintit este însă singurul roman scris de Virgil Birou, publicat într-o zodie nefastă: apărut în 1947 la Editura Fundațiilor Regale Mihai I, *Lume fără cer* a fost retras la puțin timp după tipărire⁵. Fundațiile Regale urmau să fie (și ele) înlăturate din istorie. În 1948 s-au naționalizat toate editurile, tipografiile, fabricile de hârtie și s-a instaurat controlul absolut al Partidului asupra activității editoriale. Lucrările Congresului Partidului Muncitoresc Român (din 21-23 februarie 1948) au declanșat lupta ideologică în domeniul literaturii, artei și științei.

O nouă ediție a romanului a apărut în 1957, dar abia după ce prozatorul a făcut câteva concesii: a renunțat la amplele pasaje care conțineau sudălmile unei miner și a schimbat finalul *Lumii fără cer*, astfel încât să intre în tiparul progresist al vremii. Nici ediția din 1972, apărută la Editura Facla, nu a repus în drepturi romanul – așa cum fusese el scris inițial de Virgil Birou. Abia în 2011 a fost tipărită o ediție care a reluat, integral, textul din 1947 (volumul îngrijit și postfațat de Viorel Marineasa și Daniel Vighi, cu o prefață de Cornel Ungureanu, a apărut la Editura Diacritic din Timișoara).

La cincizeci de ani de la moartea scriitorului, *Lume fără cer* ar merita o lectură atentă și bine cumpănită, ferită atât de prejudecăți ierarhice, cât și de pledoarii entuziaste. Cele câteva considerații pe care le facem asupra acestui roman al Banatului sunt menite să îl readucă în atenție.

Despre Virgil Birou s-a spus că, prin *Lume fără cer*, a devenit „un scriitor de mână întâi” în contextul unei mișcări mai ample a tinerilor scriitori bănățeni, adversari ai „spiritului îngust și lănced de autosatisfacție provincială”, manifestat de „responsabilii oficiali ai revistelor și societăților culturale și literare locale” (ȚIRIOI, 1983, 4). Elogiul disproporționat al ui Nicolae Țirioi nu trebuie să provoace reculul receptării actuale, cât recitirea atentă a *Lumii fără cer* și revizuirea acestui roman – revizuire înțeleasă nu ca amplasare forțată pe primul raft al literaturii

¹ Virgil Birou (1903, Ticvaniu Mare – 1968, Timișoara) a fost fiul lui Iuliu Birou, învățător, publicist, folclorist, compozitor, militant unionist, autorul unor cărți de limba română și de muzică.

² A publicat în *Vestul*, „*Vrerea*”, „*Revista Institutului Social Banat-Crișana*”, „*Societatea de mâine*”, „*Revista Fundațiilor Regale*”, „*Banatul literar*”, „*Tribuna*”, „*Gazeta literară*”, „*Iașul literar*”, „*Scrisul bănățean*”, „*Orizont*”.

³ Ion Stoia Udrea (1901- 1977), publicist, poet, istoric, editor, traducător. A studiat în Arhivele vieneze, a urmat cursuri de regie și actorie la Berlin și München. În 1932 a înființat revista timișoreană „*Vrerea*”, cea mai importantă publicație culturală timișoreană în perioada interbelică, la care a colaborat și Virgil Birou. A fost arestat în 1949 (deși fusese publicist de stânga) și eliberat în 1950. Este autorul unui șir lung de lucrări: monografia istorică și artistică *Biserica greco-ortodoxă română din Lipova* (1930), *Pictura Renașterii*, scrisă în colaborare cu istoricul Ioachim Miloia și apărută în același an, *Ghidul Banatului* (1936), *Marginale la istoria bănățeană* (1940), *Ghidul orașului Timișoara* (1941), *11 poezi bănățeni* (antologie, 1942), *Studii și documente bănățene de istorie, artă și etnografie* (1942), *Răscala țăranilor din Banat de la 1738-1739* (1945), poemul dramatic *Veacul de foc* (1945), *Arta plastică românească din Banat* (publicată doar fragmentar în broșuri, ghiduri sau reviste), *Începutul pentru o istorie sinceră a Banatului*, romanul *Căpitanii* (neterminat).

⁴ Romul Ladea (1901 - 1970), sculptor, profesor. A studiat la Academia Julien din Paris și a lucrat un timp în atelierul lui Brâncuși. În 1940 a înființat, la Timișoara, Școala de arte decorative.

⁵ Din ediția princeps au supraviețuit doar câteva exemplare. Unul dintre ele poartă autograful autorului și i-a aparținut social-democratului bănățean Traian Novac, participant în 1918 la Marea Adunare de la Alba Iulia. După cel de-al doilea război mondial, a fost pentru scurtă vreme primar al Timișoarei și, mai apoi, întemnițat pentru că s-a opus unirii social-democraților cu comuniștii. (Exemplarul cu autograf se află în posesia autoarei acestor pagini, din generozitatea domnului Cornel Ungureanu.)

române, ci ca necesar exercițiu de recontextualizare, capabil să distingă niveluri diferite ale valorii și să includă opere meritorii în peisajul cultural actual.

Înainte de toate, „*Lume fără cer* e [...] un roman bine clădit, din blocuri inginereste tăiate; părțile se leagă trainic și aceste legături arată că scriitorul a studiat cu atenție lecțiile marilor constructuri ai romanului.” (UNGUREANU, 1980, 74) Nu doar secvențele romanului sunt atent sudate între ele, ci și legăturile care leagă ampla narațiune de alte paginile ale lui Virgil Birou: pe de-o parte, personajul Ghiorghe Rață vine din proza scurtă⁶, iar pe de altă parte, destule dintre episoadele cărții amintesc de *Oameni și locuri din Căraș*⁷.

Roman-document, *Lume fără cer* este, fără doar și poate, o carte a locului, așa cum carte a locului era și *Mara* lui Ioan Slavici. În acest sens trebuie înțeleasă afirmația lui Traian Liviu Birăescu: „Birou e un scriitor local. Precizarea n-are conotații depreciative” (BIRĂESCU, ZĂRIE, 2003, 14-15) Cât despre deosebirile dintre povestea minerilor cărașeni și a vieții lipovenilor, se cuvine să reluăm aprecierile cu care Viorel Marineasa și Daniel Vighi au însoțit ediția din 2011 a romanului: „Diferențele sunt evidente, după cum sunt și asemănările. Cele din urmă au în vedere un anumit spirit al ținutului: lumea provinciei mic-urbane, a meșteșugarilor, a calfelor și meșterilor, lumea Lipovei și Aninei – locuri mai degrabă obscure istoric, literar și antropologic, folcloric. Anvergură minoră, care, la o privire mai atentă, dezvăluie faptul că dimensiunea cu pricina aparține lipsei de interes a centrelor culturale și de cercetare istorică, literare și de mentalitate.” (MARINEASA, VIGHI, 2011, 555) Pe de altă parte, în ambele romane, există o paradigmă a toleranței, în devălmășia amestecului etnic. „Ca în istoria Lumii Noi, ceea ce interesează înainte de toate este acumularea, banul, supraviețuirea. În Lipova, tradițiile sunt mai apăsate capitaliste, pe măsura lumii negustorești care viețuiește acolo. În Steierdorf, Anina sau Oravița, lumea este mai ales proletară [...]. Diferențele din acest punct de vedere sunt consistente. În estul Banatului, în apropierea frontierei cu Ardealul de dincolo de Mureș, lumea este mai aproape de castelele grofilor, cu toată că emancipată în mare măsura. În sud-estul banatic, realitățile diferă substanțial: nu departe curge Dunărea, a cărei importanță în schimbul de idei, de mărfuri, oameni și mentalități schițează un proces incipient de globalizare între lumea Europei Centrale și a celei de Est. Realitățile care favorizează incipitul globalizant au [...] rațiuni comerciale sprijinite de flotile pe măsură.” (IBIDEM, 556-557)

Așadar, mărfuri, comerț, acces la piețe (de idei și de produse). Structurată pe coordonatele revoluției industriale și ale modernității (de-formatoare), narațiunea înregistrează în mod realist viața proletariului cărașan, îngroșând unele accente în siajul ferm al naturalismului. Paralela cu romanul *Germinal* al lui Zola a fost justificată de Cornel Ungureanu, care și-a adaptat perspectiva aducând-o (de la povestea minerilor din nordul Franței) până în apropierea autorului *Lumii fără cer*. Popasul comparativ descoperă filiații care ar apropia romanul lui Virgil Birou de poemul social *Cântecul uzinelor* al lui Ion Stoia Udrea, dar și de traducerea *Cărții Rândunelelor* ori de lemnul convulsionat al lui Romul Ladea. Nici Rebreanu (din *Răscoala*) ori Pavel Dan (din *Iobagii*) (Cf. UNGUREANU, 1973, 2) nu sunt de ignorat când se discută despre eruptivul interes pentru social din anii '30 ai veacului trecut. E dincolo de îndoială că pe Virgil Birou nu îl atrage o parte importantă a literaturii deceniilor 4 și 5: proza experienței, a neliniștii metafizice, a explorării abisalului (de sorginte dostoevskiană sau pe filiera André Gide ori a existențialiștilor ruși – Berdiaev și Șestov). În schimb, rezonază puternic la asperitățile sociale. Mai precis, la viața anevoioasă a minerilor din sudul Banatului.

Dar nu numai a minerilor: e adevărat că în prim-planul romanului se află câțiva protagoniști a căror existență întretese monografia ținutului minier al Banatului, cu Anina drept centru de greutate - emblemă „a mizeriei și a dezastrelor, în care Viena și, mai apoi, Bucureștii, trimit mesaje

⁶ Personajul apare și în *Oameni și locuri din Căraș*, Timișoara, Editura Astrei bănățene, 1940.

⁷ Volumul de reportaje îmbină caracterul imnic cu unele armonii elegiace. Notațiile deplâng ocultarea mirabilului în timp ce îi reconstituie prezența. Forța motrice a acestor texte de graniță (care mixează faptul real cu literatura) era, mărturisit, afectivă: „Cine a cutreierat Cărașul ca mine, stând de vorbă cu oameni și flori, cu cântece și locuri, acela va găsi situat Cărașul în inima sa. Pentru totdeauna.”

rele” (UNGUREANU, 2002, 368) -, însă Pavel Toc, feciorul moșului Iosim, este un țăran mândru, pentru care lucrul pământului echivalează cu o datorie și un privilegiu. Chemat la oaste (în primul război mondial), Pavel trebuie să aleagă între a merge la război și a coborî în mina de cărbune. Situația-limită în care se află tânărul îl pune în fața unei alegeri prin care nu poate evita căderea: renunță la viață sau abandonează tradiția (adică prestigiul social, stima de sine, sentimentul apartenenței la imuabil). Între război și mină, tânărul alege viața. Viața în subteran - adică în întunericul pământului și în penumbra conștiinței dezrădăcinate. „Vreau să trăiesc” e leitmotivul unei forțe capabile să depășească bariere care sunt (și) interioare. Într-o lume scoasă din țătâni, aflată în preajma dezagregării apocaliptice, supraviețuirea devine o chestiune de instinct, nu de morală. Morala nu are loc nici printre opțiunile lui Maxim Krampfucec, medicul care semnează actele de înrolare și care, odată vizitat cu atenția cuvenită, e gata să declare „Hetzfehler” acolo unde nu e decât refuzul înregimentării într-un mecanism perceput ca fiind neîntemeiat.

Începutului romanului este definitoriu pentru o redefinire a traseelor. A ciocnirii dintre natură și cultură. Sau a lumilor care-și pot transforma devoranta coliziune în măsurată (chiar dacă vremelnică) reășezare:

„Undeva, dinapoi, se rupse o sfoară. Pânza scortșoșată de ger a cudubii care acoperea căruța lui Pavel Toc din Socolari începu să pălăpăiască în întuneric și să izbească cu pocnete seci chingile de lemn, arcuite peste loitre. Se zbătea și tremura ca aripa frântă a unui liliac uriaș, care își încorda puterile, în zvârcolire zadarnică și cu capul înfipt în piept, să răzbească prin bezna îngroșată ca păcura. Caii fură oprîți, vijelia îi mătură oblic spre șanț, gata să răstoarne căruța încărcată, ale cărei încheieturi gemeau și pârâiau să se desfacă. Lui Pavel i se tăie suflarea, vântul îi plezni în față o lopată de neaună amestecată cu ploaie și el nu mai văzu nimic, simți doar smunciturile cu care încerca să rupă coviltirul.

- Ne smulge cuduba, țipă el după ce se șterse cu mâneca peste față, coborînd din cer un sobor întreg de sfinți și de praznice în știrea doctorului Maxim Krampfucec, care l-a făcut să ia, cu noaptea în cap, drumul Oraviței, pe o vreme în care și de un câne ți-ar fi fost milă să-l ții afară.

- Tată!

Boldi cu cotul figura pe care nu o vedea, dar care se ghemuia în siț lângă el ocrotită sub coviltir și învelită până la picioare în păclia groasă, cu mițe de o palmă. Moș Iosim nu se clinti. Moșăia cu capul în piept cum îl scutura căruța, pâsla de oaie, cu aripile înnodate sub bărbie, îi acoperea obraji și urechile. Toată noaptea a curățat cucuruz, când s-a trântit, un cea, pe margina patului, de grija plecării nici nu s-a mai dezbrăcat. Și-a întins picioarele pe dunga laviței și a început să sforăie.

Pavel îl strigă din nou.

- Ține hăturile, tată, până mă duc să o leg dracului, că rămânem în ploaie, ca neoamenii.

Moșul tresări, bulmăcit de așteptare.

- Ha, ce? Unde suntem?

- Prinde hăturile până leg eu pânza, că ne-o ia vântul, urlă Pavel la urechea lui, ca să întrecă vâjâitul furtunii.

Își desfăcu greu degetele înțepenite pe hățuri și le trecu pe acestea moșului, care înjura în gând că trebuie să-și scoată mâinile din căldura mâneșilor încrucișate pe piept.

- Dacă nu vezi, mai bine oprește, strigă încă o dată Pavel și se strecură peste sacii de cucuruz până la șareaga de dinapoi, unde necuratul parcă anume fluștura pânza, ca să facă ciudă oamenilor și așa plini de necaz.

Era beznă. Pavel avea de potrivit anume treburi de cătănie la Oravița; ca să nu-și poarte căruța goală, s-a lăsat pe ziua aceasta de sâmbătă, când era târg și își puteau vinde și cucuruzul.”

Scriș cu un ritm vibrant, orânduit în jurul notelor distinctive ale regiunii și al vârtoșeniei naturii, începutul romanului este o probă de aderență stilistică – una dintre sursele esențiale de acumulare a energiei lecturii. Transcrisă printr-un fericit echilibru de dinamism și descriptivism, dezlănțuirea naturii se înfățișează cu un neastâmpăr cinematografic. De fapt, întreaga descătușare a lumii fizice proiectează tumultul înăbușit în sufletul și mintea celor doi țărani care se îndreaptă spre

târg. Și spre fundamentala cotitură a existenței lor. *Lume fără cer* are capacitatea de a surprinde relația osmotică dintre starea de spirit a personajelor și așezarea (sau vuietul fulminant) al naturii, acoperind claviatura vastă care leagă măreția de ruină. Se mai găsesc fraze searbede în romanul lui Virgil Birou, însă multe episoade, oricât de trepidante sau de apatice din punct de vedere epic, intră în cadența potrivită (aspră sau domoală) - datorită abilității scriitorului de a impulsiona atît imaginația vizuală, cît și simțul muzical al cititorului. De aceea, nucleeele narative și rezolvările stilistice (care alternează sau îmbină registrele) se înlanțuie într-o certă logică epică, dar ating câteodată și tempoul unor structuri polifonice.

Interesant în cazul lui Virgil Birou (și îi conferă acestuia originalitate) este că romanul proletar se dovedește a fi, în egală măsură, romanul vechilor rânduiri țărănești. Dincolo de suprafața zgrunțuroasă a realităților miniere, se află armoniile (pierdute ale) universului tradițional rural. Întreaga narațiune cuprinde o translație socială „numită ca atare, arătată cu dichis: proletariatul, mai ales cel valah, este de obârșie țărănească nemijlocită.” (MARINEASA, VIGHI, 211, 557)

Iar țăranii trăiesc potrivit mișcării soarelui. Din lumină își iau vitalitatea și credința. Când moș Iosim îl revede pe Pavel după o vreme de la prima coborâre în mină, e zguduit:

„- Ce-i cu tine, copile, nu te simți bine? [...]

- E lucrul, tată. Lucrul de noapte. Toate le îndur, oricât de grele ar fi, dar ăsta mă omoară.”

Etichetat ca roman monografic, topind în compoziția lui substanțiale pagini de sociologie, istorie și literatură, *Lume fără cer* este o carte despre Râu, despre inițiere în suferință, despre compasiune și solidaritate. Despre păcat, vinovăție și damnare. Efortul documentar pe care l-a făcut Virgil Birou (în consonanță cu pasiunea de a cerceta arhivele, probată de Ion Stoia Udrea) nu exclude punerea în scenă a unor trăiri cu o intensitate ce străbate depozitele preraționale și zonele cvasi-mistice ale sentimentalismului, a căror activare presupune expansiunea conștiinței. Pentru primul caz (al pulsației preraționale) emblematic poate fi episodul „răvoluției” lui Ghiorghe Rață, miner cu nevastă (Lena) și șase copii, bărbat cu „corpul stors de vlagă” și purtând de gât un „lanț [...] legat cu un capăt de ocnă, cu celălalt de casă.” Discuția solemnă despre însemnătatea revoluției și atributele socialismului - pe care Ghiorghe Rață o are cu Pavel - își relevă miezul ascuns (abia) într-o scenă antologică: în jurul unui foc haiducesc alimentat de acte și mobile aruncate pe geamuri, forfotesc soldați, țărani, mineri și țigani care sărbătoresc elanul răzvrătirii⁸ printr-o beție cruntă. Sunt, în aceste pasaje, tensiuni și descătușări sălbatice. Orgiastice. Lumea se descompune și se recompune sub zodia erorii. A gestului instinctual care, dincolo de posibilitatea supraviețuirii, ascunde certitudinea disoluției. Pe de altă parte, nici sentimentalismul bovaric nu are cum să conducă spre o mai bună așezare a rosturilor. Doamna Bartoș, soția unui arivist vanitos și gospodină impecabilă, se îndrăgoștește de directorul adjunct Heinz (ipocrit, imoral și mediocru, sprijinit prin strategii de culise), crezând că desconsiderarea cu care o obișnuise soțul ei va fi înlocuită de respect și iubire. Lectura romanelor lui Ohnet (puse în geamantanul cu care a plecat de acasă) îi ștersese bariera dintre realitate și ficțiune. Din contemplativă, trece în perimetrul acțiunii nemijlocite. Rămâne întruchiparea devoțiunii, dar o proiectează asupra unei (alte) himere. Doamna Bartoș ia contact cu o nouă parte a urâtului, în care o aruncaseră energiile erotice neconsumate în sterilitatea unei căsnicii ratate: nici pentru pentru Heinz nu fusese marea iubire, ci doar o „femeiușcă prostuță și curată”. Prin drama doamnei Bartoș, la care se alătură scenele de seducție și de nuntă din ținutul Carașului, *Lume fără cer* devine (într-o oarecare măsură) și un roman al educației sentimentale, care contrabalansează uneori realismul dur al celorlalte secvențe, iar alteori îl completează – pentru că, nestrunite, sentimentele pot mutila sau mortifica sufletul.

Deși par să aibă mize mici, episoadele domestice - care anunță melancolia prozei lui Sorin Titel (Cf. MARINEASA, VIGHI, 2011, 562) - nu se opun vieții din ocnă. Aș observa, mai degrabă,

⁸ Banatul nu a fost lipsit de revolte proletare. Istoria arată că a avut loc un șir lung de manifestări de indignare din partea proletariatului: la Anina în 1892, 1897, 1903, la Reșița în 1895, 1900, 1901, 1906, la Doman și Secul în 1895, la Oravița în 1892, la Lugoj în 1905 și 1906, la Timișoara în 1891, 1894, 1904 ș.m.d. (Cf. Ioan Munteanu, *Mișcarea națională din Banat*, Timișoara, Editura Antib, 1994, p. 62.)

că legile și ritualurile mineritului (cu substanțialul cod etic care le irigă) lasă urme adânci și în viața de familie. În *Lume fără cer* se perindă mai ales familii sărace, numeroase. Ghiorghe Rață are mulți copii, dintre care unul abia își trage un picior, iar altul, pus de la 12 ani să spele căbuni, se îmbolnăvește grav. Klempa are șase prunci, dar e un alcoolic care își cheltuie banii la birt în loc să se îngrijească de cei mici. De altminteri, „birtul de la casină” este locul unde se adună mulți dintre ortaci: din întunericul minei, pătrund în bezna conștiinței. Băutura și înjurăturile îi însoțesc pretutindeni – în ocnă și acasă. Într-unii dintre ei mai persistă urmele vagi ale armoniei lăuntrice, dar ceea ce iese la iveală este, cu precădere, invidia sau ura. Solidaritatea ortacilor e viclean erodată de egoism, iar între mineri și supraveghetori (sau conducere) nu există decât dușmănie – amplificată, treptat, în doze zilnice, până la paroxism.

Laconic, descriptivismul naratorului se mulțumește să fixeze un număr redus de linii ale cadrului exterior (oglindește stări de spirit pe care o poartă personajul focalizat). În mijlocul unor personaje de panopticum, dintre care ies în evidență (prin puterea de sugestie a dialogurilor și acțiunilor) birtașul Vențel⁹, Gorbojemsky, Klempa, Gusti, Bartoș și Heinz, bătrânul inginer Svoboda e o figură aparte: profilul lui este acela a unui intelectual legat de proletariat, un umanist vizionar care fusese obligat să plece de la minele Aninei pentru a face loc unor tineri netrebniți. Deși alcătuit printr-o creionare pe tipar iluminist, Svoboda nu e mai puțin viu și credibil – inclusiv prin faptul că, întâlnind-o pe doamna Bartoș, gândurile lui transcriu prejudecăți referitoare la statutul inferior al femeii (redușă la o existență insignifiantă, incapabilă să înțeleagă, să empatizeze sau să imagineze).

La fel ca revolta minerilor, teribila explozie din subteran vine să confirme fragmentarea unei lumi în degingoladă. Chiar dacă nu produc schimbări radicale, aceste evenimente nu rămân fără urmări: ele dezechilibrează profund continuitatea istoriei. O istorie a catastrofelor tinde să ia locul istoriei ca identitate. Așteptarea unei renașterii (mesianice a) politicului și eticii nu are forță de lege¹⁰, ci catalizează mai degrabă manifestarea crizei și declinului. Finalul romanului înregistrează simultan, ca o foaie de observație clinică, pe de-o parte reacțiile femeilor care-și caută soți, fii, nepoți, bunici și, pe de altă parte, gândurile lui Andrei, care căuta o căruță să-l ducă pe Ghiorghe Rață la Sasca. Printre șirurile lungi de morți care traversau curtea întreprinderii, Andrei are revelația morții (ne)cuantificabile, exhibate macabru într-o piață: „Ca la târg [...]. Moartea și-a scos marfa la tarabe, oamenii umblă printre ele să-și aleagă.” Falsă și funestă alegere, de vreme ce nu înglobează libera opțiune, ci o fatalitate sinistă. Ca fatalitate i se arătase lui Ghiorghe Rață coborârea în ocnă și, de aceea, oricât de dramatică, moartea lui sugerează (și) supunerea față de o iubire-ură căreia nu avea cum să i se sustragă. În cheie socială a citit Ion Arieșanu finalul cărții, văzând în sfârșitul lui Ghiorghe Rață o înfrățire a minerului cu ocna al cărei rob este, spre deosebire de țăranul ajuns miner, Pavel, care a privit zi de zi mina cu mânie, cu indiferență, cu opunere. (Cf. ARIEȘANU, 1988, 4)

Se cuvine să remarcăm felul în care observațiile naratorului fixează amănuntul, fără a pierde din vedere ansamblul. (Paginile despre revolta minerilor sunt ilustrative în acest sens.) Abordarea e întotdeauna bifocală, iar distanța e reglată după necesități: se apleacă asupra microscopului, cercetând un personaj (un tip uman), pentru ca imediat după aceea să investigheze, ca printr-o lunetă, colectivitatea în largă ei desfășurare. De aceea, focalizarea se mută de pe un individ pe altul, respectiv de pe un personaj pe mulțime, angajând o schimbare de perspectivă care face ca protagoniștii să se exprime liber, dar (prin restrângerea impusă de tehnica narativă) să și interiorizeze

⁹ Despre Vențel cititorul acestei narațiuni heterodiegetice află că „unii, invidioși și porniți împotriva lui, susțineau că e spionul direcțiunii și că i-au dat birtul ca să poată afla din vreme gândurile muncitorilor, însă nimic nu s-a putut dovedi; pe Vențel, deși l-au pândit, nu l-au văzut niciodată întrând în vila direcțiunii sau urcând treptele ce duceau la cabinetul lui Heinz, își vedea de treburile sale, cum îl tăia capul mai bine.”

¹⁰ Pentru o dezbaterie amplă asupra relevanței forței de lege, vezi Jacques Derrida, *Forță de lege: fundamentul mistic al autorității*, în Walter Benjamin, Jacques Derrida, *Despre violență*, traducere de Bogdan Ghiu, Cluj-Napoca, Editura Idea Design&Print, 2004.

anumite gânduri, fără ca aceasta să provoace și problematizarea.¹¹ Aceste aspecte ale compoziției conduc la alternarea firească a planurilor epice și provoacă succesiunea gravitate-derizoriu, instinct-rațiune, asprime-sentimentalism ș.a.

Roman al Banatului, *Lume fără cer este*, în egală măsură, o narațiune integrabilă în categoria romanului crepuscular central-european. Definește un *spiritus loci* și creionează, totodată, un spațiu al intervalului și al provizoratului (vizibil și în *Orașul pierdut în ceață* al lui Méliusz József¹²) în care vulnerabilitatea celor rămași la marginea istoriei este indisolubil legată de mesianism.

Bibliografie

- ARIEȘANU, Ion, *Măreția umilității*, „Orizont”, XXV, 1988, nr. 25.
BIRĂESCU, Aquilina; ZĂRIE, Diana (ed.), *Scrisori către Virgil Birou*, Timișoara, Editura Marineasa, 2003.
BENJAMIN, Walter; DERRIDA, Jacques, *Despre violență*, traducere de Bogdan Ghiu, Cluj-Napoca, Editura Idea Design&Print, 2004.
MARINEASA, Viorel; VIGHI, Daniel, *Postfață la Virgil Birou, Lume fără cer*, Timișoara, Editura Diacritic, 2011.
MUNTEANU, Ioan, *Mișcarea națională din Banat*, Timișoara, Editura Antib, 1994.
ȚIRIOI, Nicolae, *Virgil Birou și viața artistică din Banat*, „Orizont”, XX, 1983, nr. 21.
UNGUREANU, Cornel *Imediata noastră apropiere*, Timișoara, Editura Facla, 1980.
UNGUREANU, Cornel, *Lume fără cer*, „Orizont”, 1973, nr. 34.
UNGUREANU, Cornel, *Mitteuropa periferiilor*, Iași, Editura Polirom, 2002.

¹¹ S-a evidențiat că autorul evită „problematizarea înalt-ideologică în care l-ar fi putut tenta istoria, pe care o scrutează cu ochii oamenilor simpli și aspri, pentru care politica și schimbările mondiale există, fără îndoială, numai că undeva departe, cu ecouri vagi și multă confuzie.” (Viorel Marineasa, Daniel Vighi, *Op. cit.*, p. 564.)

¹² Méliusz József (1909 – 1995), poet, publicist, traducător, prozator. Între 1938-1940 scrie *Orașul pierdut în ceață* – roman echivalat cu o „sociografie lirică” a Timișoarei. În 1974 devine membru corespondent al Academiei Române.

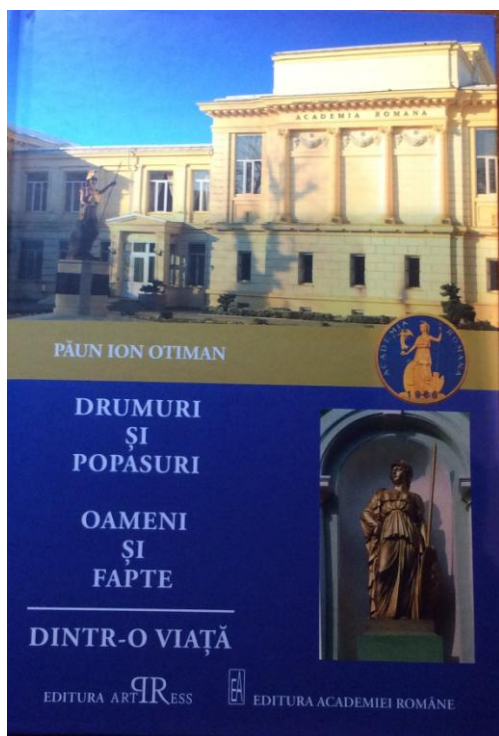
VI. BOOK REVIEWS/CRITIQUES DE LIVRES/RECENZII
Coordinator/Coordinateur/Coordonator:
Emilia PARPALĂ

Demnitatea unei personalități

Păun Ion Otiman, **Drumuri și popasuri, oameni și fapte dintr-o viață**

Editura Artpress, 2017, Academia Română, 590 p.

Vasile MAN

Impresionantul volum (590 de pagini), **Drumuri și popasuri, oameni și fapte dintr-o viață**, semnat de academicianul Păun Ion Otiman, Președintele Filialei din Timișoara a Academiei Române, este o adevărată **carte de învățătură**.

Volumul este structurat pe două mari capitole: **Drumuri și popasuri** și **Oameni și fapte**, care, la rândul lor, cuprind neobosita muncă de căutare, cercetare, acumulare și transpunere a ideilor în fapte prin activitatea de cercetare științifică, conținând prin rezultatele remarcabile, munca oamenilor deseori prezentați în carte ca modele.

Pregătirea pentru început de drum, spune autorul, a fost în decembrie 1989, când a avut loc prima vizită la Timișoara și începerea unor proiecte cu Germania.

Au urmat apoi primul drum în Germania și deschiderea europeană a Universității prin Belgia și Franța, consemnându-se prima conferință internațională a Universității din Timișoara, după aproape jumătate de secol de existență, în timp ce tineri belgieni urmăreau salvarea

satelor românești.

S-au amplificat vizitele în țări europene prin stabilirea de relații prin proiecte și cu Statele Unite ale Americii și prin „drumuri și popasuri ... în lume”, cum afirmă autorul într-un stil elevat, apreciind în egală măsură importanța evocării faptelor prin „drumuri și popasuri ... în țară”.

Partea cea mai amplă a cărții o constituie capitolul „Oameni și fapte”, prin care autorul prezintă valoarea împlinirilor, în urma acumulărilor anticipate.

„Cartea de față – precizează autorul în „Drumuri și oameni” – încearcă să fie o oglindă cât mai fidelă asupra modului în care am văzut și am apreciat **personalitățile proeminente** pe care le-am simțit aproape, de la care am avut multe de învățat, care m-au călăuzit”: academician **Ionel Haiduc**, academician **David Davidescu**, academician **Valeriu Cotea**, academician **Cristian Hera**, academician **Dumitru Radu Popescu**, I.P.S. dr. **Nicolae Corneanu**, prof. dr. **Zeno Simon**, prof. dr. **Ioan Munteanu**, dr. **Dorian Rus**, membrii corespondenți ai Academiei Române sau scriitori și oameni de cultură precum **Ștefan Augustin Doinaș**, **Costa Roșu**, **Crișu Dascălu**, **Preafericitul Părinte Patriarh Daniel**, autorul precizând: „Prezenta carte reprezintă o actualizare a parcursului în timp, pe două drumuri paralele, **cel universitar și cel academic**”, parcurs care a durat un sfert de veac.

După un parcurs riguros al evocării unor oameni de seamă și a unor fapte, autorul prezintă unele reflecții ale sale despre date, erorile noastre și despre Universitate, aducând în discuție selecția elitelor, demolarea satelor, ca „cel mai grav atentat asupra istoriei și culturii multimilenare a poporului român”. Dar, și despre caractere și dascăli.

Universitatea ocupă un loc foarte important în prezentarea reflecțiilor sale.

Pentru autor, Universitatea trebuie să fie „școală a ideii de libertate”. Un învățământ universitar gradual, cu accent pe elite, iar „Universitatea din Timișoara – un proiect de universitate metropolitană la început de secol XXI!

Volumul se încheie cu evocarea unui „mare privilegiu: cunoașterea membrilor Casei Regale a României”, care constituie „o lecție de comportament princiar pe care studenții și profesorii universității nu o pot uita”.

„Dedic această carte – spune autorul, academician Păun Ion Otiman – **dascălilor, predecesorilor, măștrilor și colegilor, tuturor celor amintiți în paginile cărții de față**, care, cu gândurile curate, faptele cinstite și cuvintele alese mi-au călăuzit sau însoțit pașii”.

Vasile MAN, Revelația iubirii
Editura Gutenberg Univers, Arad, 2018, 113p.

Dumitru MIHĂILESCU

Lui Vasile Man îi datorăm nouă volume de versuri, relativ asemănătoare ca structură, unitare sub aspect tematic, a căror succesiune reprezintă o maturizare a glasului poetic. Poetul urmează, carte după carte, un drum suitor prin tot mai rafinată șlefuire a versului.

Cel mai recent volum de versuri al poetului arădean, (*Revelația iubirii*, 2018), este încă o dovadă că talentul său poate naște și alte surprize lirice. Întâlnim, în acest volum, o poezie a esențelor circumscrisă unei mari teme a liricii universale, iubirea.

Sunt texte de o surprinzătoare omogenitate și pe aceeași linie valorică.

Într-un text, rânduit de către autor la sfârșitul cărții, intitulat *Mărturisiri din Revelația iubirii*. **Note**, Vasile Man face următoarea mărturisire: „După publicarea volumelor de poeme: *O mână întinsă spre Cer*, *Miracolul luminii* și *Misterul vieții* – trei cărți, ce compun un destin și marchează existența vocației mele lirice, Dumnezeu mi-a trimis un *Înger – Păzitor* (nu doar ca metaforă), ci, real, prin care am cunoscut Bucuria Luminii și l-am numit *Lumina Mea!* (...) Ceea ce am gândit, simțit și scris împreună cu *Lumina Mea*, a devenit titlul cărții, *Revelația iubirii*, prin care dovedim că sufletul este în afara timpului și a vârstei, păstrându-și tinerețea și prospețimea, cu tot ce are dragostea și iubirea mai frumos!” (p.107)

Titlul volumului este, de fapt, reluarea titlului unei poezii rânduite de poet la începutul cărții: „*Revelația iubirii, / o admirație / a frumuseții tale sufletești / O primăvară a iubirii / prin care trăim / frumusețea sacră a dragostei // Harul divin / al unei rugăciuni / rostite împreună // (...) Tu, Lumina Mea, / ești frumusețea sufletească / din Revelația iubirii.*” (p.10)

Revelația iubirii, fiind, după mărturisirea autorului, „O carte, / într-un poem de dragoste / (...) Împreună / Lumina Mea / am semănat / în aceste pagini, / toate Cuvintele / din asemănarea noastră / sufletească!” (*Cartea noastră*, p.14). În alt poem „Cartea mea / este o duminică / a sufletului, / în care ne întâlnim / într-o rugăciune / de dor ...” (*Cartea mea*, p.18).

Iubirea se impune ca dominantă tematică a acestui volum, întreaga carte putând fi citită ca un poem de iubire.

Pentru poet, Poezia poate fi „O rugăciune care ne vindecă de ură, / o mână întinsă spre cer pentru a da lumină cuvintelor / Durerea unei nedreptăți / Un gest de solidaritate umană sau roua sufletului de pe obrazul dragostei, / Fără poezie am fi ca niște râuri fără apă!” (p.6).

Cartea are un motto semnificativ: „Poezia / este frumusețea sufletească / ascunsă / într-o lacrimă de lumină”.

Poezia lui Vasile Man stă sub semnul luminii, este „o poezie cu dor de lumină și de absolut”, sugestia luminii este polivalentă, poetul trăind „în afară de timp / Miracolul luminii” (p.102).

Poezia este „suferința / Cuvintelor / înainte / de-a da viață / unei lacrimi de lumină!” (p.58) iubita fiind „ca o zi de primăvară / îndrăgostită / de lumină” (p.96) sau „ca o zi frumoasă, / îmbrățișată de bucuria / luminii” (p.103).

Textele de lirică erotică dublează confesiv o experiență fericită, a împlinirii, poezia fiind una „de iubire și mărturisire.”

Poetul a descoperit iubirea „Într-o fântână / de lacrimi (...) Erau atât de curate, / încât soarele / se vedea întreg / în fiecare picătură” (p.33).

Poemele lui Vasile Man sunt « bijuterii » lirice care vorbesc, în puține cuvinte, despre iubire: „Când iubești, / gândurile au aripi, / aripile au suflet, / sufletul / este plin de lumină! // Lumina ta / are / o strălucire divină” (p.52). Adresările directe au un aer romantic sesizabil: „Pentru tine exist, / pentru tine / mă rog, / Pentru tine / adun / toate cuvintele, / pe care le rostim împreună / pentru / frumusețea unui dor / al îngerului nostru / păzitor, / care ne veghează pașii / în lumină” (p.50) sau „Tu păstrezi o lacrimă / în care îți ascunzi / iubirea // Toate zilele / îți poartă numele” (p.21).

Prezența ființei iubite are un efect tonic: „Când vii, / bucuria are mai multă / lumină // Gândurile / își îmbrățișează norocul / Pe unde treci, / pașii tăi lasă / urme de dor // În ce stea ascunzi tu atâta iubire?!” (p.76), dorința poetului este „Să fim ocrotiți de iubire” (p.70), deoarece „Singur, / nu poți fi fericit. // Cine iubește, / este fericit!” (p.51).

Se observă, în poemele din acest volum rafinarea expresiei artistice până la transparența ideii, la claritatea cristalului, fără a abandona nucleul metaforic al limbajului poetic. În cele șapte poezii intitulate **Portret**, iubita este „ca o Duminică!”, „Tu, Lumina Mea, / Ești o Poezie!”, „În apropierea ta, / înfloresc trandafirii”, „Tu, întrupezi Poezia!” (p.22-28).

Expresia poetică își păstrează nealterată plasticitatea în lirica lui Vasile Man. Întâlnim, în aceste poezii, potriviri de cuvinte, disciplinate de o sintaxă fără ramificații spectaculoase, apte pentru a evoca „starea inefabilului și a purității.”

Poetul vorbește despre „lacrimi de lumină”, „lumina iubirii”, „amiaza fericirii”, „stelele dorului”, „malul unui gând cu vise” etc.

Sub aspectul formei, expresia lirică a lui Vasile Man este modernă, ea nu se supune nici unei ordini poetice formale.

Aproape totul se poate cita din acest minunat florilegiu, datorat unui autor de raftul întâi, pentru care poezia pare să nu mai aibă secrete.

Se cade să-l privim cu atenție, pe Vasile Man, un poet care dovedește mare dăruire pentru literatură și, deopotrivă, resurse de talent peste măsură.

„CICATRIZAREA”- PROCES DE CITIRE – RECITIRE – INTERPRETARE ÎN CAZUL OPEREI LUI M. BLECHER

Florica FAUR,

Facultatea de Științe Socio-Umane și Educație Fizică și Sport,
Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad

După filmul *Inimi cicatrizate* (2016) în regia lui Radu Jude, iată că anul 2017 aduce o nouă surpriză iubitorilor de M. Blecher, un volum mult așteptat: M. BLECHER. OPERE. *Întâmplări în irealitatea imediată. Inimi cicatrizate. Vizuina luminată. Proză scurtă. Aforisme. Poezii. Traduceri. Publicistică. Scrisori. Arhivă. Documentar. Mărturii. Iconografie.* Ediție critică, studiu introductiv, note, comentarii, variante și cronologie de DORIS MIRONESCU. Postfață de EUGEN SIMION. Colecția OPERE FUNDAMENTALE. Academia Română, Fundația Națională pentru Știință și Artă. Muzeul Național al Literaturii Române, București.

Câștigul indiscutabil al acestui demers constă în faptul că Doris Mironescu este preocupat de scrisul lui Blecher de ani buni, mai întâi printr-o teză de doctorat, *M. Blecher – dincolo de realism* (2010), urmată de volumul *Viața lui M. Blecher, Împotriva biografiei* (2011). În același an se îngrijește de ediția critică, cronologie și studiu introductiv la *Întâmplări în irealitatea imediată. Vizuina luminată*, Editura Art. În 2014 apare *M. Blecher, Opere*, sub egida Academiei Române. Și cercetarea sa nu se oprește aici, susține apariția unei ediții Blecher în limba franceză, iar de-a lungul anilor publică articole pe aceeași temă în volume colective sau în reviste consacrate cercetării („Transilvania”, „Philologica Jassyensis” etc.). Îngrijirea ediției a durat patru ani, date fiind dificultățile colectării și adaptării materialului textual la normele contemporane fără a pierde din specificitate.

Alăturarea critic – autor nu este întâmplătoare, există fine conexiuni la același spațiu între cei doi, orașul Roman - locul lor natal, iar apartenența la locuri comune determină un demers specific. Mironescu declară că Blecher este o obsesie mai veche a sa, simțindu-se responsabil față de cel mai important scriitor al orașului său. Ceea ce dă nota de unicitate acestui demers critic se referă și la filtrul sensibil prin care se localizează emoțiile celui care a călcat aleile din parcul municipal sau străzile de periferie, pe urmele lui M. Blecher.

Se știe că nu este facil de realizat o biografie a unui scriitor despre care singurele informații sunt în proza sa și care refuză ideea că un individ ar putea fi raportat doar la datele sale. Doris Mironescu construiește astfel minuțios o biografie împotriva biografiei, cum și-a numit cartea, de aici pornind întreaga prezentare a scriitorului interbelic într-un mod de care puțini autori interbelici au parte.

Încă din „Studiu introductiv” este prezentat un Blecher mai puțin cunoscut, sub forma prozei scurte sau a aforismelor. Orientarea sa de început fusese spre genul scurt: proză scurtă absurdistă și aforisme pe care scriitorul le trimitea lui Tudor Arghezi pentru a fi publicate în „Bilete de papagal”, 1930 (*Herrant și Don Jazz*), sau în „Frize”, 1934 (*Limite I-II, Ix-Mix-Fix, Insinuări*), sau în „Adevărul literar și artistic”, 1933 (*Buțu și Jenică, Berck, orașul damnaților*). Mai sunt menționate în corespondențele lui Blecher câteva producții care, ulterior, s-au pierdut. „Specifică textelor – scrie D. Mironescu - este observația paradoxală a unor gesturi sau episoade aparent aleatorii, dar cu încărcătură psiho-morală caracteristică, inspirând un protest de pe poziții metafizice la adresa felului în care lumea e alcătuită.” (p. VII).

A doua, în ordinea manifestărilor artistice ale lui M. Blecher, este poezia, astfel că în 1934 publică volumul *Corp transparent*, fără a se alătura suprarealiștilor chiar dacă este un admirator al lui Salvador Dali. O atentă analiză a lui D. Mironescu sugerează că „Poeziile lui Blecher problematizează limbajul, caută să ajungă la limita lui și imaginează moduri în care cuvintele ar putea produce răsturnări ale ordinii dense a realului.” (p. XI). Simpatiile față de avangardă se

întrevăd în romanul *Întâmplări în irealitatea imediată* (1936), „un roman al maturizării”, original tocmai prin privirea detașată a modelului. În *Inimi cicatrizate* (1937) se regăsesc multe experiențe biografice fără a fi o confesiune, este un roman al captivității în propriul trup. „Scrișul ca act de prezență”, este numită partea „Studiului introductiv” ce tratează romanul *Vizuina luminată*, de apariția căruia s-a îngrijit Sașa Pană în 1971.

Ediția de față este alcătuită din câteva secțiuni, în ordine: romanele (*Întâmplări în irealitatea imediată*, *Inimi cicatrizate* și *Vizuina luminată*), Proză scurtă și aforisme, Poezii, Traduceri, Publicistică, Scrisori, Arhivă, Documentar, Mărturii, Iconografie. După cum mărturisește Doris Mironescu în „Notă asupra ediției”, pentru a reda cititorilor o operă a lui Blecher cât mai apropiată de cea originală, a consultat atât edițiile princeps cât și dactilogramele sau chiar manuscrisul primei variante, cum este în cazul romanului *Țesut cicatrizat*. Aici s-au constatat numeroase diferențe între forma originală și cea publicată, încât el apare în secțiunea *Note, variante și comentarii*. Explicația ar fi că în acest mod „toți cititorii interesați pot găsi acolo o țesătură epică sensibil diferită, cu numeroase pagini, episoade, replici eliminate din versiunea finală, dar care dau unele dintre cele mai interesante deschideri ale spațiului literaturii lui Blecher.” (D. Mironescu, p. LIX)

O noutate în privința romanului *Vizuina luminată* este că a fost recuperat și el în manuscris prin bunăvoința familiei lui Sașa Pană, a suportat modificări și o nouă împărțire pe capitole după forma sa inițială.

Proza scurtă blecheriană este puțin sau deloc cunoscută, dar ediția adună textele amintite mai sus, tot ce a apărut în revista „Manuscriptum” în anii 80, inclusiv schița *Ioniță Cubiță*, publicată în anul 2000 de către Mădălina Lascu. Doris Mironescu adaugă aici o ultimă pagină descoperită într-un caiet la sfârșitul variantei *Țesut cicatrizat* din 1936, despre personajul Aizic Wolf sau „conceptul unei scrieri în proză”. (p.LX)

La fel procedează Doris Mironescu și în cazul Poeziei sau al Publicisticii. Totul este consemnat, explicat, documentat încât cititorul găsește în această ediție un Blecher intim, de care se poate apropia și pe care îl poate înțelege dincolo de preferințele editorilor săi. Se remarcă o empatie clară a lui Doris Mironescu cu autorul, ceea ce îl ajută să pătrundă „vizuina luminată” cum nu a mai făcut-o niciun critic literar. Discursul său nu are doar rigoarea unei critici oneste, ci devine o prelungire a vocii dispărute prematur. În maniera lui Roland Barthes, „discursul îndrăgostit”¹ nu suferă de acea „singurătate cumplită” tocmai pentru că D. Mironescu are o manieră profesionist-afectivă. Ființa limbajului nu se mai rezumă la foi, text, istorie scrisă, ci la stimularea mecanismului de rezonanță a cititorului.

O secțiune care marchează latura confesională este cea a *Scrisorilor*. Mădălina Lascu are un rol important în facilitarea confruntării cu originalul a textelor publicate (114) în ediția *M. Blecher, mai puțin cunoscut* (2000), la care se adaugă încă zece scrisori publicate de Ion Pop în „România literară” (2009). Ineditul îl reprezintă cele 22 de scrisori ale lui M. Blecher către Pierre Minet, trimise între 1930-1937, bogate în informații despre stațiunile Berck (Franța) și Leysin (Elveția) unde Blecher și-a petrecut mai mulți ani din viață. Scrisorile adresate lui Geo Bogza și soției sale, pe lângă valoarea literară, descoperă o capacitate de afecțiune rar întâlnită în rândul oamenilor de litere. Suferința transpare din nerăbdarea de a primi vizita cuplului sau a scrisorilor lor săptămânale.

Opera scriitorului românesc a cunoscut mai multe traduceri, astfel că *Inimi cicatrizate* a apărut încă din 1938 în idiș, în germană (2003), în engleză (2009), italiană (2012), braziliană (2013), poloneză (2013) și franceză (2015). Iconografia, ultima parte a ediției, adună autoportrete inedite în tuș, desene reprezentând diverse spații pe care le-a vizitat, acuarele suprarealiste, fotografii sau ilustrații ale orașului Roman de la 1910, ale stațiunilor unde a fost internat mai mulți ani la rând, și portrete ale sale. Se poate observa un Blecher încă având speranță, apoi evoluția bolii chinuitoare care îi maturizează trăsăturile prin suferință.

După modul în care este realizată, ediția de față se adresează nu doar cercetătorilor operei lui M. Blecher, ci și iubitorilor de literatură interbelică necanonică. Problema identității sale ca scriitor este o problemă critică nerezolvată, după părerea lui D. Mironescu.

¹ Roland Barthes, *Fragments dintr-un discurs îndrăgostit*, traducere din franceză de Sorina Dănăilă, Editura Cartier, Chișinău, 2007.

Virgiliu Bradin, SUB SEMNUL MARII UNIRI
– studii, comunicări, Arad, Editura Promun,, 2018, 462p.

Dumitru MIHĂILESCU

Profesorul Virgiliu Bradin este un pasionat cercetător al istoriei locale, fiind primul autor arădean al unei monografii de cartier, **Pârneava – suburbiul românesc al Aradului (2008)**, implicându-se și în organizarea Asociației culturale a locuitorilor din acest cartier.

Volumul care face obiectul însemnărilor de față (SUB SEMNUL MARII UNIRI–studii, comunicări, Arad, Editura Promun, 2018, 462 pagini) cu o **Prefață** de dr. Doru Sinaci, cuprinde un număr de zece studii și cercetări care constituie contribuții valoroase la istoriografia arădeană. Câteva dintre aceste studii au constituit pe parcurs punctul de plecare al unor monografii, iar altele au fost prezentate în cadrul unor sesiuni permanente de comunicări, cu ocazia Zilelor Aradului.

În **Argument**, autorul precizează scopul cărții: “Cartea de față, intitulată nu întâmplător SUB SEMNUL MARII UNIRI, își propune, printre altele, să scoată din uitare, spre aducere aminte și numele câtorva personalități arădene, din acea perioadă, ce cu destoinicie și-au purtat cu cinste menirea, ca niște apostoli ai neamului, mai ales în cartierul Pârneava, cunoscut în perioada dualismului drept <suburbiul românesc al Aradului>.”(p. 9)

Primele două studii din această carte sunt consacrate lui Aurel C. Popovici și lui Ioan Slavici, care, încă din perioada studenției la Viena „vor deveni militanți hotărâți ai cauzei naționale, iar prin scrierile lor cu caracter politic vor da tonul cutezanței naționale, a întăririi conștiinței naționale la românii de dincoace de Carpați, aflați sub coroana monarhiilor străine.”(p.18)

În amplul studiu (72 de pagini) intitulat **Conceptul de naționalitate în scrierile social - politice ale lui A.C.Popovici**, pe lângă unele aspecte legate de activitatea social-politică a lui A.C.Popovici, face unele considerații asupra climatului social-politic postpașoptist din Transilvania din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și de la începutul secolului al XX-lea.

Autorul evidențiază faptul că neoconservatorul Aurel C. Popovici a vut contribuții notabile în domeniul filosofiei politice și al politologiei, relevante în acest sens fiind două dintre lucrările sale: **Die vereinigten Staaten von Gross –Osterreich** care a apărut la Leipzig în 1906 și **Naționalism și democrație. O critică a civilizațiunii moderne** care a apărut la București în 1910.

În prima dintre aceste lucrări, A.C.Popovici expune modalitățile de întemeiere a unei noi Austrii, reorganizată politico-administrativ în 15 state federale, în care românii din Transilvania, Banat, Crișana, Maramureș și Bucovina urmau să formeze un stat autonom subordonat direct împăratului de la Viena. Era, de fapt, o modalitate de îmbunătățire a statutului pe care îl aveau la vremea respectivă românii ce se aflau sub conducerea guvernului de la Budapesta.

Referindu-se la cartea **La question roumaine en Transilvanie et Hongrie (1918)** apărută postum, V.Bradin notează că “A.C.Popovici își revizuieste, printre altele, și concepțiile referitoare la

destinul națiunilor, la modul soluționării problemelor naționale, ajungând la concluzia că imperiul (...) nu mai are nicio rațiune ca să existe, prăbușirea lui este inevitabilă și necesară.”(98)

În studiul referitor la Ioan Slavici (**Tânărul Slavici –militant pentru unitatea națională și publicist în presa arădeană**) Virgiliu Bradin are în vedere prezența autorului Marei în presa arădeană (**Gura satului, Lumina, Albina, Speranța, Tribuna poporului, Tribuna**), remarcând faptul că „Încă din anii tinereții (...) Ioan Slavici se va dovedi a fi nu numai un susținător al mișcării pentru unitatea națională, dar și un militant ce țintea sensibilizarea opiniei publice românești spre principiile sănătoase de perfecționare a actului didactic și a instituției școlare naționale „(19). Concluzia la care ajunge autorul studiului este că temelia operei publicistice a autorului șirian este convingerea junimistă că în centrul existenței naționale stă cultura, Slavici promovând stăruitor ideea fundamentală a uniunii culturale a tuturor românilor, unitate fără de care cea politică nu este posibilă.

Următoarele studii fac referire la Iosif Moldovan, considerat a fi „santinela învățământului românesc din ținutul Aradului “, care a fost un adevărat model de gândire și comportament cultural-pedagogic, care s-a afirmat ca autor de manuale școlare și ca inspector școlar după 1918, la gazetarul Nicolae Ștefu (Nicu Stejerel) pe care autorul îl numește „condeier al spiritului național al românilor din Imperiul Austro-Ungar” și la Sava Raicu care, în calitate de director executiv al băncii Victoria din Arad, a sprijinit mișcarea națională a românilor din Transilvania, fiind, printre altele, președinte al Comitetului de inițiativă pentru colecta construirii aeroplanului <**VlaicuIII**>. Este subliniată și contribuția învățătorilor pârnaveni la acțiunea de colectare de fonduri de la locuitorii din cartier în vederea construirii Casei Naționale, care a devenit “centrul suflării românești din Arad „ (378)

Este evocată, în alt studiu, personalitatea inginerului Iuliu Moldovan considerat de către autor drept „fondator al științei silvice românești , fiind evidențiată și implicarea acestuia în viața politică după Marea Unire.

“Fără a deveni și a se impune asemenea marilor personalități politice arădene de talia lui Ștefan Cicio-Pop, Vasile Goldiș, Ioan Suci ori Mihai Veliciu, oameni politici binecunoscuți în întreg spațiul mișcării naționale, (...) Iosif Moldovan, Sava Raicu, Nicolae Ștefu ori Iuliu Moldovan, se vor dovedi, întâi de toate, în profesiunile lor, intelectuali de elită, de mare prestigiu și spirit românesc ce prin efort neobosit vor cultiva la românii arădeni și nu numai, sentimentul mândriei naționale și cel al unității cu frații de dincolo de Carpați.” (p.377)

Lucrarea se încheie cu o substanțială listă bibliografică, iar în **Anexe** sunt prezentate. **Repere critice** despre cărțile elaborate de autor .

Cartea elaborată de profesorul Virgiliu Bradin este bazată pe o substanțială bibliografie, edită sau inedită, autorul a supus informațiile unei analize critice, reușind astfel să contureze personalitatea unor modele umane purtătoare de valori morale, pedagogice , cultural educative, “firi hotărâte, deloc temătoare în fața amenințărilor și a marilor probleme ale zilei (...) dovedindu-se spirite active, bine organizate și intransigente în demersul depus în apărarea dreptului la supraviețuire națională .”(377)

INSTRUCTIONS FOR AUTHORS

General aspects

The journal, “Studii de Știință și Cultură” (“Studies of Science and Culture”), published by “Vasile Goldiș” Western University of Arad, is issued on a quarterly basis. The journal is evaluated by the National Council for Scientific Research and rated B+, CNCSIS code 664, during 2005-2011, Scientific journal, reviewed and rated by CNCS in 2012, category: B, profile: humanities, field PHILOLOGY.

The journal is indexed in International Databases (IDB): CEEOL (www.ceeol.com) from Frankfurt am Main, Germany; EBSCO Publishing (www.ebscohost.com) from Ipswich, the United States of America; Index Copernicus-Journals Master List from Warsaw, Poland; and DOAJ, from Lund, Sweden.

Starting June 2012, the journal “Studii de Știință și Cultură” is published by “Vasile Goldiș” Western University of Arad, Romania, in partnership with the Department of Romanian, Aix Marseille University, CAER. EA 854, France; CIRMI (Interuniversity Lifelong Learning Research Center for Teachers of Italian) University of Paris 3 – Sorbonne Nouvelle, France, University of Novi Sad, Serbia, University of Jena, Institute for Slavic Languages, Jena Germany, Paper submission

The submission of an article to “Studii de Știință și Cultură” for the prospect of being published, implies:

- that the authors take responsibility for the content, as well as for their ethical behaviour;
- that the article has not been published or submitted for publication to another journal/review;
- that the copyrights have been transferred to the “Studii de Știință și Cultură” journal.

The papers shall be submitted in Romanian or in a world language. The title of the article, the abstract and keywords shall be submitted in English, French and Romanian, as a word document (WORD 97, WINDOWS 98 or later versions), no longer than 15 pages, including drawings, tables and references, in Times New Roman Font, single-spaced.

The paper shall comprise:

- the title, font size 16, bold, centered;
- the authors' full name, workplace(s) (with its complete denomination, not abbreviated), address (addresses) of their workplace(s) and the e-mail of the contact person, font size 12, bold, centered;
- the abstract, maximum length 10 rows, font size 12, italic, justified;
- keywords, maximum 5, font size 12, italic, centered;
- the text of the article, font size 12;
- the reference list, required for any article, shall be written according to the rules imposed by the International Standard ISO 7144/1986 entitled „Documentation-presentation of theses and similar documents”.

Citation Guidelines

Studies of Science and Culture, a Philology publication graded B by the National Council of Scientific Research (NCSR) contains the following main sections:

- I. Roman cultures / Romanian culture;
- II. German language and culture / Romanian language and culture;
- III. Slavic languages and cultures / Romanian language and literature;
- IV. Traductology;
- V. Reviews.

According to the international regulations (especially Chicago Style, MLA) starting from Volume XI, no. 2 / June 2015, we adopted the following way of presenting the bibliography for all the articles published in our journal:

1. The bibliography will be placed at the end of the article using Times New Roman 12. The entries in the bibliography will be placed in alphabetic order according to the author's last name. The author's last name will be in capital letters followed by the first name, the title of the publication in Italics, the place of publication, the publishing house, the year of the publication and, if necessary, the number of pages.

Example: BENGESCO, Georges, *Bibliographie franco-roumaine* [...], Paris, Ernest Leroux éditeur, 1907, XLIII + 219 + (supplément) 114 p. [1ère éd.: Bruxelles, P. Lacomblez, 1895].

2. The author will mention the source in the following way inside the article: the first name of the author in capital letters, the year of publication, and the page number. Example: (PAPADAT-BENGESCU, 1924, 102).

3. The footnotes will contain comments, translations of quotations, biography explanations etc. The introduction of footnotes will be performed by automatic insertion in Word.

The articles to be peer reviewed by our committee will have to be sent in Word (together with a PDF copy) to the e-mail address: vasileman7@yahoo.com

The deadlines for submitting the articles are the following:

- 10th Feb. for the first publication of the year / March;
- 10th May for the second / June;
- 10th Aug. for the third / September;
- 10th Nov. for the last publication of the year / December.

The Editorial Board

Tables and diagrams, figures or other images shall be inserted in the text at the right place, numbered, and their resolution shall be such as not to affect the quality of the material.

The structure of the article presenting results of empirical research shall observe international standards, according to the acronym IMRAD (Introduction, Methods, Results and Discussions), to which are added the conclusions.

Articles of any other nature shall consist of an introduction, the body of the work and conclusions; the body of the work can be organized as the author(s) see(s) fit.

The papers shall be emailed to vasileman7@yahoo.com, or both in electronic format and in print, to the editorial office at: Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, Bd. Revoluției, nr.94-96 - revista „Studii de Știință și Cultură”.

Scientific articles are subject to single-blind peer review.

The number of reviewers for the evaluation of an article is 2, and the reviewing time is 30 days.

Authors receive one of the following answers from the reviewers:

- article accepted;
- article accepted with alterations;
- article rejected.

The scientific reviewers shall focus, in evaluating papers, on the topicality of the subject, on the depth of scientific ideas, originality, as well as on the compliance with the instructions for authors. Failure to comply with the standards required by the review shall result in the papers being rejected. Authors are kindly asked to:

- cite the “Studies of Science and Culture” journal in other publications where they submit papers, stating:

- The journal title, “Studies of Science and Culture”, abbreviated as SSC;
- The volume, issue and year of publication;
- The page number where the cited text can be found;

- submit to editorial board of “Studies of Science and Culture” information on the publications where they cited our journal, by mentioning:

- The journal title, abbreviation;
- The volume, issue and year of publication;
- The page number where the cited text can be found.

Further information: - telephone - 0040/0257/280335

- 0040/0257/280448

- mobile: 0724-039978

- E-mail: vasileman7@yahoo.com

Contact person: Prof. VASILE MAN

Announcement for the authors

The journal “Studii de Știință și Cultură”, starting with the volume 12, number 1/March 2016 subscribes, for evaluation, in order to be indexed in BDI Thomson ISI Philadelphia P.A. USA.

We kindly ask the authors to include in the bibliography of their articles also texts that were published in journals rated by ISI.

INSTRUCTIONS POUR LES AUTEURS

Aspects généraux

La revue *Studii de Știință și Cultură* ("Études de Science et de Culture"), éditée par l'Université de l'Ouest "Vasile Goldiș" d'Arad, est publiée trimestriellement. La revue a été évaluée par le Conseil National de la Recherche Scientifique de l'Enseignement Supérieur et classifiée dans la catégorie B+, code CNCSIS 664, pendant la période 2005-2011, Revue scientifique évaluée et classifiée par CNCS en 2012, catégorie B, profil humaniste, domaine PHILOLOGIE.

La revue est indexée dans les Bases de Données Internationales (BDI) suivantes: CEEOL (www.ceeol.com) de Frankfurt am Mein, Allemagne, EBSCO Publishing (www.ebscohost.com) d'Ipswich, États-Unis, Index Copernicus-Journals Master List de Varsovie, Pologne et DOAJ, Lund, Suède.

Depuis le mois de juin 2012, la revue *Studii de Știință și Cultură* est éditée par l'Université de l'Ouest "Vasile Goldiș" d'Arad, Roumanie, en partenariat avec Le Département de Roumain d'Aix Marseille Université, CAER. EA 854, France; le CIRMI (Centre Interuniversitaire de Recherche pour la Formation Continue des Enseignants d'Italien) Université de Paris 3 – Sorbonne Nouvelle, France, Université Novi Sad, Serbia, Université Jena, Allemagne.

Soumission du manuscrit

La soumission d'un article à la Revue « *Studii de Știință și Cultură* », pour qu'il soit publié, présuppose:

- que les auteurs assument leur responsabilité en ce qui concerne le contenu, aussi qu'un comportement éthique;
- que l'article n'a pas été publié et qu'il ne sera pas soumis pour être publié dans une autre revue;
- que les droits d'auteur seront transférés à la revue « *Studii de Știință și Cultură* ».

Les textes des articles seront rédigés en roumain ou dans une langue de circulation internationale. Le titre de l'article, le résumé et les mots clés seront rédigés en anglais, en français et en roumain, sous la forme d'un document WORD 97, WINDOWS 98 ou des variantes ultérieures, à une dimension de 15 pages au plus, y compris les dessins, les tables et la bibliographie dans la fonte Times New Roman, en interligne simple.

Le manuscrit comprendra:

- le titre, en dimension de la fonte 16, en caractères gras, centré;
- le prénom et le nom complets des auteurs, le(s) lieu(x) de travail (en titre complet, sans abréviations), l'adresse (les adresses) du lieu (des lieux) de travail et l'adresse électronique de la personne de contact, en dimension de la fonte 12, en caractères gras, centré;
- le résumé, 10 lignes au plus, dimension de la fonte 12, en italique, cadré;
- des mots clés, 5 au plus, dimension de la font 12, en italique, centré;
- le texte de l'article en dimension de la fonte de 12;
- la bibliographie, obligatoire pour tout article, est écrite conformément aux règles imposées par le Standard international ISO 7144/1986 intitulé « Documentation -présentation des thèses et des documents similaires ».

Normes de rédaction

« *Studii de Știință și Cultură* / Revue de Science et de Culture » (www.revista-studii-uvvg.ro), revue répertoriée en catégorie B – domaine Philologie – par le Conseil National de la Recherche Scientifique (CNCS), a son contenu structuré comme suit :

I. Cultures romanes / culture roumaine

II. Culture et langue allemandes / culture roumaine

III. Langues et cultures slaves / langue et littérature roumaines

IV. Traductologie

V. Comptes rendus

Se conformant à la pratique internationale (cf. notamment Chicago Style, MLA), notre revue, à partir du volume XI, n° 2 / juin 2015, a décidé d'adopter en particulier les règles de citations suivantes pour chacun des articles qui y seront publiés :

1. La bibliographie, en corps 12, Times New Roman, sera placée en fin d'article, suivant l'ordre alphabétique des auteurs, chaque nom d'auteur y étant inscrit en majuscules, suivi du prénom, puis du titre en caractères italiques, du lieu d'édition, de la maison d'édition, de l'année de parution et, si besoin est, de la pagination. Exemple : BENGESCO, Georges, Bibliographie franco-roumaine [...], Paris, Ernest Leroux éditeur, 1907, XLIII + 219 + (supplément) 114 p. [1e éd.: Bruxelles, P. Lacomblez, 1895].

2. Dans le corps de l'article le contributeur indiquera entre parenthèses, dans l'ordre, le nom de l'auteur en majuscules, l'année de publication et la page. Exemple : (PAPADAT-BENGESCU, 1924, 102).

3. Les notes de bas de page seront réservées aux commentaires, traductions de citations, indications biographiques, leçons etc. L'insertion de ces notes sera réalisée sous Word par incrémentation automatique.

Les articles à soumettre au comité de lecture devront être envoyés sous forme de fichier Word (accompagné du fichier en version PDF) à l'adresse vasileman7@yahoo.com au plus tard :

- le 10 février pour le premier numéro de l'année / Mars;
- le 10 mai pour le deuxième numéro / Juin;
- le 10 août pour le troisième numéro / Septembre;
- le 10 novembre pour le dernier numéro de l'année / Décembre.

Le Comité de Rédaction

Les tables et les diagrammes, les figures ou des autres dessin seront insérés dans le texte à l'endroit adéquat, numérotés, et ils auront, autant que possible, une bonne résolution, pour ne pas affecter la qualité du texte.

La structure de l'article qui présente des résultats des recherches expérimentales suivra les standards internationaux, conformément à l'acronyme IMRAD (introduction, méthodes et matériaux, résultats et discussions), auxquels on ajoutera les conclusions.

Les articles de toute autre nature seront composés d'une introduction, du corps de l'ouvrage et des conclusions, les corps de l'ouvrage pouvant être organisé selon le désir de l'auteur (des auteurs).

Les manuscrits seront envoyés, par voie électronique à l'adresse vasileman7@yahoo.com, ou sur un support électronique et imprimé, au siège de la rédaction: Université de l'Ouest "Vasile Goldiș" d'Arad, Blvd. Revoluției, no. 94-96 - revue « Studii de Știință și Cultură ».

Les articles scientifiques seront soumis au processus de critique PEER REVIEW "en aveugle".

Le nombre de critiques pour l'évaluation d'un article est 2, et le temps d'analyse est 30 jours. Les auteurs reçoivent des critiques une des réponses suivantes:

- article accepté;
- article accepté avec des modifications;
- article rejeté.

Les référents scientifiques suivront, en évaluant les manuscrits, l'actualité de la thème; l'approfondissement des idées scientifiques, l'originalité, aussi que le respect des instructions pour les auteurs. Le non-respect des standards sollicités par la revue conduira au rejet des manuscrits.

Nous prions les auteurs de:

- citer la revue « Études de Science et de Culture » dans d'autres publications où ils collaborent, en précisant:

- Le titre de la revue « Études de Science et de Culture », abréviation – SSC;
- Le volume, le numéro et l'année de parution;
- Le nombre de la page du texte cité;

- transmettre à la rédaction de la revue « Études de Science et de Culture » des renseignements sur les publications où ils ont cité notre revue, en mentionnant:

- Le titre de la revue, l'abréviation;
- Le volume, le numéro et l'année de parution;
- Le nombre de la page du texte cité.

D'autres informations au - téléphone : - 0040/0257/280335

- 0040/0257/280448

- portable: 0724-039978

- Adresse électronique: vasileman7@yahoo.com

Personne de contact: prof. VASILE MAN

Annonce pour les auteurs

La revue Studii de Știință și Cultură, en commençant par le volume XII, numéro 1/mars 2016 s'inscrit, à l'évaluation, pour s'indexer dans BDI Thomson ISI Philadelphia P.A. USA.

On demande que les auteurs citent dans la bibliographie de leur articles aussi des textes publiés dans revues cotées ISI.

INSTRUCȚIUNI PENTRU AUTORI

Aspecte generale

Revista „Studii de Știință și Cultură”, editată de Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, apare trimestrial. Revista este evaluată de Consiliul Național al Cercetării Științifice din Învățământul Superior și clasificată în categoria B+, cod CNCSIS 664, în perioada 2005-2011, Revista științifică evaluată și clasificată de CNCS în anul 2012, categoria B, profil umanist, domeniul FILOLOGIE.

Revista este indexată în Bazele de Date Internaționale (BDI): CEEOL (www.ceeol.com) din Frankfurt am Main, Germania, EBSCO Publishing (www.ebscohost.com) din Ipswich, Statele Unite ale Americii, Index Copernicus-Journals Master List din Varșovia, Polonia și DOAJ, Lund, Suedia.

Începând cu luna iunie 2012, revista „Studii de Știință și Cultură” este editată de Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, România în parteneriat cu Le Département de Roumain d'Aix Marseille Université, CAER. EA 854, France; le CIRMI (Centre Interuniversitaire de Recherche pour la Formation Continue des Enseignants d'Italien) Université de Paris 3 – Sorbonne Nouvelle, France, Universitatea Novi Sad, Serbia, din 2015 Universitatea Jena din Germania.

Prezentarea manuscrisului

Transmiterea către Revista „Studii de Știință și Cultură” a unui articol spre publicare, presupune:

- autorii își asumă responsabilitatea privind conținutul, cât și comportamentul etic;
- articolul nu a mai fost publicat și nici nu va fi înaintat spre publicare altei reviste;
- dreptul de autor se trece asupra revistei „Studii de Știință și Cultură”.

Textele articolelor vor fi redactate în limba română sau într-o limbă de circulație internațională. Titlul articolului, rezumatul și cuvintele cheie vor fi redactate în limba engleză, franceză și română, ca document WORD 97, WINDOWS 98 sau variante ulterioare, cu o dimensiune de maximum 15 pagini, inclusiv desenele, tabelele și bibliografia cu Font Times New Roman, la un rând.

Manuscrisul va cuprinde:

- titlul, cu dimensiunea 16, aldine bold, centrat;
- prenumele și numele complet al autorilor, locul (locurile) de muncă (cu denumirea completă, nu prescurtat), adresa (adresele) locului (locurilor) de muncă și e-mailul persoanei de contact, cu dimensiunea literei 12, aldine, centrat;
- rezumatul, maximum 10 rânduri, dimensiunea literei 12, italic, justified;
- cuvinte cheie, maximum 5, dimensiunea literei 12, italic, centrat;
- textul articolului cu dimensiunea literei de 12;
- bibliografia, obligatorie pentru orice articol, se scrie conform regulilor impuse de Standardul internațional ISO 7144/1986 intitulat „Documentation-presentation of theses and similar documents”.

Norme de redactare

Studii de Știință și Cultură, publicație acreditată în categoria B, domeniul Filologie, de către Consiliul Național al Cercetării Științifice (CNCS), își structurează conținutul în următoarele secțiuni:

- Culturi romanice / cultură românească
- Limbă și cultură germană / limbă și cultură românească
- Limbi și culturi slave / limbă și literatură română
- Traductologie
- Recenzii

Conformându-ne practicilor internaționale (cf. mai ales Chicago Style, MLA), adoptăm, începând cu volumul XI, nr. 2 / iunie 2015, în mod special următoarele reguli de indicare a sursei bibliografice pentru fiecare articol ce va fi cuprins în paginile revistei noastre :

1. Bibliografia, utilizând Times New Roman 12 p., va fi plasată la sfârșitul articolului ; pozițiile din bibliografie se dispun în ordine alfabetică în funcție de numele autorului. Cu majuscule, se indică numele autorului urmat de prenume, apoi, conform normelor limbii, titlul lucrării în italic, locul publicării, editura, anul apariției și, dacă e necesar, numărul de pagini.

Exemplu : BENGESCO, Georges, *Bibliographie franco-roumaine* [...], Paris, Ernest Leroux éditeur, 1907, XLIII + 219 + (supplément) 114 p. [1ère éd.: Bruxelles, P. Lacomblez, 1895].

2. În corpul articolului, contributorul va indica între paranteze, în ordine : numele autorului cu majuscule, anul publicării și pagina. Exemplu : (PAPADAT-BENGESCU, 1924, 102).

3. Notele de subsol vor fi rezervate comentariilor, traducerii citatelor, indicațiilor biografice etc. Introducerea notelor de subsol se va realiza în Word prin insertare automată.

Articolele ce urmează a fi supuse atenției comitetului de lectură se vor trimite în fișier Word (însoțite de o versiune PDF) la adresa : vasileman7@yahoo.com, cel mai târziu până la data de :

– 10 februarie pentru primul număr din an / martie ;

– 10 mai pentru al doilea număr / iunie;

– 10 august pentru al treilea număr / septembrie;

– 10 noiembrie pentru ultimul număr / decembrie.

Tabelele și diagramele, figurile sau alte desene vor fi inserate în text la locul potrivit, numerotate și vor avea o rezoluție cât mai bună pentru a nu împietă asupra calității materialului.

Structura articolului ce prezintă rezultate ale unor cercetări experimentale va urmări standardele internaționale, conform acronimului IMRAD (introducere, metode și materiale, rezultate și discuții), la care se adaugă concluziile.

Articolele de orice altă natură vor fi alcătuite din introducere, corpul lucrării și concluzii, corpul lucrării putând fi organizat după dorința autorului (lor).

Manuscrisele se trimit, pe cale electronică la adresa vasileman7@yahoo.com, sau pe suport electronic și listat, la sediul redacției: Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, Bd. Revoluției, nr.94-96 - revista „Studii de Știință și Cultură”.

Articolele științifice sunt supuse procesului de recenzare PEER REVIEW "in orb".

Numărul de recenzori pentru evaluarea unui articol este de 2, iar timpul de recenzare este de 30 de zile.

Autorii primesc de la recenzori unul din următoarele răspunsuri:

articol acceptat;

articol acceptat cu modificări;

articol respins.

Referenții științifice vor urmări, la evaluarea manuscriselor actualitatea temei; aprofundarea ideilor științifice, originalitatea, cât și respectarea instrucțiunilor pentru autori. Nerespectarea standardelor solicitate de revistă, conduce la respingerea manuscriselor.

Autorii sunt rugați:

- să citeze revista „Studii de Știință și Cultură” în alte publicații unde colaborează, precizând:

Titlul revistei „Studii de Știință și Cultură”, abrevierea – SSC;

Volumul, numărul și anul apariției;

Numărul paginii textului citat;

- să transmită redacției revistei „Studii de Știință și Cultură” informații referitoare la publicațiile în care au citat revista noastră, menționând:

Titlul revistei, abrevierea;

Volumul, numărul și anul apariției;

Numărul paginii textului citat.

Alte informații: - telefon - 0040/0257/280335

- 0040/0257/280448

- mobil: 0724-039978

- E-mail: vasileman7@yahoo.com

Persoană de contact: prof. VASILE MAN

În atenția autorilor

Revista Studii de Știință și Cultură, începând cu volumul XII, numărul 1/martie 2016 se înscrie, pentru evaluare, în vederea indexării în BDI Thomson ISI Philadelphia P.A. USA.

Rugăm autorii să citeze în bibliografia articolelor și texte publicate în reviste cotate ISI.

2018 Subscriptions for the review “Studies of Science and Culture”

Subscriptions:

The price of the journal “Studies of Science and Culture” is of 49 lei/issue, in euro 11euro/issue, in USD 15 USD/issue, and the subscribers for 2018 are entitled to a 25% discount.

The price of the yearly subscription for Romania is 164 lei/year, 4 issues.

Readers resident in Romania have the following payment options:

- bank account transfer into „Vasile Goldiș” University bank account, opened at B.C.R Arad,

RO34RNCB0015028152520236 in lei

- cash payment at „Vasile Goldiș” Western University Pay Office Revoluției Avenue Nr. 94-96,

Schedule: Monday - Thursday between 8-11 and 13-15,30

Friday between 8-9 and 11-12,30

The price of the yearly subscription for readers resident outside Romania is 38 euro/year, or 50 usd/year, 4 issues.

Nonresident readers in Romania may send the money through bank account transfer into „Vasile Goldiș” University bank account, opened at B.C.R Arad;

RO07RNCB0015028152520237 in EURO

RO77RNCB0015028152520238 in USD

Subscribers are asked to send to the address www.revista-studii-uvvg.ro a payment notification email in which to inform us of the shipping address for the paid subscription.

Additional information regarding subscriptions can be obtained at tel.0257/285804 int. 15, Adina Botea, fax 0257/214454.

ABONNEMENTS

À la Revue « Studii de Știință și Cultură » (« Étude de Science et de Culture ») pour l'année 2018

Le prix de la Revue « Studii de Știință și Cultură » est de 49 lei/p. ; en euros, un numéro coûte 11 euros et en dollars, un numéro coûte 15 dollars. Les abonnements pour l'année 2018 bénéficient d'un rabais de 25%.

Les prix des abonnements annuels pour la Roumanie sont de 164 lei/an, 4 numéros.

Les lecteurs du pays peuvent opter pour des abonnements en lei, ainsi:

- par virement bancaire au compte de l'Université de l'Ouest « Vasile Goldiș » d'Arad, ouvert à B.C.R. Arad, **RO34RNCB0015028152520236 pour RON**

- par paiement en espèces, à la Caisse de l'Université de l'Ouest « Vasile Goldiș » d'Arad, 94-96 Blvd. Revoluției,

Programme: Lundi - Jeudi 8-11 h et 13- 15,30 h

Vendredi 8-9 h et 11-12,30 h

Les prix des abonnements annuels pour les lecteurs de l'étranger sont de 38 euros/an, or 50 USD/an, 4 numéros.

Les lecteurs de l'étranger peuvent opter pour abonnements, ainsi:

- par virement bancaire aux comptes de l'Université de l'Ouest « Vasile Goldiș » d'Arad, ouverts à B.C.R. Arad;

RO07RNCB0015028152520237 pour EURO

RO77RNCB0015028152520238 pour USD

ATTENTION: Envoyez à l'adresse électronique www.revista-studii-uvvg.ro un courriel de notification du paiement, nous communiquant aussi l'adresse d'envoi pour l'abonnement payé, courriel vasileman7@yahoo.com

Vous pouvez obtenir des informations supplémentaires concernant l'effectuation des abonnements à tel. 0257/285804 int. 15, Adam Eugenia et par fax 0257/214454, pour OP ou les quittances acquittées.

ABONAMENTE **la Revista Studii de Știință și Cultură pe anul 2018**

Prețul Revistei Studii de Știință și Cultură este de 49 lei/buc., în euro un număr costă 11 euro, iar în dolari un număr costă 15 dolari, iar abonamentele pentru anul 2018 beneficiază de reducere 25%.

Prețurile abonamentelor anuale pentru România sunt de 164 lei/an, 4 numere.

Cititorii din țară pot opta pentru abonamente în lei, astfel:

- expediind banii în contul Universității de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, deschis la B.C.R. Arad,

RO34RNCB0015028152520236 pentru RON

- cu plata în numerar, la Casieria Universității de Vest „Vasile Goldiș Arad, B-dul Revoluției Nr.94-96,

Program: Luni-Joi orele 8-11 și 13- 15,30

Vineri orele 8-9 și 11-12,30

Prețurile abonamentelor anuale pentru cititorii din străinătate sunt de 38 euro/an, sau 50 usd/an, 4 numere.

Cititorii din străinătate pot opta pentru abonament, astfel:

- expediind banii în conturile Universității de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, deschise la B.C.R. Arad;

RO07RNCB0015028152520237 pentru EURO

RO77RNCB0015028152520238 pentru USD

ATENȚIE: Trimiteți pe adresa **www.revista-studii-uvvg.ro** un e-mail de notificare de plată, în care să ne comunicați și adresa de expediție pentru abonamentul plătit, e-mail vasileman7@yahoo.com

Informații suplimentare privind efectuarea abonamentelor se pot obține la tel. 0257/285804 int. 15, Adina Botea și prin fax 0257/214454, pentru OP sau chitanțele achitate.